

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

0914 4186

Het Markgraafschap Hoensbroeck.

HET

ACA
985

MARKGRAAFSCHAP HOENSBROECK

GEVOLGD DOOR

GESCHIEDKUNDIGE AANTEKENINGEN

OVER HET

Voormalige land van Valkenburg,

door Eg. SLANGHEN,
Burgemeester van Hoensbroeck.

Der Ritter fromm und bieder
War Ehrentreu und recht
Noch rühmen alte Lieder
Das edele Geschlecht.
FR. VON SCHLEGEL.

MAASTRICHT.
VAN OSCH-AMERICA EN Cie.

1859.

E 155-049-684

Voorberigt.

Het Hertogdom Limburg, zoo als het thans is zamengesteld, is rijk aan daadzaken, rijk aan schoone herinneringen; — evenwel is er geen geweest welks geschiedenis meer te wenschen overlaat.

De zucht naar het vreemde, het wonderbare, mag wel de reden zijn dat men doorgaans met onverschilligheid nederziet op de schoone gebeurtenissen van den geboortegrond; doch dit niet alleen, maar ook de vroegere indeelingen onzer provincie zijn oorzaak dat menige oorkonde verloren ging en dat Limburgs geschiedenis nog te maken is. — Zoo werd, bij voorbeeld, het archief van het Valkenburgerland, dat schier uit leengoederen en achterleenen bestond, tijdens de afschaffing van het leenstelsel, verstrooid en naar het buitenland weggevoerd, namelijk het archief van het Keulsche leen- tevens gerechtshof te Heerlen naar Rijnland, en dat der twee leenhoven van Valkenburg respectievelijk naar Brussel, Maastricht en elders. Geen wonder dan ook, dat van tijd tot tijd, in Belgie en in de Pruissische Rijnprovincie, beschrijvingen over enkele Limburgsche heerlijkheden en gestichten, in druk verschijnen.

Met eene geringe hoeveelheid boeken en bewijsstukken, in eene afgelegen landelijke gemeente gezeten, kan het mijn voornemen

niet zijn , over de heerlijkheid Hoensbroeck , veel minder over het land van Valkenburg , iets volledig te leveren. Ook zouden mij daartoe de tijd en de kundigheden feilen. Zijn dan bij het uitgeven van dit werkje , maar enkele geschiedkundige gebeurtenissen der vergetelheid onttrokken , zoo zal dit de belooning uitmaken van

DEN SCHRIJVER.

Hoensbroeck, den 1 Februarij 1859.

HET MARKGRAAFSCHAP HOENSBROECK

GEVOLGD DOOR

GESCHIEDKUNDIGE AANTEEKENINGEN.

OVER

HET VOORMALIGE LAND VAN VALKENBURG.

De Heerlijkheid Hoensbroeck.

In het voormalige land van Valkenburg, op twee uren afstands van Sittard, drie en een half uur van Maastricht en vier uren westwaarts Aken, in het schilderachtige dal waardoor de Geleen, de zoogenaamde Oude-moeder en de Roode- of Molenbeek, murmelend henen kronkelen, ligt het dorp, eertijds Heerlijkheid, later Markgraafschap Hoensbroeck.

Het gezegde dal strekt zich uit ten zuiden tot achter het dorp, vroegere Heerlijkheid Wijnandsrade, neemt regts het gehucht Hellebroek met een gedeelte der Gemeente Nuth in, en verliest zich zuidwaarts aan de overzijde van Ten-Esschenberg, waar het, bij het huis Rivieren, de Gemeenten Vocrendael en Klimmen aandoet. Westwaarts, in de rigting der dorpen Schinnen en Oirsbeek, vertoonen zich afwisselend hoge bergen waarvan het uitzigt, op de omliggende landouwen, zeer behagelijk is. Aan den voet van een dezer bergen ligt het onlangs tot Rectoraat verheven gehucht, vroegere Heerlijkheid, Vaesrade. Van Hoensbroeck oostwaarts verheft zich langzaam, aan gene zijde van het gehucht Overbroek, een uitgestrekte vlakte, waardoor, langs heerlijke akkers, een lange straatweg slingert die naar het oude en volkrijke dorp Heerlen leidt. In de rigting van het dorp Brunssum is Hoensbroeck alsnog begrensd door de uitgestrekte gemeente Heerlen

of liever door den provincialen kiezelweg van Sittard op Kerkrade, en wat meer noordwaarts door het dorp Amstenrade, hoofdplaats van het voormalige graafschap van dien naam.

In de vorige eeuwen, en zelfs nog tijdens de regering van Karel den Grooten 768 — 814, waren de landen tusschen Maas en Rijn, eenige karig bevolkte steden uitgezonderd, weinig of niet bewoond; privaät eigendommen, kasteelen en dorpen bestonden nog niet; alles rondom was koningsgoed of domein. Het koningsgoed werd bestierd door ambtenaren die den titel van graaf voerden; deze woonden waarschijnlijk op de koningshoven welke hier en daar gebouwd en aan het hoofdpaleis te Aken ondergeschikt waren (1). De graven of hertogen moesten, op bevel van den vorst, de inwoners van het graafschap in den strijd voeren; hunne bediening was niet erfelijk, zij konden daarin geschorst of daaruit ontslagen worden (2).

Van de langdurige oneenigheden tusschen de opvolgers van Karel den Grooten maakten de graven of hertogen gebruik om hunne afhankelijkheid te beperken; hun invloed nam toe naar mate de magt der koningen afnam; weldra verklaarden zij zich vrij en trokken te velde tegen hun vorst met wien zij zich allengs verzoenden en van wien zij dan, onder opdragt van uitgestrekte bezittingen, de *getrouwe* vassalen werden. Op deze wijze, en vooral door de groote toegevendheid der koningen en de aanhoudende schenkingen waarmede deze de hooge geestelijkheid, de hofbedienden enz. begunstigten, bevond zich het grenzenlooze keizerrijk, waarover Karel de Grooten eens den scepter voerde, vier eeuwen later, in een aantal, min of meer van dat rijk afhangelnde Hertogdommen, Graafschappen, Bisdommen, Abdijen en Heerlijkheden verbrokkeld.

In de 13de en de 14de eeuw, toen het regt van den sterkere, bij de Duitschers zeer passend het *Faustregt* genoemd, de opperste

(1) In 888 bevonden zich dergelijke koningshoven te Meerssen en te Elselo, welke twee plaatsen met Heerlen voor de oudste dorpen des lands van Valkenburg te houden zijn.

(2) Latertijd werden de graafschappen erfelijk en het woord graafschap reeg de betcekenis van grondbezitting.

wet was, waren de adellijken en de ridder-familiën alom be-
dacht, niet alleen om hunne woningen of kasteelen tegen alle
aanvallen te versterken, door ze te bouwen op steile klippen of
diep in het water, maar ook om zich de hulp en den bijstand te
verwerven van grootere Heeren bekwaam om hen, in tijd van
nood, te kunnen beschermen. Te dien einde stonden zij hunne
erfelijke of allodiaal bezittingen in eigendom af aan een of ander
magtig vorst van wien zij vervolgens diezelfde goederen te leen
hielden. Te dezer gelegenheid werden de dorpen of gehuchten,
waarin die goederen gelegen waren, niet zelden tot Heerlijk-
heden verheven en de bezitters of inhebbers met groote voor-
regten en vrijheden beschonken.

De Heerlijkheden des lands Valkenburg, althans de oude, als
Borgharen, (1) de helft van Schinnen, Hoensbroeck, Vaesrade,
Elslo, (2) Wijnandsrade, Eckelrade en Ter-Blijt waren meest
alle uit dergelijke overeenkomsten, tusschen 's lands Heeren en
de eigenaars van uitgestrekte allodiaal bezittingen, ontstaan, ter-
wijl de nieuwere, als Schin op de Guel, Strucht, Oud-Val-
kenburg, Guel, Amstenrade, Geleen, Eijsden, Schaesberg en
Nuth hun oorsprong verschuldigd waren aan den finantieelen
toestand waarin het land, tijdens de langdurige Nederlandsche
oorlogen, zich bevond. Door dezen finantieelen toestand zagen
zich de koningen van Spanje, als hertogen van Brabant en
Heeren van Valkenburg, genoodzaakt om tot de oprigting, ver-
panding en eindelijk tot den verkoop der laatstgenoemde Heer-
lijkheden over te gaan.

Behalve de Heerlijkheden telde men in het land van Valken-
burg eene menigte ridder- en andere leengoederen. Wij zul-
len de bijzonderheden, welke wij ten aanzien van deze en
gene, in de ons ter hand staande onvolledige leenregisters,
gevonden hebben, te harer plaatse laten volgen en ons thans
bezig houden met de beschrijving van het kasteel en van de
Heerlijkheid Hoensbroeck.

(1) Sedert het jaar 1330 was Borgharen leenroerig van den souverainen
huize van Brabant.

(2) Elslo, hoewel buiten het land gelegen, werd onder de Heerlijkheden
van Valkenburg gerekend.

Midden door het dorp loopt, in zwakke wendingen, een lange, eenigzins bekiezelde straatweg, aan welken de kerk en de meeste huizen getimmerd zijn en die, door eene ongemeen breede laan van grijze eiken, naar den voet van het heerlijke slot Hoensbroeck leidt. Van het oude kasteel is alleen bewaard gebleven een ronde toren; de andere torens en verdere gebouwen zijn van lateren tijd, zoo als de bouwtrant en het, boven de twee voornaamste ingangen, aangebragte Hoensbroeck-Loë geslachtstwapen, met het jaartal 1643, dit duidelijk te kennen geven.

Volgens een handschrift zonder dagteekening (1) vervaardigd waarschijnlijk omstreeks het begin der 16de eeuw, zou de oorspronkelijke burgt gebouwd zijn geweest in het jaar 1360. » Dye nieuwe stercke huyssinge tot Herhoensbroeck is gemaect od gebout geweest ontrynt ynt jaer 1360 durch Heren » Herman Hoen Rydder ende Vrouwe Cecilia Van Borre Heren » ende Vrouwe tot Herhoensbroeck Vysscherweert, Spau- » beek enz.» Fahne(2) in zijne geslachtslijsten der familie Hoensbroeck, zegt dat de burgt in den Broecke gebouwd is door Herman Hoen, ridder, in 1368, dus acht jaren later. Dit verschil, wanneer men veronderstelt dat de bouw van den burgt is begonnen in 1360 en voltrokken in 1368, is zeer goed overeenbrengen met de traditie volgens welke men acht naareenvolgende jaren zou gebouwd hebben alleen aan den ronden toren. De zich in het metzelwerk uitdrukkende ringen, waarschijnlijk ontstaan 's winters, bij aanhoudende staking van het werk, schijnen deze overlevering te bevestigen.

Het tegenwoordige kasteel Hoensbroeck, in de wandeling het huis genaamd, ligt rondom in het water en is door bruggen afgezonderd van de gebouwen der basse-cour, tuinen, *voorhof* (pachthoeve) enz. die evenzoo op hunne beurt met grachten zijn omringd. Deze grachten die, vooral aan de zuidzijde, zeer breed en diep zijn, worden onder water gezet bij middel

(1) Ons welwillend ter hand gesteld door den Heer Fr. Dumoulin, kandidaat Notaris te Maastricht.

(2) Kölnische, jülichischen und Bergischen Geschlechter.

der roode beek (1) welke, door eene breede steenen brug, het kasteel voorbij snelt en, op eenige honderd schreden afstands, den daaraan behoorenden graanmolen in werking brengt. Aan de noordzijde was het kasteel versterkt door drie achtereenvolgende ophaalbruggen, thans in gewone bruggen veranderd; de voegen waardoor de eggen werden afgelaten en opgetrokken zijn nog in het metzelwerk der poorten zichtbaar. De *voorhof* van het kasteel verbeeldt een regthoek op welks ééne zijde (330 voet lang) drie regtstandige vleugelgebouwe: zijn aangebragt. Wanneer men, over de brug aan de pachthoeve, de poort is binnengetreden heeft men ter regterhand de brouwerij en ter linker de pachterswoning met de daaraan behorende economie-gebouwen. In den middelvleugel heeft men de tweede, vroeger met eene valbrug versterkte poort; deze zoo wel als de poort aan *den voorhof*, waren eertijds gedeckt door dikke bolvormige torens, waarvan de laatste, omtrent over veertig jaren, werd afgebroken. Achter deze tweede poort treedt men in de basse-cour verbeeldende een groot vierkant, door den middelvleugel, de remizen en het derde vleugelgebouw ingesloten en gekeerd, met de openzijde, naar de derde ophaalbrug sluitende den ingang van het kasteel. Ten aanzien der gebouwen van *den voorhof* merken wij op dat zij zich niet meer bevinden in hunnen oorspronkelijken staat en dat er afbrekingen, bijvoegingen en veranderingen hebben plaats gehad, (voornamelijk in het dakwerk), die geenszins strooken met de hoofdgebouwen.

Het kasteel, gebouwd in den stijl der *renaissance*, heeft de gedaante van een langwerpig vierkant, pralende op de hoeken, met vier uitspringende torens. De ronde toren, staande op den westerhoek, is zoo als wij gezegd hebben, van ouderen datum dan de overige gebouwen; zijn muurwerk, dat diep in den bodem gaat, is van zeer groote tigchelsteenen gemetseld, heeft

(1) Deze beek, nemende in de Gemeente Hoensbroeck haar loop over eene hoogte zoodat de naastgelegene hooilanden gevoegelijk kunnen worden bewaterd, schijnt in oude tijden te zijn verlegd. Welligt is te dezer gelegenheid aan de oorspronkelijke beek de naam van Oude-Moeder gegeven.

doorgaans tien en een half, en op zekere plaatsen, elf voet dikte, drie en dertig voet middellijn en negen en tachtig voet hoogte; zijne geheele afmeting, met het dakwerk, beloopt honderd vijf en zestig voet. In dezen toren treft men zekere cellen of gevangenissen aan waarin de, in het rechtsgebied van Hoensbroeck, veroordeelde misdadigers de hun opgelegde straf hadden te ondergaan. De voornaamste, of laat ons zeggen, de afgrijselijkste dezer cellen is een, op de hoogte van het water gelegen, donker hok, waar men door eene enge pijp, over steile trappen, binnen kruipt, en waarin een dikke eiken balk ligt waaraan de gevangenen geboeid lagen; deze balk diende hun te gelijk tot stoel, tafel en bed. In denzelfden toren, tussehen een hoop oud ijzer, ziet men nog verschillende grove gereedschappen die tot het vroeger gevangenstelsel behoord hebben, als: meerdere armbanden, zware kluisters, voetkettingen, enz., enz. Ook ziet men er een, uit vele stukken bandijzer zamengesteld harnas, waarop uitgehouwen is in groote letteren: « EEN TREDER WACHT SICH VOOR HET HARNAS VAN SCHAESBERG 1743. » Is nu dit harnas (vervaardigd ten tijde toen het land van Valkenburg en omliggende landen, deerlijk door eene bende gaauwdieven, onder den naam van Bokkerijders, werd aangestast,) door de Heeren der Justitie van Schaesberg uitgevonden of heeft het in eigendom aan deze justitie behoord, dit kunnen wij niet bepalen. De zuiderhoek van het kasteel pronkt met een toren gebouwd in het vierkant, hebbende bijna de hoogte van den vorigen, echter is zijn muurwerk slechts vier voet dik; men telt er vijf verdiepingen, uitmakende even zoo veel ruime vertrekken. Op de lijn van- en tussehen- deze twee torens, een weinig meer uitspringend naar den kant van het water, is op gelijken afstand, de kapel van het slot zeer smaakvol aangebragt; zij is toegewijd aan de vier Heilige maarschalken Antonius, Cornelius, Hubertus en Quirinus (1). De overige twee torens, beide

(1) De woning van den huiskapelaan, gelegen dicht bij het kasteel in de rigting van het dorp, is een zeer hecht en fraai gebouw, omringd van schoone tuinen, weilanden en vijvers, vernieuwd in 1727 volgens plan van Meester P. florstmans.

bolvormig en van mindere hoogte(1), zijn op het tegenovergesteld vleugelbouw, bezijden de koetspoort, zoodanig opgerigt dat men uit de voornaamste gezigtpunten , waaronder men het kasteel kan beschouwen , de vier torens te gelijk in het oog heeft.

Men telt aan het kasteel niet minder dan honderd en twaalf deuren, mitsgaders de koetspoort of buitendeur (2); zoodra men deze laatste binnenkomt bevindt men zich in een open plein , waar regts en links ingangen zijn leidende naar de verschillende verdiepingen. Vlak tegen over de koetspoort, aan de overzijde van dit plein, is een breede gewelfde gang, eenigzins verheven en door zes steenen kolommen, van de toskaansche orde, onderschraagd. In het midden van dezen gang bevindt zich de ingang naar de kapel, en aan het regter einde is een trap leidende onmiddelijk naar de middelverdiepingen en naar den ronden toren ; men zegt dat de veroordeelden in dezen gang werden gebragt om het vonnis, door den Griffier te hooren voorlezen, en dat het publiek, te dezer gelegenheid, op het plein werd toegelaten. De weinige uitgebreidheid die wij aan dit werkje willen geven, laat niet toe de talrijke vertrekken van het kasteel, één voor één, na te gaan en te beschrijven; wij zullen alleen aanstippen dat de kelderkeukens en de kelders, door hunne soliditeit, schoone inrigting en uitgestrektheid bijzonder merkwaardig zijn, en dat de ruime vertrekken der tweede en volgende verdiepingen meest alle uitmunten, of door hunne op leder, zijde of doek geschilderde tapijtwerken, of door het marmerwerk der haardsteden, en het prachtige eikenhoutwerk der vloeren, trappen, deuren, enz. — Wanneer men de verschillende verdiepingen van het kasteel met eenige belangstelling heeft nagegaan, en vervolgens in de torens en op de zolders het kap-, dak- en muurwerk gadeslaat, wanneer men tot in de afgelegenste hoeken, niets onvoltooid, maar overal het soliede met het prachtige ziet

(1) In een dezer torens bevindt zich een groot uurwerk dat nu sedert eenige jaren niet meer werkt.

(2) De deuren van den *voorhof* en van de *basse-cour* hier onder niet gerekend.

vereenigd , dan vraagt men zich hoeveel geld dit heerlijk gebouw wel moge hebben gekost !

Ofschoon helaas ! het kasteel Hoensbroeck , nu ruim zeventig jaren onbewoond en gevolgelijk zeer beschadigd is , aarzelen wij niet te zeggen dat tusschen Maas en Rijn zijne weërgade , in grootschheid , niet bestaat.

Boven is reeds gezegd hoe de adellijken en de ridder-familien , dikwijls uit vrees voor een geweldigen nabuur , afstand deden van hunne erfgoederen , en hoe hierin de oprigting van menige Heerlijkheid gelegen ligt. Dit was dan ook het geval met de Heerlijkheid van den Broeck , vroeger deelmakende van de uitgestrekte gemeente Heerlen. Bij open brief van Johanna , Hertogin van Brabant , gedagteekend Brussel den 26 October 1388 , werd Hoensbroeck van Heerlen afgescheiden (1) en verheven , ten voordeele van den Ridder Herman Hoen van den Broeck , zijne wettige erven en nakomelingen , tot eene vrije Heerlijkheid , met hooge , middele en lage jurisdictie , leenroerig van den Souvereinen huize van Brabant. Bij dezen leenbrief werd tevens afstand gedaan , ten gevalle van den voorschreven Ridder , zijne wettige erven en nakomelingen , ten eeuwigen dage , van alle dusdanige regten , heerlijkheid , leenmannen en laten als de Hertogen van Brabant , in het dorp Heerlen , cirkel van den Broeck , plagten te hebben , en wel , ten aanzien der leenmannen of andere aldaar gezeten inwoners , onder denzelfden eed van getrouwheid als zij vroeger hadden gezworen. Dit een en ander geschiedde onder uitdrukkelijken last dat de Heer Herman Hoen , zijne erven en nakomelingen , den allodiaal burgt en het huis in den Broeck , met al de aankleven van dien , alsmede de voorschreven Heerlijkheid , geregt en renten van den Broeck en van Vaesrade , te leen zoude houden , *erfelijk en immermeer* , daarvan *hulde en manschap* doen en deze ontvangen ten brabantischen leenregte van de Hertogin , hare erven en nakomelingen Hertogen en Hertoginnen van

(1) Voerendael was op het einde der 16de eeuw nog een gehucht van Heerlen , terwijl Schaesberg en Nieuwenhagen nog veel later tot Gemeenten zijn verheven geworden.

Braband. Hiertegen beloofde de Hertogin, voor Haar, hare erven en nakomelingen, den meergemelden Herman Hoen, in de voornoemde Heerlijkheid, geregt en renten te handhaven en te beschermen tegen alle onregt of geweld, zoo en gelijk zij was doende ten aanzien der andere haar toebehoorende landen.

De beweegredenen, die tot de oprigting en beleening der heerlijkheid Hoensbroeck hadden bijgedragen staan mede in den beleeningsbrief uitgedrukt, namelijk de groote en menigvuldige diensten welke die van Hoen den Hertogen van Braband hadden bewezen, alsmede de groote schade van rooven en branden welke zij, om der Hertogen wille hadden geleden. Wij hebben, ondanks al onze navorschingen, geene bewijzen kunnen vinden welke ons, met de omstandigheden dezer brandstichtingen en rooverijen, eenigzins zouden kunnen bekend maken, noch ook wanneer en door wien ze zijn gepleegd geworden; wij veronderstellen dat dit gebeurd is in de eerste decennien der 14de eeuw als wanneer de Hertogen van Braband in aanhoudenden strijd waren met de Heeren van Valkenburg. Waarschijnlijk hebben toen de Heeren van Hoen, even als bij den slag van Woeringen, in 1288, aan zijde der Hertogen van Braband gestaan, tegen die van Valkenburg, weshalve deze laatste, naar de gewoonte dier tijden, de eerste goede gelegenheid zullen hebben te baat genomen om in den Broeck alles te verwoesten en te verbranden. Het kan ook zijn dat de voormelde rooverijen en brandstichtingen hebben plaats gehad omstreeks, of eenigen tijd na, den slag van Baesweiler (1) tusschen den Hertog van Braband en den Graaf van Gulik, alwaar Herman Hoen, Everard De la Marck en Jan Van Biecht strijdende waren, aan zijde des Hertogs, onder het vaandel van den Scholtis van Maestricht (2).

De grenzen der Heerlijkheid Hoensbroeck, tijdens hare oprigting in 1388, waren meestal dezelfde als die der tegen-

(1) Twee uren noordwaarts Kerkrade.

(2) Butkens, trophées du Braband Decl I, bl. 672 en Pelerin, Essais historiques sur le département de la Meuse inférieure, pag. 133.

woordige Gemeente. Eene kleine verandering heeft, in de laatste tijden, plaats gehad bij Kathagen alsmede tusschen Vaesrade en Amstenrade, waar vroeger de Heerlijkheid overal grensde aan het regtsgebied van Schinnen. (1) Ook schijnt eene nadere grensbepaling te zijn voorafgegaan bij het gehucht de Ganzenweide, waar eertijds de molen van Ter-Wijer heeft gelegen. Te dezer plaatse, waar thans de Roode Beek de gemeenten Hoensbroeck en Heerlen scheidt, wendde zich de grensline uit de Beek naar het midden van eenen weg loopende nevens *den hof* Rennenberg, (2) door den Koningsbeemd langs de hoeve, vroeger toebehoord hebbende aan wijlen Renier van den Esschen. (3) Overigens zijn de limieten der Heerlijkheid gebleven zoo als ze in den meergemelden brief vermeld staan, te weten: van Kathagen, door het midden van de beek de Geleen afwaarts tot dat het regtsgebied van Heerlen zich wendt; voorts, langs de grenzen van Schinnen door Vaesrade opgaande, wederom langs de limieten van Schinnen, tot op den weg, loopende van Amstenrade, voorbij het riddergoed Ter-Wyer, langs de dorre heister (dorre eik), tot in het midden van den weg, die uit dezen Ter-Hoevenwaarts gaat; van daar regt over het veld achter *den hof* Ter-Hoeven, tot in de Molenbeek, welke achter den voorschreven *hof* vloeit.

(1) Deze plaats komt in meest alle oude stukken voor, onder den naam van Gebroken-Schinnen. Welligt is hier het woord *gebroken* Synoniem van *Ontgonnen*. Wij vermoeden echter dat deze uitdrukking zinspeelt op de Heerlijkheid van Schinnen, die vroeger gedeeld of gebroken was, behoorende één deel aan de Heeren van Valkenburg, het ander aan de familie Van Schinnen, later aan die van Ghoor en van Schellard.—Toen Filips II, in 1559, zijn gedeelte aan Jan Schellard, bezitter van het wederdeel, had afgestaan bleef Schinnen, ofschoon niet meer *gebroken*, dezen voornaam nog langen tijd behouden.—Wij bezitten een romeinsch glas (fiool, bekend model, vierzijdig met korten hals en plat oor) in deze gemeente, bij het graven van tighelaarde, gevonden.

(2) Dat dit Keulsche leen een kasteel en zelfs de zetel zou zijn geweest van een graafschap, kunnen wij niet gelooven. Wij veronderstellen dat George De Lalain, 1577, Stadhouder van Friesland en graaf van Rennenberg, dezen titel van elders heeft gevoerd. (Zie schets der geschiedenis van het land van Valkenburg, p. 61.)

(3) Deze hoeve, Scherenbergshof genaamd, gelegen in het opperste van den Koningsbeemd nabij de Kluis, is overlang met de Kluis verdwenen.

Van hier ging de scheiding, midden door de molen- of roode beek, opwaarts voorbij den molen van Ter-Wyer tot in de halfscheid van den weg loopende nevens Rennenberg, door den Koningsbeemd voorbij *den hof* van wijlen Renier Van den Esschen; voorts dezen weg opgaande, langs de linde van Ten-Esschen, tot in het midden van de Geleen, waar de olie molen plagt te staan, (1) en eindelijk van daar midden door de Geleen nederwaarts tot Kathagen toe. (Zie bew. n. 1).

In het begin der regering van hertog Karel den Stouten ontstond er, tusschen Heerlen en de Heerlijkheid Hoensbroeck, een registrijd die eerst in 1480 ten einde liep. — Onaangezien dat Hoensbroeck eene vrije Heerlijkheid was, vrij van alle lasten of schattingen, en ofschoon het den ambtlieden van Valkenburg zoo wel als den scholtis van Heerlen, toen zijnde en toekomende, was aanbevolen geworden van den Heer van Hoensbroeck, in het bezit zijner Heerlijkheid, noch te storen noch te bemoeijelijken, hadden die van Heerlen, om zich in zoo verre te ontlasten, ondernomen de Heerlijkheid te doen bijdragen in de schatting welke den hertog Karel, bij zijne blijde inkomst, werd toegestaan. Het hieruit gesproten proces, begonnen omstreeks het jaar 1467, was onbeslist blijven berusten tot in 1478. — Die van Heerlen deden in hunne beweegredenen voornamelijk gelden dat de belasting, waarover geschil, geen belasting was, maar eene hulp of gift die alle onderzaten den Heer en Prins, voor zijne eerste ontvangst, schuldig waren; dat de geestelijke personen, die al zoo wel, en meer, geprivilegieerd waren dan de Heer van Hoensbroeck, in deze schatting hadden gedragen, en eindelijk dat zij niet geloofden dat de voornoemde Heer eenige brieven had, welke hem en zijne onderzaten van deze gift of hulpe zouden kunnen of mogen bevrijden.

De Heer van Hoensbroeck beweerde daarentegen dat hij en zijnevoorzaten, Heeren ten Broeck, altijd vrij waren geweest van

(1) Nabij het huis Revieren hetwelk destijds nog niet bestond.

alle lasten, dat, tijdens de regering van Karel den Stouten, eene ordonnantie was uitgegaan op het stuk der schattingen, waarbij uitdrukkelijk stond bepaald dat de goederen, die van oude tijden af schatvrij waren geweest, schatvrij moesten blijven, voornamelijk die goederen, welke van baanrots stamme gekomen waren, zoo als die der Heerlijkheid Hoensbroeck, en dat bij de ridderschap en schepenen des lands Valkenburg, in eene gemeene vergadering, was vastgesteld dat de schatting, waarover geschil, moest gedragen worden door diegenen die de gelden verstrekt hadden waarmede het land van Valkenburg, uit handen van den graaf van Meurs, gelost was geworden. (1) Den negentienden Maart veertien honderd tachtig gaf de Raad van Brabant, voor welken het meergemeld proces aanhangig was, een vonnis waarbij de gemeente Heerlen veroordeeld werd tot teruggave der penningen door die van Hoensbroeck in de meergemelde schatting betaald, mitsgaders in de kosten. (Bew. n. 2).

De bevrijding van schattingen bij dit vonnis toegekend was van geen langen duur; doordien de Heerlijkheid Hoensbroeck, tijdens de regering van Keizer Karel V belastbaar verklaard, met de andere vrijheden, banken en onderbanken des lands Valkenburg begrepen werd, vooreerst in de groote bede of belasting van het jaar 1546, en vervolgens in die van 1554, 1559 en andere. (2)

Eertijds waren de Heerlijkheden des lands Valkenburg tentalte van zes, als: Hoensbroeck, Elsloo, Wynandsrade,

(1) In 1439 had Filips, de goede, hertog van Brabant, het land van Valkenburg eene schatting opgelegd om het te lossen uit handen des graven Frederik van Meurs en Saarwerden, aan wien hertog Jan IV het in 1416 verpand had. — Ten gevolge van deze verpanding liet Frederik, te Valkenburg, eene thans niet zeldene zilveren munt vervaardigen, naar den muntslag der *grossen* van zijn broeder Dirk, aartsbisshop van Keulen.

(2) In de schatting des jaars 1554, ten bedrage van 10,000 gld., hadden de ingezetenen van Maastricht 173 kwijtschelding verkregen wegens hunne bezittingen gelegen in den lande van Valkenburg. Dit een derde bedroeg 414 gulden 5 stuiver en 3 oord.

Eckelrade, Vaesrade en Ter-Blijt. De vrijheden Schin op Guel, Oud-Valkenburg, Guel, Schinnen, enz. waren hieronder niet begrepen, waarschijnlijk omdat, bij hare verpanding of verkooping, den Koningen van Spanje, zekere regten zoo als Klokkenslag, Beden, Hergeweiden, Bestraffing van grove misdaden, Kwijtslag van overjaarde delikten, Oktrooijen, Legitimatien en dergelijke waren voorbehouden.

Van de voormelde zes Heerlijkheden was Hoensbroeck de voornaamste niet alleen om haar ouden oorsprong en groote voorregten, maar ook om hare uitgestrektheid en meerdere gegoedheid. In de buitengewone schatting van twee en twintig duizend gulden brabantisch, in 1570, over het land van Valkenburg uitgezet, was haar aanslag 765 gulden, terwijl Elsloo op 600, Wijnandsrade op 555, Eckelrade op 235, Ter-Blijt op 135 en Vaesrade op 125 gulden geschat waren. « Die Heerlicheit van » Her Hoensbroich mit haeren toebehoiren, soe landt, weyden, » beempden, bosschen, thienden ende anderssins, soewel den » Heer Selvest, als oeck den Geestlicheit ende den gemeynen » onderdaenen aldaer toebehoirende (doch uytgenoemen het » goed van den Wyer, mitsgaders die leengoeden van den » Neysschen die honnen besonderen taxe hieronder ontfangen » soellen) wordt getaxeerd op VII·LXV gbb. »

De vier hoofdbanken Meerssen, Heerlen, Klimmen en Beek met hare onderbanken waren in deze schatting, te zamen, begrepen voor veertien duizend zes honderd zes en zestig gulden, dertien stuiver en een oord. De overblijvende vijf duizend vijf honderd negen en veertig gulden dertien stuiver een oord, inbegrepen de kosten van taxatie, moesten, door de in den lande van Valkenburg gelegen leengoederen, opgebracht worden. Om een denkbeeld te geven van de betrekkelijke grootte en gegoedheid dezer leengoederen laten wij ze, met hunnen aanslag, gedeeltelijk alhier volgen, voorafgegaan van den inhoud des verslags waarbij de bovenaangehaalde schatting door 's lands Staten werd toegestaan :

« In den jaere onss Heeren XV^eLXX op ten XI dach Sep-
 » tembris hebben die Heeren van der Geestlicheit, Ridder-
 » schap, Hooftbancken, onderbancken, en[—] andere gemeyne
 » ondersaten des landts van Valckenborch duer versuecke en[—]
 » propositie gedaen bij den Eerverdigen en[—] Edelen Heeren
 » Niclaes Oudart Heeren van Ranst en[—] Riemenaut Ridder
 » en[—] Raidt adjungeert mitten Welgeboeren[—] en[—] Edelen
 » Heeren, Heeren Johan Graeff tot Oest Vrieschlandt der tyt
 » Gouverneur der Ma^{teit} landen van Overmaze en[—] als hier-
 » toe gecoo[—]mitteert by de Ex^{cie} van den Hertoghe van Alba
 » Gouverneur en[—] Cap^{ne} Gn^{al} der landen van herweerts-
 » overe etc^a der Konig[—]. Ma^{teyt} onsen aldergenadigsten Heer
 » geconcentceerd ein Bede van XXII^m gulden brab[—]. eens te
 » geven en[—] in vier na den anderen volgende termynen te
 » betaelen, gelyck dan sulcx blyckende is by de brieven van
 » rapport waeraff de cotype hyrnae is volgende :

» Die van der Geestlicheyt, Ridderschap, Hooftbancken,
 » Onderbancken en[—] ondersacten des lands Valckenborch
 » tsamen byeengeroepen zynde ierst by der Kercken van
 » Schy[—]mart opten XI dach van Septembris int jaere XV^eLXX
 » ende aldaer aenhoort en[—] verstaen hebbende hetgheene des
 » hon by den Eedelen Welgeboren Heere Johan Graeff tot
 » Oest Vrieschlandt Ridder van den orden Heere van Durbuy
 » en[—] Gouverneur der landen van Overmaze, Ende Heeren
 » Niclaes Oudart Heer van Ranst en[—] Rimenaut Ridder Raet
 » ordinaris der Konig[—]. Ma^{teyt}, van wege der Excellencien
 » des Hertoghs van Alba Gouverneur en[—] Cap^{ne} general van
 » synder Ma^{teyt} in desen Nederlanden etc^a en[—] voirts daernae
 » is voergehouden en[—] proponeert geweest, ten eynde om te
 » willen consenteeren int versuecke aan honluyde gedaen
 » naevolgende zeeckere Instructie daerop by der Ex^{cie} ge-
 » maect. Aenmerckende die necessiteyt en[—] benautheyt
 » doermede sync Ma^{teyt} in desen voerleden tyden van Troublen

» merckelicken belast worden is, Ende willende verthoenen
 » die onderdaenighe affectie woermede sy der Konig[—]. Ma^{teyt}
 » als haeren naturlicken Prince toegedaen syn. — Hebben
 » censamelick (mits uuytstellende alle andere becommernissen
 » en lasten die syluyden in desen verleden en[—] tegenwoirdi-
 » gen tyden geleden hebben ende alnoch lydende syn) sich
 » bemoyt om haerluyden vermoegen in desen te wege te brin-
 » gen, Ende hebben alsoe synder voerss. Exc^{cien} in der Konig[—]
 » Ma^{teyt} name mit allerbehoirlicker onderdanicheyt gewillicht
 » en[—] consenteert in de so[—]me (somme) van tweentwyntich
 » duysent gulden brab[—]. eens, Ende die te betalene in vier
 » jaeren naest nae den anderen volgende, daeraff den iersten
 » termyn gevallen sal opten lesten dach van September Anno
 » XV^cLXXI en[—] soe vervolgens die betalinghe te doene, en[—]
 » by gebreck van dyen daerop te executeeren nae den behoir-
 » licken landtrechte daerselvest, Alles sonder prejuditie van
 » den privilegien ende immunityten denselven lande van
 » Valckenborch by synder Ma^{teyts} voervorderen, *per modum*
 » *contractus tituloque oneroso*, en anderssints vergondt, Ende
 » volgens duer syne Ma^{teyt} selff geconfirmceert, Bidden[—] zeer
 » oetmoedelicke dat synder Ex^{cie} gelieve sulcke voerss. pre-
 » sentatie genadiglicken aen te verden ende haerluyden mit
 » briefven van non prejudicie te versiene.

» Volgende dyen, Ende alsoe den voerss. Heeren Johan
 » Graeven als Gouverneur by zecckeren besloeten briefven des
 » Hertoghs van Alba belast worden is om te co[—]mitteeren
 » totter Settingen van desen voerss. geconsenteerden pennin-
 » gen zeeckere Gedeputeerde oft Co[—]missarissen daertoe be-
 » quaem synde! Heeft deselve Heer Graeff daerop by expresse
 » geco[—]mitteert die Edelen en[—] Erentfesten Heeren Wernern
 » Huijn van Anstenraidt Stadthouder en[—] Vaicht des landts
 » van Valckenborch etc^a Arden Huijn van Anstenraidt Hee-
 » ren tot Geleen etc^a Henrichen van Zewel den alden, Ende

» Reyneren van Hulsberch genant Schaluyne, mit adjunctie
 » Dederichs Van Strabach Vaicht (1) tot Valckenborch Die-
 » welcke dezen laste aenveerdte hebbende dyen achtervolcht
 » en den vier hooftbanken nae rate gelyck van alders ge-
 » woenlich, haeren besonderen tauxe gegeven ende hebben
 » oick die sess Heerlicheyden en andere gemeyne leengoe-
 » den gelegen binnen den limiten des landts Valckenborch int
 » particulier getauxeert. »

Volgen de getaxeerde leengoederen :

ONDER DE BANK VAN MEERSSEN.

Joncker Gerardt Van Cortenbach van den hoff en leen-
 goede tot Bunde, den hoff Ten Hove onder Heerlen, en de
 Weermoederbeempt tot Hardersteyn, tsamen op gld. 96 en 15 st.

Joncker Geerardt Van Stryhagen ter causen van Amby en Welten, tsamen.	39 gl. 16 st.
Jouff. Mechtelt en Joncker Jan Coninx . . .	39 » 3
Peter van Suetendael	14 » 10
Myn Heer Landt Commandeur (aldenbies- sen) van allen zynen leengoeden	92 » 0
Die Vrouwe oft Capitele van Susteren van den hoff tot Hullenbroeck	43 » 0
Dat huys en leen tot Hardensteyn	86 » 8
Der Weert tot Guele den Heer van Beusdael toestaende	30 » 0
Dat leen mitten waterstroum tot Hartelt. . .	22 » 10
Den hoff geheyten Ingen Nop tot Bunde. . .	33 » 15
Dat Herckebroecx leen tot Valckenborch. . .	9 » 4
Joncker Passart van den huyse tot Guesselt . .	1 » 0
Den Hoff Ten Dale tot Bunde	51 » 15

(1) Dat is Onder-Voogd.

ONDER KLIMMEN.

Dat Sargien leen in Gen Hout	50	gl.	0
Den Hoff van Bergh onder Nuth	40	»	10
Ardt van Lamboy van der beleender thiende.	9	»	0
Johan Boschouwer	8	»	16
Den Haller met die Leemcuylen by Valcken- borch	12	»	0
Het huys ende Heerlicheyd van Alden Val- kenborch mitsgaders die thiende.	71	»	2
Joncker Renier Schaluyd van allen synen leengoeden.	81	»	4
Dat Rosendals leen tot Sibbe	43	»	4
Der hoff tot Sibbe toebehoorende Servaes en Johan Hellincx	54	»	12
Der Heer van Strucht tsamen mit den onder- leenen aldaer	56	»	15
Dat leengoet in den Konincxwijnckel.	29	»	16
Johan van Gustzenich	13	»	10
Willem Caldenborch.	11	»	5
Pouwels van Gemart en Berghem	7	»	4
Gielis van Houthem	1	»	11
Die Villiaerts goeder tot Sibbe.	46	»	0
Adam Knubben	4	»	0
Claes Haesen	9	»	12
Het creusen leen	9	»	14

ONDER BEEK.

Der Heer van Anstenraidt van synen hoff tot Beecke.	35	»	2
Den hoff tot Oensel genant Penthiers leen	36	»	0
Des Heeren van Binsfelt hoff tot Beecke	48	»	0
Der hoff van Crawinckel.	48	»	0
Dat Beyers leen	20	»	10

Die Vrouwe van Leuth (van Vlodorp) van haeren leenen.	156	gl.	4
Der Heer van Geleen van den hof tot Beeck.	42	»	0
Derself van den hof tot Spaubeeck	55	»	0
Derself van den twee hoeven tot Prynthagen	75	»	12
De erfgenamen van Peter van Oensel.	36	»	0
Der hof tot Kemmenade.	45	»	0
Die meulen en goet van Daneken	48	»	0
Jan Mutzenich van synen leengoet.	22	»	2
Den hof Ten Eysden toebehoorende den erffmarschalk van Gelre	44	»	8
Der Heer van Schennen van synen hof en den hof int Mulrode tsamen	90	»	0
Peeter Penris van den Biessen	6	»	5
Claes Marts.	5	»	4

ONDER HEERLEN. (*)

Der hof Ten Eyckholt ×	40	»	0
Der hof Ten Driesche ×	43	»	4
Karis hoeffken genant Hutzhoff.	22	»	16
Der hof Ter Veurdt.	52	»	0
Der hof van Geytzbach × dyen van Schwartz-zenb ⁿ . toestaende	58	»	10
Der hof int Koninxbeempt id. id.	45	»	0
Die XVI buynder onder Schinveld id. id.	16	»	0
Der hof Ten Struver id. id.	34	»	4
Der hof van den Rousch of Wijlbroeck dyen van Schwartzzenb ⁿ . toestaende.	22	»	0
Joncker Johan Van Schaesborch van den leen tot Schaesberg	53	»	0
Derselve van den hof int Leen.	70	»	8

(*) De Keulsche leenen onder deze bank gelegen zijn geteekend met een ×

Jonker Willem van Schaesborch van den hof Kakert.	42	gl. 0
Derselve ter causen van den hof tot Strythagen	56	» 14
Die van Pallant genant der Scheffelerhoff	37	» 12
Der hof Corisberch X	37	» 12
Her Symon van Wylre van den hof Ter Worm X	37	» 10
Bartel, Dirck en Itgen van der Hallen	35	» 2
Der hof tot Strythagen mitten anderen hof den Heer van Alstorp toestaande.	33	» 12
's Vaichtshof tot Nieuwenhagen	54	» 8
Der Horicher hof tot Caldenborn.	58	» 10
Kleyn Kaumer	14	» 16
Der hof van Haeren X mit synen toebehoiren	132	» 15
Claes Hoeffnagel	13	» 4
Tyss Cloot tot Herlo in de Croone.	9	» 0
Gielis van Roenbroick X	32	» 8
Joncker Johan Hoen ter Hoensshuyss X	47	» 0
Joncker Johan van Eynatten van den hof Oeverstvoerendale X	66	» 12
Der hof van Rijnneberch X	25	» 4
Edelmans hoeffken X daer Dries Decker op- helder van is (ook Karnips hoeffken gent.).	29	» 12
Joncker Lambert van Bentzenraidt (Pricke- nis of kleynen Gitsbach)	55	» 0
Heylger Heutz van synen goede tot Wyntha- gen	30	» 6
Der Heer van Meer van synen hoeven te Strythagen en Emstenraidt mitten landen int Konincxbeempt	115	» 12
Joncker Bynsfelt van den hof tot Bentzen- raidt.	61	» 4
Friedrich Roo van den halven hof tot Em- stenraidt	31	» 1
Lyns Fyntgen	23	» 8

Derck, Peeter, Tyel, Lijnss, Trutgen en		
Merten van den Neysschen.	23	gl. 4
Lemmen Jouwen van den Steenartsleen.	17	» 2
Den hoff tot Valckenhuysen.	16	» 0
Joncker Hoffalis hoff op Ter Straeten mitten anderen hoff op ten Bergh (Ubachsberg) . . .	113	» 16
Conenbergh of Muesbergh daerna Eyskens- berg (toebehoorende Eysken Coenen) . . .	6	» 4
Berselsleen int opperste van den Coninx- bempt	18	» 0
Der hoff Keverberch.	34	» 10
Joncker Henrich Van Zewel van synen leenen te Puth, Meysenbroeck × en Mengersborn. ×	99	» 12
Willem van Schwartzemborch van den hoff Geleen, Musschenbroeck × en Scharnbroeck. .	127	» 10
Der hoff tot Welten × (den Dohm) Joncker Johan Schaluyt mit syner susteren ende an- ders teyls Jouff. Elisabeth weduw van Rolman Hoen van den Broeck toebehoerende.	76	» 0
Den hoff van Nieuwenhagen by den Wyer.	80	» 0
Joncker Steven Leeck van den hoff Ingen Dale.	28	» 16
Peter Dortant van den Janis Scheyt.	39	» 4
Den hoff tzom Birbaum en ter Kameran jon- cker Herman Van Eynatten toebehoeren . . .	69	» 16
Der hoff int Koninxbeemt toebehoeren jon- cker Gerardten Van Anstenraidt Ter Rivieren. . .	72	» 18
Der Prickenscheyt.	16	» 0
Joncker Ardt Van Berlo tot Cortenbach.	67	» 10
Reyner Van Bex van synen leenen	36	» 18
Leonard Creuwen van den leen tot Kleyn Kaumer.	17	» 12
Joncker Johan Van Damerscheyt.	56	» 0
Joncker Buwinckhuysen van het Wyersleen onder Merkelbeek.	32	» 0
Joncker Claes hoff Van Harff tot Anstenraidt.	41	» 12
Dobbelsteynshoff tot Oersbeeck	54	» 8

Joncker Johan Clutz	28	gl.	4
Joncker Johan Voss	24	»	0
Dirck In den Schat	48	»	0
Symon van Geylekircken van den hoff den			
Herinck.	25	»	0
Jan Cremers int Hout.	17	»	16
Joncker Leeck van Yetzenraide.	66	»	0
Wynant Verwisch.	13	»	12
Mathys Holtbecker.	42	»	0
Joncker Steven Leeck van Doenrade en den			
Ruischerbosch.	80	»	0
Conrardt Toreels	28	»	8
Daniel van Ghoor van den Wyer × Ter Eyck			
en andere leenguede.	132	»	0
Dat Honss leen toebehoeren den Honten			
van den Bosch.	30	»	9
Die guederen van Merckelbeeck	60	»	0
Die Swijgestillen (1) van Schinveltuijten leen			
van Merckelbeeck.	11	»	0
Den Wyeren van Strythagen en Schaesburch.	10	»	0
Den hoff tot Schinvelt Heyenhoven toestaande	35	»	0
Giel Proesten	14	»	18

Het Geregt.

Door de verheffing tot Heerlijkheid werd Hoensbroeck, als 't ware, een staat op zich zelf, hebbende zijn eigen geregt (dingbanck) zamengesteld uit Scholtis, Schepenen, Griffier

(1) Zwiigestil was de naam van eene vermogende familie te Schinvelt.

en bode, alsmede zijne eigene justitie-plaats om te regten over leven en dood of, gelijk de leenbrief vermeldt « over alle saecken hooghe ende neder boven die erde ende daer onder. » Onverminderd de gewone teregtzittingen (genachten) welke van 14 tot 14 dagen plaats hadden, hield het voormelde gerecht, even als dit in 's lands hoofdbanken geschiedde, jaarlijks drie voogdgedingen te weten : den eersten Dingsdag na St. Anthonius, den eersten Dingsdag na St. Jan Baptist en den eersten Dingsdag na St. Matheus (1). Deze gedingen, welke in het openbaar werden gehouden, dienden voornamelijk tot opsporing en bekendmaking der misbruiken tegen het gezag van den gebiedenden Heer of tegen de algemeene zaak gepleegd. De vechtpartijen (Kyffliche Saecken), de overtredingen op het keuren van accynsgoederen, wegens maten en gewigten, alsmede die op het stuk der buurtwegen (Stegen ende Straeten) werden er aangebragt, spoedig afgedaan of tot de naastvolgende *genachten* verzonden, terwijl de misbruiken van beduidender aard, op verzoek van partijen of ambtshalve in een kort- of gastregt (2) werden behandeld. Ook werden voor het voogdgerecht gebragt, en na drie opvolgende zittingen toe- of afgewezen, de geregtelijke uitwinningen op vaste goederen aan hypotheek of cijnsen onderworpen. Wij nemen eenige beknopte aanklagten uit een voor ons liggend voogdboek, beginnende met het jaar 1523, letterlijk over :

« Op Deysdach nae Synt Jan Baptisten A° XV°XXV Vaechtgedyng. »

« Kyfflich Nys Greyffen en seyn neyf Jan tegen Wilhem Bruels metzer ouyt (messen uit) ende wonden Wilhem is doit bleven. »

(1) Volgens Kritzradt, Kronijk van Gangelt H. S. werden de drie voogdgedingen (plaids généraux) reeds in 1152 te Meerssen gehouden. In de laatste tijden waren ze tot vier vermeerderd.

(2) Gastregt was een buitengewoon geding van drie tot drie dagen. Deze gedingen werden « om d'abusen ende inconuenienten daerinne bij experientie bevonden, » door den Raad van Brabant, op den 13 dag der maand Julij 1600, ten eenenmale verboden en afgeschaft.

« Op Deysdach nae Synt Matheus XV^cXXVII vaechtgedyng.
» Kyfflich der Wert int Panhuijss Pouels en Thys Hontgens
» haeven hoen metzer ouyt gehat en repen Gelre Gelre tegen
» Peter Duyffels en Jan Schyllynck. Peter hait sich beschout
» (beschermd) mit eynen stayff (stok) en Jan hait sich beschout
» mit eynen degen en hait Pauels mytten platten geslagen ende
» ouch mit eynre gayffelen (gaffel) geslage. »

« Der baedt (bode) hait aen bracht dat Jan Smytzyng ge-
claicht hait als van Wyll ende van gewalt (moedwil en geweld)
op een cort onvertoegen gaystrecht oever Gercken Loenis van
Laer ind Ercken Radermecker en oever den baedt en me an-
der — der Herr mach vernemen. »

« Op Deysdach na Synt Matheus XV^cXXXII vaechtgedyng. »

« Kyfflich der pastoir int Broick tegen Jan Brant der pastoir
hait twe mael dat metz ouyt gehat. »

« Reyntgen der Cremer hait wecken (witte brooden) gebacke
die voell te cleyn waren nae goet duncken der kuermeyster. »

« Op Deysdach nae Synt Jan XV^cXXXV vaechtgedyng. »

« Kyfflich Gerlach Scherebecks tegen Henneken der Wert
aen den Muysberch Gerlach hait Henneken gewont so dat Hen-
neke van leven zo der doit koemen ys Gott wyll der siellen
genedich inde barmhertych syn. »

« Kyfflich geweyst Jan Joncker Derichs soen tegen der half-
man van Twemberge metzer ouyt gehat ende mijt steyne ge-
woerpen ende sy haeven tot den baedt *boeff* gesacht. »

« Op Deysdach na St-Thunis XV^cXLIX vaechtgedyng. »

« Is anbracht dat der molener zyn molter vat nyet en presen-
teert naevolgende der bannongen des vaegtgedings. »

« Kyfflich Joncker Willem Hoen van der Vurdt tegen Jacob
Hane metzer ouyt en wonden. »

« Kyfflich Joncker Daniel van Goer etliche nae gevolcht ende
honre vyf of viere ter neder geslagen ende sy hoem allet genade
geboden. »

« Op Deysdach na St-Jan XV^cLX vaegtgeding. »

« Is anbracht dat Giel Van der Linden des avonts meinde
doer bielen (blaffen) zyner hondt dat eyn wolff in syn scaepstal

geweest were ende dat hy opstondt daernae siende dae stondt eyn ende sloich hoem verradelick dat hy genade badt ende wist nyet wij er was Ende Peter Smijtzongs heeft hoem sellefs gemelt ende naeder hant gesagt hoem were leyt dat hy Giel nijet ersteecken (doodgesteken) hadde ende sagt daerby Gielen huysfrou were eyn tovenaersce der duvel hedse gebyndt (gebonden) myt eynen scemel nagel (schamel nagel). »

« Op Deysdach nae St-Thunis XV^eLXX vaegtgeding. »

« Gerat Coumans als momboir Jouffr. Marien op die Kuecke nympt zyn eerste vaegtgericht op onderpant Jouffr. Anna Machereel of haer kynder haldende zyn. »

« Is anbracht hoe dat Goerts over dat Broeck wonende in des moleners goit zyn huysfrou nae den gebet des Heeren ('s avonds) in dat coren gecruijt (geplukt) heeft. »

De scholtis bekleedde bij de voogdgedingen, waarop een lid uit ieder huisgezin diende te verschijnen, het ambt van voogd en het voorzitterschap; hij trok als zoodanig, met de schepenen, één derde der boeten, breuken en orken (1) op deze gedingen gevallen, terwijl de andere twee derden door den gebiedenden Heer, als voogd der Heerlijkheid, werden genoten. Elk een konde zijne klagten vrij komen aanbrengen, vrij zich komen verdedigen en vrij wederom teruggaan; tot dien einde wendde zich de Voorzitter, na dat het geding door de gebruikelijke formuul en het luiden der klokken was geopend, drie maal tot het publiek (vier maal was boven regt) hen *manende* dat zoo er iemand was die te klagen of iets aantebrengeu mogt hebben, hij zoude voortreden: Verscheen niemand op de derde uitnoodiging zoo werd de zitting gesloten en de menigte tot een nader voogdgeregt verwezen. Wij laten de bancedul des voogdgedings van Hoensbroeck alhier letterlijk volgen :

« Der Vaecht deyt baen ende vrede, van Gaedes wegen,
» Maryen zyner lyever moder, van wege des Heren, van wege
» des Vaechts, van wege der Gerichten, van wege der baeden,

(1) Zekere geregtsgelden.

» voerst leyt der Vaecht gebieden dat men sal aenbrengen wat
 » men op eynen wetteghe vachtgedingh dach is schuldich aen
 » toe brenghen , het zy van boeten ende bruecken , van gewicht
 » van maten , van stegen ende straeten , waerbey den Heer zyn
 » hocheyt ende jurisdictien onderhouden mach werden , vorts
 » leyt der Vacht gebieden dat eyn jeder van der Scepenen nyet
 » en sall opstaen het en zye met consent des Vachts, ende gheeyt
 » eynen jederen alhier vry straet geley, hy toe gaen ende toe
 » koemen , ende wederom van heyn toe gaen , het en weer dan
 » soe dat hy sulchen feyten begange hedde , dat gelye hem nyet
 » helpen mocht , bevelt ouch eynen jederen zych styl (stil) ende
 » huesch toe halden ende toe spreken , met zynen gebaeden
 » voersprecker , waerby der Vacht niet bederf op toe staen ,
 » ende zynen stoel toe verlaten , zal ouch nyemants van den
 » recht gaen hy en betal zyn behorlicke rechten, eynmael, an-
 » dermael, darde mael, boven recht. »

De gewoonten en gebruiken die in de hoofdbank Heerlen tot leiddraad der justitie dienden , golden ook in de Heerlijkheid Hoensbroeck; zij bestonden veelal in niet geschreven costumen of oude *herkomen*, welke, op het einde der XVI^{de} eeuw en later, door het geschreven regt, het *eeuwig edict*, *styl ende manier van procederen*, *plakkaten*, enz. gedeeltelijk werden afgeschaft of gewijzigd. Eene verklaring of opheldering nopens de costumen noemde men *Clerenisse*; deze werden ten verzoeken van den Scholtis of van den bode, of op aanvraag van particulieren, gewoonlijk op de voogdgedingen, tegen betaling van een zeker regt, door de Schepenen gegeven: kenden zich deze laatste niet wijs genoeg om over de eene of andere voorkomende regtsvraag te cleren (te oordeelen) of werd de juistheid eener gegeven clerenisse, door partijen, in twijfel getrokken, zoo beriep men de zaak naar Valkenburg, waar ze in eene gewone zitting van het Leenhof beslist werd. Dit beroep, in de taal des geregts *heuftvaert* genoemd, stond op drie goudgulden door de bezwijkende partij te betalen: tot zekerheid van deze betaling werd voorloopig door beide partijen borg gesteld.

Het voormelde Leenhof van Valkenburg kon ook worden beroepen om, ter zake van lands costumen, eene korpsgewijze verklaring af te leggen. Eene dergelijke clerenisse, meer eigenaardiglijk *Verwaringhe* of *Orkontschap valetudinaire* geheeten, uitgevaardigd op aandrang van zekeren Jan Royen den 24 Junij 1568, luidt als volgt :

« Werner Huyn Stadholder

Johan Hoen tzu der Hoensbroeck

Arent Huyn Heer tzu Geleen

Hendrik van Tzevel

Gerar van Cortembach

Willem van Schaesburch

Gerar van Strythaghen

Casper van Schwartzendorch

Reynier Schaluyt

Steven Leeck

Johan Hoen tzu Vuert

Aerdts Lamboy

Dieryck van Strabach

Reynier Bex

Willem van Houve

Jan Boshouwer

Adam van Meesch

en Knubben

« Altesamen als leenmannen des leenhoffs Valckenborch.

- » Deze voerschreve Stadhouder en Leenmannen Corbs gewysen ten versueck van Paesch Bosch mombaer en procureur van wegen Johan Royen *cum suis* op sekere articulen by of van wegen des voerss. Royen by manier van V^{er} waeronghe (verwaringe) oft Orkontschap valetudinaire geexhibeert op en tegen den procureur oft mombaer Everard Royen *cum suis*. » Waerop die voerss. deposanten haer beraet genomen hebben » sich vercleert gelyc hier naer volgt :
- » Die voerss. Stadhouder en mannen van leen ten versuecke » van Jan Royen *cum suis* behoorlyck gedaecht ende opten » eydt elcken van hen besonder officie halven gedaen, tuygen

» ende vercleren opten iersten articule van verwaringhe voerss.
» dat ein gemeyn costuyme Usantie en[—] gewoetheit is alhier in
» den lande van Valckenborch dat alle collaterael successien
» geheyten Sytvallen comen[—] uytter syden gedeelt worden in
» de cluechten en[—] niet in de hooftten.

» Vercleren voerts die voerss. Turbisten oft getuygen op ten
» 2 articule der voerss. verwaringhe, dat zy getuygen in den
» lande van Valckenborch noyt anders geweten noch bevonden
» dan die goederen procederen[—] van alsucker successien te
» weten uytter syden, werden gelyckelyc gedeylt *per stirpes et*
» *non in capita* te weten gelyck voer in der clochten en niet in
» den hooftten.

» Die voerss. Stadthouder en[—] mannen van leen vercleeren
» en tuygen opten derden articule van wege dezès procureurs
» geexhibeert dat alsulcke usantie en[—] costume als van gelycke
» collaterale successie also notoire en[—] openbaer is dat zy ge-
» tuigen noyt gesien, noch geweten, noch oeck by hunne voer-
» seten bevonden hebben, dat ter contrarien by ymants gesus-
» tineert oft oppositie gevallen oft dient te weder geweest weer,
» anders wy voergesacht, in den clochten gedeylt te werden,
» ende ouch wael weten dat dergelycken deylinghe by diver-
» sche parthyen gedaen geaccordert en gepassert syn *per stirps*
» en anders niet.

» Vercleeren voerts opten vierden articule voerss. dat sy alle
» questien en[—] schillen tusschen parthyen rysende en[—] voer
» hun comen[—] decideren naer costume van hunner alder usan-
» tien en[—] landrecht, soeverre die selve questien dienen en[—]
» plaets grypende waren, Seggen oeck soe wanneer dat van
» gelycken cass, voer hun accurrerden so soudensy getuygen,
» dieselve termineren en[—] decideren gelyck voer gesacht in de
» clochten gedeylt toe worden en[—] anders niet. Aldus gedaen
» opten 24 Juny 1568 my D[—] by zyn[—] (mij daarbij zijnde) ende
» aldus onderteyckend. »

(J. DECKERS.)

In zaken van straf, boeten, breuken enz. dienden de schepen-clerenissen tot einduitspraken en waren als zoodanige voor geen hooger beroep vatbaar; ook werd van de vonnissen, in strafzaken gestreken, geen appel toegelaten. Daar het bij de Schepenen van Hoensbroeck gewoonheid was, dan eerst over een feit te *cleren*, wanneer het geval zich voordeed, en het archief der bank Heerlen veelal zoek is geraakt, valt het moeilijk, ja schier onmogelijk, over de regten, gewoonten en gebruiken der Heerlijkheid Hoensbroeck iets volledigs op te geven; wij laten evenwel het weinige, dat wij uit de ons ter hand staande bewijsstukken hebben kunnen afleiden, alhier volgen.

Oulings waren de straffen en tuchtigingen van zachteren aard dan die, welke in het vervolg der tijden werden toegepast. Gewoonlijk waren het bedevaarten of godvruchtige reizen, waarin de veroordeelden, zelfs die welke aan doodslag of andere misdaden pligtig waren erkend, verwezen werden. Deze bedevaarten, door den veroordeelde in persoon af te leggen, en van welker aflegging hij, bij de terugkomst, een bewijs moest inleveren, werden in het vervolg met geld, naar gelang van den afstand en de moeilijkheid der reis, afgekocht, en eindelijk door tweederlei soort van geldboeten vervangen, namelijk door klein- en grootboeten, welke laatste, ook geweld boeten genaamd, somtijds met zekere publieke werken van devotie vergezeld gingen. Zoo vinden wij dat op den 24 October 1564, zekere Johan Loenis, natuurlijke zoon van Johan Loenis van Laer, die overtuigd was van twee maal, bij nacht, feitelikheden te hebben gepleegd aan en in een bewoond huis, te dezer zake veroordeeld werd om, op den naastvolgende regtsplegingsdag, voor het Gerecht te verschijnen in zijne linnen kleederen, met eene brandende waskaars, van een pond zwaar, in zijne hand, biddende eerst Gode en dan den Heere in HerHoensbroeck om genade en vergiffenis over zijne begane feiten; vervolgens te gaan, met de brandende kaars in de hand, tot in de kerk van HerHoensbroeck, aldaar zich te zetten voor het altaar en te blijven zitten tot dat de misse,

welke hij ter eere Gods moest laten doen , ten einde was , en dit alzoo geschied zijnde , de kaars voor het altaar te laten staan en dan wederom te verschijnen voor het Gerecht om voorts te worden veroordeeld als naar behooren. (Bew. n. 3).

Tegen dit vonnis kwam Loenis van Laer , als momber van Johan Loenis , in beroep , daartoe nederleggende 2 Daalders , 2 Goudguldens , 1 Thornsche Kroongulden , 1 Luyker Strickeberger , 1 Rosa (Rose-nobel) en 35 stuiver , welke gelden de Scholtis niet wilde aannemen om rede dat de zaak voor geen hooger beroep vatbaar was. Wij vinden verder over dit vonnis , bij wijze van aantekening , het volgende : « Dy voldononck van deysen gewys hevet Jan Loenys aen den Heren aeffgedragen gecomponert ende betalt XXV daler. »

Behalve het geval dat eene vervolging door den Scholtis amtsshalve werd ingesteld , was van elke klagt , naar gelang dat van *wil en gewalt* of wel anderzins was geklaagd , den Heere eene groot- of eene kleinboete vervallen. Deze regel was ook in burgerlijke regtsvordering van toepassing : niemand konde den andere straffeloozerwijze in regten dagen ; de eischer moest zijne klagt bewijzen hetzij met Condén (getuigen) of door wettige titels , deed hij dit niet zoo verviel hij in boete. Wanneer geene voldoende bewijzen voorhanden waren om een beklagde te veroordeelen werd hij toegelaten om zijne *onschuld te doen* , dat is hij moest ten *Heiligen zweren dat hij der klagte niet pligtig was* ; deze eed gedaan zijnde , volgde de vrij-spraak onmiddellijk.

De dikwerf voorkomende bewoordingen *aen 's Heeren roede getast* , welke zoo veel beteekenen als hij heeft zich verontschuldigd , hebben betrekking op de roede waarvan de Regters in strafzaken waren voorzien. (1) Wij vinden (1532) dat het paard van Reiner Sluyper geschut was geworden , maar dat

(1) Eene dergelijke roede bevindt zich nog ten raadhuize der gemeente Nuth. Zie wegens het woord Roede-roe , Ten Kate 2de proeve van geregelde afleiding. Pag. 639.

hij aan des Herren Roede getast had waardoor den schud ewech was gefuert in eyn ander Herrlicheit.

De galgstraf, geeseling en dergelijke straffen gelijk mede de tortuur of pijubank schijnen, in de Heerlijkheid Hoensbroeck, latertijd en wel omstreeks het laatste vierendeel der XVIIe eeuw te zijn ingevoerd. Eene kwijting ter zake eener verrigte geeseling (welligt de laatste welke in de Heerlijkheid heeft plaats gehad) is ons toevallig in handen gevallen; ze is van volgenden inhoud: « Ik ondergeschreve bekenne ontfangen te hebben van Mijn Heer De Limpens Drossart van het marquisaet Hoensbroeck de som van acht kroonen acht schellingen voor het geesselen van Hans Peter Durfort. (1) Hoensbroeck den 24 Meert 1787 (Get.) Nicolas Hamel scherpregher Van Aeken. »

Ingevolge schepen-clerenisse van den 19 December 1564, bedroeg de groot- of geweldboete waarvan hierboven gemeld is, ter somme 15 Goudgulden aan den gebiedenden Heer. (Bew. N° 4). Van elke grootboete, den Heere gevallen, hadden de Scholtis en de Schepenen eene kleinboete, dat is, zoo wanneer iemand gestraft werd, bij voorbeeld, in vijf grootboeten aan den Heer, verbeurde hij, te gelijk, even zoo veel kleinboeten aan Scholtis en Schepenen. De kleinboete stond op 5 Merck Herlich of 12 Stuivers Brabands. De eerste dezer straffen, voorafgegaan van voorloopige inhechtenisneming, en verzwaaerd, in zekere gevallen, met werken van publieke verzoening, was van toepassing op alle daden van *Wil ende Gewalt* als: vrijwillige kwetsuren, feitelijke wederspanningheid tegen de openbare magt, inbraak, diefstal en dergelijke zware misbedrijven, terwijl de kleinboete enkelijk diende tot bestrafing der overtredingen van minder belang.

Schoon de op te leggen straffen doorgaans zich beperkten bij een zeker getal groot- of kleinboeten vinden wij nogtans sommige feiten, vooral politie overtredingen, met bepaalde en onveranderlijke straffen bedreigd; zoo stond het trekken van

(1) Vreemdeling, in het rechtsgebied der Heerlijkheid betrapt op dieverij.

een mes op eene vaste geldboete door den beklagde te betalen niettegenstaande en onverminderd de straf waarin hij, wegens het gebruik maken van het mes, konde zijn gevallen. Het, tegen wil en dank van den eigenaar, vrijwillig afkappen of beschadigen van boomen, heggen, enz. werd betracht als eene daad van *wil ende gewalt* staande op eene grootboete en op genade, dat is, de beschuldigde moest om vergiffenis bidden; daarenboven had hij de geledene schade aan partijen te *verrigten*. Evenzoo stond het varen, rijden of gaan over ongewone wegen, op eene bepaalde geldstraf namelijk *eenen ouden schild* (1) aan den Heer en schadevergoeding aan partijen. (Bew. N° 5).

Ingeval koebeesten of ander vee zich bevonden, schade veroorzakende op vreemden grond, en dat ze door den Schutbode geschut werden, hetgeen hij dadelijk den belanghebbende in kennis bragt, zoo moest de schade, door naburen of door het Geregt, binnen de drie eerstvolgende dagen begroot en den gebruiker des gronds tevreden gesteld worden. Bleef de eigenaar van het vee aan deze verplichting te kort, en gebeurde klagte daarover, zoo was den *schut den Heere heim gevallen*, dat is, dat eene bepaalde boete alsdan den Heere was verschenen en dat de zaak geregteijk ging vervolgd worden. (Bew. N° 6.)

Wanneer eene gerechtszaak was aangehangen en dat partijen, behoorlijk gedagvaard, niet verschenen, werden zij *op den nood gewezen*, dat is, zij moesten bij wettige redenen van verhindering doen blijken dat er onmogelijkheid bestond om op den gestelden dag voor het Geregt te verschijnen. De gevallen waarin nood kon bewezen worden, waren door het geheele land van Valkenburg veelal dezelve, namelijk: 1° ziekte of ongesteldheid, waarvan bij geloofwaardige getuigen moest blijken. 2° *Herennood*, dat is, zoo wanneer iemand geroepen werd

(1) Naam eener gouden munt waarvan de veranderlijke waarde beliep tusschen de 25 en 30 Vlaamsche Groot.

voor het Geregt, en dat hij aldaar zoude hebben te voorschijn moeten brengen onbekende zaken, strekkende tot oneer van den Heer of tot nadeel van het algemeen. 3° *Waternood*, dat is, te bewijzen dat de gedaagde op weg was geweest om aan het Geregt te komen, waarin hij niet had kunnen slagen, doordien het water te groot en er gevaar was van te verdrinken; dat de gedaagde niettemin driemaal tot aan de knieën in het water was gegaan, maar elke keer had moeten terugdeinzen. Dit een en ander moest de gedaagde bewijzen door geloofwaardige getuigen, of met eede, in zoo verre hij een persoon was *van goeder naam en faam*. Eindelijk en ten vierde, kon ook nood bewezen worden, zoo wanneer eene vrouw in barensnood zijnde, niemand konde krijgen om de vroedvrouw te halen, of ook om eenig anderen bijstand der vrouwe of den kinde behoevende. (Bew. N° 7.)

Bevond het zich dat partijen geen nood konden bewijzen, of hadden zij zich, zonder voorkennis des Heeren, verzoend, zoo werden zij, wegens die ongeoorloofde verzoening, verwezen in eene grootboete en overigens gestraft als naar gelegenheid der zake. Dit blijkt onder anderen uit een vonnis gegeven op Dingsdag na Ons Heeren Hemelvaart Anno 1525. (Bew. N° 8.)

De overtredingen op het stuk der maten, gewigten en accijns-goederen stonden ook op bepaalde boeten of zoogenaamde breuken, vallende, de eene helft ten voordeele der Keurmeesters, de andere ten profijte van Scholtis en Schepenen. Onder accijnsgoederen waren begrepen wijn, bier, brood, vleesch en visch. De Keurmeesters waren gehouden alle bekeuringen op de voorgdedingen aan te brengen; zij hadden niet alleen toe te zien dat geen ongekeurde accijnsgoederen in de Heerlijkheid veil werden gesteld, maar bepaalden tevens den prijs waartegen die goederen, met inachtneming der gebruikelijke maten en gewigten, moesten worden verkocht. De maten en gewigten waarvan zich de ingezetenen, bij het in- en uitmeten moesten bedienen, waren het Aker vat en Aker gewigt, de Valkenburger maat, voor natte waren, en de Brabandsche el. « Die schepen » halden voer recht dat ed^e onderdaen in der Herlicheit

» HerHoensbroich nae der alder gewoente sal uytmeteⁿ en ont-
 » fangeⁿ met eenⁿ Aicher vait, Aicher gewicht, Valckeberchher
 » mate ende met een Brabantsche ellen. » De *breukachtigen*,
 dat is, degenen die bevonden waren te handelen in strijd met
 bovenstaande bepalingen, moesten binnen de drie dagen, den
schut lossen of pand stellen.

De brouwers en biertappers moesten hunne bieren doen
 keuren; te dien einde waren zij gehouden de Keurmeesters te
 roepen zoodra het bier vijf dagen oud was; deze keurden
 het alsdan volgens zijne waarde en stelden het op zijnen prijs.
 Wanneer gekeurde bieren hetzij door bijvoeging van klein bier
 of anderzins, na de keuring, eenige verslimmering hadden
 ondergaan, werden ze op nieuw gekeurd en de verkoopers
 naar bevinding van zake gestraft. Vòòr 1563 bestond te Hoens-
 broeck slechts ééne brouwerij zijnde een *dwanckpanhuys*
 waarin al de bieren, welke in de Heerlijkheid verbruikt werden,
 moesten worden gebrouwen. Ten verzoeke en ter bede van de
 ingezetenen gaf de gebiedende Heer, op het voogdgeding in
 September van gemeld jaar, vergunning aan alle onderdanen
 om het bier, hetwelk zij in hunne huizen vertaptten, zelve te
 mogen brouwen, mits betaling van een Aker mark per aam.
 Ook werd het den brouwers toegestaan hunne bieren buiten de
 Heerlijkheid te verkoopen en te vervoeren, mits zij den Heere
 van elke aam zijnen accijns betaalden. De biertappers, niet
 brouwers zijnde, bleven hunne bieren, zoo als zij van ouds
 gewoon waren te doen, bij den Penre (1) halen en ontvangen.
 Wanneer bij den Penre niet genoeg bier in voorraad was om
 de biertappers te gerieven, konden deze met voorkennis en
 toestemming des Penre en mits betaling van den accijns, an-
 dere bieren inslaan, om het even of die gebrouwen waren in
 de Heerlijkheid of daar buiten. Ten slotte was nog vastgesteld

(1) Dit woord, gebezigd voor Ontvanger schijnt afkomstig te zijn van een
 Breukmeester of Lands-ontvanger die zich Penre noemde. — Zoo vinden
 wij (1450) in de rekeningen der stad Valkenburg, de uitdrukking Keute-bier
 en ter zelve tijd een brouwer met name Keuten.

dat hij die, ten aanzien van bovenstaande bepalingen, in overtredding bevonden werd, aangesproken en beklaagd behoorde te worden van diefstal of anderzins als naar regt. Eindelijk stond het den gebiedenden Heer vrij deze vergunning ten allen tijde in te trekken of te herroepen. (Bew. n. 9).

De tappers of herbergiers waren verplicht aan elk een te schenken wijn of bier alles tegen zijnen prijs; al wie behoorlijk betaalde had regt op drank. Bij weigering, van zijde des tappers, stond het den gasten vrij van in den kelder te gaan, het geld op de ton te leggen en zelven te tappen. (Bew. n. 10). De nederlegging van het geld op het vat was in zoo verre volstrekt noodzakelijk omdat anderzins het bewuste tappen, in weerwil des herbergiers, eene daad zoude daargesteld hebben van *wil en gewalt* bedreigd met ten minste eene grootboete van 15 Goudgulden.

Dergelijke deponering van gelden was ook vereischt wanneer particulieren, bij ontstentenis van den Schut- of van den Gerregtsbode, de een den anderen wilden *commeren* (arresteren) hetzij wegens schuld, gewelddadigheden of anderzins. Hij die het arrest deed moest zoo veel penningen op tafel leggen als de regten van Scholtis, Schepenen en Bode, ten deze beliepen.

Het was den gecommerde niet geoorloofd *uit den commer te gaan*, dat is, hij durfde zich niet verwijderen ten ware hij den commer hadde ontslagen of, tot genoegen van den Scholtis, behoorlijk pand of borg gesteld. Deze regel leed nogtans uitzondering ten aanzien van commer, aangeslagen tegen buitenlanders woonachtig in een der landen, steden, heerlijkheden of banken staande ten deze met Hoensbroeck in verbond; (1) deze konden zich op een *heymheysschen* beroepen, dat is, zij konden zich onthouden van de hun voorgestelde vragen te beantwoorden en vorderen van voor hunnen eigen Regter te worden gebragt. Te dien einde moest de gecommerde een *heymheysschen*-brief

(1) Volgens Ernst, *histoire du Limbourg*, deel V bl. 204 en 205, werd dit verbond voor eerst opgericht in 1420.

overleggen, bij welken brief het Gerecht der plaats zijner woning verklaarde *dat het den gecommerde heim (te huis) verlangde te hebben en dat de eischer hem daar konde zoeken en vinden als naar regt*. De landen, steden, heerlijkheden en banken in het voormelde verbond begrepen waren de volgende : de stad Aken, het land van Limburg, de stad en het land van Daelhem, de stad en het land van Herzogenrade, de stad en het land van Gulik, het land van Wilhelmsteyn, het land Van der Heyden, de stad Heinsberg, de stad en het land van Wassenberg, het land van Millen, het land van Born, de stad Sittard, Geilekirchen, Gangelt, Limborch achter Sittard, de heerlijkheid Steyn, de heerlijkheid Elsloo, de heerlijkheid Eys, Strucht en Oud-Valkenburg, de heerlijkheid Hoensbroeck, de banken van Meerssen, Beek, Heerlen, Geleen, Guel, Haeren, Itteren, Brunssum, Oirsbeek en Klimmen. De heerlijkheid Vaesrade, die van Wynandsrade en Ter-Blyt waren, in het land van Valkenburg, de oorden welke niet deel maakten van het verbond, daarom ook waren zij de schuilplaatsen van bankbreukigen en andere misdadigers die zich aldaar vlugten.

De burgerlijke regtspleging was hoofdzakelijk van drierlei aard als : van *Commerregt*, *Gestantsregt* en het regt van *penden*.

Het *Commerregt* (onteigening of expropriatie) was voornamelijk van toepassing wegens wanbetaling van cijnsen, keuren, renten en andere schulden op vaste goederen als hypotheek gevestigd. De Commer werd door den Gerechtsbode aangeslagen en den schuldenaar beteekend ; te gelijker tijd werd den gecommerde een termijn gesteld binnen welken hij den Commer, hetzij door betaling der schuld of door borgstelling, konde ontslaan ; volgde dit ontslag niet, zoo bragt de aanlegger zijnen eisch in geschrift en vraagde tevens de magtiging aan, om zijn gedanen Commer verder te mogen vervolgen. Wanneer deze magtiging door het Gerecht was verleend, gingen de Scholtis, Schepenen en Bode, op de gecommerde goederen, eene *be-leitenis*, dat is, eene geregtelijke opeisching doen, vervolgens werden den gecommerde, door den Gerechtsbode, op drie achtereenvolgende dagen, drie *afverbotten* beteekend, dat is, drie

maal werd het hem aanbevolen hand en voet af te doen van de gecommerde goederen, eindelijk werd de Commer, op drie naareenvolgende voogdgedingen, bij wijze van beknopte aantekening op het schepenboek, bekrachtigd, en op het derde voogdgeding, zoo geen ontzet was gedaan, bepaaldelijk toegewezen; waarna het den eischer vrijstond den Scholtis *ex officio* aan te roepen om *totten panden te geweldigen*, dat is, om tot den geregtelijken verkoop over te gaan.

Het *Gestantsregt* of het regt van iemand, wie het ook zij, voor het Geregt te doen *gestaan* (verschijnen) werd doorgaans toegepast in zaken van geldleeningen, beloften en andere schulden, waarvan het bestaan niet door titel was bewezen. Om iemand voor het Geregt te trekken moest vooreerst tegen hem een *open dag* genomen worden, dat is, er moest op het schepenboek aantekening geschieden van den dag waarop partijen, door den Gerechtsbode gedagvaard, zouden verschijnen. Wanneer het gebeurde dat de betrokkene de vordering ontkende, en de eischer zich *dingde ter conden*, of in andere woorden, dat de eischer een getuigenverhoor verlangde in te stellen, zoo werd hem 14 dagen tijd verleend om zijne *conden*, door den Gerechtsbode, te doen gebieden en zijnen eisch te regtvaardigen; deed hij dit niet binnen den gestelden tijd, zoo was hij voor immer van zijn regt verstoken en daarenboven vervallen in boeten alsmede in de kosten van het geding.

Het regt van *penden* of de inbeslagneming van roerende goederen was hoofdzakelijk van toepassing op zekere bevoorregte schulden, als van verdienden arbeidsloon, van eten en drinken, huishuur, borgtogt enz. Zoodra eene panding door den Gerechtsbode was bewerkstelligd, werden de gepande goederen in de eerste herberg veil geboden, bevonden zich daar geene liefhebbers, zoo stelde men ze nog in twee andere herbergen te koop; deed zich ook daar niemand op om ze over te nemen zoo moest hij, die de panding had gedaan, de goederen nog drie dagen houden, werden ze dan niet gelost *zoo waren zij verbleven*; en was de eischer alsdan verplicht van ze, in de naaste koopstad, ter markt, te verkoopen aan den hoogst mogelijken prijs;

kreeg hij voor de goederen méér dan zijne vordering bedroeg, moest hij dit meerdere uitkeeren, kwam hij aan zijnen eisch te kort zoo konde hij verder zoeken of *penden* op nieuw. Wanneer tegen eene panding verzet werd gedaan, hetgeen men in de taal des Gerechts *pandkeeren* noemde, zoo was den Heere eene boete van *wil en gewalt* verschenen; deze boete viel ten laste òf van hem die pand had gekeerd òf van hem die te onregt had gepand. (1)

De vonnissen in burgerlijke zaken gewezen, moesten, onaan-gezien hooger beroep, op straf van verjaring, binnen het jaar ten uitvoer worden gelegd, en het hooger beroep tot het Leenhof van Valkenburg moest ook, op gelijke straf, binnen het jaar worden ingesteld. Wanneer de ten uitvoerlegging van een vonnis niet binnen het jaar had plaats gehad, was hij, in wiens voordeel het vonnis was gegeven, voor ditmaal van zijn regt verstoken, maar het stond hem vrij de zaak op nieuw aante-hangen en ze andermaal te vervolgen. In geval van hooger be-roep werden de procesaal stukken door den Scholtis naar het Leenhof overgebracht zoodra partijen, ter zake van dit beroep, behoorlijk hadden borg gesteld. De appelant of hij, die in be-roep verlangde te komen, was verplicht eene *inlage* of geldelijke borgtogt te stellen terwijl de tegenpartij konde volstaan met een personeelen borg, waartegen de appelant zijne gestelde inlage konde verhalen in geval het proces ten zijnen voordeele werd beslist en de tegenpartij in gebreke bleef de inlage terug te geven. (Bew. n. 13 en 14).

De Schepenen waren niet bevoegd te cleren noch te vonnis-sen in zaken van leengoederen, deze werden in de eerste in-stantie beslist in het Leenhof van Hoensbroeck. Evenzoo werden de overdragen en andere contracten, de vrije of schependoms-goederen betreffende, voor Scholtis en Schepenen verleden en in de gichtregisters geboekt, terwijl de contracten, wegens

(1) Zie wegens het Commerregt en het regt van penden de schepen-cler-nissen. (Bew. n. 11 en 12).

leen- en laatgoederen, voor de respectieve Stadhouders Leenmannen en Laten werden gepasseerd en in de daartoe bestemde registers overgeschreven. Deze regel, die in geheel het land Valkenburg verbindend was, had naderhand eene wijziging ondergaan, ten opzichte van testamenten of uiterste willen, waarbij over roerende- of over schependomsgoederen werd beschikt. Deze konden, ingevolge resolutie der hoofdbanken 'slands Valkenburg, te Heerlen vergaderd, en waartoe de Heerlijkheid Hoensbroeck was bijgetreden, tevens worden opge maakt door de Priesters. Deze resolutie, zonder dagteekening, luidt letterlijk aldus : « Is verdrage van dry hoeftbencken te Herle, einich ma der Cranck lage inde lande van Valkenb, en liet sich berichte als ein chreste mensch toebehoert, der sal macht hebben, overmits priester en offerma (koster) geven en te make voer sy siele in gereyden goeden oft in erffgoeden nae syn staet ondanc syne erven en het sal van macht syn, Ende oft hy wat by sich van gelde oft andere goeden, die hy aentasten mach met syne hant oft reykens, die mach hy geven, wen hy wylt, als van gereyde gueden goeden. »

De Scholtis, Schepenen en Griffier of Secretaris genoten wegens het opstellen, schrijven en bezegelen der akten, welke voor hen werden verleden, eene vaste belooning. Bij gemis van het zoogenaamde *Cleerboek* kunnen wij de salarissen, die bepaald voor elke geregtelijke verrigting werden geheven niet aanhalen; wij vinden slechts dat de Schepenen, Griffier en Bode hunne bezoldiging trokken uit een gedeelte der boeten en breuken, het bezegelen van akten, het beleiden van valderen (1) het zetten van palen, het doen van beleitenissen, afverbotten, dagvaardingen enz. en dat de Scholtis alleen, buiten en behalve zijne gewone voordeelen, eene vaste jaarwedde genoot van tien stuiver Brabands 's daags. Deze jaarwedde werd verhoogd

(1) Oudtijds werden de straten der dorpen, door valderen of slagboomen, gesloten. De valderen, door particulieren tegenover hunne woonhuizen geplaatst, moesten door het Geregts gezien en gewettigd worden, hetgeen men *beleiden* noemde.

zoo dikwijls als hij, drie dagen lang, ambtshalve buiten de Heerlijkheid moest verblijven. (Bew. n. 15). De Scholtissen waren gewoonlijk Licentiaat in beide de regten; de oudste met name Merten Spee van Weustenraet, vinden wij in 1479 (1). Vervolgens in 1512 Gerard Offermans van Berch, in 1525 Nikolaas Schmitzing, in 1568 Mathijs Weustenraedt, in 1586 Julius Van Schaesberg, in 1612 Mathijs Weustenraedt, in 1672 Gerard Nikolaas Weustenraedt, in 1707 Willem Fransen, in 1734 Jan Willem Fransen en in 1783 J. F. A. Limpens.

Als Secretarissen of Griffiers komen voor in 1525 Janes Van den Heuvel, 1563 Johan Snyders, in 1650 Mathijs Weustenraedt, 1670 Gerard Nikolaas Weustenraedt, 1716 J. W. Fransen, 1783 Gabriel Klinckenberg en in 1795 H. Cremers.

De schepenstoel was in den regel zamengesteld uit zeven leden maar bestond gewoonlijk slechts uit drie of vier. In crimineel of andere processen van belang werd in dit gebrek voorzien, door bijvoeging van Schepenen uit naburige regtbanken, en werd ook, in die gevallen, alvorens te oordeelen, het advies van twee onpartijdige regtsgeleerden ingewonnen.

De Scholtis, Schepenen, Griffier en Bode werden door den gebiedenden Heer aangesteld en beëdigd. Elk die tot eene openbare bediening geroepen was, moest ze aannemen en bekleeden; de eenige oorspronkelijke benoeming welke ons in handen viel luidt als volgt:

- Wy Lotharius Franciscus Marquis van en tot Hoensbroeck,
- Graeve des H. Roomsche Ryck. Camer Heer en actuelen Ge-
- heymraet van Staet van Haere Keyserleyke Coninckleyke
- apostoleyke Majesteyten, Erfmarechal van het Hertogdom
- Gueldre en Graeffschap Zutphen etc., etc., etc.
- Alsoo onlangs by afsterven van wylen Frederick Syster-
- mans eene Scheepens plaetse van ons Marquisaet Hoensbroeck

(1) Kr. Quix (Iandhaus Hausen bl. 15) noemt hem Merten Speijn, voorkomende in 1480 met Herman Van Eynatten als getuige eener huurcedul tusschen den Deken van het Kapittel van O. L. V. te Aken en Arnold Notemans, pachter van den Nieuwenhof (gemeente Nuth).

» is coomen te vacceeren soo ist dat wy op het raport aan ons
» gedaen van het goet gedrag en integriteyt van Thomas Slanghen verclaeren hiermeede den selven Slanghen tot Scheepen
» van ons voorschreven Marquisaet genoemt en aengesteld te hebben gelyck wy noemen en aenstellen crachte deeses, met
» de gewoonelycke Baeten, profyten en emolumenten daertoe staande, authoriseerende onsen Drossard van ons voorschreve
» Marquisaet, om van den selven den gewoonlycken Scheepen Eede af te neemen en den selven te stellen in de actueele sessie van syn Scheepen ampt. In Oirconde hebben wy dese
» Eygenhandig onderteekent en met ons aengeboren aedelyk cachet bevestigt op ons Casteel Hillenraedt den 19 febyr 1773.»

(Was geteekend) F. L. M. d'HOENSBROECK.

Ter zijden het cachet in rooden lak. Verder stond : « Ingevolge de autorisatie in de bovenstaande patente vermeldt, heeft Thomas Slanghen den gewoonlyken eede als Schepen in myns onderges. handen gepresteert in judicio tot Hoensbroeck den 24 febyr 1773. »

(Get.) J. W. FRANSEN.

Het zegel waarvan de Schepenen, bij het bezegelen van brieven, akten enz. gebruik maakten, verbeeldt van goud, in een veld van lazuur, den H. Jan Evangelist, patroon der kerk, houdende, voor zijne knieën, het wapen van Hoensbroeck, hetwelk gelijk is met dat der ridderlijke familie van dien naam, te weten : een schild van zilver met vier dwarsbalken van keel waarop een dubbelstaartige leeuw van sabel, gekroond, getongd en geklaauwd van goud. Rondom het wapen staat, in gothische letteren, *der scheppen van den Brock*. Dit zegel bestond nog in 1780 want wij lezen in een inventaris der leenrollen, gichtregisters en andere papieren, opgemaakt den 3 Januarij van dat jaar, ten sterfhuize (Ter Linden) van wijlen den Scholtis J. W. Fransen : « Item ende finaelyck den gewoonelycken schepensegel,

» soo als oock eenen *nieuwen seegel* door syn Excellentie den Heere Marquis aen wyle den Heere Officier gezonden. » (1) Dit nieuwe, zeer kunstig gesneden zegel, vertoonde ook het bovengemelde wapen met weglating echter van den Heilige, en in den rand : *Sigillum justitiæ de Hoensbroeck*. Van dit laatste zegel hebben de Schepenen zich bediend tot in het jaar 1794, als wanneer het Marquisaat Hoensbroeck der fransche *une et indivisible* werd ingelijfd, zijne regtsstatuten omvergeworpen en zijn zegel verbrijzeld. Sedert dat Hoensbroeck, onder de fransche republiek, als gemeente, deel maakte van het departement der Nedermaas, heeft het zijn zegel nog driemaal zien veranderen, als : bij het ontstaan van het koninkrijk der Nederlanden, tijdens de Belgische omwenteling en onder de Hertoglijke Limburgsche regering. Eindelijk heeft het Bestuur der gemeente zich bemoeid de oude kenteecken, den Heiligen patroon met het wapen, in zijn zegel terug te brengen waartoe dan ook, bij koninklijk besluit van den 14 Junij 1858, de noodige magtiging is verleend.

Het Leenhof.

Boven is reeds gezegd dat de Ridder Herman Hoen van den Broecke, in 1388, zijnen vrij-allodiaal burgt den Hertogen van Brabant opdroeg, dat hij vervolgens daarmede werd beleend en dat den Broecke tot eene vrije Heerlijkheid werd verheven. Te gelijkertijd werd, ten gevalle van den voorschreven Ridder,

(1) Tijdens het opmaken van dezen inventaris was er een geschil tusschen den nieuw benoemden Scholtis J. F. A. Limpens en C. L. De Limpens, Burgemeester van Hoensbroeck. Deze laatste wilde dat het archief, noch bij den Scholtis noch op het kasteel moest bewaard blijven, als zijnde die plaatsen niet genoeg toegankelijk voor de belanghebbenden.

zijne erfgenamen en nakomelingen, afstand gedaan van Leenmannen en Laten, of liever, van al de leengeregtigheden die de Hertogen van Braband, in den kring der nieuw opgerigte Heerlijkheid, tot dus verre hadden bezeten.

Behalve 15 bunder gronds, gelegen Ten-Esschen (1) en nog 25 bunder behoorende tot het huis Ter-Wyer, leenroerig van het Keulsche Bisdóm; waren al de leengoederen, in den Broecke, leenpligtig aan den huize van Valkenburg, tot zij, ingevolge den bovengemelden afstand, den Leenhove van Hoensbroeck, als Onderleenen, werden ingelijfd.

Eer wij tot het Leenhof van Hoensbroeck en zijne Onderleenen overgaan, moeten wij eenige opmerkingen maken over de leen- en laatgoederen in het algemeen. De leenen waarvan de oorsprong moet gezocht worden in den maatschappelijken toestand der middeleeuwen, in de steeds toenemende behoefte aan helpers en onderdanen, en welligt in de verlatenheid of geringe opbrengst der grondbezittingen in die tijden, verdeelden zich in meerdere soorten als: Zonnenleenen, Vaenleenen, Stok- of Ridderleenen, Borgleenen, Manleenen, Handleenen, Vrijleenen, Grootleenen, Klein- of Kluppelleenen, (2) Achter- of Onderleenen. Deze verschillende soorten van leenen waren verder onderscheiden in Zadel- of Kwadeleenen (fief masculin) welke, bij uitsterving der leendragers in den manstam, den Leenheere terug vielen, en in Konkel- of Goedeleenen die zoo wel door vrouwen als door manspersonen konden bezeten worden.

Alle leengoederen, de Zonnenleenen uitgezonderd, moesten bij overlijden des leendragers of ter zake van verkoop, op straffe van verstek, binnen jaar en dag, verheven of gereleveerd worden door den *ophelder* of verkrijger die den eed, als getrouw

(1) Wij vinden dat de Hooge-Driesch vulgo den Berg thans bewoond door Heeren gebroeders Penners, tot Keulen leenroerig was, zoodat deze hoeve hoogstwaarschijnlijk deel heeft gemaakt van de 15 bunder waarvan hier de rede is.

(2) Vroeger had men in de omstreken van Roermond en Weert Kluppelmaat die van minderen inhoud was dan de gewoonlijke.

Leenman , voor het Leenhof aflegde onder betaling van het *hergeweide* (heer- of krijgsgewaad) en verdere regten daartoe staande.

Indien het verhef gedaan was uit kracht van volmagt moest het leen , bij afsterven des gevolmagtigden , op nieuw verheven worden.

In geval dat meerdere personen aanspraak maakten op de erfenis van een opengevallen leengoed , moest elk hunner het leen verheffen vóór hij tot het inspannen zijner actie werd toegelaten.

Om een leengoed te vervreemden , hetzij bij verkoop of bij testament , was octrooi of toestemming van den Leenheer vereischt , en zelfs was dergelijke toestemming noodig om een leen te kunnen bezwaren of te onderpanden.

De schepen-gerechten hadden over de leenbewoners geen regtstreeks gebied : wanneer eene dagvaarding , eene sommatie , een vonnis of dergelijke akte te beteekenen viel aan iemand die op leengoed gezeten was , moest daartoe verlof aangevraagd en verkregen worden bij het Leenhof waaronder het leengoed behoorde. (1) Bijaldien eene beteekening moest plaats hebben op leengoederen welker eigenaar niet vindbaar was , zoo werd op die goederen een houten paal in den grond geplant en daaraan het exploot vastgenageld.

De Zonnenleenen kwamen zelden , althans in het land van Valkenburg , niet voor. De bezitters dezer leengoederen achtten zich geheel en al vrij , van niemand afhangelde , als zijnde die leenen , met de daartoe behoorende dienstpligtigen , van God en het licht der zonne ontvangen. Een dergelijk leen was het landgoed Schonau bij Aken en de bannerij van Bronckhorst in Gelderland. (2)

(1) Het verwaarloozen dezer formaliteit gaf aanleiding (1634) dat zeker jonker Johan van Vost tot Brunssum , die gevangen zat op het slot Amstenrade , 's nachts verlost werd door een troep soldaten gezonden uit Valkenburg.

(2) Quix, Gesch. der ehem. Herrschaft Schonau, b. I. 1, en Van der Chys, Munten der Heeren en steden van Gelderland , bl. 127.

De Vaan-leenen waren ook zeer zeldzaam. Zij leverden den Vorst, in tijde van oorlog, eene vaan-bende volks, waaruit de naam vaan- of vaandel-leen schijnt gesproten te zijn.

De Stokleenen waaraan eene hofstede (versterkte huizing) met een zekere uitgestrektheid gronds verbonden waren, werden oorspronkelijk gegeven aan ridderlijke familiën. Door deelingen, uitstervingen in den manstam, armoede enz. geraakten de Stokleen-goederen soms in handen van burgers en landbouwers die den zetel van het Stokleen, schoon zij door de leenwetten tot zijne instandhouding verplicht waren, lieten vervallen of somwijlen geheel afbraken. Dit was nog dikwijlder het geval toen deze sterke huizingen, in het vervolg der tijden en vooral sedert de uitvinding van het buskruid, den naam van sterkten niet meer verdienden. In de meeste landelijke gemeenten wijst men de plaatzen nog aan waarop ridder- of jonkerhuizen gebouwd waren. Stokleen, in betrekking tot de goederen welke daarvan zijn afgedeeld, beteekent zoo veel als hoofdleen. Onder andere Stokleenen van Valkenburg tellen wij het voormalige huis Movort te Bingelrade, toebehoord hebbende aan Theodorich van Schinnen, die het, in 1268, met de aanhoorige hoeven, Laten, cijnzen enz. bij verkoop afstond aan het kapittel van O. L. V. te Aken. (1)

De Borgleenen kwamen in den lande van Valkenburg niet menigvuldig voor; zij bepaalden zich bij een paar huizen en eenige landerijen in en nabij de stad en vrijheid van Valkenburg gelegen. Men noemde ze Borgleenen omdat zij uit burgt-goederen waren zamengesteld.

Met Maanleen werden oorspronkelijk beleend manspersonen, vooral moedige Ridders, welke te dezer zake, jegens den Leenheer tot manschap, dat is tot persoonlijke krijgsdiensten verplicht waren. Deze soort van leenen, waaraan gewoonlijk een burgt met aanklevende grondbezittingen verbonden waren, bestond ook dikwerf in eene jaarlijksche geldsom (mangeld)

(1) C. Quix, Geschichte der Stadt Aachen bl. 42.

aangewezen of gehypothekeerd op vaste domaniale inkomsten. Zoo hadden de familiën Van Tzevel en Van Holtmeulen, de eerste eene jaarrente van 30 Goudgulden, de andere eene dergelijke rente van 25 gouden Moutonen op den tol en de domeinen van Valkenburg.—Oudtijds werden de Manleenen verheven met een *hergeweide* dat is, de erfgenaam van het leen moest het krijgspaard, zwaard en verder oorlogsgewaad van den verbleken Leendragers, onder het afleggen van den eed, den Leenheere overgeven. Naderhand zijn de hergeweiden in geldswaarden herleid, en sedert werd het woord hergeweide algemeen gebezigd om aan te duiden het versterfregt dat, bij elke leenverheffing, den Leenheere was verschuldigd.

De Handleenen schijnen van zelfden oorsprong te zijn als de Manleenen, met dat verschil misschien, dat zij niet, zoo als deze, aan hergeweide onderworpen waren. Wij vinden in eene verklaring der leenen van het huis Valkenburg (1) dat Herman Hoen (van Hoensbroeck) houder was van 20 gulden Handleen gehypothekeerd op Drake molen (2) en aanhoorige goederen, « *Hn^m Hm^{an} Hoen is man van XX gulden (Goudgulden) op die beemde en^m guet bij Drake Moelen en^m op die Moelen ind dat is eyn hantlene ende te afflyve egeyne h^mgewede en gilt.* » (3)

De Vrijleenen zijn dezulke welke door den Leenheer zijn *gevrijd* of van het hergeweide ontslagen. Deze leenen werden slechts verheven met den wijn, die, bij elk leenverhef, aan Stadhouder, Leenmannen en schrijver moest geleverd worden. Deze wijn werd naderhand, zoo als de hergeweiden, in geldswaarde overgebracht. Een Vrijleen van Valkenburg was de, in het land van Borne gelegene hoeve en huizing van Abtshoven.

(1) Overgegeven in 1444 bij Godart Dobbelsteijn van Doenrade, klerk van den leenboeke.

(2) Waarschijnlijk Danikermolen, vroeger een leengoed van Valkenburg.

(3) Op eene andere plaats: « *istud feodum est feodum manuale de quo nichil solvit.* »

In de laatste tijden van het leenstelsel heeft men de Valkenburger leenen, onaan gezien hunnen oorsprong, met de benamingen van Groot- en Kleinleenen bestempeld. De Grootleenen werden verheven met een hergeweide van 15 Goudgulden aan den Leenheer, 5 gulden 8 stuiver Brabands aan den Stadhouder, 9 gulden aan Leenmannen en Griffier en een halven Pattacon voor het opmaken der akte. De leenen welke geen vol hergeweide betaalden waren Klein- of Kluppelleenen.

De Achterleenen waren ondergeschikt aan de particuliere Leenhoven. (1)

Buiten en behalve het reeds aangehaalde waren de leenen alsnog onderscheiden volgens het land of het Leenhof waaronder ze behoorden. Zoo bevonden zich in den lande van Valkenburg, overminderd de leenen van dien naam, ook Brabandsche, Keulsche, Monjouwer of Wickerader, Schinnener en Millener, leengoederen.

Het land van Valkenburg nadat het, in 1381, bij verkoop bepaaldelijk aan Braband was afgestaan, was niet van dat Hertogdom afhangende, maar slechts daarmede vereenigd om zamen hun soevereinen Heer te handhaven; het bleef zijne privilegiën, regeringsvorm en bij gevolg ook de leenen, welke den Heeren van Valkenburg hadden toebehoord, zoo als voorheen en onder denzelfden titel, behouden.

Volgens den tweeden artikel der in 1570 geschreve landscostumen, waren de stok-, even als de andere Valkenburger leen- en laatgoederen onversterfelijke erfleenen welke, met inachtneming van het eerstgeboorterecht, zoo wel door vrouwen als door manspersonen konden bezeten worden: zij waren tusschen de erfgenamen, behoudens afzonderlijke familie-overeenkomsten, in gelijke deelen deelbaar. Deze regel was echter niet van toepassing op de buitenlandsche leenen als Elslloo, Stein, Leuth,

(1) De Heerlijkheid Valkenburg roerde te leen van het Hertogdom Limburg, later van het Heilige Roomsche Rijk. Zij was dus op hare beurt een Leen en zelfs een Achterleen.

Limbricht, Wolfrade, Visscherweert, Sint Martens Vòuren, Heurte bij Muhlheim en meer andere, welke aan den huize van Valkenburg verheven werden, doch waarvan de erfopvolging geregeld was volgens de costumen der landen waarin deze leenen gelegen waren.

Onder de Brabandsche leenen telde men de heerlijkheden Borgharen, Hoensbroeck en Vaesrade.

De Keulsche leenen, welke zich alleen over de hoofdbank Heerlen uitstrekten, werden omstreeks het midden der 13de eeuw van Valkenburg afgescheiden; zij waren het erfgoed van Engelbert van Valkenburg, Aartsbisschop van Keulen, die ze aan dat Bisdom schonk. Tot meerder gemak der Leendragers was te Heerlen een Leenhof (Mankamer) opgericht waaronder ook tevens de Keulsche leenen des lands van 's Hertogenrade en die op den linker Maas-oever gelegen, behoorden. (1) De gewijsden der Mankamer van Heerlen konden in het Leenhof van Brabant gereformeerd worden.

De Wickerader leenen, vroeger behoord hebbende tot de Heerlijkheid van Wickerade, verspreidden zich mede over de hoofdbank Heerlen. Zij werden verheven, te Valkenburg, met een zijden buidel waarin een Goudgulden en een Kamergulden voor den Stadhouder, zes en dertig stuiver voor de regten, zes en dertig stuiver voor de twee Leenmannen en achttien stuiver voor den schrijver of Griffier. Wanneer en op welke wijze de Wickerader leenen — welligt voorheen van Valkenburg afgedeeld — wederom in dit huis zijn teruggekeerd, kunnen wij niet bepalen; zij hadden, ofschoon met de Valkenburger onder een en denzelfden Stadhouder vereenigd, evenwel hun eigene Leenmannen. Dit blijkt onder anderen uit de leenverheffing der hoeve Keverberg gedaan, in 1448, door Gerard van Keverberg genaamd Monich, (2) ten overstaan van Lambert

(1) Onder deze laatste telde men de Heerlijkheid en het dorp Hamal, bij Tongeren.

(2) Deze Gerard van Keverberg was, 1457-60, Burgemeester der stad en vrijheid Valkenburg.

Van den Driesch, Stadhouder, W. Van Schaesberg, J. Van Amstenrade, Johan (Meenx) Rentmeester van Valkenburg en Jan Wach, *Leenmannen der Heerlijkheid van Wickerade*.

« Geryt Monich Van Kev^{er}berch ind^{er} tzyt Kelne^{er} zo Witha^{er}
 » ontfinc zo leene zo H^{er}le den hof zo Kev^{er}berch met alle zynen
 » tzubehoe^{er} gelyc monich Van Kev^{er}berch dene^{er} zo halden
 » plach ov^{er}mitz Lambr^{er} Van den Driesche Stadheld^{er} Daer by
 » waer^{er} as ma^{er}ne der H^{er}lich^{er} van Wicrode W. Scaesbg. J. de
 » Anstenr^{er}. Jo. de Rx van Valkx en^{er} Jan Wach der neesten
 » Donerst^{er} voer sente Laurency dage a^o XIII^oXLVIII. » (1)

De Schinnener en Millener leenen, veel minder in getal dan de Wickerader, behoorden, de eerste aan de Heeren van Schinnen, de andere aan den huize van Millen. Zij waren welligt, even als de Keulsche en Monjourwer, het erfdeel van jongere broeders uit den huize van Valkenburg. Als een leen van Schinnen kunnen wij opgeven den *hoff* Zur Straessen bij Heerlen, eertijds ontvangen bij Johan van Hulsberg. « Johan van
 » Hulsberg genant schaloun hait overges. ende geeÿt by seyne^{er}
 » eyde dat hy man is van eenen hove te Welten den Johan Van
 » Wilre voermaels aen den Heere van Schenne ontfange hadde
 » aenhaldende ontrent acht en veertig bounder genant der hof
 » Zur Straessen soe aen ackerlanden, weyden ende bempden,
 » ende dit v.s. goet hait jaers incomende 60 cappuynen een^{er}
 » aecher gulden chynsgelt ende tien Curmeyden wen sy v^{er}val-
 » len syn, ende der vs. Johan van Schaloun hait dit vs. leen
 » goet ontfangen mit vyfthien gout guldens den Camerlings-
 » gulden metten wyn aen Janes Hijen Stathelder ende overmits
 » manu^{er} van leene als met name Weyn van Schenne ende
 » Hendrick van Woestenraet behoudelick den Heere ende
 » jeder man syn recht. 6 Mei 1546. »

Een ander leen van Schinnen was de Bersser of Bersberch gelegen in den Conincxbempt (den Vranck).

(1) Verklaring der leenen van het huis Valkenburg overgegeven in 1439 bij Rejnke, Arntz Knappe van Chevel (Renier, zoon van Arnt van Tzevel) aan Johan Meenx, klerk van den leenboeke.

De bezitters van uitgestrekte *allodiën* gaven, voor en na, meerdere percelen gronds ter bebouwing of ter ontginning, tegen een zekeren pacht of cijns, erfelijk over aan een of meerdere landbouwers (Anlaeten) die deze gronden bewerkten of oorbaar maakten. De erfgenamen en opvolgers van hen die deze goederen alzoo verkregen, verdeelden ze tusschen hunne nakomelingen en bepaalden de lasten waarmede elk gedeelte, jegens het stokhuis, bezwaard bleef. Uit deze tweevoudige daad van afstand en splitsing kwamen allengs, niet alleen de Laten, (1) maar tevens een aantal grondstukken (laatgoederen) te voorschijn welke, hoe verdeeld ook, altoos onderhoorig bleven *in den hof* of stokgoed waarvan ze oorspronkelijk waren afgezonderd.

Het steeds aanwassend getal der Laten, en de immer toeneemende uitgebreidheid der laatgoederen, moesten weldra de behoefte doen ontstaan van deze en gene aan bepaalde wetten of verordeningen te onderwerpen. Aanvankelijk werden de verordeningen van de verschillende Laathoven, in het geheugen der betrekkelijke Laten, bij overlevering bewaard; maar toen, in het begin der 13de eeuw, de mondelijke handelwijze door het geschrevene begon vervangen te worden, werden ook de bedoelde verordeningen, op verklaring en bevestiging der meest bejaarde Laten, allengs in geschrift gebragt, en, als onwederroepelijke grondwetten, onder den naam van *Latengewijs*, nedergelegd. De oorspronkelijke Latengewijsen dezes lands, ten ware er zich in het archief ter Greffie van de Arrondissements regtbank te Maastricht of te Brussel bevonden, zijn uiterst zeldzaam; het eenige dat ons tot nog toe voorkwam, was dat van het Laathof Ter-Wyer (2) opgemaakt in 1490.

(1) Volgens Ten Kate « Aenleiding tot de kennisse van het verhevene deel der Nederduitsche sprake » verkeerden de Laten oudtijds in een zeker verband van slavernij. Wanneer zij in den strijd gevangen, dan wel door armoede, misdaad of anderszins, iemands eigendom waren geworden, werden zij, tot bevordering van den landbouw, op de akkers *gelaten* waaruit deze naam schijnt gesproten te zijn.

(2) Een landgoed onder de gemeente Heerlen.

Sommige laatgoederen betaalden bij afsterving van den Laat, of liever, werden verheven met tweemaal den jaarlijkschen cijns; op andere was, bij overlijden, den Laatheere eene *keurmede* vervallen; de eerste noemde men cijns-, de laatste keurgoederen. Oorspronkelijk bestond de keur in *het beste roeren* (roerend goed, gewoonlijk een stuk vee) dat zich tijdens het overlijden van den Laat, of sedert jaar en dag, op de laathoeve bevond; naderhand zijn de *keurmeden* in geldswaarden herleid, en toen stond het den Laatheere vrij het geld op te trekken of de keur te kiezen. De regels welke bij het doen van de keur werden in acht genomen, waren, naar gelang der wetten of costumen van het Laathof, zeer uiteenlopend; hier konde degene die de keur deed het beest van voren bezien, dàar moest hij in de deur van den stal blijven staan en de keur van achteren kiezen. Gewoonlijk viel de keuze op een paard of op een koebeest, van daar de uitdrukkingen *paardskeur* en *levendenkeur* waaronder sommige keurgoederen voorkomen. De hoeve genaamd Muytershoff, gelegen over 't Broecke, onder het Laathof van Hoensbroeck, was eene paardskeur.

De Laten hadden ter zake van de verheffing, het afleggen van den eed, het verlijden van akten enz. jegens het Laathof, nagenoeg dezelfde verplichtingen die de Leendragers hadden ten aanzien van het Leenhof waaronder ze behoorden. Het octrooi echter dat vereischt werd alvorens een laatgoed te kunnen vervreemden was onderworpen aan *Werfschilling* of *pontpenning*, omdat gewoonlijk den Laatheere het *directum dominium* op de laatgoederen was voorbehouden, hetgeen bij de leengoederen het geval niet was. Daarenboven waren de Laten tot heerendiensten verplicht, zoo als op wacht staan, ijsbreken, hooijen, enz. De werfschilling, waarvan hierboven de rede was, bestond in den twaalfden en somwijlen in den tienden penning, dat is, het twaalfde of het tiende gedeelte van den koop prijs viel ten voordeele van den Laatheer.

De Laathoven waren in den lande van Valkenburg zeer menigvuldig: het huis Terlinden onder Hoensbroeck, het huis

Cortenbach en de Peerboom onder Voerendael , het huis Ter-Wyer, de *hof* Prickerscheit bij Nieuwenhagen en Eyckerhof onder Heerlen , Merkelbeeker- (1) en Wyerhof onder Merkelbeek , het huis Doenrade en Dobbelseynshof onder Oirsbeek , het huis Ter-Borg , Krekelsberg en de *hof* in het Mulraet onder Schinnen , de Nieuwenhof en Bergerhof onder Nuth , het huis Wynandsrade , dat van Amstenrade en meer andere, hadden hunne bijzondere cijns- en laatkaart, hun eigen Stadhouder en hunne Laten.

De Heerlijkheid, het huis en de goederen van Hoensbroeck waren eengroot Brabandsch onversterfelijk erfleer, dat sedert 1388, door leden uit den oud adellijken stam der Hoen tzo Broecke, achtervolgens verheven en ontvangen is geworden. Een Leenen en een Laathof waren aan de Heerlijkheid verbonden. De Stadhouder der leenen was te gelijk Stadhouder van het Laathof. Het Leenhof bestond in den regel , behalve Stadhouder, Griffier en Leenbode uit zeven Leenmannen die, in het Laathof, door zeven Laten vervangen werden. De Leenmannen zwoeren bij het aanvaarden van hunne betrekking, den volgende eed : « In Godes » name Ich sweere den Herren in Her Hoensbroich holt ende » getrouw te seyn, seyn beste voer te keeren ende seyn aergste » te warnen auch den Herren ende jedermans gerechticheyt te » helpen wysen ende voerts te doen wes eyn vroem leenman » zubehoirt ende dit en sal ich nyet laeten noch fur golt noch » fur silver noch fur frunt noch fur maege soe helpe my Godt » ende alle seyn heyligen. » De formul van eed door de Stadhouders, bij het aanvaarden hunner bediening, in handen van den Leenheer, ten overstaan van twee Leenmannen, afteleggen, is ons nergens voorgekomen; wij vonden hieromtrent, bij wijze van aantekening, slechts het volgende : « In noe^m Domini » Ano^m 1586 den 16 Septembris hebbe ich Julius van Schaes-

(1) Aan den Merkelbeekerhof, vroeger toebehoord hebbende aan de familie Huyn van Amstenrade, was het patronaatregt der kerke van Nuth verbonden.

» berch overmitz Joncker Johan und Reyner Hoen als leen-
» manne der Herlicheit Hoensbroich dem Herren zu Her-
» Hoensbroich den eydt gedaen umb Stathelder des Leenhofs
» zu HerHoensbroich zu seyn, ende nae meynner bester weten-
» heit te doen gelick eyennem Stathelder zubehoirt. »

Tot het Leenhof behoorde de kennis over geschillen gerezen in zake van leengoederen : tegen zijne uitspraken kon in beroep gekomen worden bij het Leenhof van Valkenburg en in de laatste instantie bij het souverain Leenhof van Brabant te Brussel.

De verheffingen en overdragen van leengoederen moesten voor het Leenhof geschieden, die van laatgoederen voor het Laathof. Van elke leenverheffing was den Stadhouder een anker wijn, ieder Leenman eene flesch en den Griffier eene kan wijn verschuldigd ; voor eene transport of overdracht waren de regten dezelfde. « Eyn jeder ontfenckenis in den leenguederen is den Stathelder eyn verdel weyns und jeder leenman » eyner flass weyns dat optekene is auch eyner khan weyns » und eyn transport is sovil als eyn ontfenckenis. »

Onder de *Mancamer* (Leenhof) van Hoensbroeck behoorden de volgende Achterleenen als : « 1° Den hof van der Linden 2° Den hof Twembergen (thans Lotbroek) 3° Den hof genaempt Meulenhof, 4° Den hof genaempt cleijnen Gitsbach, 5° Den hof genaempt Koninxbeempt (thans Wijngaertshof), 6° Den hof Ter-Hoeven en 7° 't Huys ende hof genaempt Ter-Voirdt met zijne wijeren, ackerlanden, weijden ende beempden, » allen Grootleenen gelegen onder Hoensbroeck, aldaar leenroerig, en verhefbaar met 15 Goudgulden aan den Heer, benevens de gewoonlijke regten aan Stadhouder Leenmannen en Griffier. De overige, tot de voormelde Mancamer behoorende leenen werden gehouden voor Klein of Kluppel leenen als : het Nonnengoet, gelegen bij den Aldenhof, de tiende van den Aldenhof en twee bunder hooiland genaamd Roerer beemd.

De leendragers zwoeren, bij het ontvangen van het leen, den volgenden eed :

« Ick gelove ende swere mijnen leenhere trouw ende holt te
» zijn naer allen mijnen besten vermogen sijn beste te soecken
» ende erghste affte weren , het leen getrouwelyck te verwal-
» ten, als eenen trouwen helder des leens toestaet, niet te ge-
» dulden dat hetselve worde gereeten , gespleeten offte ver-
» handplicht sonder expressen consent ende octroij des
» Leenheers. Soo helpe mij Godt ende alle sijne lieve Heijligen.»

Het leen van der Linden of Ter-Linden, inhoudende 44 bun-
der lands, was een Wickerader leen toebehoorende aan Rut-
giere van Houthem (1) die het, vóór 1388, in den Leenhove van
Valkenburg ontvangen had met al zijne toebehooren, Laten,
cijnsen, kapoenen enz.

Bij gemis van het Hoensbroecker legerboek (leenboek) kun-
nen wij de namen van hen die het leen Ter-Linden, na 1388,
hebben ontvangen, niet allen opgeven. Vóór 1520 behoorde
het aan eene familie genaamd Muyters van der Linden. In
1523's vrijdags na Sint-Servaasdag den Heiligen bisschop,
belastte zekere Jan Koellen een en een half bunder hooiland,
gelegen in den Konings-beemd, wezende laatgoed van Ter-Lin-
den, met eene jaarrente van vijf Goudgulden aan Dries Becks,
ten overstaan van Ruet (Rutger) Muyters, als plaatservan-
gend Stadhouder, Lambrecht Waumans en Gillis Ilgis, Laten
des Leenhofs voorschreven. (Bewijs N° 16).

Jonker Goswijn van Brempt, genaamd Leeck, had geldende
op *den hof* Ter-Linden tien mud rogge 's jaars. Om deze
erfpacht af te koopen, belastte Nicolaas Smijtzing, Stadhou-
der en Scholtis te Hoensbroeck, als echtgenoot van Johanna
Muyters, voor hem en zijne medegenooten, den voorschre-

(1) Voerende een wapenschild beladen met drie hamers 2-1. Jan van
Houthem, Cancellier van Brabant, werd 1483 tot Roomsche-Graaf ver-
heven en verkreeg tevens de magt om, door het geheel Roomsche Rijk,
publieke Notarissen te benoemen en aan te stellen, alsmede om de na-
tuurlijke kinderen te wettigen. — Eene dergelijke wettiging gedaan bij
Herman Seijler te Bonn, krachtens privilegie aan hem verleend bij be-
zegelden keizerlijken brief, gegeven te Regensburg, 23 April 1654, ligt
voor ons.

ven *hof* met een kapitaal van twee honderd elf overlandsche Goudgulden keurvorster munt, tegen eene rente van tien en een halven dergelijke gulden 's jaars, aan Otto van Heucklom, prior des Kruisbroeder-kloosters van Brandenburg. (1) De hier over vervaardigde brief was bezegeld bij Herman Hoen, Heere van Hoensbroeck en van Lijsemele (Lijmael) als Leenheer, in bijwezen van Jonker Rolman Hoen en Peter Boyssche, Leenmannen des Leenhofs van Hoensbroeck, welke mede hun zegels aan den brief hebben gehangen, in het jaar 1537 's daags na Sint Peters dag ad vincula. (Bew. n. 17).

In 1567 den 26 November, droeg Jacob Van der Thor, prior des kloosters van Brandenburg, de bovengemelde jaarrente van tien en een halven Goudgulden over aan Jonker Godhart Hoen, Heere van Hoensbroeck, overmits Nikolaas Smytzing, Stadhouder, Mathys Weustenraedt en Mathys Bocx, Leenmannen des gemelden Leenhofs.

Volgens eene schatcedul (kohier van grondbelasting) over het jaar 1571, behoorde destijds het leen Ter-Linden aan Joost van Cranevelt, Heere tot Haren. (2) In een slecht geschreven dagboekje, van dien tijd, vinden wij, ten aanzien der Lindener laatkaarte, het volgende opgeteekend :

« Ao^m 1583 des goinsdacht vor aller Heylgen mys, hant Sey-
» men Meecks Keynder, Gerat Wettelens in omtreyn eyn half
» bounere bents geerft en gegout lous on frey behalben etlyech
» pengen cyns Dye roe vor 15 ocker merck soe sey geynen
» Stathelder hant coenen bekoeme^m hant sey drey loeten ge-
» noeme^m myet namen Gerken Jens, Deyrck Gorts, Hans
» Packbeyrs als geswoere^m loeten des houfs van der leynden
» myet weyl on consant des leyn Heyren. »

(1) Bij Walhorn in den lande van Limburg.

(2) Het wapen van deze familie verbeelt een Kraanvogel van goud op een schild van Sinopel omzoomd van Keel. — Gerard van Cranevelt verkocht (1427) het konvooi-regt te land en te water bij Venlo, aan Rutger van Vlodorp (Nyhoff, gedenk. uit de geschiedenis van Gelderland) en Herman van Cranevelt was (1498) waardijn van de munt te Nijmegen (Van der Ghys, de munten der voormalige Graven en Hertogen van Gelderland).

« Anno 1584 den 2 dach nuujors hat Jan Doemen int Wustenroe Jan Her^m toemas oev^m dat Broeck in omtreynt eynen morgen lans (1) gehort in dye Roel (rol of kaart) van der Leynden geerft on gegout gelegen in die Houf genant dat kerken lant doe Jan Vernaus aloet van is vor eyn soem van penngen dye seyl 30 daler eyn ort. »

« Ao^m 1586 den 23 December hat Gerat Wekers in omtreynt eyn helf beounre bents Peter Helgers son van Prekenis geerft ongegout vor myech Roulman Mys in plats der Stathelders, Gert Jens, Jan op de Kommen, Deyrck Gorts, Hans Packbeys lous onfaen sonder 15 pungen ceyns on eyn dardeyl van eynnen peynge. »

« Ao^m 1586 den tweden dach noe Korsmeys hat Dyrck Slorts seynen suager Tysken Englen in al solleck goet geerft ongegout voer eyn evegen erfbout in Slorts wey gehort in dye Rol van der Leynden meyt mont hant ende halme noe der vorss. houfs recht. »

« Lyntchen Paeschen is laet van omtreynt eyn half buynre weyden aen den Dytsen put gelegen Regenote dye straet daer tossen gaende dander zyde Merten Luyrs erve voer eyn zyede Tys Jens gilt jarlycht ey malder roggen vyer capuyn eyn then hoene, t alyve vyer capuyn. »

« Crouwekamp anholdende omtrent seys buynre regenote dat Jongen goet opt Lothroek ende boven der wech der langs dye Hoef (2) nae Herloe gaet gilt jaerlichs vyer malder roggen vyer malder even (3) twe hoenre 't ontfangen met vyer capuyne — Tys Jens is laet van den forss. kamp nu Korsten Wyngarts. »

(1) Het morgen was 150 roeden.

(2) De Akerweg die over den Butting langs de Hoef, voorbij het kasteel Ter-Veurdt, naar Heerlen leidde, is thans gedeeltelijk verdwenen. Men vindt hem nog in de Biessen en tusschen de Prinse-beemden. Ingezetenen van het gehucht Kouman, hebben, in de laatste tijden, dezen weg wederregtelijk langs Ter-Hoeven naar de Akerstraat willen uitwijzen. De huizen *Op de Hoef* zijn thans het wonderbaar verschijnsel van eene buurt waar kar noch wagen kan genaken.

(3) Even (Avena) is eene soort haver welke thans nog geteeld wordt in de omstreken van Weert en Horst.

« Dyrch Goerts is laet van dry buynre lants luttell me of myn
» aene Crouwenkamp gelegen Gerat Jongen erve ter eynde Thys
» Keyssen voer eyn huft ende Crom^{me}els hoof ter ander zyeden
» gilt jaerlichs achener pennongen cyns twe summeren (1) even
» 't aflyve eynden levenden koermoedt (levende keur). »

« Anno 1590 des andren dachs noe seynt Geleys dach hat
» Claus op dye Maus des houf (deze hoeve) ontfangen na doet-
» lychen aufganck Dyrch Gorts seleger. »

In 1609 was, voor het Leenhof van Hoensbroeck, tusschen Jonker Joost Van Cranevelt, Heer Van Ter-Linden, wonende te Arnhem, en de erfgenamen Jan Meelcops een regstrijd ahangig, die eerst in het jaar 1620 ten einde liep.

Volgens brieven van constitutie, gegeven in den jare 1463 's daags na Sint Katrijnen dag, bezat Steven van Eynatten, Heer van Nuth, op de goederen van Ter-Linden, een erfpacht van twaalf mud rogge 's jaars, verachtend sedert twee jaren. Het, in 1649, hieruit gesproten proces werd spoedig door Steven Es-sers, pachter van Jonker Cranevelt, bijgelegd.

In 1681 behoorde Ter-Linden aan Justus Henricus van Cranevelt, kanonik te Maastricht, die, in September dezes jaars, beslag deed leggen op de meubelen en ingeogste vruchten, toebehoorende aan zijn pachter Adam Schillinghs. Na dood van den kanonik Cranevelt kwam Ter-Linden aan Jonker Joost Wigbold van Cranevelt, zoon van wijlen Frans Adolf en van Maria Rypperda, in wiens naam het, reeds bij leven van den kanonik, in het Leenhof van Hoensbroeck verheven werd.

De rente van tien en een halven Goudgulden, boven vermeld, was in 1631, bij deeling, toegegevallen aan Daniel Hoen, Heere van Oud-Valkenburg, en daarna bij versterf overgegaan aan Louis Ulrich, Baron de Haudion de Gieberchies. In strijd met den oorspronkelijken rentbrief bevond zich deze rente, niet alleen tusschen meerdere pand-ophouders verdeeld, maar ook

(1) Ten aanzien van natte waren, was het Summere of sommere 4 vanen en de vaan 4 potten.

sedert lange jaren verachterd, weshalve de Baron de Haudion, in 1691, bij het Leenhof van Hoensbroeck, om brieven van sommatie, tegen den bezitter van het hoofd-onderpand, aanvroeg. Toen het hieruit gesproten regtsgeding begon ten einde te loopen kwam, in 1701, zekere Laurens Drijssens, koopman te Maastricht, die een kapitaal van 1800 gulden, met verachterde interessen, te vorderen had, den Heer Van Cranevelt in regten aanspreken: hierbij voegden zich eenige andere schuldeischers, zoo dat Ter-Linden, in de maand Maart 1702, na voorafgaande drie openbare bekendmakingen, geregteijk, met de brandende kaars, werd verkocht, en wel, met voorbehoud van zes weken beschutregt, (1) onder de volgende voorwaarden:

« Den hof Ter Linden liggende alhier onder het Marquisaet
» van Hoensbroeck wesende leengoet welck verheft wort aen~
» Heer Marquis van Hoensbroeck met alle syne aengehoorende
» ackerlanden weyden beembden als andersints bestaande
» tusschen de dertig en veertig boenders of soo en gelyck den-
» selven tegenwordich aldaer is gelegen toebehoorende aen de
» erffgen. van wylen Jor. Joost Van Cranevelt sal met desselfs
» privilegien gerechtigheden en vrydommen die denselven hof
» is gauderende, vercocht worden op de naervolgende condi-
» tien. »

« Vooreerst sal den voorss. hof met syne aenhoorende wey-
» den, bembden en landen als voor werden vercocht sonder
» dat men aen suppletie van eenige minmaete of diergelycke
» sal wesen gehouden. »

« En sal den eventuelen coper wesen gehouden de coop-
» penningen alhier in Rechts handen over te brengen tusschen
» heden en~ ses weeken op pene by faute van dyen dat de keertse
» alsdan andermael sal worden aengesteecken en denselven
» vercocht op cost ende last van den defaillant ofte sumigen. »

(1) Het beschutregt (jus retractus) stond den bloed- en aanverwanten des verkoopers toe, en wel naar den graad der verwantschap. Het liep, te rekenen van den verkoop, over jaar en dag.

« Item wert denselven vercocht met syne wettige reele
» lasten ende dat deselve ende verloepene van dyen aen de
» eventuele cooppenningen sullen worden gecort en gedefal-
» queert, salvo et enim, desselfs gewoonlycke schattingen. »

« Item sal den eventuelen cooper desen loepende pacht van
» voors. hoff genieten en trecken mits betaelende de loepende
» lasten en schattingen. »

« Waerop de keertse is worden ontsteecken en door den
» proclamant suo periculo ingestelt ter somme van elf hondert
» pattacons. »

« En gehooft door den Cornet Offermans, Jan Creuwen,
» Heere Rougemont, Pascal de Hesel ende den Heere Schoutet
» Willem Fransen. »

« Dat eyndeleyck aen den voors. Schoutet Fransen densel-
» ven hof als meeste bieder met het uytgaen der brandende
» keertse is verbleven voor de somme van vyffthien hondert
» ende sestich pattacons. »

Na dood van den Scholtis Fransen is dit leengoed, bij erfenis, overgaan op August Goswyn Jozef Poyck van Erenstein, Drossaard van Schaesberg, dan op Werner Jozef Wulff, lid van den departementalen Raad en Vrederegter des kantons Oirsbeek, en vervolgens op Gabriel Amya en kinderen die het, in 1843, publiek deden verkoopen.

Het huis Ter-Linden met aanklevende pachthoeve, veertig Nederlandsche bunder best akkerland, twee en twintig bunder keurig weiland in een blok, fraaije tuinen met weeldrig fruitgewas, vischvijvers enz. thans toebehoorende den Heere Victor Nyst, Regter bij de arrondissements regtbank te Maastricht, is, zonder tegenspraak, een der heerlijkste landgoederen in Limburg.

Het leen Swembrugge of Twemberge was gelegen in het Lotbroek, tusschen dat van Ter-Linden, het Overbroek en het gehucht Ten-Esschen. Zijne huizing en gebouwen, vroeger gestaan hebbende omtrent ter plaatse waar nu de oliemolen ligt, zijn omstreeks het jaar 1690 gesloopt, en, onder den naam van Twemberger-Lotbroek, verplaatst aan de noordzijde van

het Overbroek. Oude narigten omtrent dit leen en zijne vroegere bezitters hebben wij niet kunnen inwinnen. In 1546 telde het aan mate honderd vijf en dertig bunder bouw-, hooi- en weilanden, bij overgang te verheffen met twee hergeweiden, of liever, met tweemaal vijftien Goudgulden aan het huis Hoensbroeck. Dit dubbel hergeweide geeft ons te vermoeden dat het leen Meulenhof, hetwelk in het toenmalige kadaster van Hoensbroeck niet voorkomt, voorheen in het Twembergerleen begrepen is geworden.

In het begin der 16de eeuw werd Twemberge in eigendom bezeten bij de familie Van Kerckhem. (1) Den 4 Maart 1588, deed Jonker Renier Hoen (2) afstand van het vruchtgebruik der goederen toebehoord hebbende aan wijle Franciska Van Kerckhem zijne echtgenoot, ten behoeve van zijn zwager Adam Van Kerckhem, Heer tot Haren (Neerharen) en zulks voor eene rente van 80 gulden 's jaars. Tot zekerheid van deze rente stelde Adam Van Kerckhem tot onderpand het aandeel dat hem in *den hof* Twembergen was toegefallen.

In 1659 gaf Philip Wijnand Baron Van Kerckhem, Heer van Mierdop en Grathem last, aan zijn pachter Willem Widdershoven, om, in het Leenhof van Hoensbroeck, borgtogtelijk te verbinden *den ganschen hof* Zwembruggen aanhebbenden ongeveer honderd en twintig bunder (3) vrij van tiende, en zulks ten behoeve van zijn zoon J. W. Van Kerckhem tot Birgelen, die, voor het Geregt van Simpelveld, een regtsgeding had ingesteld tegen zekeren overste genaamd Frysen.

(1) Deze familie, later tot den gravenstand verheven, is gesproten uit den huize van Warfusée. Zij voert van zilver, bezaaid met lelien van keel. Arnold van Kerchem was een der Edelen aan welke de Hertog van Brabant, in 1288, vóór den slag van Woeringen, de ridder-orde gaf (Butkens trophées du Brabant deel IV bl. 313.)

(2) Deze Renier Hoen was getrouwd, in tweede huwelijk, met Gertruid van Zwembruggen. Eene Maria Catharina Francisca van Zwembruggen, echtgenoot van Adam Frans Schellart van Obbendorf, verklaarde, den 16 Julij 1654, ontvangen te hebben van zekeren W. Bonnarts, 5500 Rijksdaalders als koop prijs der pachthoeve Brommelen, bij Wijnandsrade.

(3) Een gedeelte van Zwembrugge was verpacht, met de oliemolen, aan Mathijs Biessen.

Philíp Wijnand Van Kerckhem schijnt in de laatste maanden des jaars 1677 te zijn overleden, althans werden zijne erfgenamen A. M. Van Rhoe, Adolph-Engelbert en Hans-Willem Van Kerckhem, den 29 November 1678, door den Leenbode Nikolaas Frolings gedagvaard om het leen Zwembruggen, den 13 December van dat jaar, te komen verheergewaden, op straf, bij gebreke van dien, dat bij den Leenheere tot caduciteit of tot verval van het leen zou voortgevaren worden. Te gelijker tijd werden diezelfde erfgenamen, en vooral de baron A. Van Kerckhem Heer van Grathem, alsnog uitgenoodigd om, binnen de veertien dagen, in handen van den Heer van Hoensbroeck, te komen voldoen de rente van 155 Hornsche gulden en 18 cynspenningen, benevens de vervallen interessen van een kapitaal van twee duizend Pattacons, staande op *den hof* Zwembruggen gehypothekeerd, blijkens schuldbekentenis van den 4 December 1668. Ten gevolge van het hieruit gesproten regtsgeding, in 1680 bijgelegd en in 1687 wederom hervat, werden de goederen van Zwembruggen, in de maand November van laatstgemeld jaar, met de brandende kaars verkocht en aan den Markgraaf van Hoensbroeck, voor zijne ingestelde vordering, toegewezen. Een gedeelte der alsdan te velde staande vruchten werd, ter rekwisitie van Werner Rietraedt, Burgemeester van Hoensbroeck, in het panhuis aldaar, op den 3 Julij 1688, tot verhaal van achterstallige schattingen, publiek te koop gesteld.

Sedert 1688 behooren de goederen van Zwembruggen, met uitzondering van den oliemolen en eenige landerijen, in eigendom toe aan de Heeren en Markgraven van Hoensbroeck.

De gebouwen van het leen Meulenhof of Termeulen, ook gestaan hebbende in het Lothbroek, tusschen Zwembruggen en den oliemolen (die vroeger gelegen was nabij het huis Revieren) zijn, sedert eeuwen, in verval geraakt. Vòòr 1388 werd dit leen, toebehoord hebbende aan wijlen den Heer Krumpvoets, in den Aldenhof (Hoensbroeck), verheven bij Gillis Van den Wyer, (Heer tot den Wyer onder Heerlen) en later werd het met Zwembruggen vereenigd. Het verhef door Gillis Van den Wyer

luit aldus : « Hⁿ Gielis Van den Wyer hait ontf^m overmits
 » Hⁿ Reynner Van Berghe Hⁿ H^mman Hoen ind Gerart Van
 » Cortenbach (Leenmannen van Valkenburg) den hof Termolen
 » de Wilnee was H^mren Kru^mpvuets van den Aldenhofen gelegen
 » in dat Lotbruecke. » (1)

Het leen cleynen-Gitsbach of Lotbroek ook gelegen in het Lotbroek, (2) groot aan mate vier en dertig bunder bouw- en weilanden, behoorde, omstreeks het jaar 1546, in eigendom toe aan een familie genaamd Van Gemert.

Den 10 Januarij 1585 onderschreef Jonker Frans Van Gemert, veroordeelde en gevangene te Brussel, op de Steenpoort aldaar 's morgens tusschen vier en vijf ure, zijn testament dat door meester Daniel Strangies, *minister der confesseurs*, was

(1) Verklaring der leenen van 't huis Valkenburg overgegeven in 1444, door Godert Dobbelstein van Doenrade.

(2) Overste Lotbroek, waar nu P. L. Janssen woont. Het huis Prickenis (Prickenhuis) onder Voerendael, droeg ook den naam van Kleinen-Gitsbach. Dit laatste was een Wickerader-leen van den huize Valkenburg, verheven op den eersten dag oogstmaand 1389, na *doodelijken afgang* van Herman Muyken, door Renier van der Nuwerborch, overmits Koen Prick en Johan Edelman, Leenmannen van Wickerade. Daarna is het verheven geworden, in 1445 ter halfvaste, door Renier van den Nieuwenborch junior, in bijwezen van Arnt van Tzevel Stadhouder, Willem van den Bongart en Jan van Coelmont, Scholtis van Heerlen [verklaring der leenen van 't huis Valkenburg overgegeven, in 1439, door Johan Meenx, klerk van den leenboeke]. In 1537 werd Prickenis ontvangen bij Lambrecht van Benstenrade en vervolgens door anderen uit dezen huize; in 1611 bij Jan Spies, Heer van Sweinheim en Ehrenstein, als man en momber van Jufvrouw Anna Hoen van Ter-Veurdt, die dit leen, na dood haars mans, eerst door Gerard Ubachs, en na diens overlijden, door Johan Heuts, bij procuratie deed verheffen.

Waarschijnlijk heeft Prickenis, in de tweede helft der 15de eeuw, toebehoord aan de familie Prick, die ook haar naam gegeven heeft aan den Pricker-Scheijt. — Kr. Quix [die Reichsgrafen von Schaesberg bl. 14] wil dezen naam afleiden van de brikken [tigchelsteen] die, in 1695, tot bouwing der Kerk te Schaesberg gediend hebben; maar de benaming Pricker-Scheijt bestond langtijd vóór de Kerk.

Wij vermoeden dat aan het dorp Schaesberg oorspronkelijk de naam Scheijt gegeven is, omdat het de scheiding was der landen van Valkenburg en 's Hertogenrade; dat het den naam Pricker-Scheijt gekregen heeft van de familie Prick, zeer beërfd aldaar; (ook ter onderscheiding van de naburige gemeente Kohl-Scheyt, die de grens uitmaakte tusschen het land van Ter-Heyden en het Rijk van Aken) en dat het den naam Pricker-Scheijt allengskens verwisseld heeft met dien van het nabijgelegene kasteel Schaesberg.

ontworpen op een stuk papier, behendig overgereikt door Jonker Willem Van der Beecke; hierbij waren tegenwoordig Jan Plum, van Berchden, ook gevangene, en Leonard Boets. In dit testament, behoorlijk nedergelegd bij een openbaar Notaris, waren verschillende erflatingen begrepen, welke op den *hof Lothbroeck* moesten verhaald worden. Ook beschikte Frans Van Gemert over 50 gulden, te betalen eenmaal, aan de armen van Hoensbroeck, terwijl hij aan zijn broeder Richard, de hem verschene erfenis van Christiaan Van Eynatten, Scholtis van Maastricht, aanwees. (1)

Den 4 April 1589, ten overstaan van Julius Schaesberg, Stadhouders, Jonker Renier Hoen en Mathys Weustenraedt, Leenmannen, verkochten de echtelieden Jonker Reyner Becx of Van Becx tot Brunssum (2) en Margaretha Van Gemert zijne huisvrouw, drie bunder weiland, een half sil (3) bouwland en hun gedeelte uit den bouw van het Lotbroeck aan en ten behoeve van hun neef Mathys Weustenraedt den jongen.

Den 19 September van datzelfde jaar, in tegenwoordigheid van Julius Van Schaesberg, Stadhouders, Jonker Renier en Jonker Lambrecht Hoen, als Mannen van leen, droeg Renier Becx aan Thomas Moennen over, een stuk land groot zes sillen en drie en vijftig klein roeden, reinende den weg « die van » Herlo komt na den Nesschen en aan twee bunder die den » alden Heer van Hoensbroich uit den hof van het Lotbroeck » aan sich geworven heeft » cijs en tiende vrij de klein roede tegen negentien stuiver Brabands.

Om zich vrij te koopen uit de gevangenis waarin Renier

(1) In eene stamlijst der oud Limburgsche familie Van Xhenemont, te vinden in « Collection de tombes, épitaphes, etc. door den Baron Leon De Herckenrode, bl. 746 », komt voor, Helena Van Xhenemont echtgenoot van Frans van Gemert, die aldaar gezegd wordt een fransch (?) edelman te zijn. De vader van deze Helena, Andries van Xhenemont overleden in 1578, was gehuwd geweest met Helena van Bongart en in tweede huwelijk met Johanna van Benstenrade tot Strucht.

(2) Het wapen der van Becx is van lazuur met een achtkoppig slangenkruis van goud.

(3) De sil was 100 klein roeden.

Becx , te gelijker tijd , met zijn zwager Frans Van Gemert was gevallen , had hij bij zijn aanverwant Noije Cornilli eene merkelijke som gelds opgenomen. Tot herstelling dezer gelden , als ook om den gemelden Cornilli , voor zijne weldaad , te be- loonen , droeg hem Renier Beex , den 7 Mei 1591 , eene jaarrente over van zes en twintig gouden Guldens welke hij op den *hof zo den Broeck* tot Sippenaken geldende had , benevens nog zes honderd Daalders , te trekken uit de goederen zijner huisvrouw op 't Lotbroeck. Tot zekerheid van deze betaling verbond Jonker Beex al zijne gronden en erven in de Heerlijk- heid Hoensbroeck gelegen. (Bew. n. 18).

Den 30 Junij 1599 , overmits Julius Van Schaesberg , Stad- houder , Frans Huntgens en Mathys Weustenraedt , Leen- mannen der Mankamer van Hoensbroeck , verkocht Jufvrouw Margaretha Van Gemert , weduwe Beex , aan Caspar Moennen en Maria Nacken echtelieden , een hunder bouwland op 't Lot- broeck , cijns en tiende vrij , voor negentien stuiver Brabands per roede , mits de kooper zes wagens mist op der Jufvrouwe landerijen bragt.

Bij uiterste wil , opgemaakt door den Notaris Hendrik Sny- ders en getuigen , gedagteekend van het kasteel Wilhelmsteyn bij Aken , den 2 Julij 1601 , gaf Margaretha Van Gemert , getrouwd , in tweede huwelijk , met Jonker Diederich Grein van Nedersteyn , aan haar neef Mathys Weustenraedt , al hare goederen van het Lotbroeck onder beding dat hij aan Noije Cornelij moest uitbetalen de zes honderd Daalders verschuldigd wegens de gevangenschap van wijlen haar *huisheer* Renier Beex.

Den 20 November 1630 en den 4 December daaropvolgende , immer met veertien dagen tusschentijd , werden door Frans Huntgens , Stadhouder , Mathys Ramekers en Gerard Weusten- raedt , Mannen van leen , op de goederen van Cleynen-Gitsbach , ten einde van verheffing , twee geregtelijke sommatien gedaan , in de taal des Leenhofs *genachtingen op den hof* , genaamd. Vóór dat echter de derde en laatste genachting naderde werden de twee vorige , door de verschillende Leenophouders , ontslagen.

Als de Heer van Hoensbroeck de erfgenamen van het Cleyn-Gitsbacherleen, waaruit Thomas Moenen gestorven was, drie maal had laten sommeren om een nieuwen Ophouder te stellen, mits betalinge van het hergeweide ad 15 Goudgulden, en daarop geen voldoening bekomen had, kwam hij den 19 December 1684, het Leenhof van Hoensbroeck klagend verzoeken de panden van het leen door Leenmannen te doen betreden. Hierop stelden de erfgenamen van Mathys Weustenraedt, Scholtis, en die van Gerard Weustenraedt hun gedeelte van het hergeweide in handen des Geregts terwijl tegen de erfgenamen van Thomas Moenen tot caduciteit van het leen geprocedeerd werd.

Thans zijn de goederen van Cleynen-Gitsbach tusschen meerdere eigenaars verdeeld.

Het voormalige Wickerader leen de Koningsbeemd, nu Wyngaartshof genaamd, was in 1388, ten gevolge van de scheiding tusschen Heerlen en Hoensbroeck, tweeleenig geworden. (1) De landerijen welke uit dit leen, onder de gemeente Heerlen gelegen zijn, bleven tot Valkenburg leenroerig terwijl de huiszitting en gebouwen met omtrent twee en dertig bunder bouw- en weilanden, onder de Heerlijkheid Hoensbroeck, den Leenhove aldaar ingelijfd werden.

De namen van hen die dit leen, vóór 1388, hebben bezeten zijn ons niet voorgekomen. Echter vinden wij dat Reynart Van den Bongart oudtijds ontvangen had *den hof toe Konnerbente mit synen toebehoeren*, maar terwijl meerdere leengoederen in den Koningsbeemd gelegen waren, is de toewijzing ten

(1) De pachthoeve Kaeckert, bij Schaesberg, was ook tweeleenig als zijnde eene helft Montjouwer de andere Valkenburger leen; verheven, in 1455 den 12 Maart, bij Frederik Van Schaesborch, in 1472 bij Hubrecht Van Patten, als voogd der kinderen van Frederik voormeld, in 1537 bij Joris Van Schaesborch, in 1571 bij Jonker Jan Van Schaesborch, in 1606 bij Frederik Van Schaesborch, in 1639 bij Jan Frederik Van en tot Schaesberg, in 1697 den 1 Julij. bij Willem Dortans, Scholtis van Schaesberg, in name van den Baron Frederik Sigismond Diederik Van Schaesborch, in 1733 bij Johan Willem graaf van Schaesberg en zijne mede-eigenaren de vrijheeren Van Steijnen en Van Bourscheijdt.

deze onzeker. (1) In 1393 werd Godhard Van der Hagen met het gedeelte onder Heerlen beleend; dit gedeelte was met een ander leengoed, ook in den Koningsbeemd of den Vrank gelegen, vereenigd geworden tot een leen, verhefbaar met enkelvoudig regt van overdragt. « In den jaer MCCC en^o XCIII ontf^m Godert Van^m Hagen overmits Gerart Van Cortenbach en^m Johan Van Weirt einen cleynen hoff geheiten tot Coninxbeente myt synent toebehoerten ind dese twee guede heeft hoem die H^mtogy^mne Johanne verleent tot eynen leen ind recht ind des is eyn brief. »

Na dood des voormelden Van der Hagen werd de Koningsbeemd verheven bij Gillis Van Huckelbach, voorts in Maart 1430, bij Herman Hoen te Broeck, (2) in 1439 op sint Martijns dag, bij Johan Hoen van Voerendael als gevolmagtigde van Vrouwe Cecilia Hoen Van den Broeck, Abdis van Munster-Bilsen, in 1471 op sint Maria Magdalena dag, bij Werner van Imstenrade, (3) in 1539 bij Philip Van Ruiff genaamd Donrade, den 19 October 1567, bij Gerard van Imstenrade, Heere tot Mheer, in 1581 bij Jonker Wynand van Imstenrade, Heere tot Mheer, vervolgens bij Philip Christoffel Baron De Loë, Heere tot Mheer, den 11 October 1708, bij Gerard Nicolai in name van Jan Adolff Baron van Loë en Wissen, Heere van Mheer, Aubel, sint Martens Vouren enz. en op den 29 October 1743, bij Frans Karel Baron van Loë-Wissen, Kanonik der domkerk te Munster.

(1) Vóór 1388 ontving Willem van Retersbeck drie hoeve lands en een bunder te *Konnesbent* geheiten dat *Maendachs* guet nu Monesveldje. — Johan Dey was leenman van eene tiende en van drie hoeven te Koningsbeemd, namelijk Heer Otten hoeve, Heer Gielis hoeve van Huckelbach en de hoeve van de Ter-Heiden.

(2) « Der vorss. Stadheld^m gestont op desen selve^m dach (30 Novemb. 1444) » dat H^mma^m Hoen Here ten Broecke vurtiden ontfangen hadde ou^mmitz » hem (Arnt van Tzevel) as Stadheld^m Dries Knoyen ende Pet^m Heyenhoue^m » in de maent van Meerte a^o 1430 den hoff te Nijthuijsen (gemeente Wy- » nandsraede) ind ouch die guede van *Coninxbanent* dat zyn twee leen. »

(3) Voerende 9 mosselen 4-2-3 in een veld van keel beladen met een opperschild van zilver waardoor eene roode beek stroomt. Op den helm een wassende bok.

Het gedeelte van het leen Koningsbeemd, gelegen onder Hoensbroeck, vroeger toebehoord hebbende aan Mathys van Imstenrade, als mede-eigenaar, en Renier Van den Panhuys, als principaal Leendrager, voor en in name van zijne nichte de weduwe Jan Van Notegrouwe, stond, niettegenstaande zijne splitsing en vermindering, voor een vol leen, van 15 Goudgulden, te boek.

Na dood der weduwe Van Notegrouwe werd het, den 17 December 1557, verheven bij Jonker Johan van Imstenrade, Erfvoogd van Mheer, en na diens overlijden, in 1581 den 10 October, bij Jonker Wynand van Imstenrade, Heere tot Mheer. Het leenverhef bij Jonker Johan van Imstenrade gedaan, luidt aldus: « Overmits Claes Smijtzijng als Stathelder ende Rut » Muyters ende Janes Muyters als leenmannen, is koemen » in eigene persoen Jor Johan van Emstenraedt der alde erff- » vaecht zo Meer op den XVII dach Decemb^{er} an^{no} LVII ende » hat ontfangen naer dootlichen affganck der weduwe Jan Van » Notegrouwe den hof int Conincx bempt, soe veel als leen- » ruerich is, gelyck dat aan den Here zo Hoensbroeck, als » voer eyn groot leen te ontfangen staet, ende hat dat her- » gewe van XV goltgul^{den} betalt. »

Den 14 Januarij 1632 werd op het leen in den Koningsbeemd, ten einde van verhef, de eerste genachting gedaan door Mathys Weustenraedt, Stadhouder, Mathys Ramekers en Gerard Weustenraedt, Leenmannen der Mankamer van Hoensbroeck. Als de drie vereischte genachtingen, zonder ontzet, waren afgeloopen, kwam Adriaan Heer van en tot Hoensbroeck, den 26 Februarij daaropvolgende, bij het Leenhof klagend aanvragen dat de Koningsbeemd, door gebrek aan verheffing, hem als een vervallen leen worde toegewezen.

Den 14 Junij 1652 vertoonde de Heer van Hoensbroeck den Leenhove eene ordonnantie van de Schepenen van Hoensbroeck, bij hem verkregen tegen den Heer van Mheer, en vroeg tevens de magtiging aan om, tot verhaal van een bekomen taxaat van geregtskosten, eenige gronden uit het leen Koningsbeemd te doen verkoopen. Dien ten gevolge werd, na be-

hoorlijke aanplakking der brieven van bekendmaking , de kaars voor de eerste maal aangestoken, en de te verkoopen percelen gronds den Heere van Hoensbroeck toegewezen tegen den prijs van vijf en twintig stuiver per roede. Den tweeden verkoopdag waren de betrokken gronden , zonder eenige verhooging , den Heere van Hoensbroeck, als hoogsten bieder, wederom verbleven , doch vóór dat de derde brieven van bekendmaking waren uitgevaardigd , werd het geschil , door den Heer van Mheer, bijgelegd.

Wij onderstellen dat de beide deelen van het leen Koningsbeemd, in de laatste tijden , toebehoord hebben aan die van Imstenrade, van waar zij bij erfenis zijn overgegaan in de oud adellijke familiën van Loë-Wissen en van Schaesberg-Krickenbeck. Thans is de Wyngaartshof de eigendom des Jonkheeren Fr. Michiels van Kessenich, Griffier der provinciale Staten van Limburg.

Het Wickerader leen genaamd Ter-Hoeven , gelegen bij den Koningsbeemd , houdende aan mate vijftien bunder bouw- en weilanden is, vóór 1388, verheven geworden bij Johan Van der Houven. Omtrent de nadere bezitters van dit leen is ons weinig bekend. In 1556 , zoo niet vroeger, behoorde het in eigendom toe aan het ridderlijke geslacht der Huijn van Amstenrade , waaruit het , honderd jaren later, bij versterf is overgegaan in het vorstelijke huis van Salm en vervolgens in dat der Prinsen Van Dietrichstein en De Ligne.

Den 3 April 1623 verklaarden Nikolaas Weustenraedt en Leonard Colen , Leenmannen des Leenhofs van Hoensbroeck , dat zij , ter oorzake van het overlijden van Werner Huijn van Amstenraede , Ambtman van Bruggen en Markgraaf des Hertogdsoms Julich , op het leen Ter-Hoeven de eerste *genachting* hadden gedaan , ten einde van verheffing.

Den 13 November 1668 werden door den Vrijheer van en tot Hoensbroeck , aan de Mankamer aldaar , brieven van sommatie overgelegd , daarbij gevoegd het berigt van den Leenbode , dat deze brieven behoorlijk waren beteekend tegen de Gravin Maria Huijn van Amstenrade , weduwe Van Salm , ten einde van verheffing des leens Ter-Hoeven.

Na dood der voormelde Gravin, overleden te Aken den 11 Junij 1673, moest het leen Ter-Hoeven wederom verheven en een nieuwe Ophouder gesteld worden. De Prins Karel Diederich Otto van Salm behoorlijk ten deze, in den persoon van zijn gevolmagtigde, den Advokaat Waterschap, door den Manbode Roel Haen gedagvaard, beweerde dat dit leen, als zijnde tusschen meerdere pandophouders verdeeld, even zoo bij deze kon verheven worden, en dat hij zoude volstaan met zijn gedeelte van het hergeweide en verdere kosten, voor het Leenhof neder te leggen. Tegen deze bewering kwam de Leenheer op, zeggende: dat hij geen afzonderlijke pandophouders dezes leens kende, dat nooit eenig oktrooi — zonder hetwelk toch geene panden van leen konden vervreemd worden — bij het Leenhof was aangevraagd noch verkregen, dat hij niettemin met een verhef, bij derden gedaan, zoude tevreden zijn, mits het geschiede voor en in name der erfgenamen van wijle de voormelde Gravin, en op de manier (hulde, manschap en eed) als van ouds gebruikelijk was. Het hierop gevolgde regtsgeding, in het Leenhof van Hoensbroeck, ten nadeele des Prinsen Van Salm geweest, is later te Valkenburg en in het souverain Leenhof van Brabant aanhangig geweest.

In 1730 was Ter-Hoeven de eigendom van Maria Dorothea Van Salm, weduwe van den Prins Leopold Van Dietrichstein, in 1740 behoorde het aan Karel Lamoral, Prins de Ligne en wordt het alsnu bezeten bij de erfgenamen van Jan Jozef Maassen, in zijn leven medecijnen Doctor te Hoensbroeck.

Het ridderleen Ter-Voirdt of Ter-Veurdt, gelegen bij Ter-Hoeven was, tijdens de oprigting der Heerlijkheid Hoensbroeck, verpand aan eene adellijke familie, die zich van Veurdt noemde. (1) Deze verpanding gedaan door een Heer van Valkenburg,

(1) Deze naam (Hoogduitsch Von Fürth) komt alleen of zamengesteld, onder verschillende lezingen voor; bij geslachtsnamen als: Duvenvoorde, Inkevoort, Beckevoirt, en bij plaatselijke namen, als: Koevorden, Helvoirt, Lichtenvoorde, Ittervoort, Movort enz. — Een Willem van Veurd, wapenknaap, was 1319, tegenwoordig bij de schenking van een bosch en andere bezittingen gelegen te Vylen, door Arnold van Gimmenich aan de abdij van Burtscheid. (Kr. Quix geschichte der abtei Burtscheid pag. 137).

langtjyd misschien vòòr dat dit land met Braband werd ver-
eenigd, kon, volgens eene bijzondere voorwaarde in den leen-
brief begrepen, afgelost en het onderpand met de andere
Achterleeners van Hoensbroeck gelijk gesteld worden. (1) Na de
aflossing, of liever, nadat de goederen van dit leen, vroeger
allodiaal verklaard, leenpligtig en den Leenhove van Hoens-
broeck ingelijfd waren geworden, schijnen ze, in de familie
Van der Veurdt, eigendommelijk te zijn verbleven. Wij vinden
in een register der kerkrenten dat eene Jufvrouw Inetta Van
der Veurdt gesticht heeft aan den Pastoor en aan de kerk van
Hoensbroeck (dus na 1400) 4 vat rogge voor haar zielmis-
« Vrouwe Inette Ritterssche van d' Veurdt hait voer haer jaerge-
» tyt beekant unde besaet den pastoir int Broyck 2 vait rog unde
» der Kyrcken 2 vait rog onderpant Jan Beckers goit. »

In 1554 bestond Ter-Veurdt slechts uit twee en vijftig bunder
schatbaren grond.

Wanneer en op welke wijze de Hoen van den Broeck den
eigendom van dit leen verkregen hebben, kunnen wij niet ver-
klaren: de eerste welke, uit dezen huize, met den bijnaam van
Ter-Veurdt bepaald genoemd wordt, is Johan Hoen van der
Veurdt die, in 1558 den 8 October, te Valkenburg, met de
halve Heerlijkheid Visscherweert beleend werd, en die, als
Leenman, in veel akten van dien tijd, onder dezen naam
voorkomt. Het schijnt evenwel, uit zekere grenslijnen der
laatkaarte van het huis Ter-Wyer, dat de goederen van Ter-
Veurdt alreeds aan Johan en aan Nicolaas Hoen van den Broeck,
vader en grootvader des voornoemden Johans, toebehoorden.

Na dat Johan Hoen van der Veurdt, in 1587, was overleden
verviel zijne nalatenschap aan zijn zoon Georg Hoen, getrouwd
met Maria van Brempt genaamd Leeck, welker eenige dochter,
Catharina Hoen van der Veurdt, de echtgenoot was van Jonker

(1) Dat sy loessen en quytten moegen die ghulde (rent of grondcijs) die
van oudts verset is van den Heren van Valckenborch aen die van der Voerde
in den gericht van den Broecke, enz. Zie leenbrief Bewijs n. 1.

Godenoel van Lamboy tot Croonendael (1). De eenige zoon van Catharina Hoen, met name Hans Frederik van Lamboy, omstreeks het jaar 1623, gestorven zijnde, kwam de bloote eigendom der goederen van Ter-Veurdt aan Anna, eenige dochter van Willem Hoen van der Veurdt, gehuwd met Jonker Johan Spies, Heer van Ehrenstein, terwijl het vruchtgebruik voorbehouden bleef aan Jonker Godenoel van Lamboy voormeld.

Bij akte van verkoop, gerealiseerd voor het Leenhof van Hoensbroeck den 17 November 1633, droeg Jonker Johan Spies het leen Ter-Veurdt in eigendom over aan den Baron Adriaan Heer van en tot Hoensbroeck die er het volle bezit van verkreeg, in 1638, door het overlijden van den vruchtgebruiker.

Na 1638 was het kasteel Ter-Veurdt, welks landerijen met die van den Aldenhof vereenigd waren geworden, onbewoond gebleven en allengs in verval geraakt, zoodat het, in de laatste helft der voorgaande eeuw, ganschelijk afgebroken werd. Thans is zelfs de naam van dit Ridderleen als in 's menschen geheugen uitgewischt, terwijl de plaats waar het gelegen was, door eene onlangs voorgenomen deeling en omwerking van den grond, eerlang niet meer te vinden zal zijn. Wanneer gij dus van de kerk af, dwars over de Klooster- en Vlatsterstraat, het voetpad volgt, dat naar den Kouman leidt, en aan gene zijde van den Eikenberg, op de thans genaamde Rodolve Dem (2), ter regter

(1) Een kasteel te Waalwilre bij Bilsen, laatstelijk toebehoorende den Ridder De Gradij de Croonendael.

(2) Omdat deze dammen, in de laatste tijden toebehoorden aan zekeren Rudolf Jongen.

In de maand December 1853 vond men, in de nabijheid dezer plaats, een aantal zilveren munten behorende tot het tijdvak van 1470 tot 1590. De oudste droegen den stempel van David van Bourgondiën, Bisschop van Utrecht, van Karel den Stouten en Filips den Schoonen, Hertogen van Brabant. De jongere waren daalders en halve daalders van Keulen, Kampen, Deventer en Zwol, van Margaretha van Brederode Abdis van Thorn, van Philip van Montmorency, Graaf van Horn en Heer van Weert, van de Graven van Bronchorst-Batenburg, Mansfeld enz. Het grootste gedeelte van dezen schat werd door den Heer Baron Clement Michiels van Verduynen aangekocht, terwijl eenige stukken voor Gelderland geslagen, een halve daalder van Weert en twee ouitgegeven daalders van Diederich van Brouchorst, gemunt te Stein aan de Maas, in onze kleine muntverzameling overgingen.

en ter linker hand gronden ontmoet, die, door hunne ligging, de aangevulde vischvijvers nog eenigzins verraden, wanneer gij daar een uitgestrekt weiland aantreft, door regte lijnen in meerdere percelen verdeeld en op het zuider uiteinde van deze lijnen, bij het beroeren van den grond, leijen, ruwe steenen, verroeste spijkers en dergelijke kleinigheden tegenkomt, denk dan dat het overblijfselen zijn van het huis Ter-Veurdt, de zetel der vroegere Ridder van dien naam.

Het leen genaamd Nonnengoet, volgens eene lijst der Onderleen van het huis Hoensbroeck, gelegen bij den Aldenhof, schijnt hetzelfde te zijn als dat aan den Pappartsberg (nu Schurenberg) bij den Nauenhof. (1) Dit leen groot vijf à zes bunder bouw- en weilanden, staande te ontvangen, met drie malder rogge en drie kapoenen, was 1554, in eigendom toebehoorende aan Caspar Hoen.

Den 20 Junij 1646 werd voor het Leen- en Laathof van Hoensbroeck gerealiseerd eene akte van verkoop, verleden voor den Notaris Leonard De Slins te Luik, waarbij Melchior Hoen, als gevolmagtigde van zijne broeders en zusters, aan de weduwe Mathijs Van den Esschen, vrouw in tweede huwelijk van Balthazar Keulen, overdroeg het *huijs, hoff, ackerlandt en grasplaatsen* zoo leen- als laatgoed, gelegen aan den Pappartsberg, met uitzondering van tien roeden weiland aan den Meysberg, belast met drie vat rogge aan den Pastoor en drie kapoenen aan den Vrijheer van Hoensbroeck.

Den 9 December 1681 verkocht Jufvrouw Margaretha, dochter van wijlen Melchior Hoen, aan Hubert Coenegracht, gehuwd met Jufvrouw Beatrix Hoen, een kapitaal van negen honderd vijftig gulden, staande gehypothekeerd op de leen- en laatgoederen, van Balthazar Keulen, gelegen aan den Pappartsberg onder de Heerlijkheid Hoensbroeck.

(1) In eene Schatcedul van het jaar 1590 komt de Nauenhof voor onder den naam van Amstenraderhof. — De Geschiedenis van den *Schurenhof*, te lezen in den zoogenaamden *Dictionnaire infernal*, is niets anders dan een sierlijk verdrachtsel.

In de maand Julij 1683 werd het leen aan den Pappartsberg, waaruit Willem Hoen als laatste Ophouder gestorven was, met de brandende kaars verkocht. Vervolgens werd het den 6 Februarij 1685, in den Leenhove van Hoensbroeck verheven bij Hubert Coenegracht, koopman te Maastricht, en na diens overlijden, in November 1686, bij Renier Coenegracht en Mathijs Wolffs.

De tiende van den Aldenhof, gelegen boven en beneden het Dellerboschken, was een leen aan den huize van Hoensbroeck, alsmede de hooitiende belast met het houden van een beer en een stier.

Het leen de Roererbeemd, groot aan mate twee bunder, heeft in de laatste tijden toebehoord aan de familie Van Brempt, genaamd Leeck tot Doenrade, uit dewelke het, bij erfenis, overgegaan is op den Baron De Fleron de Millin (1) ten wiens laste het, den 22 September 1688, op verzoek des Markgraven van Hoensbroeck, geregteijk verkocht werd.

De cijns- en laatgoederen, tot de Grondheerlijkheid of onder het Laathof van Hoensbroeck behorende, waren zeer menigvuldig; zij bragten, in het laatste der vorige eeuw, jaarlijks nog op, 7 vat tarwe, 72 vat rogge, 206 vat haver, 192 stuks kapoenen, benevens aan vlas, tienhoenderen en penningsgeld 60 gulden Brabands. (2)

Bij het overlijden der pandophouders, Mansionaren of Hoevenaars genaamd, moest een der erfgenamen het pand, naar mate het cijns- of keurgoed was, aan den Grondheer verheffen met dubbelen cijns of met keur, onder het afleggen van den eed en de belofte van de ontvangene laathoeve bij hare geregtigheden te houden. In geval van verkoop of overdragt waren de laatgoederen veelal aan werfschilling of

(1) Het wapen van deze familie is een schild van zilver met drie balken van Sinopel waarover een klimmende leeuw van keel.

(2) Uit deze leveringen, welke van ouds dagteekenen, zou men kunnen afleiden dat voorheen de tarwe, de gerst, de paardenboonen en het boekweit niet of weinig alhier geteeld werden.

pontpenning onderworpen ; deze bedroeg het twaalfde gedeelte van den koopprijs.

De namen waaronder de Hoensbroecker laatgoederen bekend stonden zijn, sedert de opheffing van het leenstelsel, veelal verloren gegaan en de goederen onkenbaar geworden. De eenige welke hun ouden naam, tot dus verre, hebben bijbehouden, zijn : de Aldenhof en de Nieuwenhof tot Kouvenrade, de Krouwenkamp, de Meysberg en het huis den Haan, terwijl de Muijtershoeve, de Boschhoeve, de Smalehoeve, de Kalfshoeve, de Knobach of Koolbacht, het Duitschengoed het Musschengoed, het Rodijnengoed en meer andere, onder die benamingen niet meer te vinden zijn.

Ofschoon weinig in getal, werden ook in de Heerlijkheid Hoensbroeck, goederen aangetroffen die onder vreemde Laathoven behoorden ; zoo was, onder anderen, de molen van Kathagen een laatgoed van het huis Ter-Wyer, terwijl de landerijen van den molen ontvangen moesten worden in *den Hof* tot Spaubeek.

De kapoenen alsmede de tien- of rookhoen leveringen, (1) waarmede de cijns- en laatgoederen meestal belast waren, werden oorspronkelijk in natura verstrekt, doch latertijd met geld afgekocht. Volgens eene oude verordening, vastgesteld in de hoofdbank van Klimmen, kon men een tienhoen afkopen met zes vilguiten (fleguiten) Maastrichter geld, en wilde men het tienhoen in natura leveren, zoo kon men volstaan met een kieke dat zich zelf behelpen en de zorg zijner moeder ontbeeren kon.

« Der ein tienhoen schuldich is, en dat gelt daer voer wylt
» betaelen, der sal dat betaelen met VI vilguten Trichter peye,
» en nyemants is thiende hoender schuldich dan der heef
» roeck opgaen.

» Ite ein thienhoen is, wan eer die hinne die sy uuytbracht

(1) Aldus genaamd omdat zij niet behoefden geleverd te worden dan alleen door die Laten welke gehuisvest waren en *rook hadden opgaen*.

» heeft en leet sy gaen, en niet meer naer en leydt, en sich selver behelpt, daer met mach men ein thienhoen betaelen.»

Volgens een extrakt uit het leen- of legerboek, afgegeven in het jaar 1663, op verzoek der Heeren Van en tot Binsveld, had het Leen- en Laathof van Hoensbroeck een bijzonder zegel dat ons echter nooit onder het oog is gekomen, zoodat wij niet kunnen opgeven hoedanig zijne bezegelingen waren.

De Scholtissen bekleedden gewoonlijk ook het Stadhouderambt der leenen; zij waren in die kwaliteit niet aan bezitting van leengoed verbonden, maar om Leenman te zijn was dergelijke bezitting eene eerste vereisehte.

Door de wetten van de fransche republiek werd het gansche leenstelsel, nadat het meer dan acht eeuwen had bestaan, omver geworpen en de daaruit voortvloeiende lasten en voordeelen vervallen verklaard. De renten en pachten, niet aan *feudaliteit* onderworpen of waarvan nooit eenig verhef was geschied, bleven alleen eischbaar.

De Parochie.

Nadat Hoensbroeck, in 1388, van Heerlen afgescheiden en tot eene Heerlijkheid verheven was geworden, bleven zijne inwoners, ten opzichte van het geestelijke, nog twee lange jaren verbonden aan de parochie van Heerlen. Het officie van den Rector bij de kapel in den Broeck beperkte zich uitsluitend bij het lezen der misse en het celebreren der Zondagsdiensten; al de overige kerkelijke verrigtingen moesten in of van wege de parochie-kerk geschieden. Op aandrang der ingezetenen die vooral deden gelden dat zij, ter oorzake van den afstand, de onbruikbaarheid en onveiligheid der wegen, soms de laatste geestelijke hulpmiddelen misten, werd deze staat van zaken, in

1390, veranderd. Jan Van Beijeren, Bisschop van Luik, vergunde hun bij open brief gedagteekend 18 Junij van dat jaar, een eigen kerkhof, terwijl hij den Rector bij de kapel de uitoefening van alle kerkelijke bedieningen toevoegde; dit alles nogthans, onbeschadigd de regten der parochiale kerk van Heerlen. (Bey. N° 19). Deze laatste bepaling die, ten opzigte der begunstigde kapel, nog steeds eene soort afhankelijkheid in zich bevatte, heeft geen nader gevolg gehad dan dat *den Broeck*, sedert het jaar 1390, eene parochie op zich zelve heeft uitgemaakt.

In welk jaar de kapel, die, volgens den boven aangehaalden open brief, *oudtijds* in den Broeck was gesticht, door de thans bestaande kerk vervangen is geworden, kunnen wij niet bepalen. Wij lezen hieromtrent in een oud register der kerkrenten:

« Her Herman Hoen becaent unde besaet hait voer syn jargetyt den pastoir int Broeck dry V. (vat) rog unde totten gelucht
 » (licht-of godslamp) dry vait unde tot der faberycken van der
 » *Cappellen* int Broeck dry vait dess (deze) noeghen vait rog vorss.
 » sint bewesen jaerlixs te heven unde te bueren op eyweyde
 » In dye Sype (1) gelegen by der cappellen. » Wij mogen hieruit besluiten dat, tijdens het overlijden van den Ridder Herman Hoen, omstreeks 1398, de kapel van den Broeck nog bestond, en dat ze gelegen was bij de Syp, dat is, ter plaatse waarop naderhand de kerk gebouwd werd. Een ander bewijs dat de kapel gestaan heeft waar nu de kerk staat, is de benaming van *Kapellenwyer* waaronder een der polders, bij de kerk gelegen, in oude akten voorkomt. Uit het voorgaande, alsmede uit het jaartal 1414 dat zich op eene torenklok bevindt, de eenigste die, tijdens de fransche omwenteling, der kerke bewaard is gebleven, kan men afleiden dat de toren en het midden-schip der kerk gebouwd zijn omstreeks het einde der veertiende of in het begin der vijftiende eeuw. Het koor en de twee zoogenaamde afban-

(1) Dit weiland in 1783 overgedragen, los en vrij, aan N. Schreurs en zijne huisvrouw M. C. Bruls, draagt heden nog den naam *In de Syp*.

ken; in een zeer afwijkenden stijl bijgetimmerd, zijn een werk van lateren tijd.

In voorwerpen van kunst bevat de kerk niets wat der vermelding waard is. Voor het koor bevindt zich een grafkelder waarin menig dapper Ridder, uit den stam der Hoen tzo Broeck, begraven ligt. De ingang van dezen kelder is gesloten met een zwaren steen waarin stamwapens en opschriften gebeiteld staan, die door langheid van tijd afgesleten en onkenbaar zijn geworden. Brokken van soortgelijke steenen, hier en daar over het kerkhof geplaatst, bewijzen dat de werk- en geschiedkundige waarde dezer gedenkteeken, voorheen niet werd geschat. (1)

Het omschrift, dat zich op de reeds vermelde torenklok bevindt, is in gotische letters; tusschen ieder woord ligt eene rozette; een beeld van Maria met het kindje, staande in een fraai gothisch portaal, gaat het omschrift vooraf; een grooter Maria-beeld versiert de klok op het midden harer hoogte. Het omschrift dat voornamelijk eene aanroeping tot de Heilige Maagd schijnt te behelzen, luidt *letterlijk* aldus : MARIA—UT—NOS—ET—TRUCTUS—TERRE—CONCE~~X~~ARE—BE—DIG ~~X~~MI—BA—GBEM—MEYS—PE—VA—TRYER—ANNO—M—CCCC—XIII SYOEIVOPN. Wij vermoeden dat het tweede lid van dit omschrift duidt op den gieter der klok, Peter Van Trier, in het jaar 1414; misschien werd ze ingezegend of gedoopt door een Pastoor van Hoensbroeck, met name Meijs (2) en komen de negen laatste letters ons bepaald voor als betrekking hebbende op den Heiligen Jan Evangelist, patroon der kerk, zoo dat wij ze lezen aldus : *Sancte YOannes EIVangelista Ora Pro Nobis.*

(1) In de meeste kerken, helaas, van ons land vindt men de oude grafsteenen, als bij voorkeur, aan de deur geplaatst, of waar zij het meest aan bederf onderworpen zijn.

(2) Eene klokkengieters-familie, genaamd Van Trier, leefde vroeger te Aken, en de familie-naam Meys was oudtijds, te Hoensbroeck en omstreken, niet vreemd.

In 1558 had de kerk van Hoensbroeck de volgende vaste jaarlijksche inkomsten, als : 8 mud (1) 3 vat 1 kop rogge, 7 vat raapzaad, 3 grootponden was, en in geld 12 Aker gulden. Daarenboven had zij nog inkomende, wegens gestichte anniversariën, op de rol der kerkrenten niet gebragt, 3 mud 4 vat rogge, 1 vat raapzaad en een half mark in geld. (2) « Dyes » narbeschreven punten syn uuyt dyversche parselen outter » den Zeylboeck der Kyrcken van den Broyck geschreven » Anno LI (1551) voer alsoe voll als der Kircken Rinten » aengaen omb dat sye op der Kyrcken van den Broyck roellen » niet geschreven en syn omb haer recht te onderhouden. » Bedoelde anniversariën, ten getalle van twaalf, waren gesticht door de hierna genoemde personen :

Herman Hoen Ridder 9 vat rogge, drie voor den Pastoor, drie voor de godslamp en drie voor de fabryk van de kapel.

Vrouwe Inette, Riddersche Van den Vurdt, 4 vat rogge, twee voor den Pastoor en twee voor de kerk.

Houb (Hubert) Saecx-van-Wyck (3) en Maria Van der Lyn-den zijne huisvrouw, 6 vat rogge, twee voor den Pastoor, twee voor de kerk en twee voor het altaar.

Goessen (Goswyn) en zijne huisvrouw, Ricalt Van Alstrop, 9 vat rogge, twee voor de kerk, twee voor den Pastoor, vier aan O. L. V. Altaar en één vat voor den Koster.

Reynier Op die Beijck (4) en zijne huisvrouw, 10 vat rogge, twee voor den Pastoor, twee voor de kerk, twee voor de broederschap en vier voor het nieuw altaar.

(1) De mudde was 8 Aker vat.

(2) Het Mark, wegende ongeveer 18 lood, was, in de middeleeuwen, eene beduidende som gelds. Wij lezen in eene oorkonde, uitgegeven door W. Ritz, dat in 1219, een zekere Wilhelm van Ubach had ontvangen 8 Mark waarvoor hij een landgoed aankocht bij Hallen gelegen.

(3) Deze oude familie was aanverwant met die van Hoen tzo Broeck.

(4) Waarschijnlijk een Renier Hoen wonende op eenen Ridderburgt, die vroeger schijnt gelegen te hebben in 't Weer, kort aan de Be.k. Wij zullen op dit Riddergoed, ook de Kuccken genaamd, nader terug komen.

Jufvrouw Maria Van Hensberch, één Mark waarvan eene helft aan den Pastoor, de andere voor de kerk.

Bijell (Sibilla) Van der Wangen en haar moeder genaamd Vrouwe Sijll, (Cecilia) 4 vat rogge, twee voor den Pastoor, twee voor de kerk en één vat raapzaad voor de godslamp.

Peter Beckers, eene som gelds waar voor gekocht is eene rente van één mud rogge, vier vat voor den Pastoor en vier vat voor de kerk.

Maria Coumans, 3 vat rogge, één voor den Pastoor, één voor de kerk en één voor het altaar.

Michiel Schirmans voor hem en zijne ouders, 4 vat rogge, twee voor den Pastoor en twee voor de kerkfabriek.

Jufvrouw Lysbet Van den Aldenhof, (1) 8 vat rogge, twee voor den Pastoor en zes voor de kerkfabriek; onderpand de pachthoeve van den Peerboom bij Voerendael gelegen.

Buiten en behalve de voorschreven renten en stichtingen had de kerk van Hoensbroeck nog geldend 12 groot ponden en 14 lood was, op panden gelegen te Beek. In de jaren 1536—1584 is, ter zake van deze rente, een kostbaar proces voor de regtbanken van Beek, Geleen, Meerssen en voor het Leenhof van Valkenburg aanhangig geweest. Twee vonnissen ten deze gestreken zijn ons, bij afschrift, in handen gevallen; wij laten ze hier volgen te meer wijl daaruit blijkt dat van de regtspraken, in de hoofdbank Beek geweest, naar Meerssen geappelleerd kon worden :

« Gewyssen op Goensd^m den XV daech Marty XL (1540).

» Ind^m saijcken hangen^m en^m gereyssen geweest is tusschen
» den kyrckmomber vand^m Hoensbroecke ter eynde en^m Wy-
» nant Cusen ter andere syd^m gelyck sulche acta vand^m Sche-
» pene^m van Beke vuyr Voecht en^m gerichten der bank van
» Merssen als hun oeverhoeft oevergebracht syne Daervan die
» Schepen^m van Merssen ouch ordel en^m von^menisse gegeve^m

(1) De Aldenhof, in de laatste tijden geheel voor den landbouw hertimmerd, was vroeger een Riddergoed. Jonker Renier Hoen van Hoensbroeck bewoonde het tot in 1620.

» hebben D^r van Wynant Cusen voert geappellert vuyr ons
» Statheld^r en^r manne^r van leene willige Schepene^r van
» Merssen ouch sulche acta en^r processen vuyr ons oeverge-
» bracht hebben Daervan wysen wyr Statheld^r ende manne^r
» van leene durch manenisse des Stathelders en^r blyve^r
» genslich by alsullich von^renisse gelyck die Schepene^r van
» Merssen dat gewyssen en vand^r saijcken gegeve^r hebben
» Toe wijetten datter Kyrckmo^rber van der Hoensbroecke sal
» blyve^r in synr hoeffen en^r bueren gelyck sy vuyrtyden ge-
» haven hayt des Was halven toe wyetten eynr groet pont al
» totter tyt tu der vuyjrss. Wyntgen off yemantz anders den
» dat aengaen sal dat selve wyederleggen sal myt beteren
» bescheyde^r Condenneren^r derselven Wyntge^r in allen cos-
» ten van dyerser saycken recht doende geschyhet Den momber
» vand^r Kyrcke hebbet verbond^r. »

Een ander vonnis, door de Schepenen van Meerssen, in deze zaak uitgebragt, luidt als volgt :

« Die Sceepen^r van Opgeleen in die eerste instantie Rich-
» ters geweest hebbende zeekere ordel en vonnisse ten voor-
» dele van Geerken Offermans, Janis Nyssen, Steven Cupers
» en Leentgen Creemers opponenten ter eenre en^r ten achter-
» deele van Rentgen Creemers als Kyrckendeender ende mom-
» ber der Kyrcken in HerHoensbroeck ansetter ter andere syde,
» by dewelcke vonnisse der voerss. Kyrckenmomber sich ge-
» graveert bevindende heft van dyen geappelleert, navolgende
» wylche geinterponeerde appellatien hebben die Sceepen^r
» van Opgeleen alle acta tusschen parthyen respective gewee-
» sen novolgende honnen vercliens overgebracht en^r gestelt
» in handen van ons Vaeght en^r Sceepen^r der heuftbancke
» va^r Merssen in der tweede instantie Richters, en nar dyen
» wy Sceepen^r voerss. dieselve acta wel en^r int lange mytz
» oick het gheene dye voerss. parthyen wederom in Recht ge-
» exhibeert en^r overgegeven gevisiteert en^r oversien en^r all
» wel mytz lange en^r nerstige communicatie ende deliberatie
» daerop gelett Soe hebben wy Sceepen^r voerss. mytz doende
» parthyen in desen Recht, gewesen en^r by desen wysen en

» vercleere na manisse des Vaeghtz, dat der Kyrckenmober
 » gefundert sal syn, syn vorderonge te hebben navolgende der
 » Sententie arbitrale aen die panden haldende Thys Hertho-
 » mas, en condemnierende den voerss. Thyssen uuyt crachte
 » van der selver uuytspraecke te continueren in de betalonge
 » van den questiosen Wass, ende also syne presentatie by
 » hoem gedaen nyet en is sufficient, condemnierende daerby
 » denselven Tyssen in een derdedeyle van den costen ter saken
 » by den Kyrckmomber gedae, gereesen en compensee-
 » rende die andere twee deylen om reden wylle ons daartoe
 » bewegen Latu den darthienden Novembris 1584. »

Ten gevolge van deze vonnissen werd in 1619 den 7 Maart, tusschen de kerkfabriek en de erfgenamen van Mathys Herthomas, eene overeenkomst getroffen volgens welke deze erfgenamen der kerke van Hoensbroeck schuldig bleven 30 Aker gulden en 213 $\frac{1}{2}$ pond was. Deze overeenkomst was geteekend door Alexander Senden, Pastoor te Hoensbroeck, Joannes Hereberti, Pastoor te Spaubeek en Ulrich A b Elderen, Kapelaan te Hoensbroeck.

In de schatting op de geestelijke renten en goederen, door den koning van Spanje als Hertog van Brabant en Limburg, in 1567, tijdens de Nederlandsche onlusten, gevraagd en door de Prelaten of den geestelijken Staat der drie landen van Overmaze, bij wijze van subsidie, ten beloope van acht duizend gulden Brabands, toegestaan, betaalde de kerk van Hoensbroeck, naar evenredigheid harer inkomsten, 13 gulden 11 stuiver, en het altaar van O. L. V. in diezelfde kerk 8 gulden en 5 stuiver. (1)

(1) In deze schatting betaalde het Kapittel der Collegiaal Kerk van O. L. V. te Aken, wegens goederen in de landen van Overmaze gelegen		Gl. Brab.
De Proostdij van Meerssen		800. »
De Abt van Godsdael		600. »
De abdij van O. L. V. tot Luxemburg.		508. »
De Prelaat van Cloostenrade.		240. »
Het Sticht van Thorn wegens goederen te Ubach.		231. 17
		210. »

Sedert 1567 hadden de inkomsten der kerk van Hoensbroeck, door nieuwe schenkingen, merkelyk toegenomen; wij vinden in eene akt, geregistreerd den 22 April 1624, een weiland,

	Gl. Brab.
Het Godshuis van St-Gerlach	200. 8
Id. van Bortscheid	200. "
De abdij van Stavelo	170. "
Het kapittel van St-Dionis te Luik	150. "
Het collegium van St-Gereon te Keulen	130. "
Het klooster van St-Antonius te Keulen wegens goederen in de	
Heerlijkheid Kerpen en Lommessen	100. 18
Het kapittel van St-Servaas te Maastricht	115. "
Het Godshuis van Sinnich	103. "
De kruisbroeders te Aken.	102. "
Het Godshuis der Witte Vrouwen te Maastricht	95. 10
Het kapittel van O. L. V. te Maastricht	90. "
Id. van Kerpen	99. "
Id. id. wegens de tiende aldaar.	70. "
De Proostdij van Kerpen 120 gl. later gemodereerd op	50. "
De Bisschop van Luik wegens goederen en tienden	99. 10
Het klooster te Heinsberg en de kapel van Jabeek.	90. "
Het Godshuis van Mariendal	80. 5
Het kapittel van St-Martin te Luik	80. "
Id. van St-Peter te Luik	80. "
Id. van St-Lambert te Luik.	83. 14
Het klooster van Rijkesteijn.	64. 2
De kruisbroeders van Brandenborch	63. "
Het Godshuis van Cornelis Munster	60. 3
Het klooster van Capellen	50. "
De Land Commandeur van de Biessen	50. "
Het Godshuis Val-Benoist bij Luik	42. 3
Het collegium tot Munster Eijfelt.	40. 4
De abt van Steijnfelt	38. 6
De abdisse en Vrouwe van Susteren	34. 10
Het kapittel van Susteren.	27. "
Id. van Sittard	34. "
Het Godshuis van Malmedy.	30. "
Id. van St-Antonius te Maastricht	34. "
De Kruisbroeders te Maastricht.	30. "
Het Godshuis van den Begardt te Maastricht	13. 2
Id. van den Megendriesch id.	10. "
Id. van den Nieuwenhof id.	3. 18
Het kapittel van St-Jan te Luik.	23. 14
Id. van Ste-Croix te Luik.	19. 5
Id. van St-Paul te Luik wegens de tiende van Eyss	10. 6
Het Godshuis op 't Cruis	17. "
Id. van St-Gilles bij Luik.	10. "
Id. van Sinte-Cleeren te Luik.	5. 8
Id. van Hocht bij Maastricht.	15. "
Het klooster van St-Agneten te Maeseyck	3. 9
Het kapittel van Weset	11. 10
De Deken van O. L. V. te Aken	27. "
De Scholaster van O. L. V. Kerk te Aken	20. "
De Kanoniken <i>parve mense</i> tot St-Lambert te Luik wegens de	
tiende tot Sippenaken	15. "

belendende aan Pastoorsbeemd en den Lynenswyer, belast met
roggepacht aan St-Joris en aan St-Catharinen altaar, de pas-

	Gl. Brab.
De Cantor van St-Servaas te Maastricht.	2. 3
De kapelanen van O. L. V. te Maastricht	22. 5
Het altaar van St-Leonard in O. L. V. te Maastricht	15. "
id. van St-Jan Evangelist id.	22. "
De Regulieren in de stad van Aken	24. 3
Het klooster van de Witte Vrouwen te Aken	9. "
Het kapittel van St-Adalbert te Aken	20. "
Het klooster der Carthuijsers bij Luik.	9. 1
Id. van Robemont	24. "
Id. van Beausan.	4. 8
Het Godshuis van Vyvengnys	13.17
id. au Chainé te Luik	3. 2
Id. van Beaurepaire te Luik	2. 3
Id. van St-Julien te Luik	6. 7
Het personaat der Kerke te Heerlen	150. "
O. L. V. altaar in de kerk te Heerlen.	8.10
St-Nicolaas altaar id.	13.12
St-Mathys altaar id.	9.16
Ste-Anna altaar id.	7.10
St-Catharina altaar id.	3. 6
De kapel te Welthen	9. "
De kerk of pastorie van Voerendaal	19. 2
Het Krnis altaar in de kerk te Voerendaal	9. "
St-Joris altaar id. id.	10. "
O. L. V. altaar id. id.	8. "
De pastorie of kerk te Wynandsrade	17. 3
O. L. V. altaar in de kerk te Wynandsrade.	4. 8
De kerk van Merkelbeek	17. 3
De pastorie van Spaubeek.	24. 1
Id. van Guel	30. 3
De kerk van Nuth	17.12
De kapel van Schimmert.	12. "
Het altaar van Ste-Catharina te Schimmert	2. "
De kerk van Meerssen (niet getaxeerd).	
De twee vicariën van Meerssen (niet getaxeerd).	
O. L. V. altaar in de kerk van Meerssen.	12. "
St-Nicolaas altaar id. id.	4. "
St-Fabianus en Sebastianus altaar in de kerk van Meerssen	3. "
De kosterij van Meerssen.	6. "
De kapel van Bunde	9. "
Ste-Agnes altaar in de kapel te Bunde	13. 8
De kapel van Amby	12. 6
De kerk van Eysden	9. "
De kerk van Limmel	11. "
De pastorie van Oirsbeek.	8.15
Heer Jan Van Gulick wegens eene rente van 8 Goudgulden op de kerk van Oirsbeek	3.15
De kerk van Klimmen	39. "
De pastorie van Byngenrode	14. "
Id. van Hulsberg	20. 8

torij in bezit van 5 bunder bouw- en weilanden, de kapelanij in bezit van één bunder en de kosterij rijkelijk begiftigd.

Het bezit en rustig genot harer eigendommen en renten werd der kerke welhaast ontnomen. Ten gevolge eener ordonnantie van de Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden waren

	Gl. Brab.
O. L. V. altaar in de kerk te Geleen	10. 10
St-Nicolaas altaar id.	2. 10
De kerk van Haren	18. "
De pastorijs van Itteren.	13. 19
Fundatie van den Heer van Itteren in de kerk aldaar.	7. 10
De kerk van Berg	6. 6
De kerk of pastorijs van Houthem	21. 18
St-Michiels altaar in de kerk van St-Gerlach	4. "
De twee vicariën in de kerk van Houthem.	21. "
De pastorijs van Bemelen	12. 7
De kerk van Schin op Guel.	24. "
O. L. V. altaar in de kerk te Valkenburg.	15. "
De pastorijs van Schinnen.	27. "
St-Agatha altaar in de kerk te Schinnen,	14. 10
O. L. V. altaar id. id.	6. "
De pastorijs van Amstenrade.	32. "
De kerk van Kayeer	7. 10
O. L. V. altaar in de kerk te id.	3. "
De kapel van Vleek	7. "
De pastorijs van Beek	8. "
St-Nicolaas altaar in de kerk te id.	4. "
O. L. V. altaar id. id.	3. "
Het Kruis altaar id. id.	3. "
De kosterij van Beek.	5. "
De kapel van Brunssum	9. 10
De kerk van Eyss	17. 2
De pastorijs van Meer en Noorbeek.	44. 12
De kapel van Maarlant	12. "
Het altaar op 't huis Oest.	15. "
De pastorijs van Kerkrade.	23. 3
De kerk van Vylen.	27. 4
De kapel van Lemiers in de kerk van Vylen	4. "
De pastorijs van Vaals.	38. 17
De Rector van de pastorijs te Gulpen wegens de tiende.	75. "
De kapelaan in de kerk van Gulpen	15. "
St-Joris altaar id. id.	11. 5
Sancta Trinitatis altaar in de kerk van Gulpen.	20. 14
De pastorijs van St-Margraten	18. "
O. L. V. altaar in de kerk te St-Margraten	8. 4
De pastorijs van Simpeldeld	40. "
De pastorijs van Epen.	12. "
De kerk van St-Gertrud.	3. 12
O. L. V. altaar in de kerk te id.	3. 7
De pastorijs van Affden	28. "
Id. van Ubach.	31. 4
Id. van Marcksteijn	23. 2
Id. van Kerpen.	12. "

alle geestelijke goederen, in de drie landen van Overmaze gelegen, aan dezen Staat vervallen en werd, in 1648, zeker Pieter Van Blauwensteyn, als Ontvanger en bestuurder dier goederen in het land van Valkenburg aangesteld. Aan hem moesten alle originele fundatie-brieven en verdere documen-

	Gl. Brab.
St-Barbara vicarij in de kerk te Kerpen	13.16
De 3 koningen vicarij in de kerk te Kerpen.	12.12
St-Catharinen vicarij id. id.	12. 3
De pastorijs te Lommersem	18. 5
De kerkfabriek id.	26.11
Id. te Straeffelden	10.16
De pastorijs te Herfve.	45. "
Het kruis-altaar in de kerk van Herfve.	12. "
St-Gillis-altaar id. id.	3.12
St-Catharina-altaar id. id.	6. "
St-Nikolaas-altaar id. id.	6. "
St-Franciscus-altaar id. id.	17. "
St-Anna en St-Rochus-altaar id.	2.10
De kerkpachten van Herfve.	10. "
Id. van Limburg	3. "
De broederschap id.	9. "
De pastorijs van Aubel.	15.18
St-Joris, St-Michiel en St-Catharinen altaar in de kerk van Aubel	4. "
St-Barbara-altaar id. id.	4. 4
O. L. V. altaar id. id.	4. 4
De pastorijs van Baelen.	56. 8
De kerk van Theuven.	21. "
Id. van Julemont	19. 6
Id. van Henri-Chapelle.	11.10
De pastorijs te Clermont	31. "
Id. van Monssen	9. "
De kerk van Lonssen	60. "
Id. van Walhorn.	28. 5
De pastorijs van Hermael.	12.10
De kerk van Charneux	31. 7
Het altaar in de kapel van Thimister.	6. "
De kapel van Buesdael.	10. "
De kerk van Sippenaken.	8. "
Id. van Gimmenich.	11.14
De pastorijs van Morisnet.	11.10
De kerk van Daelhem.	18. "
Id. van Oens.	48. "
O. L. V. en St-Nikolaas altaar in de kerk van 's Graven-Vouren.	10.10
De pastorijs van St-Mertens-Vouren	12.12
De twee kanonikken der kerke van St-Mertens-Vouren.	14.16
De drie <i>perpetui vicarij</i> id. id.	12. "
De kerk van Moulingen.	25. 9
De pastorijs van Boelsbeeck	42.14
Id. van Cherat	30. 4
Id. van Mortiers.	39. "
Id. van Berne (Berneau)	37. "
De kapel van Waldenburch.	4. "

ten, op pene van lijfswang, overgeleverd worden; zelfs de pachters waren gehouden, op zware straffen, hunne pachtcedullen te vertoonen en hun gehuurde landerijen, tienden enz. aan te duiden. De dorst naar kerkelijke inkomsten was zoo groot dat zelfs, door zekeren Adolf Van Padtborch, opvolger van den Ontvanger Blauwensteyn, in beslag genomen werden de beduidende pachten en renten, toebehoorende aan de huis- kapel van het kasteel Hoensbroeck. Niet tegenstaande de zware straffen ter zake staande werd, hier en ginds, menige kerkelijke rente verduisterd en verborgen. Zoo vinden wij, onder anderen, een accoord aangegaan in 1666 tusschen den Rentmeester van den Graaf Huyn Van Geleen en Jan Van Elderen, Koster te Hoensbroeck, wegens een pacht van twee malder rogge en twee malder gerst, door den Graaf aan de kosterij verschuldigd, en verachterd, in tijde van den Ontvanger Padtborch, sedert de jaren 1650 tot 1657, beide inbegrepen. Bij dit verdrag werd bepaald dat de achterstallige pacht zoude geleverd of uitbetaald worden, onder voorwaarde dat de Koster borg stelde voor alle aanspraak die, van wege de Heeren Staten van Holland, ten deze mogt opkomen.

Bij de partagie der drie landen van Overmaze keerde Hoensbroeck, in 1662, onder het gebied van Zijne Koninklijke Majesteit van Spanje terug, en werd alstoen de kerk in het genot harer renten hersteld.

In 1701 waren de vaste goederen der pastorijs vermeerderd tot negen bunders bouw- en weilanden, en de kapelanij had hare bezittingen, sedert 1670, driewerf verdubbeld; (de kapelanij bezat ook vaste goederen te Brunssum) zoodat de kerkelijke inkomsten eene aanzienlijke hoogte hadden bereikt wanneer ze, door de fransche Republiek, in beslag genomen en de vaste eigendommen, als domein, verkocht werden.

De pastorijs van Spremont	Gld. Brab.
Id. van Taviere	49.16
Id. van Asseneux	28.17
De kerk van Soignen	13.19
	13.18

(Getrokken uit een dagboek van Peter Ruijssohen, Ontvanger-generaal van Valkenburg, Drielhem en 's Hertogenrade).

Toen in 1801 een beter tijdvak voor kerk en godsdienst in de verte zich vertoonde, en bij de wet van 7 Termidor jaar elf (26 Julij 1803) alle geestelijke renten en pachten — welke niet vervreemd waren — tot hunne oorspronkelijke bestemming werden terug gewezen, bevonden zich de kerk en pastorie van Hoensbroeck in een beróoiden staat van inkomen en van onderhoud, weshalve de proviseurs of bestuurders, den 3 Germinal jaar twaalf, een verzoekschrift opmaakten waarbij zij den Heere Markgraaf van Hoensbroeck om bijstand baden, en hem tevens verzochten de Remonstrans, zilveren kroon en andere kerkzaken, tijdens de uitwijking van wijlen zijn Heer Vader, over den Rijn medegenomen, wel te willen terugzenden. Onder andere beweegredenen deden de voormelde proviseurs gelden, dat de hoog grafelijke familie uit het dorp Hoensbroeck was voortspruitende, dat haar voorouders, sinds lange jaren, de tienden, geschat op ten minste duizend gulden 's jaars, vrij hadden genoten, en dat de gemeente, vóór den franschen inval, het onbetwistbaar regt had de tienden van veertig jaren herwaarts, terug te vragen of wel de grafelijke familie te noodzaken eene nieuwe kerk en pastorie op te bouwen. Hierop gaf de Markgraaf Clemens van en tot Hoensbroeck, den 29 Maart 1804, tot antwoord, dat de kerk-voorwerpen, door wijlen zijn Heer Vader in bewaring genomen, onverwijld terug gezonden zouden worden, dat hij met ongemeene vreugd kwam te vernemen dat de ingezetenen van de gemeente waaruit hij en zijne familie afstammen, hun ijver en hunne liefde voor de ware religie hernamen, dat hij de laatste niet zoude zijn om aan het herstellen en vernieuwen der kerk bij te dragen, en dat de consideratie, betreffende de tienden, hem vreemd voorkwam als zijnde hij overtuigd dat zijne voorouders de tienden in vollen eigendom bezaten, zoodat de inwoners, aangaande het gewillig betalen dier tienden, niets anders gedaan hadden dan hun schuldigen pligt. Bij nadere briefwisseling zijn de proviseurs der kerk (ten nadeele der kerk) op het stuk der tienden terug gekomen, met te bewijzen ten eerste, bij middel van een staat, door de grafelijke familie zelve, aan den Raad

van Braband ingediend en ten gicht register der Heerlijkheid Hoensbroeck overgeschreven, op welken staat, artikel 10, onder anderen voorkomt, dat de Heer van Hoensbroeck, als eenige tiende-heffer aldaar, belast is met het onderhouden en vernieuwen der kerk, en in de tweede plaats, door een aantal vonnissen, in den Raad van Braband gewezen, volgens welke het onderhoud en het vernieuwen der kerke overal, zonder uitname, een last is den tienden *incomberende*.

Het is ons nergens gebleken onder welken titel de Heeren van Hoensbroeck oudtijds de tienden hebben verkregen, alleen vinden wij, in de gemeente rekeningen over de jaren 1648—1657, als wanneer de Staten van Holland de kerkrenten trokken, dat van jaar tot jaar, posten in uitgave zijn gebragt tot onderhoud der kerk en der kerkdienaars; (1) ook vinden wij in eene kerkrekening, overgegeven den 2 Julij 1611, dat « an den Wol Edelen Heren tzo Honsbroch betaalt is ses gulden dye wyllige der vorss. Heer aen der leyerdecker verlicht (voorgestrekt) hadde. » Uit dit een en ander mogen wij besluiten, of dat de tienden met het in staat stellen der kerkgebouwen niet waren bezwaard, of, in het tegenovergesteld geval, dat de bestuurders der kerk den moed niet hadden de tiende-heffers aan hunne verpligting te herinneren.

Het patronaat-regt der kerk van Hoensbroeck was bij den gebiedenden Heer. Als Pastoors komen voor: in 1530 Laurens Smytsinghe, 1551 Steven Smytsinghe, 1606 Alexander Senden, 1626 Jozef Bock, 1634 Roland Rameckers, 1656 Peter Aloffs, (2) 1707 Peter Daniels, 1716 Hendrik Wolters, 1722

(1) In de gemeente rekening over het jaar 1632 staan in uitgave gebragt 60 Philips daalders voor een nieuw aangekocht uurwerk, en 6 Philips daalders 8 gulden voor herstellingen aan de kerk.

(2) In 1697 was tusschen den Pastoor Aloffs en den Scholtis Weustenraedt een hevig geschil aangaande het branden der Godslamp, het gemis aan kerkarchieff enz welk geschil, bij brief van Monseigneur Reginaldus Bisschop van Roermond, volgender wijze geslegt werd: « Alzoo den Scholtis van Hoensbroeck ons over eenige dagen heeft in handen gestelt eenige clagten tegen den Heer Pastoir aldaer, die wij hem hebben overgezonden om te hebben

Servaas Corten, 1746 Nicolaas Hendrik Neijnsens, 1777 Willem Gheyst, 1794 A. P. Gheyst, 1822 Alexander Van der Velpen, 1824 Frans Rompen, 1828 Jacob Brouns en sedert 1833 de tegenwoordige Heer Pastoor Joannes Schoenmakers. — Als Kapelanen vinden wij : in 1559 Leonard Snyders, 1611 Ulrich Ab Elderen, 1626 Daniel Barwasser, 1631 Hendrik Douven, 1642 Antoon Schillings, 1646 Mathys Rameekers, 1655 Mathys Weustenraedt, 1686 Joannes Bisschops (deze zes laatste tevens als huiskapelanen van het kasteel), 1702 Joannes Aelmans, 1765 J. A. Daniels die tot opvolgers had A. P. Gheyst, Jan Peter Horstmans, Peter Hilken, Jan Beckers, Karel Terkatz en den tegenwoordigen Heer kapelaan Renier Nicolaes.

Betrekkelijk een klooster dat, volgens traditie, oudtijds te Hoensbroeck kan hebben gelegen en waarvan de Kloosterstraat haar naam zou dragen, zijn geene bewijzen voorhanden; alleen komt, in de oude schat-cedullen voor, een weiland groot twee en een half zil, genaamd de *Begijne weijsde*, gelegen langs den Kauvenraderweg.

In de fundatie-brieven waarbij de kerk en kerkdiënenaren staan begiftigd, waren de armen van Hoensbroeck dikwijls mede inbegrepen; in 1557 beliepen hun vaste jaarlijksche inkomsten 138 vat rogge, 32 vat haver en in geld 20 gulden

zijn antwoordt, die hij ons daerop heeft gegeven, dewelke wij hebben gecommuniceert aen den Heer Marquis als Heer van de plaets, opdat alle disputeren met goede intelligentie souden geslicht worden, soo ist dat wij saemenderhandt hebben goetgevonden dat den Heer landtdeken sal gaen naer Hoensbroeck ende nemen twee Schepenen om aldaer met den Scholtis en de Pastoir hunne respectieve rekeningen te hooren ende te sluyten, ende alle voirdere pointen begrepen in de belastinge van wederzys opgeworpen te slichten ende te componeren op het arbitri van dito Heer Deken ende twee Schepenen, belastende partyen van geen schampende woorden ofte heftige manieren te gebruycken om alsoo te onderhouden de behoirlycke correspondentie verheischt tusschen dergelyke personen. En ofter eenig point soo swaer woer dat sy dat niet en costen decideren, sullen dat ons beyden overleveren om daerin te statueren als naer recht, belastende oock datter kerckmeesters en armemeesters gesteldt worden, daertoe nemende de bequaemste personen van het dorp, om d'e'en of d'ander wel l'administreren ende jaerlyx goede rekening te geven van haer administratie in presentie der Heeren Deken en Scholtis. Actum Ruremonde den 13 Juny 1697. »

18 stuiver.. (1) Deze renten, gehypothekeerd op gronden meestal onder de gemeenten Heerlen en Nuth gelegen, zijn bij verloop van tijd, door het gedurig splitsen der panden en het dikwijls voeren van regtsgedingen, grootendeels verloren geraakt; slechts een post van tien vat rogge, aan Jonker Renier van Ghoor, Heer van Ter-Wyer, is den armen bijbehouden. Deze rente stond veronderpand op twee bunder bouwland in de *Trebeck*, die langen tijd vogelweide of braak hadden gelegen, weshalve ze, in 1651, door Jan Van Argenteau, graaf van Esseneux en Heer van Ter-Wyer, in voldoening van den achterstalligen pacht, aan het armbestuur werden overgedragen.

Behalve de jaarlijksche bedeeing in rogge werd, aan zekere armen, op gestelde tijden, brood uitgereikt. Deze uitreiking, welke men Maandstonden noemde, geschiedde jaarlijks viermaal, in de kerk van Hoensbroeck, en strekte zich uit tot hen die het officie hadden bijgewoond en op de lijst der Maandstonden waren gebragt. Eene dier lijsten, opgemaakt in het jaar 1546, is van volgenden inhoud:

- « Dyt synt dye ghene dye men dat broijt gheijfft als men
- » Maen stoent in der kyrcken hilt in den jaer XVe en XLVI. »
- « In den iersten der Pastoer 3 paer Micken.
- » Den Cappellaen opt Huys. 3 paer.
- » Den Rector van O. L. V. altaer 3 paer.
- » Den Custer. 3 paer.
- » Jennesken Belaeten 4 paer.

(1) In 1607 waren deze inkomsten als volgt: 32 vat rogge en 32 vat haver, onderpand de armenhoeve, gelegen aan de Schrijversheide.
Eene rente van 10 vat rogge op het huis Ter-Wyer, verachtend sedert het jaar 1562.

Een malder rogge op gronden te Etzenrade.

Twee Trichter mudden rogge op den hof tot Hunneccum.

De pacht van twee morgen weiland, gelegen te Hel, gemcente Nuth, en in geld 55 gulden 17 stuiver 1 oord 'sjaars, vermeerderd, omstreeks het jaar 1618, met de interessen van een kapitaal van 733 gl. 14 st., door de Edele Vrouwe van Hoensbroeck, op naam der armen, bij vier verschillende solvab 1 personen, belegd.

- » Guelke Vuessens 4 paer.
- » Jenne Gubbels. 5 paer.
- » Tryntgen Ingelen vand Schuijren 5 paer.
- » Itje Broes 3 paer.
- » Geutgen Goerts. 3 paer.
- » Stijen Weijffers 3 paer.
- » Tryntghen Neurren 3 paer.
- » Fijns Kijnder 2 paer.
- » Eyder Micke waecht eyn pont. »

Eertijds en wel vóór 1470, bestond in het dorp Brunssum een gasthuis (1) waarschijnlijk door de oud adellijke familie der Hoen tzo Broeck gesticht. In 1553 waren aan deze inrigting verbonden eenige bunders bouw- en weilanden, alsmede 51 vat roggepacht en 12 Aker marck voor den wijn in de kapel. Deze renten stonden gehypothekeerd op meerdere percelen akkerland, het gasthuisland genaamd, gelegen onder Brunssum, Ophoven, Vaesrade, Vaerenboeckell en Merkelbeek. De landerijen, tot het gasthuis behoorende, werden bebouwd door een gasthuismeester, die tevens met het inbeuren der renten, én met de zorg én met de verplichtingen van het gesticht was belast. Jaarlijks deed de gasthuismeester, op het kasteel Hoensbroeck, rekening over zijne ontvangsten en uitgaven. Het batig slot dezer rekening kwam ten voordeele der armen van Hoensbroeck, zoo als volledig blijkt uit de rekeningen in 1551—1589 opgemaakt, alsmede uit de verantwoordingen door den armmeester van Hoensbroeck overgegeven, alwaar wij (1607—1618) lezen als volgt : « Item hebbe ich als momber der Armen ont» fangen van den gasthuys renten tot Bruynsem deur bevel des » Heeren van Hoensbroeck die somma van 100 gl. bb. » En verder « Item hebbe ich als momber voerss. eyne besegelden » bryeff ontfangen van den Heere Marschalck Heere tot Am-

(1) Een huis bij de kerk te Brunssum gelegen, draagt nog den naam van Gasthuis Dergelijke gestichten bestonden ook te Heerlen en te Valkenburg, dit laatste reeds vóór 1396. (Zie *Revue de la Numismatique Belge*, I deel, bl. 128, *Rekeningen der munt van Valkenburg*).

» stenrade (1) mentionerende van eyn somme van 500 Tryech-
» ter gl. welcken bryeff der voerss. Heere heeft overgedragen
» in behoef der armen van Hoensbroeck als voer die Eycken-
» boomen die der voerss. Heere heeft aeffgehouden op gronden
» toebehoerende den gasthuys tot Bruynsem, komt den armen
» die jaerlicke rente daervan van den jare 1616, 1617 en 1618
» en woert betaelt van Lemmen Hoorckens halffwijn tot Bruyn-
» sem op Vossenhoff ende staet nog te ontfangen. »

Als, in 1559, de kapel van het gasthuis bouwvallig was bevonden, begaf zich de Wel Eerw. Heer Leonard Snyders, den eersten dag van oogstmaand, op bevel van Jonker Wolter Hoen van Hoensbroeck, naar Brunssum, om den opbouw eener nieuwe kapel aan te besteden. Dit werk werd ondernomen door Meester Dirk Van den Butting, in bijwezen van vier goede mannen (getuigen) voor de som van een en twintig Aker gulden. In de rekeningen, ten deze gehouden, lezen wij, dat de Heer L. Snyders met den Koster van Hoensbroeck naar Benzenraedt was gegaan om de kalkbranders aldaar te bewegen tot het aansteken van den kalkoven; op deze reis werd verteerd vier stuiver Brabands. En verder toen de kalk gehaald werd was verteerd geworden op die Weijchsceij, (bij Heerlen) 3 stuiver, — nog om den *noennen* (om den middag) tot Ruymphem (Rompem) een vat haver voor de paarden, 3 stuiver, — nog twee gerven wikken, 2 stuiver en nog voor de *wegenknechten*, 6 stuiver. De opbouwing der kapel had ten slotte gekost zeven en vijftig gulden Brabands en zeven Filips daalders.

In 1564 den 1 Maart, werd in tegenwoordigheid van Peter Van Elderen, Leonard Van Elderen, Erken Hanen, Gerken Coumans en Leonard Snyders Kapelaan, eene schouwing gehouden over het gasthuis; hiervan werd een verslag opge maakt luidende als volgt:

« Bevonden in den iersten.

(1) Werner Huyn Maarschalk des Hertogdoms Julich.

- » Syeven bedden der vier of vyff niet veel en docht.
- » Syeven Sartzen (dekens) der ouch vier of vyff en twey waren
- » (gescheurd waren).
- » Syeven paer slaepklaken.
- » Eynen yseren pot met eenen dechsel.
- » Eyn yseren pan.
- » Eyn cluyten yser.
- » Eyn hoije dyemen noempt eyen yseren hoije.
 - » In die capel aen mesgwaet :
- » Eynen roeden sayen casel met eenen cruyts.
- » Eynen geschackerden casel.
- » Eyn alst roden stoel en manipel een amict.
- » Twee gebeelde deckklaken.
- » Eynen kelck met eynen coperen voet en silvere eop.
- » Eyn speautren palet.
- » Noch eynen coperen kelck.
- » Eyn besloten sitten (bank) en eyn ander sitten.
- » Dyet voerss. heft men Korstgens in synen aencommen over-
- » gelevert Ano^m m. V^e en^m LXV Remigi. »

Het doel des Gasthuizes van Brunssum, een gesticht waarvan slechts de naam is overgebleven, was de herberging en bezorging van reizende armen of pilgrims welke vroeger, meer dan nu, op alle bedevaarten toevloeiden. In de verplichtingen den gasthuismeester opgelegd vinden wij, ten voordeele der armen van Brunssum, bepaaldelijk niets bedongen dan een *half vet varken*, dat jaarlijks om Vastenavond, na voorafgaande bekendmaking, den armen van Brunssum moest uitgedeeld worden. Wij laten de voornaamste verplichtingen aan het Gasthuis verbonden, letterlijk alhier volgen :

- « Ierst moit dat Gaesthuys haelden allerweych ey^m koeije,
- » ey^m haleff vedt vercken waer vuer der Gaesthuysmeyster
- » hait XII boydt dregher (1) noch schoetell spies vuer dije eer-

(1) Boddrager, eene platte zilveren munt vooreerst geslagen, omstreeks het jaar 1346, door Lodewyk de Maele, graaf van Vlaenderen en later door vele Prinsen en Dynasten nagebootst.

- » men des aevonts. Noch moit der Gaesthuysmeyster dat ge-
- » lucht doin des aevonts als dye eermen eten unde slaepen
- » ghaen noch mot men den eermen wesschen en vrijnghen
- » stucken unde laeppen sye sy^m waer sye syn aen bedden en^m
- » slaeplaecken. »

Eene nadere schikking betreffende het Gasthuis , luidt aldus :

- « Alsulcke belastonge als der Gasthuysm^r te Brounschem
- » heft ende herstellen moet :

- » In den iersten sall der Gasthuysm^r een goed opsicht
- » hebben op die armen besonder alde luyden , pilgrims die
- » der herbergen des Gasthuys vs. gesinnen sullen , dat desel-
- » vige hebben des avonts vyer en^m licht als nodich syn sal,
- » bedde ende decken en^m des avonts pottagie nae gelegenthey
- » des tyts en der persoonen.

- » Ende dieselvige arme luyde niet ophalden mit langen ver-
- » trecken , dan laeten passeren van dorpe te dorpe van stede
- » te stede om den gemeynen naeberen en omsetters niet lestich
- » te syn.

- » Item noch sal der Gasthuysm^r ein goede opsicht hebben
- » op die goederen des Gasthuys, en bedde laken en decken
- » dat deselvige onderhouden worden mit wasschen en reynigen.

- » Oyck insgelycken aen den bouwe , boomen en^m acker dat
- » tselvige eerlick en^m vromel^m onderhouden worde en^m gebout
- » naer naeber prys en^m wat noetbouwe en^m reparatie hy aent
- » Gasthuys doet, sal geschien met consent des Heeren van
- » Hoensbroeck.

- » Ende der Gasthuysm^r sal jaerlix een halff zille steyn-
- » mergelen.

- » Item noch sal der Gasthuysm^r die renten des Gasthuys vs.
- » die hem overgelevert sullen worden jaerlicx inbeuren en oick
- » jaerlicx eens daervan te Broeck opt Huys rekenschap daervan
- » doen en^m lyeveren.

- » Ende sal schuldich syn den vs. bouwe des Gasthuys op
- » syn costen t'onderhouden van stoppen en cleijnen wes hy by
- » sich selver gedaen kan, dan van anderen groeten swaaren

» werck sal men doen gelyck daerop men verordineren sal
» met raede des Heeren Van Broeck voerss.

» Ende voer deze voerss. punten sal der Gasthuysm^r
» hebben en^r gebruycken den bouwe des Gasthuys met der
» weyden en^r Koelhoff, noch des Gasthuys broek en^r den
» Eycker, alles gelyck syne voerseten gedaen hebben, sonder
» daeraen die eycken oder anderen boomen schadel^r sonder
» consent te houwen.

» Noch sal hy hebben en gebruycken des Gasthuys landt,
» datselve ick ackeren, mesten, saijen en maijen te syner be-
» quamer tyt gelyck zyne beste reijgenoten. »

Wanneer en op welke wijze het Gasthuis-gesticht te Bruns-
sum, in verval is geraakt en de daaraan verbonden vaste goe-
deren vervreemd, kunnen wij niet met zekerheid bepalen. (1)
Sedert het jaar 1618, bevindt zich, in de armrekeningen van
Hoensbroeck niets meer in ontvang gebragt uit de renten des
Gasthuizes voortspruitende.

De Gemeente.

Hoensbroeck, voorheen den Broecke, Broich, Ingenbroeck,
Gheenbroeck, in Palude, of HerHoensbroeck geheeten, ont-
leent zijn naam, eensdeels aan het oud adellijke geslacht der

(1) Volgens eene aantekening van Servaas Corten, Pastoor te Hoensbroeck,
werd « den Altaer of Beneficie des Hospitaels tot Brounssum, voor den jaere
» 1616, door autoriteyt der HH. Bisschop en gebiedenden Heer alhier,
» geincorporeert aen de Capellanye alhier, incorporatie die niet door den Bis-
» schop soude geschiet sijn, waer t saecke de Capellanije geweest waere een
» *Officium Castrense* ende voor honderd en vijftigh jaeren, werd de vroege-
» misse Sondaeghs en Heylighdaeghs gelesen in *Arce* of op t huys Hoens-
» broeck, sedert 1683 met Catechismus, en aldaer door de gemeynthe gehoort
» tot in den jaere 1717 als wanneer deselve wegen t' neervallen van den ou-
» den bouw aldaer niet meer en heeft connen gelesen worden. »

Hoen, en ten andere, aan zijne broekachtige ligging. De twee lettergrepen Hoen (Woud) en Broek, waaruit de naam, bij toeval is zamengesteld, duiden niet te min de oorspronkelijke gesteldheid der plaats naauwkeurig aan. Dat voortijds, toen de grond door 's menschen hand niet was aangedaan, het oost-zuidelijke gedeelte der gemeente, waar men thans eene lange reeks van schoone hooi- en boomrijke weilanden aantreft, broekachtig heeft uitgezien, behoeft geen nader betoog. Even zoo aannemelijk komt het ons voor dat het vruchtbare gebergte met de afwisselende valleijen, die het dorp noord- en westwaarts insluiten, oudtijds met houtgewas overdekt zijn geweest en een aanzienlijk *woud* daargesteld hebben.

Van dit groote woud, waaraan de gehuchten Vaesrade, Kouvenrade en het nabij gelogene Amstenrade, als-zoo vele ontgonnen plaatsen, hunne benaming gedeeltelijk ontleenen, zijn in de gemeente Hoensbroeck, nog enkele overblijfselen voorhanden, als : het Vaesraderbosch, de Schurenwyngaard, de Jodegrubbe en een strook van het Dellerbosch of den Hekberg. Deze bosschen meten nagenoeg 24 Nederl. bunders; zij zijn rijk aan romantische gezigten en aan heerlijke wandelplaatsen. Wanneer, in den lentetijd, het gezang van den nachtegaal en de meerle deze eenzame oorden verlevendigt, dwaalt de wandelaar met wellust onder het lommerrijke loof der hoogstammige eiken, en de jongeling vindt er vermaak in het najagen van het gevogelte en in het opzoeken van hazelnoten en wilde aardbeziën waarmede de hobbelige bodem zijn azend oog zoo bekoorlijk prikkelt.

Behalve de kom of het dorp bestaat de Gemeente uit de gehuchten Kouvenrade, Akerstraat, Kouman, Koningsbeemd, Overbroek, Overst-Lothbroek, Esschenberg, Sloort, Ter-Schuren, Papparts of Schurenberg en Vaesrade (1) beslaande

(1) Deze namen zijn niet willekeurig gegeven, maar veelal ontleend aan den aard of de ligging van de plaats of aan haar vroegere eigenaren of bewoners of aan het een en het ander te gelijk. Zoo leiden wij de benamingen Kouman, Sloort en Pappartsberg, onderling af van de familie-namen Cou-

te zamen eene belastbare oppervlakte van 868 Nederlandsche bunder, met tusschen de twaalf en dertien honderd inwoners, die veelal in den akkerbouw en de veeteelt hun bestaan vinden. Men heeft er eene fabriek van zijden stoffen, eene hoedenfabriek, eene leerlooierij en twee watergraanmolens. In de jaren 1750—60 werden er mijnwerken aangelegd ter opdelving van steenkolen, doch het onderaardsche water deed een arbeid staken die nu, sedert meerdere maanden, bij middel van boringen, ijverig wordt hervat.

Voorts bevindt er zich eene schutterij, waarvan de oprigting vóór 1632 dagteekent. De schutters stonden onder het bevel van een beëdigden Kapitein en werden, bij voorkomende noodzakelijkheid, opgeroepen hetzij om de openbare orde te handhaven, hetzij ter bewaking van personen en goederen, of wel om de sterke hand te leenen bij het in hechtenis nemen van kwaaddoeners. Zij schoten jaarlijks, zoo als nog, een schuttersvogel, die, door een zilveren vogel en meerdere gouden en zilveren platen vervangen, den schutterskoning om de schouderen werd gehangen. De oudste dezer platen draagt het jaartal 1681. Te rekenen van het jaar 1644, toen Roel (Rolman) Haen den vogel had nedergeschoten, vinden wij eene reeks schutterskoningen bij name opgeteekend. Zoodra de vogel beneden was stond den schutters een vet lam, eene aam bier van wege den gebiedenden Heer, eene ton van den Pastoor, acht *vanen* van den Kapelaan en twee en dertig kannen bier van zijde des Scholtis, ter beschikking. Daarenboven genoten zij de jaar-

maus, Sloorts en Papparts; Ter-Schuren van eene tiende schuur, vroeger gestaan hebbende bij den Wijngaard, en de plaatselijke benamingen Biesegatz, Kriegersgatz, Jurgensgatz, Duivelspadje, Hermansweg, den Schiling, den Meij en den Haen, respectievelijk van de vroegere alhier gezeten families van dien naam. Omtrent d. namen Kouvenrade, Butting, Keek en andere, waarvan wij de beteekenis niet kennen, zeggen wij met Des Brosses, dat het niet te veronderstellen is dat een volk anders zou gesproken hebben dan om zich te doen verstaan, en dat onze oude landtaal zoo veel verarmd is, als er woorden zijn waarvan de beteekenis in het duister ligt. Wij merken, in het voorbijgaan, nog op, dat de benamingen *zonder beteekenis* veelal vastkleven aan plaatsen die men voor het vroegst bewoond kan achten, en dat de uitgang *rode, rade* of *raedt*, afgeleid van *rotten* (uitrotten), doorgaans vastkleeft aan de vruchtbaarste gronden.

lijksche opbrengst van drie beemdjes metende ruim een half bunder. (1)

Eindelijk bestaat er een, in 1836 opgerecht, muziekgezelschap (fanfare) dat weldra door den Markgraaf van Hoensbroeck met een rijk vaandel vereerd werd.

Voortijds was de gemeente Hoensbroeck, zoo als reeds is gezegd, niet aan schattingen onderworpen; eerst in 1546 maakten de Hertogen van Brabant een aanvang met haar te belasten. De tienden, waarin de leengoederen niet droegen, waren in twee deelen gescheiden, waarvan één bij den gebiedenden Heer, het ander bij den bezitter van den Aldenhof werd geheven. Deze laatste, zijnde eene novaal tiende op de omstreken van het Dellerboschken, bedroeg het 1/9 van de eerste. (2)

De grondslag waarop de schattingen omgeslagen werden was het bundergetal dat in 1546, naar opgave der betrekkelijke eigenaars of gebruikers, gebragt was geworden op 870 plaatselijke bunder belastbaren grond. Gebouwde eigendommen en klassen kwamen, bij dit slag van kadaster, niet in aanmerking.

Wanneer eene belasting opgebragt moest worden, werd het bedrag, bij wijze van bevelschrift, door twee leden (commissarissen) uit de Ridderschap onderteekend, aangewezen en dadelijk den ingezetenen, bij afkondiging, bekend gemaakt, opdat elk, die sedert den laatsten omslag, minder vaste goederen in bezit had, de nieuwe bezitters bij tijds zoude aanwijzen. Vervolgens werd door de beëdigde dorpmeesters of zettters, ten overstaan van het Gerecht, tot de verdeeling overgegaan, terwijl de inning tegen vijf ten honderd, en later-tijd publiek ten meestbiedende werd uitgegeven. (3)

(1) Den 24 Mei 1753 bewilligde de Heer van Hoensbroeck in den verkoop der Schutterbeemdjes aan Peter Horstmans, onder beding echter dat de koop-som dadelijk, ten behoeve der schutterij, moest belegd worden.

(2) Novaal tienden zijn die geheven worden op nieuw ontgonnen gronden.

(3) Oudtijds had Hoensbroeck geen Burgemeester. De eerste dien wij aantreffen is Werner Rietrade, in 1680. Later vinden wij er te gelijker tijd twee; hunne bediening was echter uitsluitend van rekenpligtigen aard.

In de schatting van tien duizend gulden die den Keizer, als Hertog van Braband, in 1554, door de Staten des lands Valkenburg, werd toegestaan, was Hoensbroeck begrepen voor 340 gulden, doende met de bijkomende kosten van omslag, acht stuiver Brabands per bunder. In de bede des jaars 1559 kwam ieder bunder te staan op negen stuiver, in die van 1570 op negentien stuiver en zoo allengs hooger. Hetgeen tot dus verre van tijd tot tijd gevraagd en door de Staten toegestaan was geworden, ging in het begin der XVIIe eeuw (1) vooral bij het eindigen van het zoogenaamde twaalf jarig bestand en het hervatten, in 1621, der vijandelijkheden tusschen den Koning van Spanje en de vereenigde provinciën, tot jaarlijksche schattingen over. Zoo vinden wij in 1624 elk bunder belast met 31 stuiver 1 oort, in 1625 met 39 $\frac{1}{2}$ stuiver, in 1626 met 2 gulden 3 oort, in 1627 met 38 $\frac{1}{4}$ stuiver, in 1628 met 27 $\frac{1}{4}$ stuiver, in 1629 met 27 stuiver, in 1630 met 2 gulden 3 oort, in 1631 met 35 stuiver 2 oort, in 1632 met 2 $\frac{1}{2}$ gulden, in 1633 met 38 stuiver 2 oort, in 1634 met 5 gulden 2 stuiver.

Na dat de Staten der vereenigde provinciën, sedert de inneming van Maastricht (1632), zich der landen van Overmaze bemagtigd hadden, en hun deze verovering door de Spanjaarden, die de stad Limburg, Valkenburg en andere plaatsen wederom hadden bemeesteerd, gewapender hand werd betwist, was Hoensbroeck, even als de overige gemeenten des lands

(1) Op een landdag in het jaar 1600 te Brussel gehouden, (alwaar het land van Valkenburg vertegenwoordigd was door Wolter van Hoensbroeck, Stadhouder, Frederik Van Schaesberg, Julius Van Schaesberg, licentiaat in de regten en Martijn Maenen, Schepen der hoofdbank Meerssen) bewilligden de Staten van Overmaze, voor één jaar, in eene bede van twee en zeventig duizend gulden, welke in de volgende jaren werd bijbehouden en allengs de gewoon jaarlijksche belasting vormde. In deze bede was Limburg voor drie deelen, Valkenburg voor twee en de landen van Daelhem en 's Hertogenrade, ieder voor één deel begrepen. De twee deelen ten laste van Valkenburg beliepen, met de drie ten honderd gaarloon voor den Ontvanger, 21,138 gulden 11 stuiver 1 oort waarvan twee derden door de vier hoofdbanken het ander derde deel door de Heerlijkheden werden opgebracht. Het aandeel van Hoensbroeck bedroeg tusschen de 740 en 750 gulden.

Valkenburg, aan zware belastingen, inkwartieringen, brand-schattingen en dergelijke onderworpen. Deze toestand verergerde nog toen, in 1648, bij het vrede traktaat van Munster, bepaald werd dat de landen van Overmaze voorloopig zouden verblijven in den staat waarin zij zich destijds bevonden. Wij vinden, in de toenmalige gemeente rekeningen, posten in uitgave gebragt wegens afkondiging van plakكاتen waarbij het den ingezetenen werd aanbevolen, of van aan de Spanjaarden of van aan de Staten van Holland geen gehoor te verleen. De schattingen werden dan eens op last der vereenigde provinciën, dan wederom door den Spaarjaard, somwijlen door beide magten te gelijk uitgevaardigd. Het volgende rondschrjven, van den 6 Februarij 1649, geteekend A. Bon de Hoensbroeck en St. Von Eynatten, moge hiervan een bewijs opleveren: « Alsoo

» men over eenigen tyt gerepartiseert ende naer auder ge-
» woonte heeft uuytgesonden gehadt de taxten van de ordina-
» risse beede des loopende jaers met vaste meeninge dat over-
» mits het tractaet ende publicatie van de vrede, men mits
» die eens betaelende soude volstaen, gelyck sulx naer recht
» ende redene behoorde te wezen, ende dat dyen nyttege-
» staende deselve weersydens soodanich met rigoureuse exe-
» cutien wordt gepretendeert ende by wege van retorsien d'in-
» gezetenen worden overvallen, dat om grooter inconvenienten
» voor te comen, men voor dienstelycker heeft geacht deselve
» beede andermaal te repartiseren, als den gemeenen huys-
» man mette daegelycx quellingen te laeten bederven, op
» hoope nochtans dat sulx aen beyde syden behooryck gere-
» monstreert synde sal worden geremedieert. Soo ist dat enz. »

Het geschil omtrent de landen van Overmaze, of het zoo-
genaamde *conflict van jurisdictie*, duurde met onverbiddelijke
strengheid voort tot in het jaar 1638, terwijl in 1662 de wan-
stallige verdeeling der drie landen tot stand kwam. (1) Bij deze
verdeeling, den 26 December 1661, tusschen den Spaanschen

(1) Limburg, het vierde land van Overmaze, b'cef aan Spanje.

afgezant en de Commissarissen van hunne Hoog Mogende , te 's Gravenhage gesloten , viel Hoensbroeck met nog veertien andere dorpen , meestal Heerlijkheden , aan den koning van Spanje.

Tijdens het bovengemeld geschil werden niet alleen alle mid- delen in het werk gesteld om het bezit der betrokken gewesten te verwerven of te behouden , maar tevens om van dit bezit op het krachtigste te doen blijken. Zoo deden de Staten van Hol- land , om hunne oppermagt te bewijzen , de geestelijke goe- deren , in de landen van Valkenburg , 's Hertogenrade en Daelhem , in beslag nemen , de Roomsche geestelijkheid ver- bannen en de Spaansch gezinde ingezetenen vervolgen , wes- halve in 1649, 1650 en 1651 de Hoogwaarde Heer Lamberti , Prelaat van Kloosterrade , als afgevaardigde , naar 's Hage , Brussel en elders gezonden werd om , ten behoeve der Catho- lijke Godsdienst , bij de wederzijdsche Souvereinen in het mid- den te komen. (1)

Wij nemen uit de gemeente rekeningen van Hoensbroeck nog het volgende over. In het jaar 1623 was aan Don Pedro , Kapi- tein der Italianen alhier ingekwartierd , betaald geworden 46 gulden 4 stuiver. In 1624 aan Don Nigo de Tavora , 68 gulden 8 stuiver. In 1632 , tijdens het beleg van Maastricht , was den schutters betaald geworden 54 gulden voor het bewaken van het kasteel en de daarop verholen goederen. Idem voor eene *sauve-garde* en aan krijgsvolk van den Graaf Von Pappenheim , aanvoerder der keizerlijken , die gekomen waren tot ontzet van Maastricht , 30 gulden 12 stuiver. Idem voor het vervoer van reisgoederen der Spanjaarden gekomen uit Italie , 139 gulden 10 stuiver. In 1633 nog betaald aan de schutters , wegens het bewaren van het kasteel , 20 gulden. In 1636 had men aan ze- ker krijgsvolk , gekantonneerd te Schinnen , moeten geven 31 daalders « ende aen eene partye rydende duer het landt

(1) Het aandeel der kosten ter zake van deze bezending op Spaansch Valken- burg gevallen , werd , in 1667 , door Servaas Van den Houffe , 's lands Griffler en Ontvanger , in rekening gebracht ter somme van 2100 gulden 19 stuiver.

» ende liggende tot Nuth 12 daelders. » Item ten geschenk aan den Hertog van Bouillon, Gouverneur van Maastricht, 26 daelders. (1) Item « so dat leger van den Coninck opquam » ende omtrent Sittart was liggende, om Valckenborch te bele- » geren, heeft men in den nacht boden uuytgesonden op cond- » schap daeraen betaelt 2 daelder. » Item, toen den 1 Januarij 1637 *Jans Volk van Weert* (2) was vertrokken, in het panhuis verteerd een ton bier en drie bierkannen gebroken, 5 gulden 18 stuiver. Item « eenen slachboom gestelt in den molenwegh » 4 gulden 5 stuiver. » Item, den 3 April aan drie honderd soldaten 's nachts van 's Hertogenrade aangekomen, op het kerkhof doen geven een aam bier en acht bierkannen kwijtgeraakt, 9 gulden 8 stuiver. Item, aan Willem *den boeren vyant* (3) en eenige soldaten van Stevensweert, betaald 12 daal-

(1) Bij een voor ons liggenden brief van den Hoog Drossard Willem Van Til, geschreven uit Valkenburg den 5 Maart 1635, werd den Staten dezes lands te verstaan gegeven dat zij de eenigste waren die den Hertog van Bouillon, op zijne wederkomst uit 's Gravenhage, alwaar hij, door Zijne Doorluchtigheid den Prins van Oranje tot Luitenant-Generaal der vier landen van Overmaze was benoemd, nog geen geschenk hadden aangeboden.

(2) Een brief geteekend F. Van Eynatten, 19 Februarij 1637, vermeld, omtrent dezen beruchten veldheer (die niet verwisseld moet worden met zijn tijdgenoot Jan Van Croon, genaamd van Weert, afkomstig uit het stadje van dien naam, welke van geringen stand tot Gouverneur van Praag, of zoo men wil, tot Onder-Koning van Bohemen gestegen is) het volgende: « pour nouvelles » vous diray que le Marquis de Ceretto et Jan Van Weert marschent pour venir au pays de Liège, et à tel effect est, que le Prince de Liège a écrit au Marquis de Leede pour avoir passage et rafraichement pour ses armées avec ceux qui sont au pays de Juliers pour passer a Viset et hier a t on entendu quelques coups de canons a Juliers, il n'at autre schosse a attendre qu'une totale ruine et estre comme en Allemaigne. »

(3) Omtrent dezen boeren vijand vinden wij nog het volgende: « Wij J. Ode- » kirkcken en Janne Nysten Schepenen der hoofbanck van Beeck attesteren » met desen dat op den 23 des voorleden mants Septemb. 1636 is tot Beeck » co-men Willem Steyns der bouren vijant geassocieert met seecker getael » van soldaten van Stevensweert, aendragende dat den Gouverneur van al- » daer, van dese hoofbanck waer seeckere reoognitie versueckende, hebben » dieselve soldaten aldoen vertert achten vaenen ende ene half biers; die » van den Schepenen aldaer ter huysen van Willem Haemers zyn opgesproken, » daerby niet gecesseert hebbende syn die soldaten in de huysen ingevallen » ende den luydens doen geven eten ende drincken, ende daerby oyck nijet » gecesseert syn op Goensdach den 5 October wederom alhier tot Beeck inge- » vallen wel omtrent oft meer dan hondert soldaten by hun hebbende enighe » officiers geassocieert metten voors. Willemen 't samen liggen tot Stevens- » weert ende hebbende dese naebeschreven huysen ende p-soenen geinva- » deert geactioneert als dieselve by eede syn verclarende. » Volgt een lange lijst waarop Thys Kerckhoff's het eerst voorkomt en Jan Roelbroeck het laatst.

ders. Item, « hebben de naberen eenen soldat van den Coninck » by Leonard Meyers in den Mey, doet geschoten, eenen » serck laeten maecken ende daervoer betaelt 3 gulden 15 » stuiver. »

In 1650 werd, van eenige jaren herwaarts, een omslag gemaakt, wegens de *sauve-gardes* of veiligheidsbrieven waarvan men zich, bij de strijdende partijen, had moeten voorzien, ter somme van 436 gulden 17 stuiver. Hetgeen ons van dergelijke brieven in handen viel is afgegeven, in 1657 door den Baron Antoine de la Salle, in 1672 door den Prins van Nassau, Gouverneur en Kapitein generaal van het Hertogdom Limburg, in December van hetzelfde jaar door den Graaf De Marchin, ridder van den Kouseband, Generaal der hulptroepen van den Koning van Spanje, onder het bevel van Monseigneur den Prins van Oranje, in 1673 door den Graaf D'Estrades, Luitenant-Generaal, Gouverneur van Maastricht, en in 1674 door Michel Dumonceau, Intendant van het fransche leger.

In Maart 1653 werden, ten overstaan van Schepenen en Gedeputeerden der gemeente, de gelden omgeslagen die uitgegeven waren tot afkoop van inkwartierungen, als namelijk: aan twee Lotharingsche regimenten van den Kolonel Hotton, welke op hunnen doortogt naar Kerpen, te Hoensbroeck wilden vernachten, 360 gulden. Aan 's Konings soldaten van Limburg enz., enz. 150 gulden.

Nauwelijks hadden de Overmaasche landen den tachtig jarigen oorlog, die echter voor hen tien jaren langer had geduurd, doorgestaan of zij stonden nieuwe onheilen te wachten. Na het overlijden van Koning Filips IV, voorgevallen den 17 September 1665, vorderde zijn schoonzoon, Lodewijk XIV van Frankrijk, de bezitting van Braband en Limburg ten nadeele van Filips zoon en troonopvolger Karel II. Eene afdeeling der twee legers, op bevel van den Franschen Koning, in de Nederlanden gerukt, legerde (1667—1668) in de dorpen Brunssum, Rompen, Schinveld, Etzenrade, Jabeek, Merkelbeek en Oirsbeek, welke dorpen door deze bezetting niet weinig te lijden hadden. Bij den daaropvolgenden vrede van

Aken (Mei 1668), werd het land van Valkenburg door de fransche troepen geruimd en door meerdere eskadrons ruiters, onder de Kapiteins Don Francisco De Cordona, La Lande en anderen, ingenomen.

De oorlogslasten te dezer zake op Spaansch Valkenburg gevallen, bedroegen zes en twintig duizend vier honderd vijftien gulden achttien stuiver, waarvan zeven duizend pattacons — door den Heer van Hoensbroeck en Daniël Burette te Aken, den lande voorgeschoten — dadelijk na het sluiten van den vrede betaald moesten worden. (1) Ingevolge bevelschrift, geteekend H. W. Van Brecht en Van den Houffe, was Hoensbroeck in deze buitengewone lasten begrepen voor twee duizend vijf honderd twee en dertig gulden vijftien stuiver vier oort. « De Heerlyckheit van Hoensbroecq is getaxeert in de » penningen opgelicht en geemployeert tot betalinge van de » geextorquerde franse contributie ende donatyff van den Hertogh van Luxemborg Generaal van de Armée van den Coninck » van Vrankrijck, metten aencleven ende gevolghe van dyen, » ter somme van twee duyzent vyff hondert twee en dertich » gulden, vyffthien stuyver veer denirs, bennen den tyt van » veertien daeghen off ten uutlersten drye naestcommende » weecken promptelicken te betalen in handen van den ondergeschreven, 't sy by weghe van particuliere oplichtinge oft » anderssints, op pene van dyen tyt overstreecken synde, aenstonts als defaillanten geassigneert ende met stercke handt te » worden geexecuteert. Actum Vaesraede den 23 Junij 1668. »

Wij lezen in de Gemeente rekeningen van dit jaar dat de naburen, gedurende den franschen krijg, met hunne meubelen en hun vee op het kasteel gevlugt waren, dat men, om het te ver-

(1) De Heer van Hoensbroeck was, gelijk anderen, tijdens deze vijandelijkheden, naar Maastricht en vervolgens naar Aken gevlugt, van waar hij niet naliet den lande veel dienst te bewijzen, weshalve hem, in 1668, door 's lands Staten, een *voeder* wijn, ad honderd dubbel dukaten, vereerd werd; even zoo viel aan zijn zoon, Arnold Adriaan Baron Van Hoensbroeck tot Oostham, een aanzienlijk geschenk ten deel.

dedigen, 25 pond buskruid, voor 18 gulden, had gekocht en dat aan een sergeant en twee soldaten, door den Commandant Ittersum uit Maastricht gezonden, voor acht dagen, betaald was geworden 28 gulden 16 stuiver. Item, voor een draaiboom die men op 's Konings bevel had gehangen 18 gulden 3 stuiver.

Sedert de fransche koning in het jaar 1672 zijne zegevierende legers andermaal in de Nederlanden had overgebracht, en in 1673 de stad Maastricht, bij verdrag, was overgegaan, had het benarde land van Valkenburg wederom met zware oorlogslasten te kampen. Volgens eene verklaring door de Schepenen van Hoensbroeck, op bevel des Intendants Michel Dumonceau, den 9 Maart 1675, overgegeven, beliepen destijds de fransche *taxten, contributiën en sauve-gardes*, op de gemeente afgezonden, ter somme van zes duizend drie honderd vijf en negentig gulden drie stuiver, de taxt van koeijen en spek acht honderd negen en vijftig gulden vier stuiver, terwijl van den 25 October 1674, tot op den 9 Maart 1675, over de 60 gespan hadden gediend met wagens en met karren.

Toen de schattingen in het laatste vierendeel der XVI^{de} eeuw, door de aanhoudende nederlandsche onlusten, hoe langer hoe hooger stegen, begonnen eenige bezitters van Heerlijkheden, de Land-Commandeur der Balie-Biessen en het klooster van St-Gerlach, een aantal gronden, die zij hunne vrije goederen noemden, van alle voorkomende lasten te bevrijden, hetgeen hun werkelijk gelukte, doch waarover in de jaren 1668 en volgende, een kostbare regtstrijd hangende is geweest. (1) Deze strijd ging hand in hand met een ander proces, waartoe de fransche oorlogslasten aanleiding hadden gegeven.

Van den eenen kant waren de Heer van Hoensbroeck, de Heer van Wynandsrade, Daniel Baron van Hoensbroeck, Heer van Oud-Valkenburg, Hans Willem Hoen van Cartils, Heer

(1) In de eerste tijden der belastingen was men, minder dan nu, met deze nieuwigheid ingenomen. Zelfs de ingezetenen van Maastricht, steunende op zeker privilege bij Hertog Antoon van Brabant verleend, wilden hunne landerijen aan geene schattingen onderworpen hebben.

van Schin op Guel, Adriaan De Groot, Heer van Strucht, Frans Van Eynatten, Heer van Nuth, Hans Willem Van Brembt tot Doenrade, en Adam Frans Baron Van Schellaert, Heer van Schinnen. Aan de andere zijde stonden de *Gemeen ingezetenen en geërfden* des lands Valkenburg, benevens Wolther Frans Baron Van Hoensbroeck, Heer van Guel, Stadhouder en Hans Willem Van Vos tot Brunssum, Drossard van denzelfden lande, Philip Willem Baron Van Kerckem tot Grathem, Johan Willem Baron van Schellaert tot Reulsdorp, Jonker Everard Laurens Van Gulpen, Jonker Willem Van Becx, Jonker Hans Henrich Van Strythagen, Jonker Henrich Von Harstleber tot de Dael, Jonker Willem Adriaan Van Bock tot Haesdal, Jonker Willem Van Agris tot Laer, Jonker Johan De Blans tot Biessen, Jonker Thomas Van Brembt, Jonker Alexander en Jonker Eduardus-Bartholomeus van Schaesberg tot Grijzegrubben. De eersten waren vertegenwoordigd door de Advokaten Fierenschats en Waterschap, onder de leiding des Heeren van Hoensbroeck, staande bij den Raad van Braband in groot aanzien, de anderen door de Advokaten Wyers, Van den Stock en den Hoog Drossard Van Vos. Dezen waren ondersteund door de meerderheid der ingezetenen van de verschillende gemeenten, waaronder vooral uitmunten de Notaris Goffin, Philip Kleuters, Frans Horstmans en Peter Limpens, de twee laatste Burgemeesteren van Schinnen, geenen werden gehandhaafd door de Scholtis en Schepenen hunner particuliere Heerlijkheden.

Hoewel bij de brieven van acceptatie der beden van de jaren 1559, 1598, 1602 en andere, was voorbehouden dat « bennen » den palen van Valckenborch geenen persoenen en souden » vry wesen tsy geestlyck oft weertlyck, man van oirloghe oft » andersints, van wat nature titule oft fondatie die goederen » soude mogen wesen » en dien ten gevolge, in de eerste schatcedullen der gemeente Hoensbroeck, stond voorgeschreven dat alle goederen in de beden zouden helpen dragen, zoo was echter, ten jare 1570, het schatgevend bunder-getal aldaar, van 870 tot 780 verminderd. In 1624 waren het nog 748 1/2 bunder, en toen de Heer van Hoensbroeck, in het jaar 1632, zestien bunder en

vier en veertig roeden , uit de goederen van De Keucken , (1) had bijgekregen , werd de belastbare oppervlakte herleid op 732 bunder 1 zil en naderhand op 715 bunder.

Evenzoo werden door de Gravin van Amstenrade-Geleen , later door haar schoonzoon den Prins van Salm , door den Baron Van Bongart , Heer van Wynandsrade , door den Heer van Schinnen en andere , volgens bewijsstukken ten processe gevoegd , omtrent de zestien honderd bunder lands van alle schattingen vrij gehouden.

Aanvankelijk deden de bevoorregte Heeren , uitmakende de meerderheid van den Ridderlijken Staat , bij hunne verdediging gelden dat de Staten de belastingen naar oude gewoonte verdeelden en uitzonden , dat de *subrepartitiën* gemaakt werden , gelijk voorheen , bij de regeringen der verschillende gemeenten , en dat het de zaak was , niet van de Ridderschap , maar van de particuliere dorpen waar de vrijdom gevorderd of genoten werd.

Ten gevolge van deze verdediging , waarmede het Hof of de Raad van Braband zich had vereenigd , vinden wij een aantal volmagten , door de betreffelijke gemeenten , aan den voormelden Advokaat Wyers afgegeven , onder andere eene van Schimmert luidende aldus : « Alsoo het Clooster van St-Gerlach » sich weigerachtich is thoonende te contribueren het quoot » waarop desselfs goederen , onder desen Kerspule sorte-

(1) Dit riddergoed waarvan geen het minste spoor is overgebleven , doch welkers naam , in de zoogezegde *Keuckenweide* , blijft voortleven , schijnt gelegen te zijn geweest te Hoensbroeck , omtrent ter plaatse genaamd de *Schwarzenberger*. Het was de erfenis van Johan Hoen , van wien het , omstreeks het jaar 1500 , bij versterf overging op Jonker Rolman Hoen , getrouwd met Elisabeth van Hulsberg , genaamd Schaloen. Deze laatste bewoonde het nog in 1571. Wij lezen hieromtrent in de laatkaarte van het huis Ter-Wyer : « Item Rolman Hoen erfven van Tricht henen goets gelegen *int Weere* daer » sy op plach te woenen gilt jarlicx etc. reygenooten Claes Vleugels , dye Dec- » kers bempt en Jan Kremers. » — Eene Jufvrouw Marie op die *Keucken* vinden wij in 1572 genoemd , en is waarschijnlijk dezelfde als Maria Ansterraedt , *domicella* op die Keucken in HerHoensbroeck , (weduwe van Jonker Johan Hoen tot Beverst) welke 1591 in een doopregister der parochie Nuth voorkomt.

» rende, by dorpmeesters ende gemeyne ingesetenen van
» alhier syn worden getaxeert in de successive contributien
» die daer ter syden van syne allerchristelyckste Ma^t. van den
» lande syn worden geheyscht, ende te vresen is dat by si-
» nistre instructie ofte andersints van wegens hetselve Clooster
» de gemeynte mischyn onder pretext van gepretendeerde pri-
» vilegie oft dergelycx wel in prejudiciabele consequentie ge-
» brocht mochte worden, tot des Kerspuls merckelycken
» naerdeele, soo ist, dat om daer tegens voor soo vele mo-
» gelyck te versien, wy hier ondergeschrevenen respectieve
» dorpmeesters, Gedeputeerde ende gemeyne ingesetenen des
» Kerspuls Schummert goedt, nut ende bequaem bevonden
» hebben van onsen ende der gemeyntens wegen te deputeren
» ende te committeren den Ad^t Peter Wyers, om in dit stuck
» neffens andere geïnteresseerde plaetsen als te weten Meers-
» sen, Geull, Ulestraeten, Hulsberg, Climmen etc. ofte oock
» separatelyck soodaenige precautie te stellen ofte te bezorgen,
» waer by die Gemeynte ende die goederen van het clooster
» voorss. op den ouden voet mogen worden ende blyven int
» point van repartitie gereguleert, ende wech genomen worde,
» allen tgene dwelck hetzelve clooster uuytten hoofde van ze-
» kere sub- ende obreptive resolutien over korte jaeren in
» 's Gravenhaeghe tot beswaernisse van den lande gegeven,
» soudon connen ofte willen pretenderen, ende finalyck, om
» het werck te brenghen ende te houden op zoodaenigen equi-
» tabelen voet, als waer by wy ons voor Godt ende onse
» naecomelingen zullen connen verantwoorden, proces oock,
» soo noodigh, daer over te institueren ofte contesteren en
» generallyck desaengaende overall te doen, hetgene wy
» present ende voor ooghen synde ad lites of extra judicielyck
» soudon connen oft moghen doen, all waere het schoon, dat
» de saecke specialder beveel waere verheyschende, alsoo
» wy verstaen hetselve hier inne van nu voor alsdan te syn
» vervath, gelovende te houden voor goet ende van weerden
» hetgene ter saecke by des voorss. onsen Gecommitteerden
» sal wesen gedaen, ende denselven over all costⁿ ende

» schaedeloos te ontheffen onder obligatie als rechtens. In
» oirconde hebben dese eygenhandigh geteekent heden den
» 23 Augusti 1673. »

Op den rand van een adres, omtrent hetzelfde onderwerp, door een paar ingezetenen van Hoensbroeck, aan de fransche overheid ingezonden, werd het volgende beknopt bevel gesteld, en, door den deurwaarder Lijnoth, aan den Gemeente Ontvanger, Jan Van den Esschen, beteekend : « Il est ordonné aux
» Collecteurs du village de Hoensbroeck de faire la répartition
» sur tous les biens sans exception de personne. Fait à Maes-
» tricht le 5 fevr. 1676 (signé) Dumonceau. »

Nadat, in 1678, de vrede met Frankrijk was gesloten werd de zaak, in den Raade van Braband, wederom voorgenomen. Eerst in de maand November 1683 deed het Hof den Maarschalk van Hoensbroeck uitnoodigen om de bescheiden, uit kracht van dewelke hij zijne leenen beweerde vrij te houden en inderdaad vrij gehouden had, binnen de veertien dagen, over te brengen. Gelijke termijn werd ook gesteld aan de Heeren van Wynandsrade, Amstenrade en andere.

Wij veronderstellen dat de vrijdom, bij de meeste Heeren genoten, enkel gegrond was op een oud gebruik, misschien op eenige eigenmagtige handelwijze die niet ligt door bescheiden geregvaardigd kon worden. (1) Dit was echter niet het geval ten aanzien der vrije goederen van Hoensbroeck noch ook ten opzichte der bezittingen der Duitsche Orde van den Ouden Biessen. Wij nemen uit de oorkonden, door den Land-Commandeur, Baron Van Bocholtz, ingezonden, de volgende over terwijl wij de andere terug wijzen onder de Nos 20, 21, 22 en 23 der bewijsstukken. « Venceslaus van Boeme by der
» Gratien Godts hertoghe van Luxemborgh, van Lotringe van

(1) Zoo wordt, in een oud handschrift, gezegd dat de molen van Kathagen is *vry guet* (vrij goed) *Scat ende bede vry*. En op eene andere plaats wordt bij meerdere getuigen, ten overstaan van den Notaris Bogermans te Heerlen (1680), verklaard dat de hoeve Int Weustenraedt, ook Wingaertshof geheeten, van alle ongeheugelijke tijden vrij is geweest van *Corweyden en andere manuale servituten*.

» Brabant, van Limborg, marckgrave des H. Ryx, en op
» dees syde t' geburght vicaris generael, Ende Joanna by der
» gratien Godts hertoghinne ende Vrouwe derselver landen,
» doen kondt allen Luyden, dat, want de Commandeur Pro-
» vinciael ende Bruederen van^m duytschen Ordenen van den
» Bailgen van den Biessen by onsen voorvoorderen tyde her-
» toghen in Brabant vry hebben geweest sy en^m alle heure
» goeden van allen diensten Corweyden, taillen, Beeden
» ende alle ander saecken, omdat sy Ridderen syn, soo willen
» wy se houden in alle haere vryheden en hebben om de spe-
» ciale gonst, die wy tot hen draegen, omdat sy onder ons syn
» comen wonen tot Trichte, hen ende alle haere goeden gevryt
» en^m vryen sie van allen Beeden, Corweyden, taillen ende
» alle anderen diensten soo waer sy onder ons in onsen
» lande van Brabant van Overmaese, van Dalem van Valcken-
» borgh oft elders binnen onse heerlicheydt gelegen syn tot
» eeuw^m ighen daegen: En confirmeren hun alle haere privi-
» legien, charteren en^m brieven en haer vryheden die zy van
» onsen voorvoorderen hebben die wy willen dat in haeren
» machten en virtuten blyven gelyck ende in alder manieren
» dat sy geschreven ende gegeven syn, ontbieden daerom allen
» onsen Borghgraven, Drosseten en Richteren, die nu syn oft
» hiernaemaels van onsent wegen syn sollen, dat sy den voorss.
» Commandeur provinciaal ende Bruederen van den Duitschen
» Orden payselyck, vreedelyck en rastelyck houden in haeren
» voorss. goeden en vryheden, sonder taille, Beeden oft die
» van dienst van hun te nemen, alsoo liefst als onse hulde en
» haeren dienst hebben te behouden en sonder des ander
» gebodt van ons te wachten ofte van jemand anders van
» onsentwegen, behoudelyck altoos dyen oft sy goeden coch-
» ten binnen dese onse landen die ienst schuldigh weren
» dat de goeden altoos alsulcken soudent moeten doen ende
» geven, als sy te doen ende te geven plachten eer sy die
» cochten oft verkregen sonder arglist in welckerding getuy-
» genisse wy onse Segelen gehangen hebben aen desen brieffe
» gegeven tot Brussele vier daegen in Mey int jaer ons Hee-

» ren als men schreeff duysent dry honderd sestich en se-
» ven. » (1).

In het jaar 1687 hadden de Land-Commandeur van den ouden Biessen en de Baron Van Schenck, Commandeur te Seelstorf, rekwesten aan den Koning ingediend, onder anderen tegen de regering van Geleen welke, bij het Leenhof van Valkenburg, magtiging had verkregen om de goederen van de Orde, wegens wanbetaling van de *beden*, in beslag te nemen. De schorsing op deze rekwesten verleend werd, den 5 September 1687, geligt zoo als blijkt uit het volgende schrijven van Don Francisco Antonio De Agurto, Gouverneur en Kapitein generaal der Nederlanden, aan den Cancellier en leden van Zijner Majesteits Raad in Brabant :

« Wy seynden U dese om U te seggen dat wy gesien heb-
» bende U Rescriptie van 20 Juny lestleden hebben affge-
» daen gelyck wy affdoen mits desen die Surseantie die wy
» geaccordeert hebben door onse brieven van den 5 May te
» bevoorens teghens die Sententien door die van de Gemeyn-
» te van Geleen verworven over die materie van betaeling van
» de *beden* teghens den Baron Van Bocholtz Groot Com-
» mandeur van het Duitsch order der Baillien Biessen, heb-
» bende gepretendeert hem daervan te ontlasten, ingevolge
» van hetwelk die van Geleen moegen voortfaeren totte executie
» van de sententien door hun verworven. Oversulcx, Mes-
» sieurs, onsen Heere Godt hebbe U in zyne heylige bewaer-
» nisse. »

Hoedanig ook de uitslag van dit proces, of liever van al deze processen, ten opzichte der andere Heeren zij geweest, zoo veel is zeker dat de Heer Van Hoensbroeck, hoewel in de schatting des jaars 1691 begrepen (2), daarin niet heeft gedragen, maar

(1) De taal van dit afschrift, censluidend verklaard met het Privilegieboek der Commanderie Biessen fol 155, is klaarblykelijk door den afschryver gemoderniseerd.

(2) Het volgende rekwest werd destijds door den Markies van Hoensbroeck ingezonden :

integendeel vrij is gebleven tot in het jaar 1755 als wanneer , den 6 September , de regering van Hoensbroeck , door den Heer De Beelen , Substituut Procureur Generaal der Provincie Limburg , op het strengst werd uitgenoodigd om , binnen de acht dagen , te doen blijken dat de vrije goederen van Zijne Excellentie den Heer Markies , bij de dorp repartitie van het loopende jaar , geschat waren in de beden , subsidiën en andere publieke lasten. Sedert dien tijd is het belastbaar bunder getal der Gemeente gebragt geworden op 927 bunder en 225 roeden plaatselijke maat.

« Remontre tres humblement le Marquis de Hoensbroeck , maréchal hereditaire du Duché de Gueldres , que ses ancetres ayant acquis à *titre onéreux* des Ducqs de Brabant , quelques biens exempts des charges publiques dans le marquisat de Hoensbroeck , ilz y ont esté maintenuz par sentence donnée en jugement contradictoire au Conseil de Brabant le 9e Mars 1730 et quoique le Remonstrant fust muni du dict tiltre et d'une possession paisible de trois siècles selon qu'il conste de la deduction cy jointe , les Deputéz du tiers Estat , avaient entrepris à le vouloir faire contribuer comme tous autres particuliers , ce qu'at obligé , le Remonstrant de s'adresser à l'autorité de V. Exc. , du conseil d'Etat , et de celluy de Brabant , où il y a longtems que la dicte deduction a esté aussi exhibez , et comme la justice en at esté si bien considerée que jusques a present ilz n'y ont voulu faire aucune innovation , et qu'il n'est permis a un Etat , bien moins a quelques particuliers , de changer la matricule du pays , sans un consentement uniforme des interessez ou bien par l'autorité souveraine , si est il , que les dictz Deputez du Tiers Estat se rendez de deux de la Noblesse , dans des assemblées indites avec si peu d'intervalle , que ny le Remonstrant ny les autres interesséz y aient pu assister , ont entrepris , sous pretexte de la contribution ennemye , de le taxer de leur autorité privée au pied des resolutions cy jointes , et comme c'est le spolier par voie de fait , contre le droit qu'il at acquis par la dicte sentence et possession immémoriale de davantage de trois siècles et que cet attentat merite un chastiment d'autant plus rigoureusement que ni votre Exc. ny le Conseil d'Etat , ny celluy de Brabant où cette matière est agitée , n'ayant voulu y apporter la moindre alteration jusques à present ilz s'engent en souverains pour la decider de leur fief , et d'ailleurs le Remonstrant ayant consideré l'exaction et concussion ennemye , pour serachapter du feu et du pillage , s'est déclaré de vouloir concourir dans une occasion si extraordinaire *sans prejudice de son exemption* , au soulagement des sujets de sa Majesté dans sa dicte terre , et d'enconvenir à leur satisfaction par une somme proportionnée à tous ses biens , mes me plus considerable que celle alaquelle les dictz particuliers contre tout droit et raison ont entrepris , pour leur soulagement particulier , de le taxer dans la generalité à laquelle il n'est en aucune facon contribuable aude l'ancienne matricule observée jusques a present , il se retire vers V. Exc. la suppliant en profond respect de vouloir estre servie d'ordonner que ladicte taxe en son esgard (autant inique qu'injuste) soit tenu en estat et surseance sans y rien innouer jusques a ce qu'en jugement contradictoire , autrement soit ordonné quoy faisant etc. »

Het onderwerp van den regtstrijd die, tegelijk met den voorgaanden, tusschen dezelfde personen, doch met meer ernst werd voortgezet moge genoegzaam uit de volgende procuratie blijken:

« Alzoo wy ondergeschrevene gemeyntenaren ende geerffde
» der bancken Oirsbeeck ende Brounssum, lande van Valken-
» borch Overmaese dagelycx worden overvallen met veele ende
» swaerlycke belastinghen, niet alleenlyck van de ordinaris-
» imposition ende Beeden, maer oock met extraordinaris-
» omlaeghen ende repartitien van notabele sommen van pen-
» ningen, sonder dat wy connen weten, waartoe, ofte tot
» welcken eynde dieselve worden geapliceert, ofte ter wel-
» ker oirsaecke sy worden gerepartiseert; gelyck noch on-
» lancx is gebeurt over eene merckelycke repartitie die tot
» ruijne van de Onderdaenen van Syne Majesteit terstont
» soude moeten worden voldaan, ende dat sulcx al wordt
» voortsgedreven door den Edeldom ofte Ridderschappe van
» desen lande, die onder hun dusdaenich syn voorstellende
» hoewel het meesten deel ofte dan eenighe derselver daerinne
» niet, ofte dan geheel luttel en betaelen; soo ist, dat om
» sulcx voor te commen ende om in toecomende van voor-
» dere subjectien ende ongeoirloffde omsetten bevryt te we-
» sen, hebben geconstitueert ende volmachtich gemaackt,
» gelyck wy constitueren ende volmachtich maecken by desen
» den Heer ende Meester Petrus Wyers der Rechten Licen-
» tiaet ende Advocaet van den Souvereynen Raede van Bra-
» bant, om in onsen naeme ende van onsent' weghe, nef-
» fens die andere Heerlicheden ende dorpen, dye hem oock
» daertoe macht hebben gegeven in den voornoemden Raede
» van Brabant requeste te presenteren, ten eynde om van
» de leste extraordinaris- impositionen ende uuytsetten te con-
» nen worden bevryt, ende daer omme interdictie te verzoec-
» ken (1) soo hy dat zal goet vinden, ende voorts om by

(1) Ten gevolge van de hierbedoelde interdictie vinden wij het volgende bevel, afgegeven en geteckend door den Prins van Nassau, Ridder van het

- » Syner Majesteit ofte Gouverneurs te solliciteren ten eynde
- » om eenen tweeden staet in de vergaderinghen te doen com-
- » men, ende generalyck daerinne te doen ende laeten, wes
- » hy geraede sal vinden te behoiren, *cum potestate substi-*
- » *tuendi unum aut plures procuratores ad litem*, soo noodich,
- » beloovende oversulcx voor goet ende van weerden te hou-
- » den 't ghene denselven onse geconstitueerden ofte syne ge-
- » substitueerden daerinne sal hebben gedaen, *tam divisim*
- » *quam conjunctim*, onder obligatie etc. Actum by de voorss.
- » Gemeyntenaeren der voorss. twee bancken den 17 Novem-
- » bris 1667. »

De Hertogen, Koningen en Prinsen van Brabant hadden van ouds de gewoonte geené belastingen uit te zenden dan met voorafgaande inwilliging van hen die ze moesten betalen. Zoo werden, ten tijde dat het land van Valkenburg nog vereenigd was, op de landdagen beroepen niet alleen de Adeldom of de Ridderschap, maar ook de afgevaardigden van de hoofdbanken vertegenwoordigende tegelijker tijd de betrekkelijke onderbanken en bij gevolg de ingezetenen des lands in het algemeen.

Bij de verdeeling der drie landen van Overmaze vielen de hoofdplaatsen als Heerlen, Klimmen, Meerssen en Beek aan de zijde der Staten Generaal, die van den beginne af, de wijze van regering aldaar, gelijk mede in de gedeelten van 's Hertogenrade en Daalhem, vaststelden. (1) In het gedeelte van Valkenburg, dat verbleven was aan den Koning van Spanje, was dit niet geschied, maar alles was gelaten op den ouden voet, en terwijl daar geene hoofdbanken meer beston-

gulden vlies Gouverneur en Kapitein generaal van het Hertogdom Limburg en Landen van Overmaze :

« Nous ordonnons bien expressement par cette aux Officiers du pays de
» Faulqueinont de ne faire aucune exécution militaire ny autre a l'endroit de
» ceux dudit pays, jusques a ce qu'ils auront donné Specification sur estat,
» a quelle fin les deniers pretendus seront employés, Faict a Limbourg le
» 20 d'Aoust 1669. »

(1) Zie Reglementen over de landen van Valkenburg, 's Hertogenrade en Daalhem van den 15 October 1663.

den, konden daaruit ook geene afgevaardigden in 's lands vergaderingen worden beroepen, weshalve de regering geheel en al der Ridderschap in handen viel.

Deze eenzijdige regeringsvorm, het onbevoegd uitzenden van buitengewone belastingen, het Ontvanger- en Griffierschap der Staten in denzelfden persoon vereenigd, en meer andere grieven, omstandig voorgedragen en bestreden, bragten eindelijk te weeg het Reglement van den jare 1680, bij hetwelk, art. X en XVII was voorgeschreven dat in Zijner Majesteits lande van Valkenburg, van twee tot twee jaren, twee leden van den tweeden, of liever van den derden Staat (tiers Etat) zouden worden gekozen door ingezetenen daartoe, bij de verschillende Gemeenten, af te vaardigen.

De eerste verkiezing ingevolge dit Reglement, afgekondigd in de maand Junij 1683, had plaats te Hoensbroeck in het Panhuis en viel alstoen de keuze op de Heeren Pieter Weyers, Advokaat en Griffier van het Leenhof van Valkenburg, wonende te Bunde (1) en Jonker Theodoor Godschalk Van Heijsterman tot Laar, onder de Gemeente Wijnandsrade. Tegen deze benoeming hadden die van de Ridderschap met den Hoog-Drossaard Wijnants, die deze partij zeer was toegedaan, zoo veel weten in te brengen dat, uit den Raad van Braband, twee Commissarissen (Francquen en Frankheim) werden overgezonden om de gekozen leden in 's lands vergadering te doen ontvangen (2).

(1) In voldoening aan art. X van het Reglement had P. Wyers zijne woonplaats genomen te Gryzegrubben gemeente Nuth.

(2) Deze Commissarissen waren houders van den volgenden brief:

« Don Francisco Anthonio De Agurto Marquis de Gastanaga chevalier de l'ordre d'Alcantara Lieutenant Gouverneur et capitaine général des Pays-bas. . . . Messieurs. . . Ayants veu ce que vous nous avez représenté par v^{re} rescription du 14 de Decembre dernier, sur les requestes à Nous présentées par les Estats du pays de Faulquemont, et particulièrement par les Nobles d'icelluy pays, au subject du choix fait par le second membre des personnes de T. G. Heysterman et l'avocat Wiers, Nous vous faisons la présente, a fin que vous ayez à ordonner aux dits Nobles des Estats dudit pays de Faulquemont, et à tous autres qu'il appartiendra d'admettre sans aucune replique les dits Heysterman et Wiers comme deputez dudit second membre

Bij de volgende verkiezing, die plaats had te Nuth aan de Drinck (1), werden de aftredende leden Heysterman en Wijers op nieuw ingekozen.

Het zou te lang vallen om de onderhavige procedure, die niet minder dan twintig volle jaren heeft geduurd, in hare bijzonderheden na te gaan, wij willen echter uit het voor ons liggend dagboek van den Advokaat Wijers, en uit de rekening en verantwoording van den Drossaard Vos, het een en ander alhier overnemen.

Behalve de vrijwillige bijdragen in geld, waren, volgens de zoo even vermelde rekening, sedert den 13 Februarij 1670 tot den 7 Maart 1675, ten behoeve der algemeene zaak, alreeds opgenomen en door den Hoog Drossaard, als kassier, overgenomen twee duizend zes honderd pattacons, geligt bij de Douairière Gravinne Josina Walburgis Van den Berghe tot Stevensweert (2) en duizend acht honderd pattacons voorgeschoten bij den Heer van Rinckborch, bij Jan van Becx, Burgemeester van Maaseyck en bij N. Diedereren van Schiinnen. In de uitgaven vinden wij (Mei 1670) eene betaling van zes en veertig gulden voor eenen *sjiden sluijer* van wege de *Gemeen ingezetenen* vereerd aan den Advokaat Wijers *sjinde Koninck tot Meerssen* (3) volgens kwittantie van zijne nichte, de weduwe Elisabeth Slanghen te Maastricht, en notitie van Sieur Wid-

du dit pays de Faulquemont, et aussy d'ordonner à icelluy second membre qu'ils aient pour l'avenir en exécution du dixiesme article du Reglement du sixiesme de fevrier de l'an 1680, a choisir de deux ans en deux ans, deux personnes notables adheritez et domiciliiez au dit pays de Faulquemont aux effects repris au dixiesme article du dit Reglement. A tant, Messieurs, nostre Seigneur Dieu vous ait en sa sainte garde. De Bruxelles 18 janvier 1687.

(1) De landsvergaderingen werden veelal aan de Drinck en te St. Pieter bij Valkenburg gehouden.

(2) Toen, in 1690, de interessen van dit kapitaal niet geregeld betaald waren, deed de graaf Philip Willem van Hoensbroeck Guel, getrouwd met Anna Bernardina van Limborch-Bronchorst en Styrum, erfgenaam van den Graaf Herman Fredrik van den Berghe, de goederen in beslag nemen toebehorende aan Severyn Knoren, Secretaris der Bank van Oirsbeek die zich solidairlijk, met den scholtis en Schepenen van Oirsbeek en Bruussum, wegens dit kapitaal had verbonden.

(3) Dat is Koning van de schutterij.

dershoven (1). « Den 23 Augustus 1674 » is Sr. Widdershoven » gereden naer Luyck om aldaer op te lichten in 's lants dienste » acht hondert pattacons diewelcke hy nyet en heeft connen be- » comen aldaer verteert 3 pattacons. »

Van port en report van brieven, van den jare 1670 tot 1687, honderd veertig pattacons.

De rekening van den Advokaat Wyers, wegens gedane *devoiren* en verschotten ten dienste van den lande, na zijn overlijden (1691) overgegeven, bevat drie honderd vijftien en een half blad, en had aan afschrijving, tegen zes stuiver per blad, gekost, vier en negentig gulden dertien stuiver. Het debet der rekening beliep negentien duizend vier honderd een en twintig gulden negentien stuiver, daarenboven waren nog eenige posten niet begroot en ter taxatie open gelaten.

Uit het dagboek van den voorschreven Wyers nemen wij alsnog het volgende over :

« In den eersten, alsoo de heeren van de Ridderschappe henne » autoriteyt daeghelycx meer ende meer waeren elargerende, » ende nu ten lesten op den 14 July 1669 sonder eenighen rottu- » rieren staet off jemanden van het gemeyn te kennen, ende » selfs, sonder octroye van syne Majt. ondernomen hadden op » den gemeynen man van dese lande uuit te seynden eenen taxt » extraordinaris vele hooger dan oynt daer bevorens aldaer te » lande was gesien ende oock swaerder dan dat hy in de gestelde » termynen hadde connen opgebrocht worden ; soo hebbend'in- » gesetenen van de respective dorpen deses lants Valckenborgh » daer tegens beginnen te soecken soodanighe remedien, als » waerby alle geimmodereerde autoriteyt van de Heeren van de » Ridderschappe van d'eene syde, ende d'absolute ruine ende » onderganck van de gemeene saecke, van d'andere syde mochte » worden geprecaveert ende diensvolgens op den 26 July 1669 » ten desen fine sich aen my als advocaet geadresseert hebbende » Andries Fabritius, Goffin en eenige gedeputeerde van 't dorp

(1) Secretaris van den Stadhouder.

» Wynandsrade en Nuth, hebbe ick over der Saecken gele-
 » gentheyt met deselve ten mynen huysse gebesoigneert ten
 » minsten vier volle uuyren ad eenen gulden vier stuiver per
 » uuyr. 4 gl. 16 str.
 » Item den 20 September 1669 van Brussel vertrocken op Lo-
 » ven, ben tot Vos-Capelle met twee kerren van Luyck ende
 » twee Oratoren van Loven door seven *voleurs* angetast die
 » my affgenoemen hebben volgens neffensgaende specificatie :
 » Mantel ten minste weerdig 28 gl. 16 st.
 » hoedt ad. 3 gl. 12 »
 » een paar nieuwe schoenen. 2 gl. 12 »
 » hempt, manchetten ende *Conde*. 9 gl. » »
 » een paar schoone pistolen en toom. 22 gl. » »
 » en aan gereet geldt 5 pattacons 12 gl. » »
 » te saemen voor 78 gulden. » Item den 20 en 21 Januarij 1670
 » om te bewysen dat hunne susteneringhe niet *secundum Lucam*
 » en is opgesteld gevaceert tot Strythaegen om uuyt de pam-
 » pieren van den ouden Schaesbergh gewesen Commissaris
 » van de Ridderschap op te soecken de oude rekeningen ende
 » repartitien ter sake dienende. 12 gl.
 » Item opgesteld ampel concept tot attestatien dienende tot
 » bewys van d'attentaet by Heeren van de Ridderschap begaen
 » tegens de de leste by ons geobtineerde interdictie . . . 6 gl.
 » Den 28 Febr. 1671 is my door Gerken halfwinne van
 » Joncker Bock ter handt gestelt sekere missive by onbekende
 » handt sonder naeme geschreven waerby blykt te weten uit
 » sekere Schatcedul daerinne gesloten dat den Heer van Hoens-
 » broeck voor dezen plochte te contribueren van syne hoven
 » molen huys etc. zynde dese missive soo den voorss. halfwinne
 » verclaerde by forme van brantbrieff gevonden geweest aen
 » het valderen van den huysse van Joncker Bock komt my voor
 » genomen informatie daerover 6 gl.
 » Item April 1674 alsoo de Heeren Commissarissen de saecke
 » ter handen genomen hadden sess missen *S^a Spiritus* doen
 » celebreren ten einde den H. Geest aan de Heeren Comis-
 » sarissen soude gelieve te inspireren hetgeene tot dienst

- » van den lande en onser allen sielen saelicheyd het beste
- » soude convenieren, daer voor betaelt. . . 2 gl. 8 stuiver.
- » Item opgesteld instructie van den saecke van het landt voor
- » den Heere Prins Van Salm om denselven op onse syde te
- » brenghen terwylen partye advers denselven door sinistre
- » persuasien op hunnen cant trachten te crygen. . . 6 gl.
- » Den 17 Januarij 1683 expresselyck met den Heer Van Gra-
- » them en den Heer Van Olmussen-Mulstroe te Hoensbroeck
- » in 't Lotbroeck geconfereert over het resultaat van de reso-
- » lutie tot Aken met den Prins van Salm genomen. . . 6 gl.
- » Den 28 September 1686 verstaen hebbende hoe dat de
- » Schouteten van Amstenrade, Hoensbroeck ende Nuth op
- » seeckere conferentie nyet gecompareert en waeren ende dat
- » Soons (Advokaat en Griffier der Staten) ende synen Swaeger
- » Everarts den tour deden om deselve tot de signature te be-
- » weghen, soo hebbe om sulcx te beletten my vervoegd by
- » seeckere geestelycken Heer eenighe dispositie hebbende
- » over den Schoutet van Hoensbroeck. 6 gl.»

Behalve deze inwendige oneenigheden was het tijdvak van 1678 tot 1688, voor Valkenburg, en bij gevolg voor de gemeente Hoensbroeck, een tijd geweest van rust en verpoozing. Te beginnen met dit laatste jaar, tot aan den vrede van Ryswyck (September 1697), werd het land wederom bezet veelal met Brandenburgsche troepen onder het bevel van den Baron Van Spaen en den Generaal majoor Brant. De Ritmeester Muncho, van Du Hamel's regiment dragonders, was (1694) gekantonneerd in de bank van Brunssum, de Colonel logeerde te Spaubeek, waarschijnlijk op het kasteel van Her Jans-Geleen, te Oirsbeek bevond zich de staf van den Brigadier Zoutfeld, te Hoensbroeck logeerde een Kapitein en zoo vervolgens in de overige dorpen.

Het kinderloos overlijden van Karel II Koning van Spanje, voorgevallen den eersten November 1700, wikkeld Frankrijk met Spanje tegen Duitschland, Engeland, de Vereenigde Provinciën, Pruissen en Denemarken in een nieuwen oorlog, dien der *spaansche troonopvolging*, bij welken Zijner

Majesteits land van Valkenburg al wederom veel te lijden had.

Volgens een specifiek staat van plunderingen, door Engelsche en Hollandsche roepen van den Graaf Marlborough, binnen de gemeente Hoensbroeck gepleegd, op den 16 tot den 21 September 1702, was de geheele oogst van dat jaar met kaf en stroo, voor de inwoners verloren geraakt, bedden en huisraad waren weggenomen, veel koevee, hoenderen en bijenkorven gedood, de kerk opgebroken, deuren en vensters stuk geslagen en de kerkornamenten ontnomen of verwoest.

De Spaansche *successie-oorlog* eindigde (April 1713) met den vrede van Utrecht. Ingevolge dit vredeverdrag moest Lodewijk XIV van Frankrijk, de Spaansche Nederlanden, welke hij, namens zijn kleinzoon Filips V, in besit hield, den Keizer overgeven, zoodat het land van Valkenburg, bijgevolg ook Hoensbroeck, na eeuwen lang te hebben gestaan onder zijne eigene Heeren, onder de Hertogen van Brabant en Koningen van Spanje, als nu overging in het Oostenrijksche huis.

Gedurende de regering van Karel VI, alsmede onder die van zijne dochter Maria Theresia en haar edelen Stedehouder Karel van Lotharingen, mogt het land van Valkenburg den vrede, naar welken het zoo langen tijd gehaakt had, bijna voortdurend smaken tot in het jaar 1789, alswanneer hevige onlusten, tegen het gezag van Keizer Jozef II, in de Oostenrijksche Nederlanden uitbraken. Reeds den 24 October van dat jaar verscheen eene proclamatie van het Brabandsche volk, die den Keizer van al zijne regten op de Nederlanden vervallen verklaarde. Tegelijkertijd deed een legercorps van drie duizend man, onder den kolonel Van der Mersch, in de omstreken van Breda vergaderd, een inval in Brabant, versloeg, den 27 October, bij Turnhout 's Keizers leger en bracht het zoo ver dat aldra geheel Brabant, door de Oostenrijksche troepen, geruimd werd.

De nieuwe Staat der Vereenigde Belgische Provinciën, met de Advokaten Van der Noot en Vonck aan het hoofd, was alsnu gesticht, maar kortstondig was hij van duur: Leopold II, na dood zijns broeders (Feb. 1790) Keizer geworden, en geen middel

ziende om de , aan zijne gehoorzaamheid onttrokken gewesten tot onderdanigheid over te halen , zond eene geoefende krijgsmagt naar de Nederlanden en nog vòòr het einde des jaars 1790, was zijn gezag aldaar hersteld.

Het *Comité* van Zijne Apostolische Majesteit te Herve , zond destijds aan de Regering van Hoensbroeck den volgenden rondgaanden brief :

« De rust ende de bescherming der persoonen zoo als hunne
» bezittingen vereyschen , dat een ieder op zyne hoede zy om
» te verhinderen aen de Insurgenten ende Rebellen , van we-
» derom te koemen plonderen ende de vryheid der inwoonders
» te stoooren. Dienthalven was het noodig patrouillen op alle
» gemeyne weegen ende op desselfs uytgangen te stellen , des
» nachts wagten te laeten gaen ende alle mogelycke voorzorgen
» te hebben om d'inwoonders kennis te geven van de mindeste
» beweging van den vyand , mits luydende alsdan de storm-
» klokken van een dorp tot het andere , om aen het volck den
» tydt te geven van sigh te wapenen , en aen den krygsman den
» middel van te koemen verdedigen de getrouwe inwoonders
» van deze Provintie.

» Voorts sal het van seer groote aengelegenheyt weesen , aen
» alle getrouwe inwoonders te kennen te geven , dat in cas sigh
» soudén vinden (gelyck men niet en twyffelt) driftige menschen
» alstondts gereed om den vyand te verjaegen , dat alsulcke
» sigh alhier tot Herve konnen begeven , met ofte sonder wape-
» nen , om te dienen als Vrywillige , soo lang als het hun ge-
» lieven sol , hun laetende de vryheyt van te rug te keeren
» wanneer het hun goet sal duncken. »

Ten gevolge van deze oproeping waren een aantal vrijwilligers , uit de Gemeente Hoensbroeck en andere , vooral uit Schinnen Oirsbeek en Geleen , tegen de Brabandsche Patriotten te velde getrokken. Deze verknochtheid aan den Vorst in een land waar de gemoederen , vooral de Geestelijkheid , zeer tegen den Keizer waren gestemd , is vereeuwigd geworden door het uitgeven van een zilveren gedenkpenning voorstellende het borstbeeld van den Keizer met het volgende omschrift : LEOPOLDVS II

AVC. DVX LIMBURGI en op de Keerzijde , in een eikenkrans , het volgende opschrift: FIDIS FORTIBVSQVE VOLONTARIIS LIMBURGENSIBVS PALMA 1790 (1).

Naauwelijks was de Belgische opstand bedwongen en de rust hersteld of zij werd (1794-1792), terwijl Lodewijk XVI op Frankrijks troon zat , door de hevigste der omwentelingen gestoord. In korten tijd hadden de Republikeinsche veldheeren geheel België overmeesterd, en de belangrijke overwinning van Fleurus , in Junij 1794 , op de Gealliëerden behaald , besliste aldra over het lot der gezamentlijke Nederlanden.

De fransche oorlog, als wordende op eene groote schaal voortgezet, was den laude van Valkenburg minder verderfelijck dan de inlandsche onlusten waarmede het voortijds te doen had. Trouwens heeft de Gemeente Hoensbroeck , behalve een paar torenklokken , waarvan de kerk destijds beroofd werd , geen merkelyken schade geleden ; buitensporigheden van rooven of branden zijn er niet gepleegd , en de adelteekens , boven de ingangen van het Kasteel in steen gebeiteld , niet gelijk elders , door de verwoestende legerbijl beschadigd.

In de Gemeente rekeningen van dien tijd vinden wij voor- eerst, dat den 27 December 1792, uitgegeven is 4 gulden wegens porto eener ordonnans van den Generaal Dumourier , en eene proclamatie van den Citoyen Fregueville, kommandant der troepen in Limburg. In 1793 is betaald geworden aan zekeren Procureur Eykholt omdat hij , op order van den Generaal Dampierre , de fransche constitutie in de kerk *gepredikt* had , 15 gulden 15 stuiver.

Den 1 Januarij 1793 is de kolonel Barbier van het 2de regiment huzaren, met een kapitein, een luitenant en vijftig soldaten, eenige dagen alhier in kwartier geweest en den 23 Februarij

(1) De Drossaard, C. L. De Limpens , van Hoensbroeck , aanvoerder dezer vrijwilligers , kreeg de gouden medaille, welke thans nog in het bezit is van zijne familie te Klimmen. De gewone penning, waarvan een exemplaar in onze verzameling zich bevindt , heeft de grootte van een stuk van frs 2.50. Men wil dat ook een kleiner modul zou geslagen zijn, hetwelk ons echter nooit onder het oog is gekomen.

daaropvolgende is binnen deze gemeente gekomen de Adjutant van den Generaal Dampierre met veertien huzaren, die eene afzonderlijke contributie van den uitgeweken Heer van Hoensbroeck eischten. Den 25 September 1794 is, over Voerendael, alhier aangekomen de Generaal Olivier met nog tachtig soldaten welke gelogeed hebben de Generaal op het kasteel en de anderen op het plein en in de remisen.

In 1815 werd Hoensbroeck, met het gansche land van Valkenburg, begrepen in het nieuw opgerigte Koninkrijk der Nederlanden, vervolgens kwam het (1830) onder de Belgische heerschappij, en maakt het thans deel, sedert het jaar 1839, van het Hertogdom Limburg.

De gemeente Hoensbroeck is de geboorteplaats van mannen, uit het huis van dien naam, welke zich, hetzij in den militairen, hetzij in den geestelijken of burgerlijken stand, een duren roem verworven hebben. Zij gaf ook het licht aan Adriaan Weustenraedt, Jan Arnold Daniels en Kristiaan Quix.

Adriaan Weustenraedt, uitmuntend godgeleerde en Landdeken te Beringen, werd, den 16 April 1630, te Hoensbroeck geboren van Mathijs Weustenraedt, Scholtis aldaar en van Agnes Van Erfft. Hij is de stichter van eene, te Hoensbroeck en te Beringen gevestigde studiebeurs ten kapitale van twee duizend pattacons, aangewezen en beschikbaar gesteld bij testament van den 27 Februarij 1692. Tot deze beurs zijn bevestigd bloedverwanten des stichters, die zich den priesterlijken staat toewijden, vervolgens inboorlingen van Hoensbroeck en Beringen of bij gemis aan deze, studenten van omliggende gemeenten. Tot begevers der beurze te Hoensbroeck heeft de stichter aangesteld den oudste zijner bloedverwanten, den Pastoor en den Burgemeester of bij ontstentenis van bloedverwanten den Officier (Scholtis) aldaar.

Wanneer de beurs vacant is moet uit de ophrengsten, volgens den wil des stichters, eene tweede beurs, van fl. 200 's jaars, gevormd worden, ten behoeve der bloedverwanten van den stichter, of zoo geene afstammelingen van broeder

of zusters zijn, ten behoeve eener vroegmisse in de kerk van Hoensbroeck.

In 1730 was tusschen Alexander Frans Klöcker, Kanonik te Thorn, bijgestaan door zijn broeder Jan Adriaan, mede-vertegenwoordigers der beurs, en de weduwe Jan Gerard Limpens ondersteund door haar broeder Jan Mathijs Weustenraedt, voor de justitie van Hoensbroeck, een regtstrijd aanhangig wegens het tot stand brengen der tweede en zoo mogelijk eener derde beurs, bestemd beurtelings, voor studenten uit de jurisdictiën van Hoensbroeck en Beringen.

Toen de hooge regering, in 1820, de herstelling der beurzestichting voornam, bevonden zich de inkomsten dezer stichting in bekrompen staat. Een groot gedeelte harer renten was zoek geraakt, de schuldenaren overleden en de panden vervreemd; weshalve de Heer Charles De Limpens, als naaste bloedverwant des stichters, in 1821 het ontvangerschap der beurs opvatte om, zoo ver mogelijk, tot de herstelling mede te werken. Deze post, later bekleed door den Heer J.W. Vreuls, wordt thans waargenomen door den Notaris Cremers te Hoensbroeck.

Jan Arnold Daniels geboren te Hoensbroeck, (waar zijn vader het ambt van Schatheffer bekleedde) den 2 September 1730, was Kapelaan in zijne geboorteplaats, en later Pastoor te Schaesberg, waar hij overleed den 6 April 1799. Hij is de schrijver van een thans zeer zelden geworden boekje, getiteld: « Oorsprong van eene godloose bezworene bende nagtdieven en knevelaers binnen de landen van Overmaese. »

In de voorrede van dit werkje, dat hij onder den pseudonyme van S. J. P. Sleinada, (1) geboortig van Milanen, uitgaf, vermeldt hij dat, tijdens den Turkschen krijg, veel Christenen, (Egyptenaren of Tateren genaamd) uit Tartarijē, Candia, Polen en Hongarijē verbannen, zich over de Nederlanden verspreidden (2) en dat dit volk, onder den dekmantel van waarzeggerij, in rooven en stelen zijn bestaan vond.

(1) Averechts gelezen A. Daniels.

(2) Men vindt sporen van deze Egyptenaren vast in alle doop- en sterfregisters van dien tijd.

Nadat dit slag van menschen het zaad der ondeugd aan veel lichtzinnige inboorlingen had medegedeeld, deden de landregters, eenigen van dit gespuis, ter dood veroordeelen, anderen geeselen of brandmerken en eindelijk een plakkaat uitgaan waarbij de Tateren, uit de Nederlanden, verbannen werden verklaard. Ondanks deze strenge maatregelen heeft men de Egyptenaren niet kunnen verdrijven; zij namen de inlandsche manier van kleeding aan, voegden zich bij de kwade inboorlingen van dit land en bleven, onder den naam van *Passanten*, publiek of soms in holen en bosschen zich ophouden. Reeds vóór 1740 waren meerdere vermetele diefstallen hier te lande gepleegd; te Hoensbroeck was, in den nacht van den 4 op den 5 November 1739, de kerk bestolen geworden, het tabernakel geforceerd en de kast der sacristy geplunderd. Even zoo werden de kerken van Amstenrade, Brunssum, Klimmen, Eygelshoven, Schaesberg, Marienberg, Meeuwen en meer andere opgebroken en ten schandelijkste ontheilgd. Men hield doorgaans de *Passanten*, later Bokkenrijders (1) genaamd, van deze dieverijen verdacht, toen den 17 Januarij 1740, te Hoensbroeck in het Panhuis, zeven dier vagabonden werden aangehouden. De gevaarlijkste van dezen troep noemde zich Ernest Mistoris; zij waren vijf manspersonen en twee vrouwen, droegen zadelpistolen, messen en andere dieven-gereedschappen bij zich, hadden te Schimmert vier huisbraken gepleegd in een nacht, waren beschuldigd van den Pastoor te Walhorn te hebben vermoord, hadden diefstallen begaan te Klimmen, Gulpen, Abtshoven, Maeseyck,..... Zij werden te Hoensbroeck, den 11 Mei 1740, de vrouwspersonen gegeeseld en verbannen, de anderen ter dood gebragt.

Behalve de justitie van Hoensbroeck waren de volgende magistrataats personen in deze zaak werkzaam geweest: de Hoog-

(1) Deze roovers, elders genaamd Zwartnakers, Tenten of anderzins, droegen den naam van Bokkenrijders omdat zij 's middernachts, op een bok, met duivelsche snelheid, door de lucht vlogen; sprookje dat niet weinig bijdroeg tot de beruchtheid dezer bende.

drossaard Karel Van Brienem, de Luitenant Hoogdrossaard Col-lart, de Luitenant Hoogscholtis Van den Heuvel, de Advokaat Veugen (deze drie laatsten van Maastricht) de Luitenant Voogd Heldewier, en de Scholtissen van Maeseyck en Wittem.

Volgens een staat van kosten, ter dezer zake opgemaakt, had Meester Filip, Scherpregher van Maastricht, verdiend wegens gedane torturen, territien en executiën. . 653 gl. »

De Schutters van Hoensbroeck wegens gedane
devoiren 6 gl. 15 st.

Eindelijk « twee patres Capucynders van Wethem hebbende
» de geexecuteerde persoonen ten tyde van dry weeken conse-
» cutieve in de nootsaekelycke punten des geloofs geïnstrueert
» ende voorts gedisponeert tot de doot, soo wordt alhier ver-
» socht wat voor eene discretie aan het gemelt Clooster van
» Wethem sal behooren toegelegd te worden. »

Het werkje van Pastoor Daniels is in zoo ver belangrijk, wijl het geschreven is door een tijdgenoot die zeer goed bekend was met de zaken waarover het handelt.

Nadat de besproken rooverbende was uitgeroeid, zag men hier te lande de zoogenaamde Kluppel-gezelschappen zich voordoen, zamengesteld uit moedige vechters die, op een wenk van hun Kapitein, de tegenpartij gingen opzoeken en niet zelden hunne gezondheid, zelfs hun leven er bij inschoten. Dit euvel duurde voort tot aan de fransche omwenteling, openlijk en op eene schaal als men het wachten kon in een land waar de politie ge-leek « aan een schrikgestalte in den boomgaard, die het ge-vogelte bespot zoo ras het hare magteloosheid heeft ontdekt. »

Kristiaan Quix, zoon van Martyn en van Elisabeth Jongen, werd te Hoensbroeck, in den Wyngaertshof, den 3 October 1773, geboren. Toen hij, bij de Jesuiten, zijne eerste studiën afgemaakt en zijne toekomstige bestemming had ingezien, trad hij (1792) in de orde der Carmeliten en werd, in 1798, te Keulen Priester gewijd. Na de opheffing der kloosters bemoeide hij zich met historische studiën en met het geven van priva-
onde wijs, eerst bij eene deftige familie te Raaren, (Kreis Eupen) vervolgens te Aken. Zijne bedrijvigheid en zijne veel

omvattende kundigheden konden niet lang verborgen blijven. Reeds in 1804 werd hij, bij de stadsschool en vervolgens als hoogleeraar bij het Gymnasium te Aken, aangesteld. Dezen post legde hij in 1822 weder af en werd, kort daarna, eervol ontslagen en gepensionneerd. In 1818, bij het uitgeven van zijn werkje « Aachen und seine Umgebung » waarvan hij den Oostenrijkschen Keizer Frans I een exemplaar aanbood, ontving hij als tegengescchenk een gouden snuifdoos, waarop het portret van den Keizer kunstig gedreven was. In 1833 tot stads-bibliothecharis van Aken benoemd, nam hij die betrekking waar tot voortzetting zijner historische studiën; hij knoopte geleerde verkeerdingen aan, leefde in naauwe vriendschap met den beroemden Pastoor Ernst, oud-Kanonik van Rolduc, wiens lijkrede hij later vervaardigde, en verwierf zich, door zijne geschiedkundige nazoekingén, alsmede door zijn voorbeeldig leven, een eeuwigdurenden roem. (1) Zijne werken waarin eene strenge waarheidsliefde doorstraalt, en die meest al op de stad Aken en hare omstreken betrekking hebben, zijn een schat voor de geschiedenis dier gewesten; daarom ook hebben de gezelschappen, voor historie en oudheidskunde, in Westphalen, van Wetzlar en van Rynland, den Heer Quix onder hunne leden opgenomen.

Quix was daarenboven een groot natuurkenner en ijverig verzamelaar van mineralen; zijn niet onbelangrijk kabinet ging, in de laatste tijden van zijn leven, bij verkoop over aan de Paters Redemptoristen te St-Truijen. (2) Hij stierf te Aken, in den ouderdom van ruim 70 jaren, den 13 Januarij 1844. Een dichter heeft van hem het volgende gezongen :

Quix rette vor Vergessenheit
Noch vieles aus der Nacht der Zeit,
Ihm dankt die Muse manche Kunde
Dum leb' auch Er im Dichtermunde.

(1) Mr Edouard Lavalleye, uitgever der Historie van Limburg, door Ernst, noemt hem « *le savant Mr Quix.* »

(2) De Oorkonden en oude Handschriften door Quix nagelaten werden verkocht, aan een Berlijner antiquaire, voor de som van duizend Thaler Pr. Ct.

Wij hebben van hem, behalve eenige dichtstukjes voor de jeugd, en eene natuurbeschijving der dieren, de volgende historische werken.:

- 1° Geschichte der Stadt Aachen nach Quellen bearbeitet. 2 deel.
- 2° Historisch-topographische Beschreibung der Stadt Burtscheidt.
- 3° Aachen und seine Umgebung.
- 4° Schloss und ehemalige Herrschaft Rimbürg.
- 5° Necrologium ecclesiæ B. M. V. Aquensis.
- 6° Historische Beschreibung der Munster Kirche und der Heilighums Fahrt in Aachen.
- 7° Geschichte der ehemalige Reichs Abtei Burtscheidt von ihren Gründung im 7 Jahrhundert bis 1480.
- 8° Die Frankenburg und die Vogtei über Burtscheidt.
- 9° Die Pharre zum H. Kreutz und die ehemalige Kanonie der Kreutzherrn zu Aachen.
- 10° Das ehemalige Dominikaner Kloster und die Pharre zum H. Paul in Aachen.
- 11° Geschichte des Karmeliter-Klosters, der Villa Harna etc.
- 12° Schloss und Kapelle Bernsberg.
- 13° Geschichte der St-Peters Pharr-Kirche, des Spitals zum H. Martin, der ehemalige Regulirherren Kanonie, des St-Anna Klosters und des Synodal-Gerichts.
- 14° Das ehemalige Spital zum H. Jacob, der Sepulchrinen Kloster zu St-Leonard und der Kanonie zum H. Kreuz in der Grafschaft Daelheim.
- 15° Geschichte der ehemaligen Herrschaften Schonau, Uersfeld und Verlautenheid.
- 16° Die Königliche Kapelle und das ehemalige adeliche Nonnen-Kloster auf dem Salvatorsberge.
- 17° Généalogie der Reichsgrafen von Schaesberg.
- 18° Geschichte der Grafen Von Hengebach (Heimbach) nebst Schloss und Stadt Niedeggen.
- 19° Biographie des Ritters Chorus.
- 20° Die Kapelle zu Melaten und das landhaus Husen.

- 21° Beiträge zu einer Historisch-topographiser Beschreibung des Kreises Eupen.
- 22° Beiträge zur geschichte Aachen und ihrer Umgebungen. 3 deel.
- 23° Beiträge zu einer historisch-topographischen Beschreibung des ehemaligen Herzogthums Jülich.
- 24° Catalogus der Stadsbibliotheke zu Aachen.
- 25° Historische Notizen (handschrift).

De Heeren van Hoensbroeck.

De adeldom, waarvan de oorsprong tot de oudste tijden opklimt, was aanvankelijk een eeretitel, die aan enkele personen, meestal aan veldheeren en voornamelijk ambtsbedienden werd toegevoegd. Uit hen werd allengs de hooge of vorsten adel geboren. Nevens dezen en het gemeene volk, dat in een zekeren toestand van slavernij verkeerde, woonde eene klasse van menschen die zich, door hunne geboorte, vrije grondbezittingen of persoonlijke vrijheid, van den slaafschen burger- en boerenstand onderscheidden. Deze vormden den lateren adel- en ridderstand, leefden in dienst der vorsten of bewoonden, als vrije Heeren, hunne landelijke bezittingen waarop zij de grondgeregtigheid uitoefenden. — De Adellijken, die den ridderslag niet hadden ontvangen, en zich tot dien bevljigden werden Knapen of Wapenknapen genoemd. Volgens Gerard (1) zwoeren de Ridders, bij het ontvangen dezer waardigheid, eenen eed van 26 artikelen, als voornamelijk : God en Vorst getrouw dienen. — De zwakken beschermen vooral de weezen, wedu-

(1) Législation nobilaire dans la Belgique.

wen en jongvrouwen. — Het gevecht, man tegen man, nooit ontzeggen noch ontloopen. — Het gegeven woord volhouden, zelfs ten opzichte van vijanden. — Nooit verzaken aan de eer welk onheil er ook op volgen mogt..... Dezen eed gedaan hebbende werd de Ridder, door andere Ridders, of soms door jongvrouwen, ingekleed. Men gespte hem het harnas aan, reikte hem zijne sporen, beginnende met de linker, vervolgens zijn wapenrok, zijne armplaat en zijne handschoenen. Dan stond de Prins, of zijn plaatsvervanger op van zijn zetel en gaf den nieuwelings, met het platte van den sabel, drie slagen op den linker schouder, zeggende: In den naam van God, van St-Michel en van St-Joris sla ik u Ridder, vervolgens gordde hij hem het zwaard en den wapenband om, gaf hem een ligten handslag op de wang en voegde daarbij deze woorden: — Wees dapper, kloek en opregt. — Na deze plegtigheid reikte men den nieuwen Ridder zijn stormhoed, zijne lans en zijn schild, hij steeg te paard trok zijn zwaard en vertoonde zich aan het volk dat hem met handgeklap begroette.

Een Ridder, die zijn eed geschonden, of zich door eenige zware misdaad des ridderstands onwaardig had gemaakt, werd op een tooneel ten pronk gesteld en ontedeld, en dan eerst den gewonen regter overgeleverd. Zijn schild werd op het tooneel verbrijzeld, men ontdeed hem van zijne wapenrusting, te beginnen met den helm. In dezen tusschen tijd werd door de priesters den 109 psalm aangeheven. Dan vroeg de Herold drie maal, met honende stem, naar den naam des misdadigen Ridders, vervolgens nam hij, uit de hand van den Wapenknecht, een kom met water, goot het den ontedelde in het aangezicht en gebod dat men hem van het tooneel op de lijkbaar liet nederzakken, om in de kerk te worden gedragen waar het officie der zielen over hem gezongen werd.

De Edelen die hun meester de wapenen in den strijd nadroegen werden Schildknaap, en de jongere adelborsten Pagen of Lijfjonkers genoemd. De oudste zonen voerden gewoonlijk den naam en het schild huns vaders, of noemden zich naar de dorpen of kasteelen welke zij bewoonden. De jongere broeders

lieten niet zelden hunne stamnamen varen om die hunner particuliere bezittingen aan te nemen, terwijl zij de oorspronkelijke wapenschilden verwisselden, of wel de oude kenteekenen behielden, met verandering van den émaux of der kleuren. Veel Edelen dezès lands haalden hunne sporen in Palestina en namen, tijdens de kruistogten, het wapen aan van hunnen Suzerein; van daar dat de leeuwen van Limburg, van Brabant, van Vlaanderen, onder andere verwen, in menig wapenschild nog pronken. De alzoo verkregen schilden bleven in de kasteelen, als roemrijke gedenkstukken, bewaard, dienden in de steekspelen tot bewijs van adeldom, en werden allengs aangenomen als merkteekenen der adellijke huizen.

Het wapen der Hoentzo Broeck (Hoensbroeck) is van zilver vier maal gebalkt van keel, waarover een klimmende tweestaartige leeuw van sabel, gekroond, getongd en geklaauwd van goud. De schildhouders zijn twee gekroonde leeuwen van goud, en de helmsieraden verbeelden een rijksarend van sabel tusschen twee wassende leeuwen, één van hetzelfde de ander van goud. De helmdeken is van zilver en keel.

Volgens eene stamtafel (1) der familie van Haren zouden de roode balken, in het voorschreven wapen voorkomende, genomen zijn uit het schild van Ogier van Haren, Voogd van Maastricht, schoonvader van Johan II Hoen tzo Broeck. Het gebruik dat deze laatste familie (welker schild oorspronkelijk een leeuw verbeelde van sabel op zilver) sedert gemaakt heeft der balken van keel, voorkomende in het Harensche wapen, schijnt deze stelling te bevestigen.

(1) Te vinden in Annales de l'académie d'archéologie de Belgique, deel VI bl. 242.

De oud adellijke familie van Hoen , waartoe de eerste Heeren van Hoensbroeck behoorden, en die in den stam der Mark- en Rijksgraven van dien naam , met allen luister voortbloeit , is oorspronkelijk uit het land van Valkenburg , en wel waarschijnlijk , uit het dorp Hoensbroeck , waar zij vóór zes eeuwen was gevestigd en beduidende allodiaal-goederen heeft bezeten. Zij schijnt , van ouds , de partij der Hertogen van Brabant te hebben aangekleefd , en , zoowel om haar familie- als hooge ambtsbetrekkingen , veel in dat land te hebben verkeerd. Te Maastricht waar zij (1376—1455) het voogdambt , van wege den Hertog van Brabant bekleedde , had zij hare partikuliere woningen , (1) en genoot aldaar , zelfs nog in de jongste tijden , alle burgerschaps regten. (2) Al heeft ook deze familie , in de vorige eeuw , haar verblijf naar het buitenland verplaatst en een vreemden tongval aangenomen , zoo vertegenwoordigt zij niet te min , met het oud adellijke geslacht der Van Schaesberg , het laatste overblijfsel van den Oud-Valkenburgschen adel. (3)

De stam der Hoen tzo Broeck verdeelde zich , met bijbehouding van naam en wapen , (4) in de volgende zijliniën , als : Spaubeek en Visscherweert , Beverst , Velroux en Plenevaulx , Keucken , Veurdt , Oostham , Lismael , Guel , Oud-Valkenburg en Oost op de Maas.

Behalve deze zijtakken komen onder den naam Hoen voor , de Hoen zum Pesch , zijnde welligt de nog bloeiende familie van Hompesch (5) , alsmede de Hoen van Cartils tot Cartils , Rummen , Hoenshuis , Schaloun , Kaltenbroeck , Neufchateau ,

(1) Men vermeent dat zij haar naam gegeven heeft aan de Hondstraat (Hoenstraat) te dezer stede.

(2) Zie *Annales de la Société historique et archéologique à Maastricht* , bl. 216 , alsmede *Recueil der Recessen der Stad Maastricht* , bl. 17.

(3) De nog bloeiende oude familiën van Bongart tot Wijnandsrade en Hoen van Cartils , zijn afkomstig uit het voormalige laud van 's Hertogenrade.

(4) Wij vonden echter somwijlen eenige onderscheiding in de helmsieraden of cimiers.

(5) Onder anderen komt voor een Henricus Hoen van der Pesch. — Eer tijds waren de Graven van Millendonck Baron tot Pesch.

Chevetaigne, Wodemont, Linter, Brughem en Durboslar, voerende een kruis van goud in een veld van Keel. Volgens Robens (1) nam Johan Van Cartils, vòòr of omstreeks het jaar 1392, den naam aan van zijne moeder, die eene Hoen tzo Broeck was.

Eene andere familie die den naam van Hoen heeft aangenomen, is die van der Lip genaamd Hoen, voerende drie rozen van Keel 2—1 op goud. Deze had hare zetels te Wilbrinhoven, Hartenstein, Dreven, Afferden, Blienbeek, Hillenrade, Grubbenvorst en Betgenhausen.

Het voeren van denzelfden naam, bij verschillende geslachten, heeft de geschiedenis der familie Hoen tzo Broeck niet weinig verduisterd, en haar geslachtslijst moeilijk gemaakt. (2) De eerste, dien wij uit dezen huize vermeld vinden, is Herman Hoen tzo Broeck die, met zijnen zoon Johan, den slag van Woeringen (1288) werkdadig bijwoonde. (3) Deze Herman is welligt de Ridder van Hoen die volgens Quix (geschiedte der Stadt Aachen bl. 48) vòòr of omstreeks het jaar 1277, zijn huis, te Aken, afstond tot oprigting van het Witte Vrouwen klooster aldaar.

Johan Hoen tzo Broeck, Burgvoogd van Valkenburg, zoon van Herman, komt voor (1294) met Johan van Gulpen, Albert van Berghe en anderen, als getuige der akte, waarbij Garsilius van Aken, Kanonik van St-Servaas te Maastricht, de hoeve Paffenbroeck, bij Vaels, schonk aan het gesticht van O. L. V. te Aken. (4) Hij had met Aleida Van Haeren een zoon, ook Johan geheeten, die zoo als boven gezegd is, het wapen aannam van zijne moeder beladen met den zwarten leeuw van zijn vader. Zijne dochter was getrouwd met den Ridder Ivo van Cartils.

(1) Landständischen adel des Herzogthums Niederrheins.

(2) Eenige schrijvers zijn van gevoelen dat de Huyn van Amstenrade en de Hoen tzo Broeck, oorspronkelijk dezelfde familie zijn geweest. De wapenen echter bewijzen het tegendeel. Wij zagen dikwijls de Huyn van Amstenrade en van Rivieren, onder den naam Hoen voorkomen, maar nooit de Hoen tzo Broeck onder den naam van Huijn.

(3) Annales Belgique tome VI bl. 243.

(4) Quix Geschichte der stadt Aachen bl. 51.

In den slag bij Stavoren , tegen de oproerige Friezen , (September 1346) sneuvelde Graaf Willem IV van Holland met nog omtrent zeventien duizend man , waarbij veel edele Heeren en Ridders , onder anderen « Heer Goert (Gothard) die Hun tzo Broeck. » (1) Deze Gothard wiens naam, eerst drie eeuwen later, in de familie terugkomt, was waarschijnlijk broeder van Johan II en zwager van Ivo van Cartils.

Gerard Hoen van de Nieuwstad (bij Sittard), dien wij in deze lijst niet weten in te lasschen , leefde vòòr 1380. Wij vinden hem genoemd in eene akte waarbij Obel (Abel) van Vercken *des vrydaechs vur Kersdaghe anno 1380 beleend wordt des hoffs de wilne* (die wijlen) *Geraert Hoens was van de Nidderstat.* — Den 30 November 1212, bekrachtigde Keizer Otto IV, der stad Keulen de tolvrijheid op den Rijn te Keizersweert ; deze oorkonde, gegeven te Aken , was bezegeld door Hertog Hendrik van Brabant, Lodewijk Graaf van Loon , Conrad van Wilre en Gerard de Houne. (2) Wij durven niet zeggen of deze Gerard Hoen dezelfde is, of wel de vader van Geraert van der Nidderstat (3) hierboven vermeld , noch ook tot welke linie Reinier, genaamd Hun Ridder, die met Adam Van Haren in eene akte des jaars 1208 voorkomt, behoort.

Men vindt bij Robens en bij Fahne (Kölnischer , Julichschen und Bergischen geschlechter) een fragment van eene stamlijst der familie Hoen tzo Broeck, beginnende met Johan II, die, volgens verzameling van grafsteen en opschriften en wapenschilden, uitgegeven door den Baron Leon Van Hercken-

(1) Butkens, *Généalogie de la famille de Lynden*. Preuves bl. 31.

(2) Lacomblet, *Urkundenbuch für die Geschichte des Niederrheins*.

(3) Johan van Weert of van Weerst, die de erfdochter getrouwd had van Daniel Hoen, Heer tot Spaubeek , noemt zich (1470) Heer van Nieuwstad , en van Gerdingen , bij Brée. — De familie Hoen tzo Broeck bezat nog , in de voorgaande eeuw , te Nieuwstad , het Kasteel Wettem met aanklevende goederen , de groote tiende aldaar en de kleine te Limbricht. Zij moest , tegelijk met zijne Doorluchtigheid den Prins van Oranje , de kerk te Nieuwstad herstellen en onderhouden , te weten de Prins 1/4 en de grafelijke familie van Hoensbroeck 3/4. In de buitengewone subsidie des jours 1773, betaalde de Markgraaf van Hoensbroeck , wegens zijne bezittingen te Nieuwstad en Limbricht , 543 gl. 2 st. en 6 deniers Holl.

rode , overleden zou zijn in 1346. (1). Deze jaarteekening komt niet overeen met Collette (handschriften) die beweert, dat Johan Hoen tzo Broeck in 1377, van zijn aanverwant den Heer Van Haren, het Voogdambt der stad Maastricht overnam voor de som van 750 oude keizerlijke schilden. (2) Wij vermeenen dat deze Ridder, Heer ten Broecke, en door zijne vrouw bezitter van het Stokleen Haeren , en misschien van dat Ter-Hoenshuis (beide onder Voerendaal) dezelfde is wiens kasteel te Voerendael, in 1364, op last der Commissarissen van den Landvrede , (3) te gronde werd gereten , omdat hij zich tegen dezen Vrede had verzet. (4) Hetzelfde lot viel ook ten deel aan Thierrij van Eys Ridder, aan den Heer van Emmersbach bij Kerpen , terwijl Engelbert van Oirsbeek het onweder afkeerde , door zich bij tijds te onderwerpen (5). Meyer (Aachensche Geschichte bladz. 335) vertelt dit voorval in dezer voege : « So Respect- » mässig nun diese neue Vereinbarung aussah , so dürfte doch » noch dann und wann eine Fledermaus höhnisch drüber » herflattern ; und unter andern war es ein gewisser Goswin » von Heere , Knap vom Wapen ; man erwischte aber densel- » ben , und sperrte ihn zu Aachen in den Vogelbauer ein ; » nachdem er also hier eine gute Weile gerüpselt hatte , liess » man ihn , nach ausgeschwornen Urfehde , wobei die Herren » Reinard Von Schoinvorst , Gerard Rost von Wylre und Rei- » nard Von den Berne Schultheiss zu Maastricht als Zeugen

(1) Zijn zoon, of welligt zijn broeder Gothard, is in dat jaar overleden ; zie hierboven.

(2) Eene geldmunt.

(3) De Landvrede was een verbond tusschen meerdere vorsten en steden. Dit verbond, waartoe allengs veel privaat Heeren bytraden , had oorspronkelijk (1255) ten doel het beteugelen der straatrooverij. Latertijd behoorde ook tot zijn werkring , de kennis der geschillen onderling tusschen de verbondenen gerezen.

(4) Volgens traditie zou hier het Kasteel Hoenshuis bedoeld zijn. Wij vinden echter niet dat dit aan de familie Hoen tzo Broeck behoord hebbe, maar wel aan de Hoen tot Cartils. Het is evenwel mogelijk dat Ter-Hoenshuis het erfdeel zij geweest der echtgenoot van Ivo van Cartils, welke het in deze familie kan hebben gebragt.

(5) Ernst , Historie van Limburg, V deel bladz. 127.

» standen , wiederum vliegen. Ferner liess sich der Ritter
» Johann Hoen gelüsten , zur Beschimpfung des neuen Bundes
» einige Ausschweifungen zu wagen ; es gieng diesem aber
» auch dafür noch um eine gute Sorte schlimmer, als dem
» hieroben gesagten Herrn Gerard zur Dick ; mit seinem
» Schlosse Vurendahl hies es bis im Grunde herunter, und mit
» ihm selbst auf ein ganzes Jahr lang zum Lande hinaus, und
» nun konnte der Herr Johann lachen, ob er wollte. »

De echtgenoot van Johan II was Agnes, dochter van Johan Saecx van Wyck (1), van welke drie kinderen, als :

1° Herman Hoen , van wien hierna.

2° Renier, Ridder der Duitsche orde, Commandeur te Aldenbiessen en later te Utrecht , was de stichter der Nieuwebiessen tot Maastricht. Men vindt van hem , in de geschiedenis der Commanderie Utrecht , waar hij overleed , Anno 1371, de volgende biographische aantekening :

« Hy was ein deuchdelick goet man. Hij dede setten ende
» timmeren dat huys van den Biessen binnen Maastricht ende
» die Balye van Utrecht quam daer toe te baten, al en wast geen
» reden, Hy wert t'Utrecht sieck ende wert ten Duytschen huys
» int choor begraven, besyden Heer Goesen van Garnaer. »

en 3° Catharina Hoen , echtgenoot van Johan van Withem en Issche , Drossaard van Braband (2) van welke Johan , Drossaard des lands van Valkenburg, Heer van Withem , Hautvenne, Walwilre , Mechelen enz. ; Herman van Withem

(1) De familie van Saecx of Sack, bijgenaamd van Wyck (Maastricht) omdat zij van daar afkomstig was, voerde een gebalkt wapenschild van goud en van keel. Johan Saecx komt als Leenman van Valkenburg voor, 1381, in de leenverheffing der halve Heerlijkheid Schinnen, alsmede bij de beleening van 8 mudden rogge en 26 klein ponden was aan Thys van Erckel. Hij was Schoonzoon van Renier van Berne Drossaard van Valkenburg (zie Raadsverdragen der Stad Maastricht, 1385). Welligt was hij dezelfde als Johan Zack die, bij Ernst, Histoire du Limbourg, V deel blad. 168, als Rentmeester des Hertogen van Braband in de landen van Limburg en Overmaze voorkomt. — Hubert Saecx van Wyck en zijne echtgenoot, Maria van der Linden, stichtten een jaardienst in de kerk van Hoensbroeck.

(2) Deze Johan van Withem was zoon van Johan van Cosselaer, natuurlijke broeder van Jan III Hertog van Braband (Butkens trophées du Brabant).

Burggraaf van Daelhem en eene dochter. Catharina van Hoen was vóór 1375 overleden, want haar man en weduenaar huwde in dat jaar met Maria Van Stalle tot Beersele en Hellebeke.

Herman II van Hoen, Ridder, Heer ten Broecke, Visscherweert, Spaubeek enz. herbouwde, omstreeks 1360, den burgt in den Broeck. In den strijd van Baeswilre, bij Kerkrade, 22 Augustus 1371, bevond hij zich, aan zijde der Brabanders, bij het 53 legerkorps onder het vaandel van den Scholtis van Maastricht. (1) Ernst, die de Kommandanten en het nummer der korpsen aangeeft, waaronder de voornaamste Limburgers, in dezen slag streden, zegt dat Herman Hoen, Willem van Neuborg, Willem en Jan Draeck, Frambach van den Broeck en anderen, zich gevoegd hadden onder andere korpsen. Volgens Butkens en het reeds aangehaalde werk van den Baron van Herckenrode bl. 211, zou te Baeswilre, waar meer dan vier honderd Brabandsche en Limburgsche Edelheeren sneuvelden, ook Herman Hoen van den Broeck zijn omgekomen; maar dit kan met de waarheid niet overeenstemmen. (2) Immers volgens Ernst (*Histoire du Limbourg* bl. 141) en Meyer (*Aachensche Geschichten* bl. 346) werd hij 's vrijdags na Maria Boodschap als Juré of beëdigde regter bij den alstoen vernieuwden Landvrede aangesteld. (3) In 1376 ter gelegenheid van de krooning des Roomschen Konings Wenceslaus ontvingen hij en Reinard van Berge en diens zoon, vier kwarten

(1) Butkens, *Trophées du Brabant* I deel bl. 672.

(2) Het kan echter zijn dat Johan II, vader van Herman Hoen te Baeswilre het leven liet en dat bij Butkens L. C. gelezen moet worden « Mr Her- » man Hoen pour *Jean son père mort en la bataille.* » Wij gelooven deze lezing, (hoewel in strijd met Collette HS) meer juist daar reeds de omzigtige Ernst (*histoire du Limbourg*, nota op bl. 132) vermoedt, dat de lijst, door Butkens, getrokken uit een oud register beginnende met het jaar 1374, slechts namen bevat van Edelen, Barons enz. welke, ter zake van geleden schade, gevangenis of dood hunner ouders of magen, door den Hertog Wenceslaus schadeloos moesten worden gesteld.

(3) De overige vijf registers, van wege den Brabandschen Hertog, waren Jan Heer van Grondsfeld, Drossaard van 's Hertogenrade, Reinard van Berne, Drossaard van Vatenburg, Reinard van Berge, Gerard Roitstock, Ridlers, en Tilman van Rayde ontvanger generaal van Limburg.

eerewijz van wege de stad Aken omdat zij aldaar vernachten. (1) Den 14 Maart 1377 gaf hij met Reiner van Berghe (Heer van Guel en broeder van Adam van Berghe Heer van Limbricht) eene schuldbekentenis van twee honderd Goudgulden aan Daniel van Ernich (2), onder beding van regts *inleistinge* met één man, één knecht en twee paarden, zoo de schuld, ten gestelden dage, niet was vereffend. Deze bekentenis op parkement, doorgeknipt ten bewijze van betaling, berust in het archief der stad Maastricht met twee aanhangende zegels; het eerste vertoont een getralieden dwarsbalk, in een getralied veld met het omschrift REI DE BERGHE (een bewijs dat deze familie dezelfde is als die van Berge genaamd Trips) het ander, zeer geschonden heeft in den rand ... T. TRAIECTEN zijnde waarschijnlijk het vervolg van H-Hoen *advocatus Trajectensis*. Dit laatste omschrift doet ons vermoeden dat het Voogdambt van Maastricht reeds vóór den 14 Maart 1377 in de familie Hoen tzo Broeck was, en dat het, om dien tijd, welligt door Herman en niet, zoo als Collette zegt, door Johan Hoen is overgenomen. Ten gevalle van Herman Hoen verhiel Hertogin Joanna van Braband, 26 October 1388, den Broeck tot eene vrije Heerlijkheid, en datzelfde jaar, vijftien dagen in December, werd hij ten overstaan van Schiffelaert van Oost en Rutger Clencken, beleend met het huis te Spaubeek en de daaraan behorende dienstmannen, cijnsen regten en geregtigheden. Hij komt als Leenman met Reinier van Berghe, Johan van Hulsberg en anderen, in de leenboeken van Valkenburg zeer dikwijls voor, en leefde nog in 1397, blijkens de volgende aantekening. « Des Donrestaigs op St Jacopsdach in

(1) Stadsrekeningen van Aken 1376.

(2) Deze Daniel van Ernich, een bedreven Ridder, en tuk op strooperij, komt zeer dikwijls voor. In 1366 onderwierp hij zich den Landvrede. Hij is welligt dezelfde die in 1410 met de Stad Aken een verbond sloot tegen den Graaf van Virnenborg. Bij dit verbond kwamen partijen overeen van allen buit, naar krijgs regt, gelijkelijk te deelen. Wat echter Daniel alleen van den Graaf opleep of betrapte, kon hij geheel voor zich houden. (Meijer Aachensche Geschiede bl. 369).

- » Julio XIIIe XLVIII jaar (1448) soe hait ontfangen zo leen
 - » Her^{re} Gheerart van Scoenbeeke Schepen Trier IIII mudde
 - » roggen erfpachtz opte gueden van Blanckenb^{urg} gelegen tot
 - » Houthem D^{or} (daar) onderpant af is C (100) boenre luttel min
 - » off meer, die Jan van den Bongaert tegen Peteⁿ van den
 - » Bongaert gebruedeⁿ vercocht hadde, *as de br^ux inhelt bij*
 - » Johan Struyver van Bunde *as meenre H. H^{er}man Hoen en*
 - » Claes genat tole van H^{er}re gegx. A^o m. IIIe XCVII van Jousx.
 - » Luytgaert wylne Jans huysvrouwe van deⁿ Boⁿ ghaert. » (1)
- Herman Hoen had ten huwelijk Cecilia van Borne (2) vrouwe tot Visscherweert en Spaubeek, die vòdr 1388 overleden was en hem zeven of acht kinderen schonk : (3)

1° Nikolaas, zoo straks te vermelden.

2° Lambert Herman, Ridder der Duitsche orde, Commandeur te Maastricht en te Utrecht.

3° Daniel Hoen, Ridder, Heer tot Spaubeek, stichter dezer linie, waarvan sub. litt. A.

4° Catharina Hoen, erfgenaam der Pandvoogdij van Maastricht, was gehuwd met Abel Roest van Vercken, anders genaamd de Porceto.

(1) Zoo als de brief van Jufvrouwe Lutgarda huisvrouw van wijlen Jan van Bongard afgegeven Anno 1397 bij Johann Struver van Bunde, Maanre of Momber van Herman Hoen (destijds Voogd van Maastricht) en Claes genaamd Tole van Heer, dit duidelijk inhoudt.

(2) Voerende gevierdeeld van Keel en van goud, of volgens anderen, een schild met drie kepers.

(3) Wij durven niet zeggen of Johan Hoen, Ridder, Heer tot Haeren (Voerendaal) zoon was of broeder van Herman Heer ten Broeck; hij bezegelde, 1406, (met het wapen der Hoen tzo Broeck) de *Scheiding* en *deeling* tusschen diens kinderen. Hij was een der Edelen die te Maastricht het burgerschaps-regt bezaten en, in 1407, door den Gemeente Raad werden ingeroepen om de stad te verdedigen tegen de Luikenaren. (Annales de Maastricht bl. 234.) Hij teekende, 1415, met Nikolaas en Daniel van Hoen, de landelijke vereeniging tusschen Brabant en Overmaze, en, in 1418 verscheen hij, met Goswijn en Gerard van Cortenbach, Stadhouder en Leenmannen des Keurvorsten van Keulen te Heerlen, bij de beleening der landhoeve Mullenbach : « In den jaren XIIIe und XVIIe den 5 tags in Julio, overmitz mich » Goswie van Kortenbach als Richter, Her Johan Hoen van Vorendale Ritter, » und Gerart van Kortenbach als manne mijnes gened. Hern von Collen, » ontfinge Goddard von Molenbach den hoff zu Molenbach mit 30 vohren » landts luttel mij of mijn, ind der renthe von Eijgelshoven mit alle ihre » zubehore auf der Kormes. » (Losse aanteekeningen nagelaten door wijlen Kristiaan Quix, Archivarius der stad Aken.)

5° Arnold Hoen, Kanonik te Luik, verschijnt als gemagtigd Stadhouder der mankamer van Heerlen, bij de beleening der landhoeven Rosenbergh, Terheyden, Geucht en Middelvroenrath, aan Werner van Schonrade: « Int jair uns Heren du man » schreiff m. CCCCXXVIII des freitags um Sint Johannes tag » Baptista zu mitsommer, overmitz mich Arnoldt von Hoen » und als leenheer van wegen und bevehle myns gened. Hern » den Erwirdigen Herr Heren Diederichs Von Moers Ertsbischoffs zu Köllen, und overmitz die manne mit nahmen Gerhart van Cortenbach und Teilken Inden Vorst, ist komen » Werner Van der Heyden und hait ontfangen vur leyn mit » allen ihren zubehore mit namen den hoff zu der Heyden ind » der hoff zu Rosenbergh, ind der hoff zu Geucht, ind der hoff » zu midderst Vroenrade, so wie die von Rade der zu halden » plach als darfur (hiervoren) in diesen boich geschreven » steiht. » (1)

6° Cecilia, gehuwd (1416) met Willem van Merode. (2) Deze Willem verkocht den 22 Mei 1416 aan zijn zwager Nikolaas Hoen, Ridder, Heer ten Broecke, de hoeve Nythuysen, bij Wylandsrade, en op Matheusdag den H. Apostel 1418, gaf hij denzelfden Heere ten Broecke een parkement-brief nopens de geregtelijke *inleistinge*.

7° Mabilia Hoen, kloosterdame te Bortscheid.

Nikolaas I van Hoen, Ridder, Heer ten Broecke en Visscherweert, wien Hemricourt (3), het wapen geeft der Hoen van Carthils, was een der Edelen, in 1407, door den Raad van Maastricht uitgenoodigd om de stad te komen verdedigen tegen de Luikenaars. Hij bezegelde, 4 November 1415, met Daniel en Johan Hoen, Johan van Withem, Hendrik van Gronsfeld en Rinckberg, Adam van Berghe, Heer van Limbricht, Andries van Merode, Heer tot Franckenberg, Reiner van Berghe, Heer

(1) Losse Notas, nagelaten door wijlen Kristiaan Quix.

(2) Voerende van goud vier maal gestreept van keel, met eene getandte bordsuur van lazuur.

(3) Miroir des Nobles de la Hesbaye, bl. 54.

tot Guel, Jan en Renier van Hulsberg, Reiner, Heer van Nuborg, Jan Huyn van Amstenrade, Godhart Dobbelsteyn van Doenrade, Goswyn en Peter van Cortenbach, Willem van Retersbeck-Schaesberg, Adam en Eustache van den Bongard, Gerard van Caldenborg, Conrad van Bensterode, Arnt en Goswyn van Tzevel, Gerard van den Eyckholtz en meer anderen, de landelijke vereeniging tusschen Braband en de steden en landen van Limburg, Valkenburg, Daelhem, 's Hertogenrade, Wassenberg, Gangelt, Millen, Vucht, Kerpen-Lommessen en Spremont. Hij komt als Leenman van Valkenburg voor, bij de beleening der hoeve Imstenrade, aan Johan Schavedriessche, Johans zoon : « Scavedriessche Johans zoon van Emsen- » rode hait ontf^m (*tenet* Lambrecht van^m Driessche) o^m mitz » H. Claes Hoen Ritter en^m Arnolt van Bentsenroide den hof » zo Emsenroide mit XXXVI boenre. » — « Item derselve (*te-* » *net* Lambrecht van^m Driessche) dat guet zo Loroit (Soroit) » dat Ingrams van Sursen (1) was. » Nikolaas Hoen had tot echtgenoot Catharina, dochter van Johan Maschereil (2), Heer tot Rade (Wynandsrade) en van Maria d'Oupeij, bij welke hij zes kinderen verwekte, als :

1° Herman III van Hoen, Heer ten Broecke werd, 1429, in Braband met deze Heerlijkheid beleend. In Maart 1430 verhief hij, overmits Arnt van Tzevel, Stadhouders, Dries Knoyen en Peter van Heyenhoven, de hoeve Nythuysen, en den 7 Februarij 1442 verscheen hij, met Johan Hoen van Cartils, bij het volgende leenverhef : « Peter Wyer hait zyn leen ontf^m daar zyn » vader uutgestorven was ov^m mitz Stadheld^m Arnt van Chevel, » H^mman Hoen Her^m ten Broecke en Johan Hoen van Cartiels » as man VII Februar A^o XLII. » Hij leefde nog in het jaar 1446 en overleed omstreeks 1458; hij had met Catharina van den Broich, Vrouwe te Dalhof, geene nakomelingen.

(1) Soeret, een leengoed onder Heerlen.

(2) Voerende geschakerd van goud en lazuur in zes deelen. Op den helm een wassende jongeling met rooden hoed en geschakerd kleeid.

2° Nikolaas; van wien hierna.

3° Cecilia Hoen, Abdis van Munsterbilsen, schonk, 21 September 1458, aan haar neef, Johan Hoen van den Broeck, zoon van Johan, Heer te Velroux en Plenevaulx, de *allinghe* hoeve Nythuysen, die zij geerfd had of gekocht van haar broeder Herman, Heer ten Broecke. Zij gaf haar naam aan een bosch gelegen tusschen Heerlen en Brunssum, thans Bresiliën-bosch, toebehoorende den Graaf d'Ansembourg-Neubourg (1).

4° Maria Hoen, gehuwd met Johan Huyn van Amstenrade (2).

5° Aleyda, echtgenoot van Alexander van Boedberg (3); en

6° Johan Hoen, Ridder, Heer tot Velroux en Plenevaulx, Stichter dezer linie, waarvan sub. Litt. B.

Nikolaas II van Hoen, Ridder, en sedert het overlijden van zijn ouderen broeder, Heer der halve Heerlijkheid ten Broecke, was gehuwd met Agnes van Bock tot Lichtenberg (4), dochter van Oliverius van Bock, Ridder, en van N. N. van Bosch tot Mopertingen, bij welke hij drie kinderen verwekte, als:

1° Nikolaas van Hoen, zoo straks te vermelden.

(1) Dit Vrouwe-Cecilia-bosch, vroeger van beduidender uitgestrektheid, is welligt *dem abdisen busch* waarvan Peter Vijgen, in zijne aantekeningen over Heerlen gewaagt: « Ist ouch ija dem vuersch. thijt (1542) gebuert dat » men die vest van Herlen sterckden, datmen uit *dem abdisenbusch* » halden ejne groete mennijcht van holt oem daemijt Steckaten te maec- » ken..... » (G. D. Franquinet, *Analectes Limbourgeois*.)

Deze Peter Vijgen, schepen, schijnt latertijd het ontvanger-ambt der hoofdbank Heerlen te hebben bekleed. Wij vinden van hem de volgende kwitantie, gedagteekend Heerlen den 5 Febr. 1582: « Bekenne inde gestaen » ich Peter Vijge durich dejsse ende mijne ondergescriffter handschrijft » das ick ontfangen haefte von deme Eedelen Joncher Goddard Hoen Heer » ijn Her Honsbroeck, twee rijcx kruijtsdalre, dont voifdenhaffen gl. Brab. » inde darmijt mijch alle vorgaende reste van scaijtzijnghe van Frau Sijl- » lenbuijs betalt. »

(2) Voerende van keel, met een achtkoppig slangenkruis van silver beladen met een opperschildje van hetzelfde, waarin drie munten van keel 2-1.

(3) Een oud Geldersch geslacht, vermaagschapt met de huizen van Egmond, Valkenaar en Duvenvoorde, voerende een doorsneden wapenschild van lazuur en in het bovendeel drie voorbijtrekkende Merletten van keel op silver.

(4) Voerende van sabel met een balk van goud, waarboven drie voorbijgaande endvogels van hetzelfde. Op den helm een wassende bok van sabel, gehoorn en getongd van goud. Deze familie is niet te verwisselen met die van Bock tot Patteren, Obbendorf, Brunssum, Waremborg, voerende, gelijk Kleef, een kruis van zes leliënstangen in een veld van silver.

2° Aleida, echtgenoot van Johan van Hulsberg, genaamd Schaloun, die later hertrouwd was met Elisabeth van Wevorden. Men vindt, op het kerkhof van Oud-Valkenburg, een grafsteen met hunne wapenschilden, namelijk Hulsberg (1) in het midden, Hoen tzo Broeck ter regter en Wevorden (2) ter linker zijde. Deze steen, eenigzins beschadigd, draagt, in Gottische letters, dit gebrekkig omschrift, in twee lijnen : . ouffrouwe Aleyt van de Brueck (3) die starff ynt joer ons Here M.CCCC. I.... . ouffrouwe Elibeth van Wevorden des X^{den} daichs in der.....

en 3° Barbara Hoen, gehuwd met Johan van Cortenbach (4), Stadhouder der leenen en Voogd des lands Valkenburg, stichter der kerk te dezer stede.

Nikolaas III van Hoen, Ridder, Heer ten Broecke, werd 1473, met de helft dezer Heerlijkheid beleend. Hij had ten huwelijk Johanna dochter van Arnold van Corswarem (5), Ridder, Heer tot Nyle, Maleve, Craenwyck, en van Agnes van Waroux genaamd Warfusée. Zes kinderen zijn uit dit huwelijk gesproten, als :

- 1° Herman, van wien hierna.
- 2° Aleida Hoen, Kloosterdame te Roermond.
- 3° Margaretha, Kloosterdame aldaar.
- 4° Eene dochter, gehuwd met Wolter van Kessel (6).

(1) Voerende, op zilver, drie munten of kogels van keel geplaatst in regts schragenden balk.

(2) Voerende een regts springend hert van zilver in een veld van lazuur.

(3) Dikwijls vonden wij de familie Hoen tzo Broeck, bij den naam Broeck alléén, aangeduid. Dit is onder anderen het geval in *Notice historique* over het oude kapittel van Munsterbilsen, waar de Abdis Cecilia Hoen genoemd wordt Cecilia van den Broecke. Welligt was ook Lambert in *Gheenbruec* die, op St. Remeydsdag 1380, met Peter van Hulsberg, Jan van der Hertlen, Godhart van Vleitingen, Otto van Renneberg, Gerard van Luitken, Philips Ridder, Arnold van Wilre, Michiel van Vleitingen en Renier van Lodenaken, tot gezworen der Stad Maastricht gekozen werd, een Lambert Hoen van den Broecke. — In eene oorkonde des jaars 1390 wordt het dorp, of de Heerlijkheid, van den Broeck genaamd *Gheenbroeck*.

(4) Voerende van goud met drie banden van keel; op den helm een wasende jongeling.

(5) Voerende op een schild van hermelijn twee dwarsbalken van keel; op den helm een cedertak van goud.

(6) Voerende van zilver met vijf ruiten van keel geplaatst in kruis.

5° Agnes, echtgenoot van Johan van Harff tot Alsdorp (1).

6° Maria Hoen, geestelijke Zuster in het adellijk klooster van Heinsberg.

7° Barbara, Kloosterdame te Munsterbilsen.

Herman IV van Hoen, Heer van Hoensbroeck (2) was 1490, kanonik der kerke van Sint Lambert te Luik en werd, 1516, met de halve Heerlijkheid Hoensbroeck beleend. Hij komt, als Leenheer van Hoensbroeck voor, met Rolman Hoen van de Keucken, zijn neef, in eene ackte des jaars 1537, waarbij het huis Terlinden verpand wordt ten behoeve des kloosters van Brandenburg, bij Walhorn. Hij was gehuwd met Maria de erfdochter van Godfried, Burggraaf van Dauer, (3) Ridder, Heer van Lismael, Ham, Peterem, en van Catharina de Wijdue. Zij hebben stichtingen gemaakt aan de kerk van Hoensbroeck, en jaarlijks 13 vat rogge aan de armen (4). Zij waren vóór 1557 overleden; hun beider kwartieren of familie afstammelingen vinden wij, in dezer voege, afgeteekend: vaderlijke afstammelingen, Hoen en Maschereil, Lichtenberg en Bosch tot Mopertingen, Corswarem en Hannut, Warfusée en Gothem. Moederlijke afstammelingen, Dauer en Lismael, Enghien en Immerzele, Wydue en Scheenhault, Asch-Grimbergen en Jauche (5). Twaalf kinderen zijn uit hun huwelijk gesproten, als:

(1) Voerende doorsneden, onder van zilver en het bovendeel van keel, waarover een turnierkraag van lazuur.

(2) Hij schijnt de eerste te zijn geweest die dezen naam aldus voerde.

(3) Voerende van keel met een band van zilver, waarover brochant een baarstel van lazuur. Op den, van goud gekroonden, helm een zilveren kaproen.

(4) Onderpand een bunder bouwland, genaamd *den Voogd*, en Pouwels Cremers goederen.

(5) Wij meenen den liefhebbers van wapenkunde geene oudienst te doen met de volgende opgave:

Hoensbroeck, zoo als boven.

Maschereil id.

Bock van Lichtenberg id.

Corswarem id.

Bosch tot Mopertingen, voert vair met een balk van goud, waarop drie leliën van sabel; op den helm één lelie van sabel tusschen twee hoorens van lazuur.

Hannut, van vair; op den helm een wassende bok van zilver met baard en hoorens van goud.

1° Wolter, Heer van Hoensbroeck, Haeren en Oostham, was getrouwd met N. Van Hulsberg, van welke geene afstammelingen; en in tweede huwelijk met Mechtildis Huyn van Amsterrade, weduwe van Librecht van Hulsberg, genaamd Schaloun, bij welke hij ook geene kinderen verwekte. Wij vinden hem genoemd met zijn neef, van Gaveren, Heer tot Elsloo, in een handschrift sprekende van een oploop die binnen de stad Maastricht heeft plaats gehad, in de maanden September en November des jaars 1539 (1). Hij sloot, 1562 den 21 Mei, in tegenwoordigheid van Leonard Snyders kapelaan, eene reke-

Warfusée, voert van keel bezaaid met leliën van zilver; op den helm een leeuw, tusschen twee vlerken van keel bezaaid met leliën.

Gothem van Riddercherck en Herck St. Lambert, voert doorsneden, boven van goud en het onderdeel van sabel; op den, van goud gekroonden, helm eene figuur die wij niet kunnen verklaren.

Dauer, zoo als boven.

Lyssmael, voert van zilver met drie ankers van sabel; in het regter kwartier Dauer. Op den, van sabel gekroonden helm, een kaproen van zilver.

Enghien, van zilver met drie leliën van sabel, zijnde Immerzele; in het regter kwartier Enghien, zijnde gegironneerd, in tien deelen, van zilver en van sabel; deze laatste beladen met kruisjes van goud. Op den helm een cedertak, tusschen een gevleugelt van zilver.

Immerzele, voert van zilver met drie leliën van sabel 2-1. Op den helm twee beerenpooten van zilver.

Wydue, voert vair met een balk van goud beladen met een gaanden leeuw van keel; op den helm een wassende zwaan van keel gevleugeld van zilver.

Scheenhout, van zilver met een, van acht gouden munten omzet, hartschild van lazuur, waarin een klimmenden leeuw van goud. Op den helm een kegel van goud en van keel.

Asch-Grimberge tot Westwezel, voert een balk van sabel in een veld van goud, waarover brochant een Andreas kruis van keel. Op den helm een luipaardskop van zilver.

Jauche of Ghete, van keel met een balk van goud. Op den helm een vederbos van keel, waarin de gouden balk herhaald is.

(1) Lens (Laurens) van den Blocquerien, een ooggetuige, heeft omtrent deze gebeurtenis, bij Pelerin (essais historiques) en anderen, weinig en zeer uiteenlopend beschreven, het volgende opgeteekend: « A° 1539 den XXII Septe "b" heeft der scholtet vaⁿ Tricht Joncker Gerit vaⁿ Goir, Peter Fraⁿbach » willen vangen doer bevel des Hertogs vaⁿ Brabant omtreⁿt ij ure naemid- » dach, wellige ij (welke twee) terstont gescheyden waerden enⁿ dy ge- » meynte bestond sich te vergaedereⁿ en liepeⁿ dy laⁿtzcroen (stadhuis) op en » hieveⁿ den Burgemeyster Remeys Printeⁿ eyⁿ stuck vaⁿ syneⁿ voerhooft » aff, wellich tⁿ stont verbondeⁿ waert, daernae verbarch hy sich meer waert » ter stont vondeⁿ enⁿ aff geleyt indⁿ merckt toern den sy opgeslaegeⁿ » haddeⁿ en dwongeⁿ hoem daer toe dat hy dy merckt clock aen treckeⁿ » moest daert seyl terstont aff brack, doen liepeⁿ sy om deⁿ scholtet vorss. » den sy vondeⁿ gevouweⁿ boveⁿ in dat dinckhuys toernken in dy Koer-

ning met Gercken Henssen, ontvanger der armen van Hoensbroeck; hij woonde destijds te Maastricht, of te Wyck in het huis

» waech, den sy mit maniereⁿ aff cregen heem geleyd toe seggende, wel-
 » lich sy niet en hielden meer sy leydenteⁿ op den merckt daer sy ten ij
 » mael ter eerden sloegeⁿ enⁿ te weers doer t lyff stoekeⁿ, daer lach hy
 » jemerlick alle den caldeⁿ nacht tot des andereⁿ middages toe, doen was
 » hy gedraegen op der Heereⁿ Huys daer hy sterff so bald als hy werm was.
 » Der Burgemeyster der sloegen sy terstont doet, wellige nacht vurss. hed
 » se niet so calt en nat geweest dat gebooffte hed vil meer quaetz gedaen.
 » Sy deeden den goedeⁿ luyden so vuel hoemlien aen als die joeden ons L.
 » Heer aendoen mochten wellich te seggeⁿ vuel te schentlich is. Doen sloe-
 » gen sy dat preckereⁿ cloester op, alle sluet aff, kelder op enⁿ bedreiveⁿ
 » vuel woest mit eeten enⁿ dri-ckeⁿ. Doen liepeⁿ sy over St. Servaes
 » cloestⁿ eyⁿ des tsnachts te ij ureⁿ clopptⁿ om tortsen te crygeⁿ vaⁿ poert
 » te poert, Noch deeden sy des nachts eyneⁿ roep dat alle man uut comeⁿ
 » soldt op deⁿ merckt off meⁿ soldse gelyck den andereⁿ neer leggeⁿ, sy
 » soechten dy acht geswoereⁿ enⁿ Commissarisⁿ om hou insgelyckeⁿ te
 » doen, meer sy en vondeⁿ nymaⁿ t. Geurt indⁿ ancker viel des snachts
 » vanⁿ syneⁿ huysse mit eyneⁿ seyle en hadde alle syn hand opgeschoert
 » vaⁿ dⁿ seyl, enⁿ was t smorgens te vyff ureⁿ te Luyck en sacht dat alle
 » strateⁿ vol doeden leegeⁿ te Triericht waer om die ganze stadt vaⁿ Luyck
 » bedruct was enⁿ alle landⁿ omtreⁿ t ons enⁿ alle Brabaⁿ t doer. Der bis-
 » chop vaⁿ Ludick Cornelis vaⁿ Berge quaⁿ uut Vrieslant op mit drye per-
 » den alleyn enⁿ was St. Remeys dach op petersem daer dy stadt haer gede-
 » puteerde sandt dy tot weenijger audieⁿ tien comeⁿ condon enⁿ alle dye
 » priⁿ-cipale goedeⁿ wareⁿ gevloideⁿ teegen St. Remeysdach om sorge
 » eyⁿ groeteⁿ oplonps. Des andereⁿ daghes liep alle dat gesmack der ge-
 » meyeⁿ te op St. Servaes Cloester eeten daer meⁿ hon torten moest geveⁿ.
 » Beyssel fort sloegen sy affter op enⁿ syn eyⁿ camer, meer sy en voⁿ dⁿ
 » (vonden) niet t eeten sy nomeⁿ rotⁿ vleysch uuter pykelen enⁿ soedent
 » bij eyⁿ re vure, want sy en trochtent (want zy trokken het) doer hon
 » landeⁿ dat houⁿ t sap vaⁿ den mond aff liep, syneⁿ verguys (wijn)
 » dronckeⁿ sy uut en sachten sy en heddeⁿ noyt gemeyⁿ t dat der tzaert heer
 » (Geneesheer) so cranckeⁿ wyn gedroncken sold hebben. Der ryproost H.
 » Anthonis Koelen presenteerdeⁿ hon eeteⁿ en drinken dae gingeⁿ sy vaⁿ
 » loopeⁿ, alle dy ander cloesters moesten se al noedeⁿ (inviteren) mit vyftich
 » off mit hondert temael. Gabriel der schomeeker was in den beijart (een
 » Godshuis) en wold hebben twee schoen beghinckens in stulpe hemptkeⁿ s
 » ueeveⁿ hom, enⁿ versch lombart waer doer dat noch heijt Gabriels wit-
 » broot enⁿ eyne speet mit vetteganse boven onder Schaeppscholderen, waer
 » out meⁿ mercken mach syn boutheyte (domheid) waⁿ t hasen enⁿ knyn on-
 » der gans behoeren te liggen hon vet ontfanghen. Nae middach vergaderdeⁿ
 » dy geswoereⁿ teⁿ rade enⁿ dreeveⁿ dy boeveⁿ uuter den Clusters waerom
 » sy seer bedroofft waereⁿ waⁿ t sy niet gedacht en hadden te scheyden, dan
 » teegen den nacht noch vil meerder woest te doen. Den xxij dach Septbrⁿ
 » woerden dy doeden begraveⁿ der Scholtet Sint Jan indⁿ koir enⁿ den Bur
 » gemeyster te predijker. Cortz daer nae sanden sy Peeter Indye wyl honneⁿ
 » ryboed nae Bruesselt tot teⁿ raede om troest van hon te verwerveⁿ des mis-
 » daet wellich daer behalden waert enⁿ op Vulvorden gevoert als eyⁿ der des
 » handels ouch plechtich waer.
 » Op Sint remys dach waereⁿ gekoreⁿ tot Burgemeysters Joncker.... Staet
 » enⁿ Thomas Nys, geswoere Aert Braetz, Aert Crassartz, Merten vaⁿ
 » nyvels, Vaes Pilsers vaⁿ As, Gilis Goltzmit, Willem van Born, Willem

der Huyn van Amstenraedt, dat hy togtgewijze bezat, krachtens testament van Mechtilde van Amstenraedt, dd. 7 Julij 1556. Hij

» Weertz en Vreins in dy roe hant » (Daar het H. S. onduidelijk is, kunnen
 » wij voor de juistheid der eigennamen niet inslaan.)
 » Wellich raet vurss. ter stont alle Schutte by den andere deeden
 » kœne en op ey nieu sweeren, soe wat gerucht datter queem dat sy
 » terstont den merckt in halde solden. Daer nae waert die stadt in braba
 » te te Hoove onthoeden daer der Burgemeyster Stael. Vaes va As geswoere,
 » joncker Aert va Bunde schepen der banck van Braba t en Jan va
 » Riempschepen der banck van Luyck hin reysden, meer sy creegen weenich
 » audie cie dan dat sy by ne (binnen) XV daegen weeder queemen en breche
 » ten reparatie ende oblatie, waerop sye vuel raetz sochten. en san en (zonden)
 » H. He rick Dollart en Wille va Born tot Collen om raet te haelen, wel
 » lige weder quaeme den XIII dach Nov br. en brachte onderteyken
 » va vier doctore dat me justicie doen solde over alle dye gheen dye
 » raet, daet off ysent (consent) daerin gegeeve hadde off me eyne sack
 » reyde maeken (gereed maken) om die princen en parthye te vernoege.
 » Op Sint Mertens avo t omtre t viij of negere ure waert de raet ey
 » waerninge (waarschuwing) gedae want dye quade parthye vuergenome
 » hadde die toecome de vroelicke nacht als alle man inde rusten weer dye
 » ander goede parthie vernielt hebben waerom men terstont dy Schutte by
 » den andere deede dy seer bald den marcet in hadden. Daer sich by maek
 » de my Heer van Gavere en Joncker Wolter va de Hoe sbroeck
 » en riepen al dat me justicie doen sold eer sy van de merct wolden gaan.
 » Terstont vergaederde alle dye Heere en Suppositen va der Kercke va
 » Sint Servaes opt cloester voer inckevorts peert (voor de deur van zekeren
 » Inkevoert) mit honne geweer, so bald als dye Schutten dat verhoerde en
 » der raet, schickte zy H. Lens Meys scepen der ba ck va Ludick mit an
 » dere goeden burger tot den Heere op t Cloester en dancte hon seer
 » hon biddende dat sy wolden sich by den andere halden en doen als goed
 » borgher schuldte te doen weere hun presenteere de mit lyff en macht by
 » te staan oft noet weer, en daet men wael omsyn wolde offter eynige
 » vergheederingen der boesen eergens syn mocht.
 » Terstont H. Matheus Gebuergin eerste deken en H. Simon Stouten Scho
 » laster stalte sich te peerd en reeden nae den raed met x off xij Supposi
 » ten, den raet insgelyken presenteere de bystant mit lyff en goet. Daer
 » der raet hon seer aff dancte. Terstont reede sy nae den marcet daer dye
 » Schutte mit opgericten veentjens trochte en hielden, wellige terstont
 » eyne rinck maecteden daer wy by ne stonden, daer wy tot alle sy
 » den ons beloefde bystant te doen en wy hon mit lyff en mit goede. Wel
 » lige Schutten vors. en ons Heere mit ho ne Supposite sich vyff dach
 » lanck alle nacht en twee dach alle de dach by den andere gans hielden,
 » dy Schutten op den merct en dy Heeren opt Closter. Den ersten dach
 » gaeve ons dy Heere teeten en te drincken en stockten groete viere
 » (men wil dat dit vuur aanstoken, *St-Mertensvuur*, der stad, onder andere
 » straffen, werd opgelegd om daardoor een oud gebruik, of misbruik, verach
 » telijk te maken). Des nachtz te xi ure haelden dy Schutte onss tusschen
 » xl of l en leyden ons opten merct en honre ginck so vil mitte burge
 » meyster Stael en der Stadt dienre nae Wyck en vinghe eine va den
 » pri cipale heuffstucke geheyten Willem mitten baerd als (alias) bongen
 » ner ey smit. Doen creegen ons luyd orloff en quamen opt cloester
 » dan satte sy op dy lanscroen Daer nae qua Thomas Nys der ey Burge
 » meyster doen by verhoert hadde dat dys geva gen was mitten synen op

leefde nog in 1570. Zijn jaardienst, in de kerk van Hoensbroeck, wordt gehouden, *feria sexta ante dominicam laetare*, en dan worden telkens aan de armen uitgereikt negen gulden Brab. of de waarde daarvan (1).

2° Nikolaas Hoen, Duitsche Orde-Commandeur, overleed in het jaar 1567. Zijn grafsteen (2), geplaatst in een vertrek der voormalige Commanderie Bernissem, bij St.-Truyden, verbeelt hem gewapend en gedost in het kleed zijner orde, de handen gevouwen, het kruis op de borst en een legerbijl onder zijne voeten. Aan de regter zijde staat zijn stormhoed en aan de linker liggen zijne handschoenen. Boven de peluw, waar zijn hoofd op rust, vertoont zich het oorspronkelijke wapen der Hoen tzo Broeck, namelijk, in zilveren velde een klimmende leeuw van sabel, die op den helm wassend herhaald is. Ter zijde staan de wapenschilden van Hoensbroeck (moderne), Lichtenberg, Corswarem, Warfusée, Dauer, Enghien, Wydue en Ghete. De hoeken van den steen zijn versierd met allegorische figuren der vier Evangelisten en het opschrift luidt: Claes Hoen tzo Hoensbroeck 's huys bernsche duyts-Ordens Co^mmenduyr dy sterft a^o 1567. ap. 18. bydt voer die seel om Gods genade.

3° Arnold Hoen, Ridder, was 1569, Kononik van St. Lambert te Luik, later Dekan en Proost van St. Jan en Paul.

4° Maria, Abdis te Nivelles. Zij wordt met hare broeders Arnold, Herman, Johan en Willem genoemd, 1556, in het testament harer Zwagerin, Mechtildis Huyn van Amstenrade.

» dy lanscroen en meyⁿ dⁿ den gevaⁿ gen aen te spreken meer sy en mochtⁿ
 » ten enⁿ hij en wolde sich der saecken niet onderwindⁿ waerom ten dry
 » plaetsen op die lanscroen schutteⁿ gelacht waerden in wellige plaetse
 » onss weer tusschen xl en l hin moesteⁿ gaen op den merct enⁿ stondeⁿ
 » daer vaⁿ eyⁿ uure tot vii uure enⁿ leedeⁿ groete kalde. Ich Lens vaⁿ dⁿ
 » Blockquerien was aldaer bij. »

(Van den Blocquerieu, eene bekende familie, voert gevierdeeld, het 1 van keel bezaaid met biljetten van goud, waarover brochant een leeuw van het zelfde; het 2 een draak van lazour in zilveren velde; het 3 een vogel van lazour op zilver en het 4 van keel met biljetten van goud beladen met een wildenman houdende eene knods in de regter en eene armplaat van goud in de linker hand.)

(1) Register der armrenten.

(2) Afgebeeld in (Collection de tombes etc. door den Baron de Herkenrode, bladz. 210.)

5° Herman Hoen, kloosterling te St. Corneli-Munster.

6° Anna, kloosterdame te Herckenrode.

7° Isabella Hoen, kloosterdame te Millen.

8° Catharina, geestelijke Zuster te St. Gerlach.

9° Godhard, van wien hierna.

10° Johan, stichter der linie van Lismael, te vermelden sub Litt. D.

11° Aleyda, Abdis te Millen; en

12° Willem Hoen van Hoensbroeck, ongehuwd overleden. Hij werd 1542, toen Maastricht door den Hertog van Gulik bedreigd was, met Hendrik van Merode, Heer tot Petersheim, en Conrad van Gavere, Heer van Elsloo, in de stad gezonden met volmagt om middelen van verdediging te bewerkstelligen (1).

Godhard van Hoen, Ridder, Kanonik van St-Lambert te Luik en later, Heer van Hoensbroeck, Oostham enz., trouwde in 1554 met Geertruid van Merode, dochter van Ulric, Baron de Bornheim en van Ursula van Hompesch. Hij kocht 1567, van het klooster Brandenburg, eene jaarrente van 11 1/2 Goudgulden staande op het huis Terlinden. Hij werd, in 1576, waarschijnlijk bij het overlijden zijns ouderen broeders, Wolter, met de halve Heerlijkheid Hoensbroeck beleend; zijne bovengenoemde echtgenootte schonk hem de volgende kinderen:

1° Herman, Stichter der linie van Oostham, waarvan sub Litt. E.

2° Wolter, Stichter der linie van Guel, te vermelden sub Litt. F.

3° Ulrich van Hoen, van wien hierna.

4° Maria Abdis, te Nivelles; en

5° Catharina Hoen, kloosterdame, te Nivelles.

Ulrich van Hoen, Heer van Hoensbroeck, komt voor, 1590-1611, met Jacob van Brembt tot Etzenrade, later met Walraf van Schellart-Obbendorf als Commissaris der Ridderschap en des lands van Valkenburg. Hij gaf, in 1630, aan Hendrik

(1) Pelcrin, *Essais historiques et critiques*, bl. 321.

Kerckhoffs eene huurcedul wegens den *voorhof* van het kasteel Hoensbroeck, en stierf aldaar den 8 September 1631. Hij had tot echtgenoot Adriaana van Boedberge tot den Haag (bij Gelder) en in tweede huwelijk, Catharina van Spies tot Schweinheim (1). Uit het eerste huwelijk sproten twee kinderen, als :

1° Adriaan, van wien hierna.

2° Agnes, echtgenoot van Willem van Lerodt (2). — En uit het tweede huwelijk :

3° Godhard, Duitsche orde-Ridder, gesneuveld in den oorlog van Savooijen, 1617.

4° Caspar Ulrich Hoen van Hoensbroeck, Ridder der Duitsche orde, was 1632, Commandeur te Beckevort en later te Gemert. Den 27 Januarij 1631 verhief hij, bij procuratie van Edmond Huyn, Commandeur der Balie Biessen, de hoeve Wigelrode, bij Bingelrade. Hij was een geletterd man, was ervaren in staatkunde en had eenigen invloed bij de Regering, die, tijdens zijn bestuur, aanspraak maakte op Gemert. Toen deze heerlijkheid, in 1652, door de Lotharingsche troepen bedreigd was, huurde de Commandeur een huis te Breda om zich derwaarts, met de zijnen, terug te trekken. Hij stierf te 's Gravenhage, den 31 Julij 1655, en werd te Gemert, in het koor der kerk, begraven.

5° Catharina, Kloosterdame te Bortscheid teekende, 1677, met Antoinette van Hoen, Maria van Reede, Abdis, en andere kloosterdames, een vergelijk tusschen de Abdi en de inwoners van Bortscheid. (3)

6° Johanna Maria, Nonne bij de de Wittevrouwen te Aken, geboren te Hoensbroeck, den 4 Augustus 1606, ging, in 1621, bij de Clarissen om een strenger leven te voeren. Zij werd, in 1628, Abdis van dat klooster; zij teekende, in 1657, met Maria Agnes

(1) Voerende van sabel met een gekroonden leeuw van goud omzet met vijf mosselen. Dit wapen, bezijden dat van Hoensbroeck, in zwarten marmerssteen gebeiteld, bevindt zich, boven eene haardstede, in een der vertrekken van het kasteel Hoensbroeck.

(2) Voerende van zilver met een klimmenden leeuw van sabel.

(3) Quix, Beschreibung der stadt Burtscheid, bl. 157.

van Loë-Wissen, Gosina van Golsteijn-Breijel en andere zusters, eene akte ; zij leefde nog in 1669 (1).

7° Margaretha Agnes , kloosterdame bij de Wittevrouwen te Aken stichtte, 1642, met hare medezuster, Maria Euphemia De Carouste, het klooster van St-Gilles, later Beauregard te Luik ; waar zij , blijkens het volgende grafschrift , in 1685 overleden is: « Ici repose la très illustre Dame Marguerite Agnes Baronne née de la maison de Hoensbrouck , première fondatrice de cette maison d. le premier de Mars 1685 (2).

8° Geertruid Hoen , gehuwd met Lancelot van Horion , van welke een zoon , Peter Ulrich , geboren te Hoensbroeck , den 30 November 1621 ; en

9° Daniel Hoen van Hoensbroeck, Heer van Oud-Valkenberg en stichter dezer linie , kreeg bij de deeling van 1631 de goederen van Oud-Valkenburg , het kasteel Haeren met aanklevende landerijen groot aan mate 350 bunder , de hoeve Lindenhof en die van Steynis (gemeente Voerendaal). Hij komt voor, 1633—49, als Commissaris der Ridderschap en des lands van Valkenburg en werd, 1634, van wege de staten , naar Brussel afgevaardigd om ten hove te vertoonen, dat het land, door de belegering van Maastricht, veel had geleden en eene vermindering van schattingen behoefde. In 1637 zonden hem de staten van Overmaze, als afgevaardigde, andermaal naar Brussel , en , in 1647, was hij als zoodanig benoemd naar 's Gravenhage. Hij heeft veel gewerkt in de landsaangelegenheden veroorzaakt door het traktaat van Munster.

De Staten van Valkenburg deden hem , 1647, een geschenk van 300 gulden, wegens diensten die hij den lande bewezen had, toen de Lotharingsche troepen, ten laste van Valkenburg, in het land van Limburg kantonneerden. Wij hebben, ondanks veel nazoekingen, niet kunnen achterhalen welke zijne vrouw is geweest. Hij was vòòr of omstreeks 1671 overleden , en schijnt

(1) Quix, Spital zum H. Jacob, bl. 5.

(2) Suffragans de Liège, door Ernst, oud-Kanonik van Rolduc, bl. 236.

eene erfdochter te hebben nagelaten, die gehuwd was met den Baron Johan Karel van Haudion tot Giebrechies (1), vader van Ulrich Hermengilde van Haudion, echtgenoot van Johanna Hubertina de Warnant (2). Deze verkochten Oud-Valkenburg, Haeren, Lindenhofen Steynis, in de eerste jaren der 18de eeuw.

Adriaan, Baron Hoen van Hoensbroeck, werd, in 1631, met de helft dezer Heerlijkheid beleend. Hij was in 1606, student op de hoogeschool van Leuven, erfde van zijn oom, Arnold van Boedberge, de Haagsche goederen met het Erfmaarschalkambt van Gelderland, en bouwde, omstreeks het jaar 1644, het tegenwoordige kasteel Hoensbroeck. Hij was Commissaris van de Ridderschap en verschijnt als zoodanig in veel lands omstandigheden van zijn tijd. Hij stierf in het jaar 1675, achterlatende met zijne echtgenote, Anna Elisabeth Van Loë tot Wissen (3), drie kinderen, als :

1° Johanna Sophia Odilia, jong gestorven.

2° Ulrich Wenceslaus, overleden in het jaar 1636; en

3° Arnold Adriaan, Markgraaf van Hoensbroeck, Erfmaarschalk des Hertogdoms Gelre en van het Graafschap Zutphen, Heer van Pont, Veert, Wetten, Kapellen en Kevelaar, Baron van Oostham, Beringen, Moll en Quaedmechelen, Heer te Male in Schilde, Westmael enz. Raad coustumier (4) in het Souverein hof van Gelderland, werd als Staatsman veel geroemd. Hij was, 1671—84, buitengewoon Gezant des Konings van Spanje aan de hoven van Berlijn, Parijs, Keulen en andere, maakte twee veldtogten onder Montecuculi en Souches en werd, 1675, om zijne groote verdiensten, tot Markgraaf verheven. In 1690 werd hij te Valkenburg beleend met den Ambtmanshof te

(1) Voerende tien ruiten van lazuur 3, 3, 3, 1, in een veld van zilver.

(2) Uit deze oude familie, voerende van keel met zes leeuwjes van zilver 3, 2, 1, sproot, omstreeks 1336, het edele geslacht, d'Outremont. (Loyens, *Recueil héraldique des bourgmestres de Liège* bl. 209.)

(3) Voerende een dubbelen waterhaak in zilveren velde.

(4) De courte robe (van den korten tabbaard). De Raden — de longue robe — waren doorgaans geestelijken.

Amstenrade (1) en de halve hoeve Ten-Eysden ; hij was, 1691, wegens den oorlog gevlugt en stierf te Hoensbroeck, den 27 October 1694. Op zijne begrafenis hield Pater Dominicus Van der Hooghen eene lijkrede, die gedrukt is te Gelder, 1694. Hij trouwde, in 1652, met zijne nichte, Anna Catharina Baronesse van Hoensbroeck tot Oostham, vervolgens met Dorothea Henrietta van Cottereau tot Westmael (2) en, in derde huwelijk, met Catharina Cecilia van Bocholtz (3), douairière van Wittenhorst. Uit het eerste huwelijk sproot eene dochter :

1° Isabella Agnes, geboren te Hoensbroeck, den 22 Augustus 1655, later gehuwd met Honorius Du Chatelet (4), Graaf van Leaumont, Kolonel Kommandant van een regiment Lotharingers. En uit het tweede huwelijk sproten zes kinderen, als :

2° Gertrudis, jong overleden.

3° Wilhelm adriaan, van wien hierna.

4° Catharina Francisca, overleden Anno 1668.

5° Bertram Frans, gestorven in het jaar 1672.

6° Johán Robert, overleden in 1677; en

7° Maria Catharina, echtgenoot van Arnold, Markies van Schenck tot Nydeggen. (5)

Willem Adriaan, Markgraaf van Hoensbroeck, Baron van Entbruggen, Ruynen, Bellinghoven, Gremptinne, Heer van Haffen en Mehr, in Schellebelle en Wansele, van Aldekerck en Eyll, Nykerck en Winternam, Vernam, Sevelen, Reust,

(1) Deze hoeve, groot aan mate 52 bunder, ook Schaepshof genaamd, was belast met 21 vat rogge en 3 pond was aan de Kerk, 7 1/2 garven rogge aan den Koster en drie Aker mudden rogge aan den Heer van Amstenrade.

(2) Haar gekwartilleerd rouwschild, hangende in de kerk van Hoensbroeck, verbeeld 1 en 4, op lazuur, een keper van zilver omzet met drie hanen van goud, gebekt en gekamt van keel, en 2 en 3, op keel, een hartschild, gebakt van zilver. Men leest in — Théâtre de la Noblesse de Brabant, dat de familie Cottereau, afkomstig uit Frankrijk, een der luisterrijkste is van het Hertogdom Brabant.

(3) Voerende drie luipaardskoppen 2 — 1 van zilver, in een veld van sinopel.

(4) Voerende in zijn wapen een regtsschragenden balk of band beladen met drie leliën, waarvan wij de kleur niet kunnen erkennen.

(5) Voerende een regtsklimmenden leeuw van goud in een veld van sabel.

Schaephuijsen, St-Antonisberg en Steynden, Raayen, Pont, Veert, Wetten, Kapellen, Kvelaer en Kleynkvelaer, Geheimraad van den Koning van Pruissen, Stadhouder der leenen, Kancelier, Erfmaarschalk des Hertogdoms Gelre en van het Graafschap Zutphen, Hoog-Drossaard der Stad Gelder, Raad van den korten tabbaard in het Souverein hof van Gelderland, overleed op het kasteel Haag, den 18 Junij 1735. Hij had ten huwelijk Elisabeth Henrica, Rijksgravine van Schellard-Obbendorf tot Iversheim, (1) overleden in November 1727, bij welke hij zeven kinderen verwekte, als :

1° Frans-Arnold-Adriaan-Johan-Philip, zoo straks te vermelden.

2° Karel Hendrik Arnold, gestorven Anno 1718.

3° Johan Arnold, Kanonik te Halberstadt en te Trier.

4° Johanna Carolina, overleden in het jaar 1706.

5° Johan Frederik, Ridder van Malta, Domdeken, Geheimraad en Vicarius generaal des Keurvorsten van Trier, trof, den 2 Junij 1738, met zijn broeder den Markgraaf van en tot Hoensbroeck, eene overeenkomst nopens de erfenis van hunne Tante, Douairière Gravinne van Straetmann te Weenen, geboren Gravin van Schellard-Obbendorf. (2) Hij wordt, 1751, genoemd in eene doopakte der parochie Nuth.

6° Maria Theresia, echtgenoot van Karel Dominicus, Graaf van Hodion en Wacken; en

7° Johan Albert, overleden omstreeks het jaar 1721.

Frans Arnold Adriaan Johan Philip, Markgraaf van en tot Hoensbroeck, graaf des Heiligen Rijks, Baron van Ruynen,

(1) Voerende van zilver met een klimmenden leeuw van sabel gekroond van goud.

(2) Wij vonden den volgende brief, uit Rome, 20 Januarij 1714, door zijne Eminentie den Kardinaal Albani, aan deze geestige en invloedrijke Dame geschreven : « Comme j'ai toujours eu une estime très particulière pour V. E., ainsi je me ferai un plaisir très sensible de vous rendre service, non seulement en tout ce qui concerne votre propre personne, mais aussi à l'égard de ceux de v^{re} alliance et qui méritent votre considération.

J'assure V. E. qu'il n'y a rien qui me touche davantage que l'envie de vous convaincre que je suis etc.

Bellinghoven , Haffen en Mehr , Heer in Schellebelle en Wanzele , Nieuwkerck en Winternam , Aldekerck en Eyll , Vernam en Sevelen , Reust en Schaephuyzen , St. Antonisberg en Stenden , Pont , Veert , Wetten , Kapellen , Kevelaar en Klein Kevelaar , der Voogdij Gelderland , Swalmen , Asselt en Grubbenvorst , Geheimraad van Staat van Zijne Keizerlijke en Koninklijke Majesteit , Erfmaarschalk des Hertogdoms Gelre en van het Graafschap Zutphen , Raad coustumier in het Souverein hof van Oostenrijksch Gelderland , Hoog-Drossaard der Stad Gelder , stond de belangen van Gelderland en die der landen van overmaze , als afgevaardigde , voor , bij het vrede traktaat van Utrecht , 11 April 1713. In Junij 1736 , benoemde hij Johan van Nieuwenhuysen tot Baljuw van Endbruggen (1) , en , den 4 Augustus 1742 , tot Meijer van den derden in Schellebelle en Wanzele (2) , in vervanging van Levinus Corthals demissionaris. Hij werd , 1756 , in het Leenhof van Braband , beleend met de tiende van Grootzundert , bij Breda , en stierf op het Kasteel Hillenrade , bij Roermond , den 22 Augustus 1759 (3). Zijn dood werd te Hoensbroeck diep betreurd , blijkens het volgende bevelschrift :

« Bij het afsterven van Syne Excellentie den Heere Marquis
 » van ende tot Hoensbroeck , erfmarschal des vorstendoms
 » Gueldre ende Graeffschaps Zntphen actuelen Keyserlycken
 » Geheymraedt van Staete etc. etc. is goedgevonden dat tot
 » syne Hooggeb. gedachtenis ende laeffenisse van syne ziele
 » door de onderdaenen dezer Heerlyckheyt geduyrende sés
 » consecutieve weken dagelycks drymaal , te weten 's morgens
 » ten zes ure , 's middaghs en de aen den avondt , ieder reyse
 » dry posen , met alle de klokken sal worden geluydt , wes-
 » wegen aan de Rottmeesters gelast wordt om sulx aen de

(1) Ressorterende onder de Baronie van Eyne.

(2) Verheffende van het prinselijk Leenhof van Dendermonde.

(3) De kerk van Hoensbroeck bezit van hem een rijk misgewaad , voor drie priesters en antependium , versierd met de zaámgevoegde wapens Hoensbroeck en Schönborn.

- » onderdaenen, ieder respectivelyck in syne rott (1) aen te
- » kondigen en daegelycks dry capable mannen, successivelyck
- » by tour, daertoe te commanderen op pene van een goudt-
- » gulden amende. Actum Hoensbroeck den 27 Augustus 1759
- » (get.) J. W. Fransen. »

Hij had ten huwelyk Anna Catharina Sophia, Rijksgravinne van Schönborn (2), Sterkruis-Dame (3), overleden te Hoensbroeck, den 5 November 1760, en aldaar in de graftombe der familie van Hoensbroeck begraven. Vier en twintig, of zoo men zegt, twee maal vier en twintig kinderen zijn uit dit huwelyk gesproten (4), als:

1° Henrica Francisca Sophia Eleonora Catharina Maria Carolina, geboren te Hoensbroeck, den 4 November 1721.

2° Lotharius Frans Willem Hendrik Hyacint Victor, van wien hierna.

3° Een zoon, jong gestorven.

4° Philip Damiaan, Markies van Hoensbroeck, Graaf van het Heilig Roomsche Rijk, Bisschop van Roermond, Primaat van Gelderland, Domheer Capitularis van het doorluchtig kapittel van Spier, Proost van Emmerich en Aartsdiaken van Utrecht,

(1) Het Duitsch woord *Rot* komt van *Rotten* en beteekent verzameling of vereeniging van volk. Van daar *Roturier* en ons *zamenrotten*.

(2) Dit geslacht, dat reeds voorkomt in oorkonden der 12de eeuw, en meerdere Vorstbisschoppen van Wurzburg en van Mentz heeft opgeleverd, voert een doorsneden wapenschild getand van keel en van zilver, het eerste beladen met een geluipaarden leeuw van goud gekroond van hetzelfde.

(3) Eene Ridder-orde voor vrouwen, gesticht door Eleonora, Keizerin van Oostenrijk, den 18 September 1668, met de zinspreuk *Salus et Gloria*.

(4) Men moet zoo verstaan dat het vier en twintigste kind gestorven zijnde, dit getal andermaal werd bereikt. Wij lezen in het *Weekblad Asmodée*, 21 April 1858: « In den gorden ouden tijd beteekende het niemendal een dozijn kinderen te hebben en soms meer. Wie zich hiervan wil overtuigen raden wij aan om dezen zomer eens de Sint-Nikolaas kerk te Gent te bezoeken. Daar zal hij in de *Chapelle du Calvaire* eene kleine schilderij aantreffen, voorstellende een vader en eene moeder, omringd van hunne een en dertig kinderen, waaronder met Gothische letters geschreven staat: « Hier licht » begraven Olivier van Minjou ende Amelberghe Slanghen syn wettelick wyf » was, ende hadden te samen een en dertig kinderen met eensmaels thien » dochters ende de reste zonen, welcke altzamen ghestorven zyn vader, moeder en kinderen in Ougsti. »

Deze drie en dertig personen werden, in Augustus 1526, door de destijds heerschende zweetzichte weggerukt. »

werd te Roermond, den 24 Februarij 1724, geboren. Hij voltrok zijne studiën te Rome, waarna hij tot Kanonik der Cathedrale Kerk van Spier werd bevorderd. Den 2 Julij 1775, werd hij, door den Vorst-Bisschop van Spier, tot Bisschop gezalfd, en den 30 October daaropvolgende, plegtig te Roermond ingehaald. Tijdens den franschen inval was hij naar Venloo en verder naar Stralen gevlugt; maar steeds bekommerd om zijne onderhoo-
rige kudde, keerde hij, in Maart 1793, naar zijne mijterstad terug. De Bisschop smaakte echter niet lang de rust die de herstelde vrede hem aanbood, want door eene zinking overvallen, stierf hij te Roermond, den 17 April 1793, en werd te Venloo, in de parochie kerk, waar volgens Keuller (Geschiedenis van Venloo) meerdere leden van zijne familie begraven liggen, ter aarde besteld (1).

5° Eleonora Theresia.

6° Catharina Elisabeth Frederika Maria, geboren te Hoensbroeck, den 24 April 1726, echtgenoot van Frans Willem, Graaf van Nesselrode-Reichenstein (2).

7° Frans Hendrik Johan Amor, Markgraaf van Hoensbroeck, Graaf van het Heilig Roomsche Rijk, Heer tot Ravensberg, Ridder der Duitsche orde, Raadsgebieder der balie Aldenbiessen, Commandeur tot Bernsheim en Aschaffenburg, Geheimraad van Staat en Generaal-Veldmaarschalk-Luitenant van den Keurvorst van Mentz, perpetueel afgevaardigde van het Hertogdom Gelre en Graafschap Zutphen, geboren te Hoensbroeck, den 25 Maart 1727.

8° Maria Theresia, gehuwd met Johan Hugo Frans, Graaf van Metternich-Winnebourg (3); in tweede huwelijk met Frans Willem Antoon, Graaf van Nesselrode en in derde huwelijk met Frans Karel, Rijksvrijheer van Hompesch (4).

(1) Bij het bevoeren der kerk te Venloo, in 1835, zijn alle grafsteenen weggenomen. Een enkele is blijven liggen, namelijk die op het graf van onzen Bisschop; maar men heeft den vloer er over heen gelegd.

(2) Voerende een getanden balk van zilver in een veld van keel.

(3) Voerende van zilver met drie mosselen van sabel 2—1.

(4) Voerende een getakt Andreas kruis van zilver op keel.

9° Frederik Melchior, Duitsche Orde-Ridder, Commandeur te Mainsidel, Overste Luitenant, Kamerheer des Keurvorsten van Trier en Raadgebieder der balie Lothringen, leefde nog in 1792.

10° Sophia Charlotta, gehuwd met Clemens Lotharius, Rijksvrijheer van Furstenberg-Herdringen (1).

11° Willem Adriaan, Domheer des Stichts Wimpfen, gestorven, in zijne studie jaren, te Wurzbourg, 1751.

12° Isabella Maria Regina Antonetta, geboren te Hoensbroeck, den 11 Junij 1738, gehuwd met Adam Alexander, Rijksgraaf van Schellard-Obbendorf tot Geisteren.

13° Johanna Antonetta, overleden te Aken en begraven aldaar, voor het hoogaltaar, in Sint-Stephans Begijnhof.

14° Johan Antoon.

15° Johan Arnold.

16° Frans Erwin, Kanonik Domicellarius te Trier, overleden te Hillenraedt, bij Roermond, den 18 April 1755.

17° Een zoon, jong gestorven.

18° Leopold Lodewijk, Domheer te Spier en Regerings President te Bruchsal. In 1763 was hij, te Heidelberg, op de hooge school.

19° Johan Frederik, Domheer te Munster en Hildesheim en Proost te Soest, was 1766, als Kapitein-Luitenant in het Kamp te Collin in Bohemen.

20° Eene dochter, jong gestorven.

21° Jozef Adolf, Domheer en Koor-Bisschop (suffragant) van Trier.

22° Karel Frederik, Domheer en eerste Koor-Bisschop van Trier.

(1) Voerende van goud twee maal gestreept van keel. Men wil dat dit wapen oorspronkelijk van goud zij geweest en dat een Furstenberg, aan zijde des Keizers Conrad III, in een gevegt, gewond, door dezen werd opgenomen en gehouden tot dat de wonde verbonden was; waarna de Keizer met zijne bebloede hand over des gewonden schild streek en daarop de roode strepen maalde, die het geslacht van Furstenberg, als een roemrijk teeken van 's mans dapperheid en van de zorg des Keizers, in zijn wapen heeft bijbehouden.

23° Karel Willem, Domheer te Trier en Keur-Keulsche Kamerheer.

24° en 25° N. N.

Lotharius Frans Hyacinth Victor, Markgraaf van en tot Hoensbroeck, Graaf van het Heilig Roomsche Rijk, Baron van Bellinghoven, gebiedende Heer in Haffen en Mehr, Nieuwkerck en Winternam, Aldekerck en Eyll, Vernam en Sevelen, Reust en Schaephuysen, St-Anthonisberg, Stenden, Ruynen en Ruynerswald, Pont, Veert, Wetten, Kapellen, Kevelaar en Klein Kevelaar, Heer tot Afferden en Blienbeck, Swalmen, Asselt en Grubbenvorst, der Voogdij en des Nederambts Gelderen, Keizer- en Koninklijken Geheim Staatsraad en Kamerheer, Stadhouder der Oostenrijk Valkenburgsche landen, Erfmaarschalk en perpetueel afgevaardigde des Hertogdoms Gelre en van 't Graafschap Zutphen, Hoog-Drossaard der Stad Gelder, werd, den 23 December 1722, te Hoensbroeck geboren en aldaar ten doop gehouden door Lotharius Franciscus van Schönborn, Aartsbisschop en Keurvorst van Ments. Hij trouwde, 1762, met Sophia Charlotta Maria Catharina Walburgis, Rijksgravin Van der Leyen en Hohen-Gerolsegg (1), dochter van Frederik Ferdinand Frans Antoon, Graaf Van der Lyen, Ridder van het Gulden Vlies, Ambtman tot Nuenar, en van Charlotta, Gravin van Hatzfeld en Gleichen, met welke hij, in Augustus van dat jaar, plegtig, te Hoensbroeck, werd ingehaald. De uitgaven aan buskruid, teer, aan vreemde toonkunstenaars enz. door de gemeente, te dezer gelegenheid, aangewend, beliepen 195 gulden 5 stuiver. In 1781, bij de inhuldiging van Keizer Josef II, bevond zich deze Markgraaf van Hoensbroeck onder de afgevaardigden van Limburg en der landen van Overmaze (2). Hij leefde nog in 1789 en verwekte, met zijne bovengenoemde gemaal, vijf kinderen, als :

1° Charlotta Francisca Clara Elisabeth Theresia Johanna

(1) Voerende een paal van zilver in een veld van lazuur.

(2) Zie Contumes et Réglements du Duché de Limbourg.

Maria Anna, geboren te Hoensbroeck, den 10 October 1764. Zij was, tijdens de opheffing van het hoog adellijk kapittel van Thorn, Kanonikesse aldaar en werd later de echtgenootte van den Ridder Frans d'Estand de Montigny (1).

2° Frans Filip Leopold Jozef Erewyn Arnold Adriaan Paul, geboren te Hoensbroeck, den 15 Januarij 1766, overleed aldaar den 16 Maart daaropvolgende. Hij werd ten doop gehouden door Filip Damiaan, Bisschop van Roermond en Sophia Rijksgravinne van Öttingen-Balderen, Kanonikes des hoog adellijken stichts van Thorn.

3° Josephina Theresia Maria Anna Romualda, overleden te Venloo, den 18 Januarij 1789.

4° Maria Anna Louisa, erfgenaam van Geisteren, was tijdens de opheffing des Stichts van Thorn, Kanonikes aldaar; zij huwde later met den Baron Karel Caspar van Weichs tot Wenne (2); en

5° Clemens Wenceslaus Johan Baptist, Markgraaf van en tot Hoensbroeck, Graaf van het Heilig Roomsche Rijk, Heer van Swalmen en Asselt, Blienbeck, Afferden enz., Geheimraad, Erfmaarschalk des Hertogdoms Gelre en van het Graafschap Zutphen, Stadhouder der Oostenrijk Valkenburgsche landen, Hoog-Drossaard der Stad Gelder, werd den 6 Mei 1776, op den huize Haag, bij Gelder, geboren en stierf, te Keulen, den 14 October 1844. Hij had tot echtgenootte Alexandrina Maximiliana, Rijks-Baronesse van Loë tot Wissen en in tweede huwelijk Eugenia Ludovica, Rijksgravinne van Schaesberg. Uit het eerste huwelijk sproten twee kinderen, als :

1° Sophia Charlotta, echtgenootte van Johan Frederik, Rijks-vrijheer van Furstenberg-Körstlinghausen.

2° Frans Egon, zoo straks te vermelden.

En uit het tweede huwelijk :

3° Karel, Mark- en Rijksgraaf van Hoensbroeck tot Hillenrade

(1) Voerende van goud met een keper van keel omzet met drie merletten.

(2) Voerende een gebogen spits (Mantelsnede) van sabel in zilveren veld.

en Zurnich, gehuwd met Sophia, Baronesse van Brencken, (1) van welken vier zonen, als: Richard, Otto, Eugene en Frederik.

en 4° Mathilda, echtgenoot van Arthur, Rijksgraaf van Golesteyn tot Breyel (2).

Frans Egon Mark- en Rijksgraaf van en tot Hoensbroeck, Ridder, Erfmaarschalk des Hertogdoms Gelre, Koninklijk Pruissischen Kamerheer, enz., werd geboren, den 1 Julij 1805, op het Kasteel Haag (Pruissen) en liet zich, April 1842, in Nederland naturaliseren. Hij heeft met zijne echtgenoot, Mathilda Huberta, Rijksbaronesse van Loë-Wissen, negen kinderen, als: 1° Ludovica, 2° Lothar, 3° Antonia, 4° Adriaan, 5° Willem, 6° Maria, 7° Paul, 8° Theresia en 9° Clemens-Wenceslaus.

Moge, in deze talrijke nakomelingschap, de stam der Hoen tzo Broeck, die fierlijk meerdere eeuwen overleefde, en al zijne neventakken ten grave zag dalen, nog langen tijd voortbloeijen.

Litt. A. *Linie van Spaubeek* (3).

Daniel Hoen, Ridder, tweede zoon van Herman II, Heer ten Broecke en van Cecilia van Borne, was de stichter der linie van Spaubeek, eene Heerlijkheid, die door zijne moeder in de familie van Hoen was gebragt. Hij was een der Edelen, tevens burgers der stad Maastricht, welke 1407 door den gemeenteraad werden ingeroepen (4). Zijne echtgenoot Johanna Van der Merwen of Merweyden, schonk hem twee dochters, als:

1° Margaretha, in wier naam het leen Spaubeek werd verheven, door haar man en momber Johan van Weert, 's Zondags den voorlaatsten November 1444: « Des Sond^e penultima nove^mbr. a^o XLIIII ontfinc Johan van Weerst Jans soen » dat huys van Spaubeke met sineⁿ toebehoeⁿ as mombour

(1) Voerende doorsneden boven van goud met drie palen van keel, onder van silver met zes rozen van keel geplaatst 3-2-1.

(2) Voerende van goud met vier fascen van lazuur.

(3) Een dorp in het land van Valkenburg.

(4) Annales de Maastricht, bl. 216.

» Jouff. Margⁿten Hⁿ Daniels Hoene dochter zyne wettigeⁿ
 » gesellinneⁿ ovⁿmitz Arnt van Chevel Stadheldⁿ. Hⁿman
 » Hoen Herⁿ ten Broecke Johan Herⁿ te Wynentzroide, son-
 » der enich recht mynen genedⁿ Herⁿ te gheven. Ende de
 » jonge Jan Croythⁿ had t voeⁿ ontvangen ende in der
 » voirss. Jouff. behoeff. Daer en wert auch gheen recht af-
 » gegevⁿ. » (1) Deze Johan van Weert of Weerst, tevens Heer
 tot Gerdingen, bij Brée, en Nieuwstad, bij Sittard, was, blij-
 kens de volgende oorkonde, ook eigenaar van een leengoed
 met achterleenen, gelegen te Brunssum: « Ick Johan Van
 » Weirtz Heer tot Gerdingen ende op der Nuwerstad by Brée
 » gelegen, halde ztoe leen van der Herlicheyte van Valcken-
 » borch een leengoet genampt Rosgoet met eene hofferysen
 » (huisweide of grasplaats) aen den Kyrcke van Brunssum gele-
 » gen; met noch elf bonre lants soe naet en droge en twee
 » bonre ackerlants noch een bonre bents ende dit leen mach
 » wirdt (waard) syn des jaers omtrent seven exs mudden (Aker
 » mudden) rogge ende dese voorss. hofferissinghe is uuytgege-
 » ven voir. elf vaet roggen ende dessen voirss. elf vaet sint
 » voirts uuytgegeven int Gaesthuys van Brunssum. Voirts soe
 » hilt This van Rompen van mich toe leen ende Jan Myman
 » sees bonre lants gelegen aen Wyncken straet ende Henneke
 » op de Gracht noch veer morgen lants op die Eggen gelegen
 » ende Jan Laex oock noch veer morgen. Dit synt myn on-
 » derleenmannen. In oirkoundt der waerheyt soo han ich my-
 » nen zyghel hyr onder op spatium van desen gedrukt Anno
 » XIIIe ende zeventig den eersten Decembris. (2) » Na dood
 van Margaretha Hoen kwam het huis Spaubeek in de familie
 van Roe of Roode tot Opsinnich, van waar het, omstreeks
 het jaar 1560, overging in het geslacht der Huyn van Amstenrade
 en Geleen; en

(1) Dusdanige verheffing noemde men in de taal des Leenhofs: « *Eynen le-
 venden om eynen levenden nemen*, » en was daarbij geen hergeweide ver-
 schuldigd.

(2) Het zegel afgefallen.

2° Catharina Hoen, echtgenoot van Johan van Roe tot Opsinnich. Volgens Corswarem, Statistique du Limbourg, werd deze Johan, 27 Junij 1469, te Curingen beleend, na dood van Johan van der Merweyden, met de Heerlijkheid Gerdingen in het Graafschap Loon. Later kwam deze Heerlijkheid aan de grafelijke familie van Schaesberg-Krickenbeck, waarin zij verbleef tot omstreeks 1845.

Litt. B. *Linie van Beverst, Velroux en Plenevaulx* (1).

Johan Hoen, Ridder, derde zoon van Nikolaas I, Heer ten Broecke en van Catharina Maschereil, werd, den 1 October 1441, door Arnt van Tzevel, Renier en Lambrecht van den Driesch, Stadhouders en Leenmannen van Valkenburg, beleend met de Heerlijkheid van Dieteren (Sombref) en het Leenhof van zeventig mannen te Bilsen.

« Johan Hoen van den Broecke, Heer zo Velroux en Planevaulx, ontfinde des selven dages ind jair vurss. ov mitz Stat held vurss. H Reyne n ende Lamb van den Dryessche as man die Heerlicheyt van Dyte n van LXX manen zo Bielgen met hulden en eyde as daertoe hoerde. » Hij was gehuwd met Maria van Nanderen, die hem Velroux en Plenevaulx ten huwelijk bragt en bij welke hij vier kinderen verwekte, als :

1° Johan, jong gestorven.

2° Nikolaas Hoen, beleend 1447, na dood zijns vaders, met de halve Heerlijkheid ten Broecke, en, den 22 November 1454, met de middele en lage jurisdictie van Visscherweert.

3° Johan, zoo straks te vermelden; en

(1) Beverst, in het Graafschap Loon, behoorde, in de laatste tijden, aan de Duitsche Orde. Hendrik, Baron van Wassenaar en Damiaan Hugo van Schönborn, Land-Commandeurs, voerden, onder andere titels, dien van Heer tot Beverst.

Velroux en Plenevaulx zijn Heerlijkheden in het land van Luik. In de nabijheid van de laatste werden de eerste Luiker Steenkolen ontdekt, door een smid genaamd Hullos van Plenevaulx, omstreeks het jaar 1213.

4° Eene dochter, gehuwd, volgens *Recherches sur les familles de Vlodorp et de Cortenbach* (Gent 1853) met Gothard van Vlodorp (1), zoon van Gerard, Heer tot Leuth en van Anna Maschereil tot Wynandsrade.

Johan van Hoen junior, Heer te Beverst, Velroux, Plenevaulx en Visscherweert, bekwam bij de deeling (1467) de halve Heerlijkheid ten Broecke. Hij verklaarde, 4 April 1469, voor Stadhouder en Leenmannen des *Manhuijs* te Heerlen, dat hij aan Johan Maschereil van Wynandsrade verkocht had eene jaarrente van 24 Aker mudden rogge, en, den 4 Augustus 1492, gaf hij aan Servaas van Eynatten, een koopbrief nopens de hoeve van Nythuijsen. Hij had met Maria van Buren zes kinderen, als :

1° Rolman Hoen, van wien hierna.

2° Nikolaas, stichter der linie van Ter-Veurdt, waarvan sub Litt. C.

3° Otto van Hoen, Ridder, Kanonik van St-Servaas te Maas-tricht en (1514) Domheer van Sint Lambert te Luik.

4° N. Abdis te Munsterbilsen.

5° Aleida, gehuwd met Herman van Eynatten tot Lichten-berg (2); en•

6° Diederich Hoen, Heer tot Plenevaulx, van wien drie kinderen, als : 1° Laurens, die met Clementina De la Malle, een zoon heeft verwekt, Diederich van Hoen, Heer tot Plenevaulx, getrouwd met de dochter des natuurlijken De la Marck d'Arenberg, en in tweede huwelijk, met Johanna van Rohier.

2° Roland Hoen, van wien geene afstammelingen, en 3° Aleida, echtgenoot van Robert de Baugny.

Rolman Hoen, Heer te Beverst en mede-eigenaar te Broecke, oudste zoon van Johan en van Maria van Buren, hield zijn hoofdverblijf te Maastricht. In 1522, na dood zijns vaders,

(1) Voerende gevierdeeld, in het 1 en 4 van zilver met eene lelie van keel en in het 2 en 3 van zilver met drie fascen van lazuur omzoomd van keel.

(2) Voerende op zilver eenen band van keel omzet met zes merletten van hetzelfde.

werd hij met de halve Heerlijkheid, dat is met de halve goederen, van den Broeck beleend. Deze helft bevatte het Riddergoed op de Beek of Keucken en dat van den Aldenhof tot Kouvenrade. Hij verschijnt, in eene akte des jaars 1537, met Peter Boyssche als Leenman van Hoensbroeck; hij was vóór 1563 overleden. Zijne echtgenoot, Elisabeth van Hulsberg, genaamd Schaloun, schonk hem drie kinderen :

1° Johan Hoen, Heer te Beverst en mede eigenaar te Broecke, bleef borg, November 1563, voor zijn zwager Johan Huyn van Amstenrade, in zake hangende voor den Raad van Brabant te Brussel. In eene akte van den 7 September 1567, komt hij voor, met Frans van Caldenborg, Willem van den Houfve en Goerd van Randeraedt, als gemagtigd Stadhouders van Valkenburg. Hij maakte deel, 1568, met Johan Hoen tzo Veurdt, Gerard van Cortenbach, Willem van Schaesberg en anderen, van de oorkondschap valetudinaire, bladz. 31 hierboven, en in 1569, vinden wij hem wederom, als Leenman van Valkenburg, genoemd in eene akte, waarbij de echtelieden Renier van Hulsberg en Maria van Holsit, genaamd Oost, hunne dochter Johanna, Klooster Dame in O. L. V. Munster te Roermond, eene jaarrente verzekeren van zestien Overlandsche daalders, gehypothekeerd op de tiende van Bircklar, in de Heerlijkheid van Oud-Valkenburg. Hij leefde nog in 1588 en overleed vóór of omstreeks 1592. Zijne weduwe, Maria Huyn van Amstenrade, verkocht, in December van dat jaar, aan haar zwager, Jonker Renier Hoen, het halve huis Hoensbroeck, met hoeve, *wijeren*, dammen, *koolhof*, weiden, beemden en akkerlanden, voor de som van 300 gl. bb., drie rentbrieven groot 95 Goudgulden, een brief van 44 Joachims daalders en eene jaarrente van een Filipsdaalder op het huis Terlinden. Johan Hoen heeft bij zijne bovengemelde echtgenoot, dochter van Johan, Heer tot Amstenrade en van Mechtildis van Cortenbach, slechts een zoon verwekt ook Johan geheeten, die vóór zijne ouders overleden is en geene afstammelingen heeft nagelaten.

2° Renier Hoen tot den Aldenhof, tweede zoon van Rolman

en van Elisabeth van Hulsberg, komt voor als Leenman van Hoensbroeck en als lid van den ridderlijken staat des lands van Valkenburg. Wij vinden hem, in deze laatste hoedanigheid, met Claudius van Withem, Gouverneur en Kapitein-Generaal der landen van Overmaze, Wolter van Hoensbroeck, Stadhouder en Voogd, Ulrich Heer van Hoensbroeck, Hendrik van Tzevel, Frederik van Schaesberg, Melchior van Kortenbach, Willem van Schwarzenborch, Johan Hoen ter Hoenshuis, Gerard van Hulsberg, Johan van Dammerscheydt, Jacob van Brembt, Johan van Blitterswyck, Cornelis van Randerade, scholtis te Schinnen, Nikolaas van Breyel en meer anderen, op een landdag te Valkenburg, den 6 Januarij 1589. Hij was getrouwd met Francisca van Kerchem die hem, onder anderen, een gedeelte der hoeve Twemberge of Lotbroek ten huwelijk bragt, en, in tweede huwelijk, met Geertruid van Zwembruggen, wier laatste wilsbeschikking hij, in 1611, mede bezegelde. (1) Hij zelf maakte, den 5 December 1612, ten overstaan van den Notaris Hendrik Snyders en getuigen, zijn testament en beschikte daarin over een aantal erflatingen aan verschillende personen. Ook liet hij, aan de Kerk van Hoensbroeck, waarin hij, zonder eenige pracht, verlangde begraven te worden, 200 Filipsdaalders eens, en aan de armen 12 1/2 daalder, die volgens register, jaarlijks acht of tien dagen voor Palmdag, *in praesentia pastoris et custodis per mamburnum pauperum* den armen uitgereikt werden. De halve Heerlijkheid Hoensbroeck, waarmede hij, 1612, beleend was geworden, alsmede zijne erfgoederen tot Esseneux, Spremont en Welten vielen terug, het vaderlijke en moederlijke goed elk naar de zijde van waar het gekomen was. In 1613 teekende hij de huwelijks voorwaarden tusschen Adam van Schellard, Heer van Schinnen en Maria Hoen van Cartils, zijne nichte. Hij overleed, zonder nakomelingschap, te Hoensbroeck, in den Aldenhof, omstreeks het jaar 1621. In Maart van dat jaar, werd

(1) In een doopregister der parochie Nuth, 1591, wordt deze Gertruid genoemd. « *Gertrudis Uxor Reneri Hoen domicelli in Antiqua Villa.* »

een gedeelte zijner nalatenschap publiek verpacht. Omtrent deze verpachting, gehouden ter plaatse genaamd Heerweg, gemeente Heerlen, viel ons het volgende aanplak-biljet toe-
vallyg in handen : « Wy ondergt^m (1) laeten cundigen aen eder-
» mallick dat wy toecoemende Vrydach wesende XII deses
» metter barnerder kersse en^m den meyst daervoer biedende
» sullen verpachten op den Heerwech onder Herl die goeden
» eertyts gehoerende totter Keucken 's huys Hoensbroeck ende
» ontrent denselven huys en dorp gelegen ende toebehoort heb-
» bende Joncker Reynar Hoen van Hoensbroeck. Die daartoe
» gesint is mach sich voer middach ontrent die nege ure aldaer
» erschynen en daernae bieden allet op de last van te stelle suf-
» ficiente cautie voer de betaling. Actum dese V Marty 1621; » en
3° Rolman Hoen van Hoensbroeck, ongehuwd, overleden
omstreeks het jaar 1593. Hij kocht, in Mei 1529, van zekeren
Jan Schaep, eenen beemd gelegen bij het huis Ten-Dohm, te
Welten; hij leefde nog in 1594, blijkens een doopboek der
parochie Nuth.

Litt. C. *Linie van Ter-Veurdt* (2).

Nikolaas Hoen tot der Veurdt en Visscherweert, tweede zoon
van Johan, Heer te Beverst, Velroux en Plenevalux, had ten
huwelyk Maria Van Wilre (3), bij welke hij drie kinderen ver-
wekte, als :

1° Maria, Kloosterdame te Sint-Gerlach, bij Houthem.

2° Johan Hoen, beleend, 1558, met de middele en lage juris-
dictie van Visscherweert, onderschreef (1575) als Leenman, met
Werner Huyn, Stadhouder, de beschudding van een perceel
leengoed te Hillensberg. Hij overleed omstreeks het jaar 1587,
nalatende met Catharina van Horrich tot Braeckel, een zoon
met name George, zoo straks te vermelden; en

(1) Arnold van Brembt en Johan van Spies, Curatoren.

(2) Een Ridderleen te Hoensbroeck.

(3) Voerende van goud met een dwarsbalk van keel, waarover een wassende
leeuw van sabel.

3° Willem Hoen van der Veurdt, voerde, 1566, een regts-geding wegens beemden, gelegen in den Schuren. Hij was vóór 1570 overleden, want, in Februarij van dat jaar, werd zijne nalatenschap, door Bertram van Benzenrade, met *Commer* belegd. Zijne echtgenoot, Catharina van Benzenrade tot Virnich, (1) schonk hem twee kinderen, als :

1° Lambert Hoen van der Veurdt, voorkomende in eene akte des jaars 1589, ongehuwd, overleden in 1590; en

2° Anna Hoen, Vrouwe tot Prickenhuijs; deze had met Johan Van Spies tot Ehrensteyn, geene kinderen. Zij bragt Ter-Veurdt in de familie van haar man, uit welke dit leen, 1633, bij koop terugkeerde in den huize van Hoensbroeck, waarvan het voor-tijds was afgedeeld.

George of Jurgen Hoen van der Veurdt, zoon van Johan en van Catharina van Horrich, was vóór 1611 overleden. Hij liet met Maria van Brembt, genaamd Leeck, (2) eene dochter na, met name Catharina. Deze huwde met Godenoel (Gondulphus) De Lamboy tot Croonendael, (3) van welken een zoon, Johan

(1) Voerende van keel met negen mosselen 4-2-3, waarover een hardschild van zilver.

(2) Voerende van zilver met drie fascen van lazuur.

(3) Voerende van sabel met een dwarsbalk van goud en in het regter kanton, van zilver viermaal gebalkt van keel. Een tak dezer familie woonde reeds vroeger in den lande van Valkenburg, waarschijnlijk te Haesdal op Bokkenhof. Arnt de Lamboy teekende (1570) de costumen des lands Valkenburg. Zijne erfdochter Maria, huwde met Mathys van Bock. Dierich van Lamboy komt voor, 1454, als Schepen der Stad Maastricht en Gisbrecht van Lamboy bezegelde, 1488, als schepen dezer Stad, den verkoopbrief van vier mark jaarrente gehypothekeerd op een huis, in de Witmakerstraat, nevens Goswyn van Berne. De oorspronkelijk rente brief, opgericht in 1459, was bezegeld bij Willem van de Biessen, Scholtis, Goedart Warwelle, Johan Bamer, Johan Clutt en Dierich Wolff, schepenen van Maastricht.

Godenoel de Lamboy was bloedverwant met den bekenden Veldmaarschalk Willem Graaf van Lamboy tot Croonendael, die uit de Spaansche in Keizerlijke dienst overging. Deze Willem van Lamboy, gehuwd met Sibilla Barones van Bemelberg en Hoogenborch, verkocht, bij akte gedagteekend van Weenen, 15 November 1658, aan den Graaf Theodorik van der Nath, ook Veldoverste in Keizerlijke dienst, de Heerlijkheid Dessener-Wintershoven en de Baronie van Corteslem, voor 78,000 imperialen, met voorbehoud dat de Graaf van der Nath de schulden moest betalen, welke op die Heerlijkheden stonden; en dat hij, behalve de acht cohorten paardenvolk, die hij voor den graaf van Lamboy geligt had, nog zou leveren duizend voetgangers, goed gewapend en gekleed, welke, vóór April 1659, met vliegende vauen, zich moesten vervoegen bij de Keizerlijke troepen in Bohemen.

Frederik, overleden vóór of omstreeks het jaar 1633. Na dood van Catharina Hoen, gestorven in 1612, ging Godenoel van Lamboy een tweede huwelijk aan met Anna van Amstenrade. In Maart 1620, werd hem een zoon geboren met name Willem, te Hoensbroeck ten doop gehouden, door Willem van Lamboy, Heer tot Wintershoven, Johan van Spies, Heer tot Ehrenstein en Catharina van Spies, Vrouwe tot Hoensbroeck. Godenoel van Lamboy werd, 12 September 1620, namens zijne echtgenoot, beleend met de hoeve van der Heyden (Heydsheufken onder Heerlen); hij bewoonde het kasteel Ter-Verd, sedert 1612, als vruchtgebruiker en stierf aldaar in het jaar 1638.

Litt. D. *Linie van Lismael* (1).

Johan van Hoensbroeck, Heer van Lismael en Peterem was het tiende kind en de zesde zoon van Herman IV, Heer van Hoensbroeck en van Maria van Dauer. Hij huwde, 1558, met Isabella van Ghoor, (2) dochter van Renier, Heer tot den Weyer en van Catharina van Stommel. Slechts een kind is uit dit huwelijk gesproten, namelijk Eva van Hoensbroeck, erfdochter van Lismael, getrouwd in eerste huwelijk met Johan van Argenteau, Heer van Esseneux (3) waaruit afstammelingen, en in tweede huwelijk met den Kolonel Willem van Patoun.

(1) Een Brabandsch leen, in de Bannerij van Orp. Filips II Koning van Spanje gaf (1587) deze Heerlijkheid te leen aan Jan van Argenteau, die regt daarop had van wege zijne gade, Eva van Hoensbroeck.

(2) Voerende drie jagthorens van keel op zilver.

(3) Deze Johan, Heer van Esseneux, voerende een kruis van goud beladen met vijf schelpen van keel, in lazuren velde bezaaid met kruisjes, wordt bij Van Loon, Nederlandsche Historiepenningen, verwisseld met Johan, Heer van Argenteau.

Litt. E. *Linie van Oostham* (1).

Herman van Hoensbroeck , Heer tot Oostham , Beeringen , Moll , Quaedmechelen , oudste zoon van Godhard , Heer van Hoensbroeck en van Gertruid van Merode , was gehuwd 1585 , met Anna van Bocholtz , die vóór 1615 overleed , en in tweede huwelijk met Margaretha van Berghe , genaamd Trips , (2) van welke geene afstammelingen. Zes kinderen zijn uit het eerste huwelijk gesproten , als :

1° Ulrich , Baron van Hoensbroeck , Abt van St-Theodard te Thuin , Aartsdiaken van Hespegouwen en groot Thesaurier van Sint-Lambert , liet (1608) door twee Venetiaansche kunstenaars vervaardigen de trappen voor het altaar St^e-Croix , in de Kathedraal van Luik (3).

2° Arnold , Baron van Hoensbroeck , Heer van Beeringen , Domproost te Hildesheim , Domheer van Magdeburg en Luik , Aartsdiaken van Hespegouwen , deed (1630) het bovengemelde altaar van St-Croix , merkelyk verfraaijen. Hij had (1653) voor het Leenhof van Braband een geschil met de erfgenamen van Merten Moenen , gewezen Burgemeester der stad Maastricht. In zijn huis , gelegen te Luik op het Klooster , werd (1655) eene akte bezegeld tusschen den Graaf Willem van Lamboy en den Baron G. D. de Renesse van Elderen. Hij leefde nog in 1671 en verkocht , om dien tijd , aan het klooster Marienthal , te Aken , voor twee duizend species Rijdsdaalders , een waterpacht van 23 mud en 4 vat rogge , staande op meerdere molens in het rijk van Aken (4).

(1) Eene Heerlijkheid met Achterleenen , in de omstreken van Hasselt. Beeringen , Peer en Heusde waren leenroerig , half tot Oostham en half van het Graafschap Loon. (De Corswaremme , statistique du Limbourg.)

(2) Voerende drie getraliede dwarsbalken in een veld welks émail wij niet kunnen erkennen.

(3) Cathédrale de St. Lambert door den Baron X. Van den Steen de Jehai , bl. 99.

(4) Quix , Beiträge zur Geschichte Aachens , bl. 34.

3° Willem van Hoensbroeck, Heer te Oostham, van wien hierna.

4° Johanna Maria, Proostin te Nivelles, overleden omstreeks het jaar 1653.

5° Anna, gehuwd met Johan Willem, Baron van Bocholtz; en

6° Oda Francisca, kloosterdame te Maubeuge.

Willem Baron van Hoensbroeck, Heer van Oostham, Beeringen, Beverloo, Quaedmechelen, Moll en Dessele, gaf te Hasselt, in October 1659, aan Gerard Kleuters, eene huurcedul wegens den Schaaps- of Ambtmanshof te Amstenrade. Hij leefde nog in 1661 en had, met Maria Agnes van Harff tot Alsdorp, (1) vier kinderen, als :

1° Johan Ulrich, zonder nakomelingschap overleden.

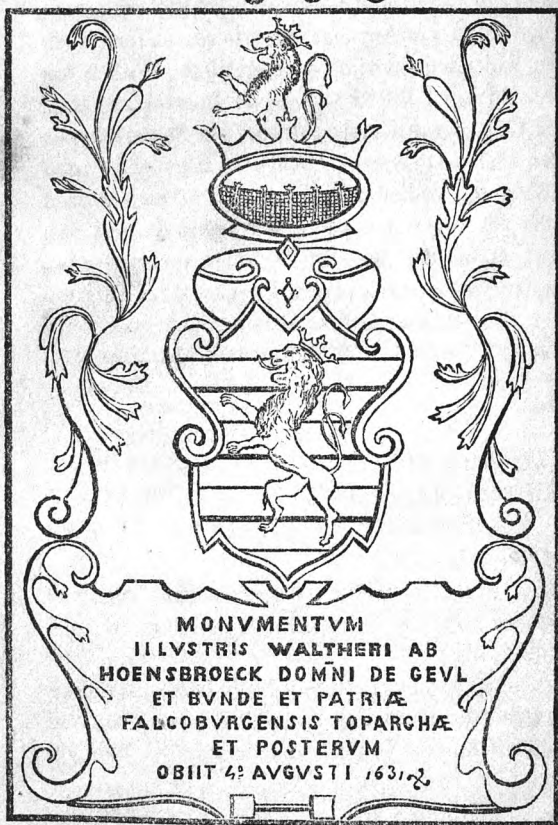
2° Maria-Theresia, ongehuwd.

3° Anna Catharina, erfgenaam van Oostham, Beeringen, Quaedmechelen enz., huwde den 17 Februarij 1652, met haar neef, Arnold Adriaan, Baron van en tot Hoensbroeck, en bragt de voormelde Heerlijkheden, met hooge middele en lage jurisdictie, in dat huis; en

4° Alexandrina Margaretha, echtgenoot van Damiaan Salentin, Baron van Harff, en in tweede huwelijk, van Degenhard Adolf, Baron Wolff-Metternich tot Gracht (2).

(1) Overleden te Hoensbroeck den 2 Junij 1659. Haar rouwschild wordt bewaard ter Pastorie aldaar.

(2) Voerende doorsneden, boven van lazuur met een baarstel van zilver, en onder, een r-gts gaanden wolf in zilveren velde. Omtrent den naam van deze familie, niet te verwisselen met die van Metternich-Winnebourg, vinden wij in *Itineraire du Luxembourg germanique*, door den Ridder, l'Evêque-de la Basse-Mousterie, bl. 424, dat zeker Roomsche Keizer, omstreeks de helft der XVde eeuw, tegen den vijand had zien deinzigen een gansch regiment op een man na; deze noemde zich Metter. Later, sprekende van den moed dezes regiments, zeide de Keizer dat al'en geweken waren, maar *Metter-nicht*.

Litt. F. *Linie van Guel* (1).

Wolter van Hoensbroeck, Domheer van St-Lambert te Luik, Stadhouder en Voogd des lands Valkenburg en Heer van Guel, was de tweede zoon van Gothard, Heer van Hoensbroeck en van Gertruid Scheiffart van Merode. Hij komt voor, als Stadhouder en Voogd, in veel landsomstandigheden van zijn tijd; hij had deze ambten, in 1587, onder bezwarenden titel overgenomen van Werner Huyn van Amstenrade, die ze, onder zulken last, verkregen had na dood zijns schoonvaders, Willem van Strythagen. Den 13 April 1594 kocht hij de Heerlijkheid Guel van zijn neef, Conrad van Gavere, Proost van St-Lambert te Luik, Heer van Elsloo, Peer en Diepenbeek. Hij voegde, den 6 December 1630, een codicil aan zijn testament en overleed den 4 Augustus des volgenden jaars. Hij ligt in de kerk van Guel begraven, onder een fraaijen grafsteen vorbeeldende, rondom het versierde wapenschild van Hoensbroeck, acht vaderlijke en even zoo veel moederlijke afstammingen, als :

HOENSBROECK EN LICHTENBERG.	MERODE-SCHEIFFART EN BEISSEL.
CORSWAREM EN WARFUSÉE.	FLODORP EN HARF.
DAUER EN ENGHIEU.	HOMPESCH EN GEISBOSCH.
WIDUE EN JAUCHE.	QUAED EN MERODE-SLOSBERG.

Het grafschrift luidt : MONUMENTUM ILLUSTRIS WALTHERI AB HOENSBROECK DOMINI DE GEUL ET BUNDE ET PATRIÆ FALCOBURGENSIS TOPARCHÆ ET POSTERUM OBIIT 4° AUGUSTI 1631.

Zijne gemalin, Ursula Schetz van Grobbendonck (2), met welke hij, October 1585, in den echt was getreden, schonk hem drie kinderen, als :

1° Maria Catharina, gehuwd te Nuth, 10 Julij 1626, met Steven van Eynatten, Heer aldaar. Zij werd, den 5 Februarij 1633, te Schinnen, in de graftombeder familie Eynatten, ter aarde besteld.

(1) Eene Heerlijkheid, op de Maas bij Maastricht.

(2) Voerende gekwartileerd, het 1 en 4, in zilveren veld, een raaf van sabel op een heuvel van hetzelfde, en het 2 en 3 drie leliën 2-1 van zilver op keel.

2° Conrad Ulrich , zoo straks te vermelden ; en

3° Margaretha van Hoensbroeck (1642) kloosterdame te Sinnich (1).

Conrad Ulrich , Baron van Hoensbroeck-Guel , Heer van Bunde en Ulestraten , Stadhouder en Voogd des lands Valkenburg , werd te Guel geboren en aldaar ten doop gehouden door den Baron Antoon van Grobbendonck. Hij komt voor, 1624—30, met Arnold van Brembt, als Commissaris van de Ridderschap en van het land Valkenburg, en sedert dien tijd , als Stadhouder en Voogd van denzelfden lande. In 1625 toen de Graaf van Anholt, na de inneming van Breda, met zes duizend man te voet en achttien compagnien te paard, zijnen doormarsch over het land Valkenburg wilde nemen, werd hij, van wege de Staten, in het leger gezonden om den Graaf van dit voornemen te doen terugkomen. In 1626 deed hij de vervallene kerk van Guel herbouwen, voegde den 20 October 1631 een codicil bij zijn testament en stierf den 25 April daaropvolgende. Zijne gade, Isabella van Haudion tot Gibrechies, met welke hij, November 1613, in den echt was gegaan, liet hem vijf kinderen na, als :

1° Wolter Frans, van wien hierna.

2° Ursula Agnes.

3° Anna Maria Alexandrina, echtgenoot van Frans Hyacinth De Renesse (2), van welke Frans Lambert De Renesse, gehuwd met eene Baronnesse van Breidbach.

4° Antoon Candidus van Hoensbroeck, stichter der linie van Oost, waarvan sub Litt. G; en

5° Maria Margaretha, stiftsdame te Susteren, gehuwd (1658) met Denis Theodoor de Waha van Baillonville en Strasbourg.

(1) Dit klooster bezat eigendommen te Meerssen en had moeilijkheden aldaar wegens eene waterlossing. Caspar Duckweiler Abt van Rolduc komt in dit geschil als bemiddelaar voor.

(2) Voerende een links klimmenden leeuw van goud in een gebijljetleerd veld van keel.

Wolter Frans, Graaf van Hoensbroeck-Guel, Baron van Epicum en Grooten-Breugel, Heer van Guel, Bunde, Ulestraten, Cadier, Aldenraedt, Overbach, Lintzenich, medebezitter des lands Oostham, Stadhouder van Valkenburg en Erfvoogd van Mesch, werd in het jaar 1616 te Valkenburg geboren. Hij had ten huwelijk Maria Sibilla, erfdochter van Johan Adam, Baron van Flans (1), Heer tot Aldenrath, Overbach, Lintzenich, Grossen-Machinow, Gouverneur van Keizersweert, Keizerlijken en Keur-Keulschen eersten Kamerheer, en van Adolpha, Baronesse van Cortenbach tot Helmont (2). Hunne huwelijks voorwaarden, opgerigt den 16 December 1654, vermeldt als medebezegelaars, Florent Hattard, Baron van Rottingen, Erfmaarschalk, Heer tot Dalenbroeck en Johan Baron Wolff Metternich. Wolter Frans, weduwnaar sedert December 1670, maakte, den 7 April 1672, ten overstaan van den Notaris Matthias Haeck te Dusseldorf, een codicil bij zijn testament. In dit stuk beschikt hij, ten voordeele van zijne dochter, over het goud, gemunt en niet gemunt, verholen in een koperen kist, uitgezonderd de gouden zakuren, de ringen met diamanten en de zegels en wapenen, welke hij bestemt voor zijn oudsten zoon. Hij leefde nog in Februarij 1673. Zijne kinderen waren de volgende :

1° Johan Adriaan, Graaf van Hoensbroeck-Guel, werd den 9 Januarij 1675, hoewel minderjarig, als Stadhouder van Valkenburg aanerkend en schijnt kort daarna te zijn overleden.

2° Philip Willem Conrad, van wien hierna.

3° Johan Maximiliaan Karel Arnold, stichter der linie van Overbach, waarvan sub. Litt. H.

4° Adolpha Sibilla, geboren te Guel, in 1656, huwde met

(1) Voerende van zilver met een arend van sabel.

(2) Deze Adolpha was weduwe van Jan Willem van Hatzfeld, uit welk huwelijk een zoon Adolf Alexander, Graaf van Hatzfeld.

Arnold Theodoor Amor De la Margelle (1), Heer van Eupen en Eysden, Drossaard en Stadhouder van Limburg.

5° Candidus Ignatius, Heer tot Morchenich, ongehuwd, overleed te Guel, den 31 Maart 1680; en

6° Ansenius, vroegtijdig gestorven.

Philip Willem Conrad, Graaf van Hoensbroeck-Guel, Baron van Erpicum en Grooten-Breugel, Heer van Guel, Bunde en Ulestraten, medebezitter des lands Oostham, Stadhouder der Spaansch-Valkenburgsche landen en Erfvoogd te Mesch, werd geboren te Brussel (April 1657) en aldaar ten doop gehouden door Philip de Lannoy, Graaf van Lamotterie, voor en in name des Paltsgraven Philip Willem van Beijeren. Hij was tweeling van Johan Maximiliaan Karel Arnold die volgt. Toen hij zich, in 1680, als militair naar Duitschland begaf, sloot hij met zijn broeder Candidus Ignatius, Heer van Morchenich, een tweevoudig testament, waarin zij zich wederkeerig tot algemeen erfgenaam verklaarden. Hij had ten huwelijk Anna Bernardina, Rijksgravin van Limburg-Bronchorst-Styrum (2), Baronnesse van Wisch, Borculo, Gemen, Well, Stevensweert, Walborg, Russon, Nederen en Efferen, welke hem, bij huwelijks voorwaarden van 17 Maart 1690, de drie laatste Heerlijkheden, met hooge en lage jurisdictie, ten huwelijk bragt. Hij stierf plotselijk te Maastricht, in den Zwaan, den 27 September 1716 en liet van zijne evengenoemde gemalin, die reeds in 1700 overleden was, de volgende kinderen achter, als:

1° Maria Bernardina Adolpha, geboren te Guel, den 28 November 1691 en overleden te Luik, den 17 December 1749.

(1) Voerende gevierdeeld, het 1 en 4 een dwarsbalk beladen met drie gespen, waarboven een wassenden leeuw; het 2 en 3 drie leeuwenkoppen 2-1.

(2) Voerende gevierdeeld het 1ste een leeuw van keel op zilver, het 2de een leeuw van zilver op keel, het 3de van goud met twee gaande leeuwen van keel het 4de van keel met drie munten van goud 2-1 en over het geheel, een hartschildje van zilver met een van lazuur gestreepten balk van sabel. Dit geslacht, welks oorspronk zich in de 11de eeuw verliest, schijnt af te stammen van de Hertogen van Limburg.

2° Walter Frans, geboren te Guel, den 30 April 1693, van wien geene afstammelingen.

3° Maria Sibilla, overleden te Aken, den 18 Maart 1723, was gehuwd met den Graaf N. N. van Limburg-Styrum.

4° Henricus Honorius, geboren te Guel, den 17 Januarij 1696, vroegtijdig overleden.

5° Henrietta Amalia, echtgenoot van den Baron van Herve en Foret.

6° Herman Otto, van wien hierna; en

7° Isabella Charlotta, geboren te Guel, den 21 April 1704, huwde (1723) met den Graaf Josef Willem Matthias van Hinnesdael en Craïnhem (1).

Herman Otto, Graaf van Hoensbroeck-Guel, Baron van Erpicum en Grooten-Breugel, Heer van Bunde en Ulestraten, Monfrin, Geminne, Baillonville en Strasbourg, Erfstadhouder der Spaansch-Valkenburgsche landen, Kamerheer van den Keurvorst van Keulen en van Jan Theodoor van Beijeren, Bisschop van Luik, komt als Stadhouder nog voor in eene akte verleden, te Valkenburg aan St-Pieter, den 4 Mei 1762, en stierf in den loop van dat jaar, den 16 September. Hij was, den 14 Mei 1699, te Guel geboren en (1728) aldaar in den echt getreden met Anna Maria Juliana Felicita, Baronesse van Tzevel tot Bettembourg (2), bij welke hij slechts een kind verwekte, namelijk: Anna Maria Bernardina Georgina Apolonia Philippa, Sterkruisdame, geboren te Guel, in het jaar 1729, en getrouwd aldaar, den 21 Januarij 1748, met den Graaf Frans Xaverius van Hohenzollern-Hechingen (3), Kolonel van Birckenfeld. Getuigen bij dit huwelijk waren Florent, Graaf de Thiennes en de Pater Jesuït, Jacob Engelbert Bouwens. Frans Xaverius van Hohenzollern, uit het vorstelijk huis van dien naam, overleed, als Luitenant-Generaal in Oostenrijksche dienst, den 14

(1) Voerende van sabel, de afsnede van zilver beladen met drie merletten van sabel.

(2) Voerende van keel betrialied van zilver met een turnierkraag van goud.

(3) Voerende gevierdeld van zilver en van sabel.

Maart 1765. Zijne weduwe leefde nog in 1792. Den 25 Augustus 1780, werd haar, door Keizerin Maria Theresia, oktrooi verleend om te verkoopen Jonker Becx huis, te Brunssum, met aanhoorige landerijen (zestig bunder) en eene tiende aldaar. Deze verkoop geschiedde met bewilliging harer drie kinderen: Herman Frederik Otto Lodewijk Joseph Benedictus Joannes Nepomucenus Antoon Nicolaas, regerende vorst van Hohenzollern (1), Xaverius Frederik Herman Otto Joannes Nepomucenus Antoon Benedictus Gerlâcus, Oostenrijksche Generaal der cavallerie (2), en hare dochter de Prinses Felicitas Theresia, later gehuwd met den Graaf Maximiliaan Hendrik Laurens Hoen van Carthils-Neufchateau.

Litt. G. *Linie van Oost* (3).

Antoon Candidus, Graaf van Hoensbroeck-Oost, Heer van 's Graven-Voeren en van Cloppenburg, geboren te Guel, den 29 Junij 1630, was de tweede zoon van Conrad Ulrich, Graaf van Hoensbroeck-Guel en van Isabella van Haudion. In 1669 voerde hij een proces tegen Servaes Van den Houfve, Ontvanger van den ridderlijken Staat des lands Valkenburg, welke op last van dien Staat meerdere kapitalen bij hem had geligt. Hij stierf den 6 December 1693 en werd in de kerk van het Franciscaner klooster te Slavante, welks weldoener hij was geweest, ter aarde besteld (4). Hij had met Anna Maria, dochter van Hyronimus Van den Berg-Trips, Heer tot Oost en van Anna van Palant, twee kinderen, als:

1° Ulrich Antoon, die volgt; en

(1) Geboren, te Guel, den 6 November 1748.

(2) Geboren, te Guel, den 31 Mai 1757.

(3) Een kasteel, aan de Maas, tussehen Maastricht en Visé.

(4) *Liber Recommendationis Conventis Lichtenbergensis* (H. S. op parkement), ons welwillend medegedeeld door den Eerw. Pater F. A. Nieuwenhuizen, te Weert.

2° Eene dochter, die de eerste Abdisse is geweest van het nieuw gestichte klooster der Clarissen te Aken.

Ulrich Antoon, Graaf van Hoensbroeck-Oost, Heer der hoofdbank 's Graven-Voeren, had een erfpacht van 25 malder 4 1/2 vat rogge op Dobbelsteinshof te Oirsbeek, pacht die zijn grootvader, in 1632, gekocht had van Joncker Andries Hoven van Carsfelt, echtgenoot van Catharina van Dobbelstein. Wegens de levering van dezen pacht voerde hij (1718) een regtsgeeding tegen de bezitters der panden, Jan Janssen en anderen. Hij had met zijne nichte, Maria Anna De la Margelle, overleden den 6 Junij 1713, vier kinderen :

1° Maria Francisca, vroegtijdig overleden.

2° Isabella Adolpha, erfgenaam van Oost, gehuwd met Maurice Ferdinand, Graaf De Geloës.

3° Catharina, echtgenoot van Frans Colyn van Beusdal; en

4° Eene dochter, als kind overleden. En in tweede huwelijk met Anna Solome Petronella van Nesselrode tot Ereshoven, dochter van Filip Willem Christoffel en van Adriana Alexandrina Van Leerdt, de volgende afstammelingen, als :

5° Antoon, zijnde welligt dezelfde als Frans Arnold Alexander Antoon, van wien sprake is in het testament (1747) van Herman Otto, Graaf van Hoensbroeck-Guel; en dezelfde misschien als de Kanselier, Graaf van Hoensbroeck, gehuwd met Maria Adriana Wilhelmina, Baronesse van Colyn, Vrouwe van Beusdal en Sippenaken, die (1760—62) te Aken woonden.

6° N. N. Graaf van Hoensbroeck-Oost, Kolonel van Birckenfelt, is welligt dezelfde als Frans Josef, Graaf van Hoensbroeck, Overste van een Badisch infanterie-regiment, Hoogdrossaard van Lindenfels, en die, April 1746, als Kamerheer des Keurvorsten van den Paltz voorkomt. Hij leefde (1766) te Gulik en was gehuwd met eene Baronesse Van Weichs.

7° Maria, Kanonikes te Andenne.

8° Elisabeth, gehuwd met Frans Antoon, Graaf van Méan de Beurieux, Commissaris déciseur te Maastricht, van welke Frans Antoon Marie Constantin, Graaf van Méan, laatste Prins-Bisschop van Luik.

9° Johanna , Kanonikes te Andenne ; en

10° Cesar Constantin Frans , Graaf van Hoensbroeck-Oost ,
Vorst-Bisschop van Luik , geboren den 11 Junij 1719.

Nadat hij in Duitschland zijne studiën had afgemaakt en priester gewijd was , werd hij tot Kanonik der Cathedrale kerk van Aken en later van die te Luik bevorderd. Gekozen , in 1784 , tot Prins-Bisschop , legde hij , als regerende Vorst , die eenvoudigheid en die mildadigheid aan den dag , welke hem als priester kenschetsten. Tijdens de Luiksche opschuddingen , in 1789 , naar de abdij van St-Maximin , bij Trier , uitgeweken , keerde hij (1791) in zijn vorstendom terug en overleed kort daarna. Zijn lijkeest wordt gevierd , in de Cathedraal , den 2 Junij van elk jaar.

Litt. H. *Linie van Overbach* (1).

Johan Maximiliaan Karel Arnold , Graaf van Hoensbroeck tot Overbach en Aldenrath , tweeling van Philip Willem , Heer van Guel , was de derde zoon van Wolter Frans , Graaf van Hoensbroeck-Guel , en van Maria Sibilla , Baronesse van Flans. Hij had met Anna Elisabeth , Gravin van Nesselrode , vier kinderen , als :

1° Frans Bertram Candidus , Generaal in Oostenrijksche dienst , gesneuveld (1716) in een gevecht tegen de Turken. Zijn lijkeest werd gehouden , in de kerk van Slavante (Lichtenberg) , den 3 Augustus van elk jaar (2).

2° Philip Willem , waarschijnlijk zonder nakomelingschap overleden.

3° Maria Anna ; en

4° Maria Magdalena Candida , beide Kloosterdames te Heinsberg.

(1) Een kasteel bij Dusseldorf.

(2) *Liber recommendationis* , boven vermeld.

CARTHILS (4).

Schoon de familiën Hoen van Carthils en Van der Lip, genaamd Hoen, niet regstreeks tot den stam der Hoen tzo Broeck behooren, zullen wij echter daarvan het volgende mededeelen :

Theodoor van Carthils, gehuwd met Elisabeth van Printhagen, was vader van Ivo van Carthils, Ridder, die tot vrouw had N. N. Hoen tzo Broeck. Johan, zoon van Ivo, nam den naam aan van zijne moeder en schreef zich Hoen van Carthils. Dit gebeurde vóór of omstreeks het jaar 1392, een bewijs dat toen reeds de naam Hoen in aanzien stond. De zuster van Johan Hoen van Carthils was getrouwd met Gerard van Cortenbach, en Johan zelf had ten huwelijk, Agnes van Bosch tot Mopertingen. Hun oudste zoon, ook Johan Hoen van Carthils (2), had met Maria van Hulsberg, genaamd Schaloun, vier kinderen, als:

1° Johan, van wien hierna.

2° Librecht Hoen van Carthils, Commandeur der Duitsche orde te Maastricht, droeg (5 Januarij 1479) aan zijn broeder Johan over, de erfgoederen die hem waren toegevallen door het afsterven des Edelen Heere Johan Hoen van Carthils, Ridder, en Vrouwe Maria van Hulsberg, tegen eene erfrente van 28 mud spelt, die zijn grootvader, Frambach van Broeck (Bosch), had nagelaten bij testament van den jare 1401.

3° Willem, stichter der linie van Hoenshuis, te vermelden sub. Litt. A; en

(1) Eene vrije Rijks-Heerlijkheid in de Gemeente Wilre. Onder haar Leenhof ressorteerden leen-cyns- en keurgoederen. De Heer van Oud-Valkenburg trok een vierde deel der keuren cynsen en werfschellingen in dit Leenhof vallende. In 1629 was Quiryn Meyboom Stadhouders van Carthils, in 1634 H. Fransen en in 1696 W. Limpens.

(2) Theodoor, Martin en Everard Hoen die bij Quix (Geschichte der Regulier Herrn zu Aachen) als weldoeners dezer kanonie genoemd worden, waren welligt broeders van dezen Johan.

4° Agnes , echtgenoot van Gothard Dobbelsstein tot Wilre, en, in tweede huwelijk, van Hendrik van Nesselrode.

Johan Hoen van Carthils , Ridder, verschijnt met Lambrecht Van den Driesch, Stadhouders, Jan van Cortenbach, Drossaard, Reynier van Hulsberg en Leonard van Benstenrade, bij de akte, waarin Gerard van Ghoor, Erfvoogd van Eys, op Sint-Laurensdag 1447, beleend wordt met dertig Rijns gulden Manleen op de domeinen van Valkenburg. Hij had met Johanna van Fuggerath (of Suggesterath) twee kinderen :

1° Hendrik van wien hierna ; en

2° Johan Hoen van Carthils. Deze onderschreef, 26 Junij 1529, de huwelijks voorwaarden tusschen Johan van Hulsberg en Johanna van Eys-Beusdal. Hierbij waren alsnog tegenwoordig: Gerard van Strythagen , Land-Commandeur der Balie Biessen , Reynier en Librecht van Hulsberg , broeders van den bruidegom, Rolman Hoen tzo Broeck, Johan van Strythagen, Librecht van Hulsberg , Heer tot Hattem en Willem van Strythagen , Stadhouders van Valkenburg ; en van wege de bruid : Diederich van Eys-Beusdal haar vader, Herman van Ghoor, Stadhouders van Limburg, Herbrecht van Eys, *der alde*, Diederich van Leerodt, Heer tot Meersenhoven, Johan van Imstenrade, Erfvoogd tot Mheer en Herbrecht van Eys junior , Heer tot Breus-them.

Hendrik Hoen die, door zijne vrouw, eigenaar was der Heerlijkheid, later Baronie van Rummen, bij Tongeren, voerde, zoo als zijne nakomelingen, den naam Hoen van Carthils-Rummen. Hij leefde nog in 1537 doch was vòòr 1546 overleden. Zijne gemalin, Anna van Horion (1), schonk hem zes kinderen (2) :

1° Willem , van wien hierna.

2° Herman Hoen van Carthils , Kanonik.

(1) Voerende van zilver met een band van keel.

(2) Wij durven niet zeggen of Libert Hoen van Carthils, kruisbroeder te Maastricht, welke in het testament (1556) van Mechtildis Huyn van Amstenrade genoemd wordt, broeder of wel zoon is van Hendrik Heer van Rummen.

3° Agnes, echtgenoot van Herman van Buwinghausen (1).

4° Ivo Hoen van Carthils, Stichter der linie van Kaldenbroeck, te vermelden sub. litt. B.

5° Maria, gehuwd met Winand Schuyl van Walhorn (2); en

6° Isabella, echtgenoot van Johan van Cortenbach.

Willem Hoen van Carthils, Heer tot Rummen, geboren 1528, was, den 26 Maart 1562, in den echt getreden met Maria, dochter van Frans van Baillet (3), Heer tot Neerlinter, Bets en Bincom. Hij stierf in 1591 en zijne vrouw vòòr 1604; want ten gevolge van hun beider overlijden had in dat jaar eene deeling plaats. Hunne kinderen waren de volgende:

1° Frans Willem, vroegtijdig overleden.

2° Florent, gestorven te Luik, zonder nakomelingschap.

3° Johan, zoo straks te vermelden.

4° Maria, echtgenoot van Gerard Bosch tot Mopertingen.

5° Isabella, erfgenaam te Neerlinter en van het leen Kleinen-Blankenberg, bij Houthem, was gehuwd met Johan van Berghe-Trips.

6° Salomé, in wier naam de Kleine-Blankenberg, na dood van Johan van Berghe verheven werd, schijnt vòòr of omstreeks het jaar 1659 te zijn overleden; want den 22 October 1659 werd dit leen ontvangen door Justijn Frombach Hoen van Carthils, Baron van Chevetaigne; en

7° Anna.

Johan Hoen van Carthils, Baron van Rummen, Han-sur-Lesse, Heer van Chevetaigne, Bets, Bije en Bincom, kocht (1637) het gedeelte der Baronie van Rummen, toebehoorende aan de familie de Merode. Hij is welligt dezelfde als Jan Willem Hoen van Carthils, « tweede zoon van Rummen », in wiens naam Bonrade, bij Limburg, den 15 December 1629, gereleveerd werd.

(1) Voerende in zijn schild een gekroonden snoeks-kop.

(2) Voerende een band of dwarslijn, omzet met zes merletten; op den helm een wassende bok.

(3) Voerende een links klimmenden leeuw, in een schild welks émail wij niet kunnen erkennen.

Hij is later tot Graaf verheven en overleed vóór of omstreeks 1645, achterlatende met Johanna van Gulpen (1), die hem eenige jaren overleefde, de volgende kinderen :

1° Frans Theodoor, van wien hierna.

2° Ivo Hoen van Carthils, van wien geene afstammelingen.

3° Isabella.

4° Florent, ongehuwd overleden.

5° Michiel Hoen van Carthils, Baron van Han-sur-Lesse, van wien geene nakomelingen.

6° Frans Hoen van Carthils.

7° Justijn Frombach Hoen van Carthils, Baron van Chevetaigne.

8° Barbara. Deze komt 1660 als Kanonikes des adellijken stichts van Moustier voor; zij was destijds eigenaar van het leen Bonrade. Welligt is zij dezelfde als Barbara Hoen die, als echtgenoot van Frans de Laverne, in 1700 nog genoemd wordt. Misschien mogen als broeder en zusters der voornoemden, alhier nog vermeld worden, Johan Hoen van Carthils (is welligt Ivo) die in zijn testament des jaars 1663 gewag maakt van zijne zuster Anna, weduwe van Hans de kennis (de Kette-nis) en van Maria Hoen van Carthils, echtgenoot van Johan Frans van Berghe-Trips, Heer tot Eys en Neerlinter.

Frans Theodoor Graaf Hoen van Carthils, volgens testament zijner ouders, Heer van Rummen en der « *van niemand relevante vrije Heerlijkheid van Carthils* » huwde in 1650, met Anna Catharina Angelica De Moitré (2), bij welke hij meerdere zonen en dochters verwekte, als :

1° Frans Theodoor Graaf Hoen, Baron van Rummen, Groot-Baljuw van Hesbayen, overleden, zonder nakomelingschap, in 1739.

2° Maximiliaan Henri, van wien hierna.

(1) Voerende van sabel met een getand kruis van goud.

(2) Voerende drie palen beladen met een keper, waarvan wij de kleuren niet kunnen erkennen.

3° Eugene Albert Hoen van Carthils , komt voor in het berigt van eedsaflegging , ter gelegenheid van de blijde inkomst des jaars 1702 , als afgevaardigde der Staten van Valkenburg. (1) Hij had met Florentina Maria van Gulpen , vrouwe van Neufchateau-Wodemont, een zoon, Frans, vroegtijdig overleden. Bij testament des jaars 1731 benoemde Florentina Maria tot haar algemeen erfgenaam , den Baron Eugene Theodoor Hoen van Carthils , Kanonik, zoon van Gerard Ernest Hoen tot Schaloun en van Agnes de Renesse , onder beding echter , dat Eugene Theodoor en zijne nakomelingen den naam zouden voeren van Hoen-Neufchateau. Getuigen bij dit testament waren hare naaste bloedverwanten, als : de Graaf Hoen Baron van Rummen, haar zwager Maximiliaan Graaf Hoen , Stadhouder van het Graafschap Looz , de Jonkvrouw Gravinne van Hoen , wonende te Stochem en Balthazar Slanghen, Notaris te Gulpen , als geconstitueerde der Graven Frans en Claudius van Hoen.

4° Eene dochter, gehuwd met een Baron van Horion.

Maximilien Henri, Graaf Hoen , Stadhouder van Looz , en na zijns broeders dood, Baron van Rummen, komt voor, 1683, in een doopboek der parochie Gulpen. Zijne echtgenoot, Helena Charlotta Ursulla , Baronnesse van Horion tot Colonster, die, October 1710, in een doopregister der gemeente Nuth genoemd wordt, schonk hem vijf kinderen :

1° Frans Theodoor, overleden in 1740.

2° Claudius Ernest , na dood zijns broeders , Baron van Rummen en Heer van Carthils, Stochem, enz. gestorven in het jaar 1743.

3° Ferdinand Emanuel Graaf van Hoen , Vaandrig bij het regiment Garden-Grenadiers van Zijne Doorluchtigheid den Graaf van den Paltz.

4° Maximiliaan Henri , overleden in 1734; en

5° Maria Anna Henrietta, Kanonikesse van Munsterbilsen,

(1) Jan Bock , Abt van Rolduc , vertegenwoordigde , bij die gelegenheid , de Limburgsche geestelijkheid.

gehuwd met den Baron van Masbourg, van welke geene kinderen. Zij liet, (1762) in de kerk van Rummen, een fraaijen grafsteen plaatsen waarop de beelden van Johan Hoen, Baron van Rummen en van zijne vrouw, Johanna, gebeiteld staan, omgeven van twee en dertig wapenschilden of familie-afstammingen (1). De gemelde Baronnesse van Masbourg stichtte daarenboven, bij testament van den 12 October 1772, in de kerk van Rummen, drie altijddurende wekelijksche missen tot lafenis harer ziel en der zielen van hare ouders, broeders en van haar lieven man den Baron van Masbourg. Zij gaf bij dat testament, aan den graaf de Liedekercke, haar neef, het Kasteel en de Heerlijkheid van Carthils; Rummen viel ten deel aan den Graaf Karel Frans van Horion (2).

Litt. A. *Linie van Hoenshuis* (3) en *Schaloun* (4).

Willem Hoen tot Hoenshuis was de derde zoon van Johan Hoen van Carthils en van Maria van Hulsberg. Zijne huwelijks

(1) Zie afteekening in Graftomben Opschriften enz. door den Baron van Herckenrode, bl. 425.

(2) Volgens De Corswaren, Statistique du Limbourg, zou Rummen later in de familie Hoen zijn teruggekeerd, en verheven, in het Leenhof van Curingen, door den Graaf Maximiliaan Hoen-Neufchateau.

(3) Voormalig kasteel in de Gemeente Voerendael, thans eene gewone pachthoeve toebehooiende de Douairière De Villers-Masbourg, geboren gravinne Hoen-Neufchateau. Bachiene, vaderlandsche Geographie, deel v. bl. 1055, verhaalt dat dit Keulsch Ridderleen het stamhuis is der gravey van Hoen, die hun naam daarvan zouden hebben ontleend; en dat zelfs Hoensbroeck « *als een uitset van dit Hoenshuis* » zijn naam daarvan zou dragen. Dit gezegde, zonder eenig bewijs in bovengemeld werk voorkomende, verdient te minder geloof daar het niet te onderstellen is dat het huis der Hoen vroeger zou hebben bestaan dan de familie Hoen, en dit Leen, zooveel wij hebben kunnen nagaan, altijd toebehoord heeft aan het geslacht van Carthils dat den naam Hoen toevallig heeft aangenomen.

(4) Een Ridderleen, in de Gemeente Oud-Valkenburg, verheven, 1381, voor de helft, door Johan van Hulsberg en vervolgens door leden uit dezen huize, tot in 1642, wanneer het ontvangen werd bij Jonker Hans Renier Hoen van Carthils tot Hoenshuis, erfgenaam zijns ooms, Gerard van Hulsberg. Het huis Schaloun waaraan, onder andere heerlijke regten, het derde deel der kerkengifte van Oud-Valkenburg verbonden was, behoort thans aan de Douairière de Villers, geboren Gravin Hoen van Carthils-Neufchateau.

voorwaarden met Maria van Tzevel tot Puth (1), dochter van Johan en van Wilhelmina Leeck, werden gesloten op Maria Magdaleenen avond des jaars 1500. Hierbij waren tegenwoordig : « Hermen van Eynatten en Claes Hoen Hern zo den Broeck » 's bruidegoms lieve neffen, Daniel van Ghoor tot den Wyer » zyn lieve Gefader (Peet), Renier en Johan van Hulsberg » broeders en Hermen van Bensterade tot Strucht zyn lieve » neffe; en van wege de bruid : Alexander van Kettenis haar » lieve oom, Steven van Leek Kanonik te Heinsberg, Jacob » zijn broeder, de gebroeders Leenen (Leonard) en Diederich » van Baexem hare zwagers en Diederich van Palant destijds » Scholtis te Heerlen » welke met het bruidpaar hunne zegels aan het contract hebben gehangen. Willem leefde nog in 1546; hij had, met zijne voormelde echtgenoot, drie kinderen :

1° Johan Renier, van wien hierna.

2° Elisabeth, gehuwd met Johan van Schwarzenberg; (2) en

3° Maria, echtgenoot van Willem van Drimborn.

Johan Renier Hoen van Carthils tot Hoenshuis, gehuwd (10 Aug. 1558) met Maria, dochter van wijlen Willem van Lintzenich (3) bevond zich, als lid der Ridderschap, op een landdag gehouden te Valkenburg den 6 Januarij 1589. Hij stierf kort daarna in 1590, achterlatende, van zijne gemelde echtgenoot, de volgende kinderen :

1° Johan, van wien hierna.

2° Frans Hoen van Carthils.

3° Arnold Hoen van Carthils tot Durboslar, stichter dezer linie, waarvan sub. Litt. C.

Johan van Carthils, genaamd Hoen ter Hoenshuis, verhieft, 1641, namens zijne nichte, Maria van Hulsberg, weduwe van Adam van Hochkirchen (4), de pachthoeve Ter-Straeten bij

(1) Een kasteel (in de gemeente Voerendael) toebehoorende den Heere Graaf Oscar d'Ansenbourg-Neubourg.

(2) Voerende gepaald in acht deelen van zilver en lazuur.

(3) Voerende van zilver met drie kruisjes van keel 2-1.

(4) Het wapen der Hochkirchen is een getakt kruis, in het regter kwartier eene kerk.

Welten, leenroerig van den huize te Schinnen, en dat ten overstaan van Cornelis Randerath, Stadhouder, Herman Voncken en Willem Straeten. Hij had als moederlijke grootvader en voogd der kinderen van Walraaf Schellard, in leven Heer van Schinnen, moeilijkheden met deze familie wegens goederen gelegen te Echt en te Montfort, alsmede wegens een kapitaal van twee duizend Goudgulden gehypothekeerd op de domeinen van Weert en Nederweert; weshalve hij zich in het 84 jaar zijns levens, van de voogdij deed ontslaan. Hij leefde nog in 1648 en schonk destijds aan zijn kleinzoon Walraaf Baron Hoen, Proost van Hirzenachen, een erfpacht van 30 Malder rogge, staande op de pachthoeve Nijthuizen, bij Wijnandsrade. Maria van Hulsberg, met welke hij, October 1593, in den echt was getreden, schonk hem drie kinderen, als :

1° Johan Renier, straks te vermelden.

2° Maria, echtgenoot van Walraaf Schellard, Heer van Schinnen, welken zij, onder andere goederen, ten huwelijk bragt, het adellijk huis den Dohm met zijne toebehooren, cijnsen en keuren, de pachthoeven Meulenberg en de Dal bij Welten, de hoeve van Mouthagen, het een vierde van het leen en van den molen te Scherzel, bij Aken, het dwangpanhuis te Gurzenich en 50 Malder erfpacht rogge aldaar; en

3° Agnes Hoen van Carthils, Vrouwe van St-Gerlach, overleden den 3 Junij 1680.

Jan Renier Hoen van Carthils tot Hoenshuis en Schaloun, noemde zich Heer van Strucht, als bezittende het vierde deel der middele en lage jurisdictie aldaar. Hij had, 1636, geschil met den Baron Daniel van Hoensbroeck, Heer van Oud-Valkenburg. In 1645 nam hij Schin op de Guel over van zekeren geneesheer, Johan Verbeelen, die deze Heerlijkheid, in Februarij 1644, van den Spaanschen Koning gekocht had. Volgens de brieven van verkoop, moest Schin op de Guel verheffen van het Souverein Leenhof van Brabant: « Ende » hebben voorts deselve gescheyden afgetrocken ende gesepareeren, scheyden, trecken af ende separeren mits desen de » voorss. Heerlyckheyte van Onse domeynen van Brabant in

» den lande van Valkenburg om die by den voorss. coopere
 » syne hoiren ende naercoomelingen off syns actie hebbende
 » van nu voortaan peyselyck, vredelyck ende erfelyck be-
 » seten te worden, behoudelyck dat den voorss. hooge,
 » middele en laege Heerlyckheyt van Ons uyt saecken van
 » Onsen Hertogdomme van Brabant, aen Onsen Stadhouder
 » van Onzen leene in Brabant, in Onsen name tot eenen
 » vollen leene t'ontvangen.» Deze voorwaarde, tegen de Uniën
 van Brabant en Overmaze, en in strijd met de blijde inkom-
 sten bedongen, gaf aanleiding tot een kostbaar regtsgeding, dat
 ten voordeele van den Stadhouder van Valkenburg of van dat
 Leenhof, beslist werd.

Naar luid der huwelijks voorwaarden, opgerigt in 1634,
 kreeg Jan Renier Hoen al de vaderlijke erfgoederen, met uit-
 zondering der hoeve Nythuysen. Hij is vóór of in het jaar
 1665 overleden, achterlatende met Johanna Maria, Baronesse
 van Merwyck tot Kessel, dochter van Caspar en van Walrava
 van Stepraedt (1) de volgende afstammelingen :

(1) Het oud adellijk geslacht van Merwyck, voerende een doorsneden schild
 van hermelyn en sinopel, is, in den loop der 18de eeuw, uitgestorven en zijne
 bezittingen zijn, bij erfenis, overgegaan in de familiën D'Olne en De Keverberg.
 Bij het huwelijkscontract (1609) tusschen Caspar van Merwyck en Walrava
 van Stepraedt, verschenen Conrard van der Horst, Johan van Steynhuys,
 Arnold van Boedbergen, erf-Maarschalk, en Joost van Broeckhuysen na-
 mens Willem van Merwyck tot Kessel, gewezen Drossaard te Montfort, juf-
 vrouw Johanna van Hillen, weduwe tot Kessel en Caspar van Merwyck haar
 oudste zoon. — Verschenen van wege de bruid: Asweer de Jeeger, Johan van
 Stepraedt, Heer te Dodendal, Doornik en Varick, Diederich van Stepraedt
 Heer te Walbeek, Joost van Stepraedt, Johan van Voorst en Karel van Arn-
 hem. De Bruidegom bragt, onder andere goederen, in: « t' huys Kessel mitten
 » Weerdt, jacht, visschery, smalen tiende, 't huys, gewin ende gewerf in
 » Kessel ende Helden gelegen, idem den hof op den Grave los zeker en vry,
 » wezende den thol een onversterylck leen, manleen, voort die korentiende
 » en alle landeryen, den hof aen ghen Holdt of Wytendonck en die aen 't
 » Broeck, twee deel van den wynd oder water muel die dwanck is, een ko-
 » rentiende tot Sevenum, het veer te Styl mitsgaders alle gewin ind gewerff
 » und tinszen tho Blerich en landeryen aldaer, een huys binnen Ruremond
 » in die Hexstraet, een bouhoff te Herten, 't huis kleine Paerl met bouhoff
 » in 't Kerspel Ulenbergh bij Montfort, landeryen te Melick en te Erkelenz,
 » een hof en bosch te Swalmen genant de Spyk, 62 gulden 's jaers op de
 » domeinen van Montfort, 42 gulden jaerrent op de erfgenenamen van Zweer
 » van Boetselaer tho Aldengoor, » enz. enz.

1° Hans Caspar , gedoopt te Voerendael , den 26 Augustus 1636 ; als kind overleden.

2° Johan Willem , van wien hierna.

3° Walraaf, Baron Hoen van Carthils, Proost van Hirzenachen , voerde (1674) een regtsgeding tegen den Baron van Berghe , Heer van Neerlinter , wegens eene rent van 30 pat-tacons gehypothekeerd op de hoeve Kemmenade, bij Geleen.

4° Gerard Ernest , stamvader der linie Neufchateau , te vermelden sub. Litt. D.

5° Anna Maria , leefde nog in 1677.

6° Eugène Theodoor, geboren te Voerendael , 12 Junij 1648, was 21ste Abt van Sigburg. Hij komt voor, 1701, in een doopregister der Parochie Oud-Valkenburg , als peet van Eugène Theodoor, zoon van Gerard Ernest, Baron Hoen van Cartils en van Agnes de Renesse.

Welligt moeten wij als zuster der laatstgenoemden nog vermelden C. S. Hoen van Carthilz, kloosterdame te St. Gerlach. Deze teekende , den 13 Maart 1702 , met hare medezusters J. S. Van Eyck, vrouwe te St. Gerlach , M. E. de Schellaerds S. M. de Rijckeldt , Catharina de Rhoe , C. De Negri en den Proost Frans van Cauwenberg , onder goedkeuring van den Hoogwaardigen Michel Colbert , Generaal van het orde der Prémonstrès, den verkoop van *den hof* te Spaubeek aan den Baron Peter Thomas De Negri, Heer van Henri-Chapelle.

Johan Willem, Baron Hoen van Carthils , Heer van Oud-Valkenburg, Schin op de Guel, Loije en Rijchoven werd , den 11 Junij 1635 , te Voerendael geboren en aldaar ten doop gehouden door Theodoor van Stepraedt, Heer tot Walbeeck, Gerard van Hulsberg, Heer tot Schaloun en Alexandrina van Stepraedt, vrouwe tot Croonenberg. Hij stierf omstreeks het jaar 1687. Zijne weduwe, Anna Maria, Baronesse De Nesle (1)

(1) Voerende vierveldig, in het 1 en 4 een leeuw op een veld bezaaid met biljetten, in het 2 en 3 vijf spillen, en over het al een opperschilde met drie kepers.

gaf, in October 1710, aan J. W. De la Croix, huiskapelaan te Schaloun, volmagt om het leen Kemmenade te verheffen voor en namens haar zoon Maximiliaan Henri, Graaf Hoen van Carthils, die de laatste was der linie van Hoenshuis.

Litt. B. *Linie van Kaldenbroeck* (1).

Ivo Hoen van Carthils was de derde zoon van Hendrik, Heer te Rummen en van Anna van Horion. Hij stierf te Aken in 1578, achterlatende met Anna Van Ghoor, vrouwe tot Kaldenbroeck, vijf kinderen :

1° Hendrik Hoen van Carthils tot Kaldenbroeck gehuwd, 1617, met Maria van Niederhoven (of Heijenhoven) genaamd Schlach, dochter van Peter en van Maria van Krickenbeck, genaamd Brechs, aan welke hij Carthils en Kaldenbroeck ten huwelijk bragt. Hij verkocht, 24 April 1618, het vierde deel der hoeve Geleen (bij Heerlen) aan Margaretha Grein van Neersteijn, weduwe Ellerborn.

2° Allard, na dood zijns broeders, Heer te Kaldenbroeck.

3° Anna.

4° Catharina ; en

5° Ursula, echtgenoot van Wolter Tegnagel tot Loenen (of Lanner.)

Litt. C. *Linie van Durboslar* (2).

Arnold Hoen van Carthils tot Durboslar, derde zoon van Johan Renier Hoen ter Hoenshuis en van Maria van Lintzenich, verhieft (1611) eene houtgeregtigheid in het bosch van Ubach. Hij had met Catharina Clut, ervvrouwe tot Zusterzeel, de volgende afstammelingen :

(1) Een kasteel in Over-Gelderland.

(2) Een kasteel in de Burgemeesterij Vry-Aldenhoven, Kreis Gulik.

- 1° Johan Willem Hoen van Carthils , Heer tot Durboslar.
- 2° Herman Hoen van Carthils , Monnik te Sigburg; en
- 3° Frans. Deze is welligt dezelfde als Frans Arnold Hoen Carthils tot Durboslar die, 1665, voor het Leenhof van Braband een regtsgeding voerde tegen Johan Karel van Dobbelstein.

Litt. D. *Linie van Neufchateau* (1).

Gerard Ernest, Baron Hoen tot Carthils , Heer van Oud-Valkenburg (Schaloun) en Schin op de Guel, zoon van Johan Renier Hoen Ter-Hoenshuis en van Johanna Maria, Baronesse van Merwyck tot Kessel, had ten huwelijk Anna Agnes van Renesse d'Elderen , Burggravin van Looz , Gravin van Maville , Baronesse van Herck en Momal. Hij overleed te Valkenburg, den 31 Mei 1709, en zij stierf aldaar den 10 September 1729, achterlatende de volgende kinderen, als :

1° Maximiliaan Henri Philip Willem , Graaf Hoen van Carthils tot Schaloun, Ambtman des lands Herzogenrade, gehuwd te Oud-Valkenburg, 17 Augustus 1732, met Maria Anna van Beissel tot Gemmenich, Kanonikesse tot Susteren (2), dochter van Georg Antoon en van Maria Anna, Baronesse van Frankenstein. Hij hield, 1739, te Oud-Valkenburg een kind ten doop van Theresia van Schwamberg, echtgenoot van den Hoog Drossaard K. M. L. van Bienen, en stierf kinderloos aldaar den 20 Julij 1782. Zijne weduwe leefde nog in 1785; want in dat jaar schonk zij *de 3 vlammen*, huis der familie Hoen, Pontstrasse te Aken, aan haar neef Maximiliaan Henri Laurens, Graaf van Hoen-Neufchateau.

2° Eugene Theodoor, van wien hierna.

3° Johan Lodewijk, Kanonik te Aken, overleden omstreeks 1767; en

(1) Een kasteel in het voormalige land van Daelhem.

(2) Voerende van zilver, met een getand kruis van keel.

4° Maria Frederica , Kanonikes van Munsterbilsen , gehuwd , 14 April 1725 , te Oud-Valkenburg , met den Baron Robert Nikolaas van Schoonhoven d'Arschot , Heer van Wanrode , Chantaine en Geneffe.

Eugene Theódoor Gerard Renier Antoon Hijacinth , Graaf Hoen van Carthils werd , den 16 Augustus 1701 , op den huize Schaloun geboren. Hij was Kanonik van het Munstersticht te Aken , toen hij tot algemeen erfgenaam der Gravinne Hoen van Rummen werd gekozen. Deze schonk hem , onder andere bezittingen , haar Kasteel en Heerlijkheid Wodemont alsmede het oud vermaarde huis Neufchateau ; waarvan hij den naam aannam en welks wapen (gouden leliën op keel) hij met het zijne kwartileerde. In 1739 trad hij in den echt met Maria Elisabeth Theresia Alexandrina van Reuschenberg (1) dochter van Frans Edmond , Heer van Setterich en Maria Agnes Theresia van Golstein tot Breijel , aan welke hij ten huwelijk bragt de Heerlijkheid en goederen van Neufchateau , die van Stochem , Wodemont , Monchain en Libeke , in de Provincie Limburg , alsmede zijne bezittingen gelegen in de Heerlijkheid van Ravenstein en in Holland. Hij vertegenwoordigde , 1744 , de Staten van Valkenburg , Daelhem en Limburg bij de inhuldiging van Keizerin Maria Theresia als Hertogin van Braband. Zijne evengemelde gemalin schonk hem vier kinderen , als :

1° Maximiliaan Henri Laurens , van wien hierna.

2° Maria Sophia Clara , Kanonikes van het adellijk kapittel van Susteren.

3° Theresia Maximiliana , kloosterdame te Heinsberg , overleden den 4 Junij 1816 , te Roermond , begraven te St-Odiliënberg ; en

4° Maria Anna Antoinetta , Kanonikes van Munsterbilsen , overleden te Roermond , den 4 Januarij 1840 , in den ouderdom van 87 jaren.

(1) Voerende gevierdeeld , 1 en 4 Renschenberg , zijnde een balk van sabel , waarboven drie merletten van hetzelfde in een veld van zilver , het 2 en 3 een leeuw.

Maximiliaan Henri Laurens, Graaf Hoen-Neufchateau, van Wodemont, Libeke, der vrije Baronnie van Rummen en Vruendt, lid van de Ridderschap der Provincie Limburg werd, den 10 December 1783, beleend met de hoeve Ten-Eijsden (bij Geleen) die hem onverdeeld met den Markgraaf van Hoensbroeck toebehoorde. Toen deze zijn gedeelte dier hoeve publiek deed verkoopen, liet de Graaf Hoen, namens zijne echtgenoot, verwantschap aan den huize van Hoensbroeck, dat gedeelte beschudden; doch terwijl tevens eene benadering was gedaan ten behoeve van den Markgraaf Clemens van Hoensbroeck, zoo werd deze, als nader in den bloede, voorgetrokken. In 1781 was de Graaf Hoen, als afgevaardigde der Staten van Limburg en landen van Overmaze, bij de inhuldiging van Keizer Jozef II, en in 1787 gaf hij aan den Eerw. Heer N. J. Penners, huiskapelaan te Schaloun, volmagt om te verkoopen een perceel bouwland te Geleen. Hij is overleden den 25 Februarij 1823 en heeft met zijne echtgenoot, Felicitas Theresia Maria Anna Carolina Frederika Louisa Josephina Elisabeth Antoinnetta van Hohenzollern-Hechingen, dochter van Frans Xaverius, Burggraaf van Nurenberg, Luitenant-Generaal in Oostenrijksche dienst, de volgende kinderen nagelaten:

- 1° Phillippina, de thans nog levende Douairière de Villers-Masbourg.
- 2° Theresia, die gehuwd is geweest met een Graaf de Hamal; en
- 3° Carolina.

Het adellijk geslacht Van der Lip, genaamd Hoen, behoort minder tot ons onderwerp. De oudere linie is met vier zonen, Willem-Bertram, Kaspar-Frederik, Karel-Maurice en Ernest-Frederik, de twee laatste in Zweden, omstreeks het einde der 17de eeuw, uitgestorven.

Diederich Van der Lip, genaamd Hoen, Heer van Grubben-

vorst en Afferden , was, van wege het-kwartier Roermond , bij het traktaat van Venlo , gesloten in het leger voor deze stad , tusschen Karel V en de Baanderheeren , Ridderschap en steden van Gelderland (1). Zijn zoon, Jasper Van der Lip, genaamd Hoen , Heer van Afferden , Blyenbeeck , Walbeeck en Grubbenvorst , was (1567) met Gerard van Esse , Heer tot Beusdal , Peter van Stepraedt , Diederich van Gelder , Heer te Arsen , Claes van Gendt , Gerard van Oy (jonghe Heer tot Oy) , Diederich Quaedt , Johan van Wittenhorst , Heer ter Horst , landdrost des lands Kessel , Adam van Schellardt-Obbendorf , Heer te Gurzenich , Schinnen , Geisteren en Durwerde , Diederich van Wittenhorst , Proost tot Echt , Johan , Herman en Henrich van Wittenhorst , en Vincent Foss , Drossaard tot Middelaar « als vrunden en maighe » bij het huwelijks contract tusschen Renier van Stepraedt , Heer tot Dodendal en Dornick en Johanna Van Voorst.

Aleida Van der Lip, genaamd Hoen , bewoonde, 1632, het kasteel Hillenrade, bij Roermond. Op hare aanvraag werd, den 7 Maart 1633 , door den Raad van Gelderland te Arnhem , een besluit genomen , dat geene schepen ongevisiteerd , bij Kessel , de Maas zouden bevaren , op pene als naar tols regten.

Wij laten hier nog eenige namen volgen die we in de vorenstaande geslachtslijsten niet wisten in te lasschen.

1468-1500 was Otto Hoen , Kanonik van de Collegiale Kerk van St.-Servaas te Maastricht (2).

1573, den 5 December , gaf Isabella Hoen , overmits Stad-

(1) Keuller, Geschiedenis van Venlo bl. 244.

(2) Annales de la société historique et archéologique à Maastricht bl. 186.

houder en Leenmannen van Valkenburg , volmagt aan Gerard Stijls , Scholtis te Brusthem , om te verkoopen , in haar naam , en ten behoeve van Werner Huyn , Heer tot Amstenrade , alle zoodanige landerijen , pachten , renten , cijnsen en capuinen als haar Constituante waren toegevallen bij testament van wijlen Peter van Cortenbach (1).

De lijst der *Tréfonciers* van het kapittel van St.-Lambert te Luik , door den Baron Van den Steen , vermeldt (1619) Paul Jean De Groesbeek de Hoensbroeck ; er is geen twijfel aan , of dit beteekent een vroeger huwelijk tusschen deze twee familiën.

1644 stierf Isabella Scholastica Hoen , in het klooster Neuwerk bij Gladbach (2).

1677 was Antonetta Hoen , Kloosterdame te Burtscheid (3).

1679 leefde , in het klooster Neuwerk , Catharina Elisabeth ab Hoen.

1784 was Ludovica van Hoen tot Opherticke , Abdis van het adellijk klooster Flosheim (4).

TER-WYER EN LAER.

Deze twee Ridderzetels de eerste, onder Heerlen, op de oostelijke, de andere, onder Wijnandsrade, aan de Westergrenze der Heerlijkheid Hoensbroeck gelegen, worden soms verkeerdelijk opgegeven te behooren tot het regtsgebied dier Heerlijkheid. In een oud handschrift vonden wij Ter-Weyer genoemd :

« Ein ald Stock Ridderlyck huys frey van Servituten. »

(1) Gichtregisters van Valkenburg.

(2) Die Benedictiner Abtei zu M. Gladbach bl. 263.

(3) Quix, beschreibung der stadt Burtscheid bl. 157.

(4) Das kloster Steinfeld in der Eifel bl. 120.

Eene kapel, een watergraanmolen, een panhuis (bierbrouwerij) en meerdere pachthoeven waren aan dit Ridder-Kasteel verbonden (1). Vijvers en dammen versterkten het van alle kanten en gaven er den naam aan van Wyer of het huis tot den Wyer. Zijne ligging neemt de laagte in welke zich, tusschen Passaerts-Nieuwenhagen (2) en Ter-Eyck, langs de Gansenweide naar den Koningsbeemd uitstrekt.

De bezittingen van het huis Wyer, met uitzondering der hoeve Ter-Eyck en eenige landerijen onder Hoensbroeck, roerden te leen van het Bisdom van Keulen (Mankamer Heerlen). Het had eene tiende, een Laathof, zijn eigen Stadhouder en zijne Laten. Eene grondkaart te Spaubeek, Heerlen, Hoensbroeck, Amstenraede en Merkelbeek, met beduidende keuren, cijnsen, hergewiden en werfschillingen, was aan dit huis verbonden.

Daar de gebruiken en geregtigheden van zijn Laathof begrepen zijn in een zoogenaamd *Latengewijs* van 7 artikelen, gegeven op Sint Jansdag onthoofding 1490, laten wij dit stuk, met ophelderingen, in zijne eigenaardige taal alhier volgen :

Dyt is alsullich ghewys als dye Laijssen des hoeffs zo Wyer gheweesen have op Sondach Johan sdach Baptist decolation s Anno X^e nae des hoeffs rechts zo Wyer.

Itx. als ey koyrgoydt zo Hoeff vellet dat mach ey ontfang x van den parthyen wem dat ghelyevet voyr ey me en syne ghedelygx, soe soll eme der lee hee beleene dayr van sall hee schuldigh syn deme lee hee ey fflssh wijns en den laeten ey ork n (3).

(1) De molen en de brouwerij bestaan niet meer, en het huis, gedeeltelijk afgebroken, heeft zijne vorige gedaante tegen eene, met leyn gedekte, pachters woning, verwisseld. In November 1857 stiet men, bij het graven van aspergesbedden, op een fundament van zand- of mergelsteenen, waarvan eenige werden uitgehaald. Tusschen deze steenen bevond zich een, van zilver overtrokken, ponjaard, fraai model, door den roest zeer beschadigd, welke ons, door den Heer J. W. Huntjeus, eigenaar van Ter-Wijer, vriendschappelijk ten geschenk werd toegezonden.

(2) Alzoo geheeten naar de familie van Blitterswijk, genaamd Passaert. Thans is dit oud Riddergoed de eigendom des Graven D'Ansembourg-Neubourg.

(3) Item, wanneer in het Laathof een keurgoed openvalt, dat mag een der erfgenamen ontvangen, voor hem of voor zijne consoorten, zoo zal hem de Leenheer daarmede beleenen tegen betaling van eene flesch wijn, en een Orken aan de Laten die bij de belecning tegenwoordig waren.

Itx. noch is der adellays schuldich syne ghedelyghen zæ ke^{ne} van den selve goyds, dayr van dye ghedelyghen syn schuldich ho^{ne} hoeffs rechtz zo legghen nae des hoffs rechtz (1).

Itx. noch is schulich der lee^{hee} syne^{tzyns} op ghebyede^{toe} betaele^{ende} off dan dye gedelyghen den aelaydt gheyne betzalynghe en doyn, soe is der leenhee^{schul} dich syne^{knecht} toe leene^{den} allaeydt, dye gedelynghe zo pe^{de} dye o^{ghehoersame} weeren, en^{dye} pende aeff toe leevere^{va} de^{laetgoyd} en^{dayr} myt toe leeve^{nae} den banckrecht, en^{dayr} mit wat schaede^{dayr} op gheydt syndt sy schuldich mit toe legghen off sy dye pende loesen nae des hoffs rechtz (2).

Itx. noch halden dye laete^{vurss.} voyr ey^{aldt} herkoeme^{dayr} ey^{aellaydt} styrvet als van Koyrgoyd dat deme lee^{hee} dan gevellet dat beste roeren dat be^{ne} jair en^{dach} op dat vurss. layt goyt berch en^{dalle} gemack, en^{off} dye vurss. luyde dan onghehorsame weeren, dan sal d^{lee} lee^{hee} den goyd dach doyn nae des hoffs rechtz ende soe syn die p^{thyen} schuldich dat beste roere^{voyr} den hoff toe brengx^{off} mette^{lee} lee^{hee} zo v^{deeghen} (3).

(1) Item de Aanlaat is verplicht, zoo het laatgoed gesplitst is, zijne consoorten te verwittigen van hetgeen er te doen valt, op dat elk hunner de regten betale naar hofs gebruik.

(2) Item, nog is de Aanlaat gehouden den cyns, zoo van hem als van zijne consoorten, op eerste aanvraag, den Leenheere te betalen. Bijaldien de consoorten in deze betaling niet willen dragen, is de Leenheer verplicht zijnen knecht of den bode aan den Aanlaat te leenen, om tegen de ongehoorzamen eene panding te doen. De bode zal de panden van het laatgoed wegvooeren en daarmede handelen als naar regt der Bank. De onkosten van de panding vallen ten laste der ongehoorzame consoorten, al ware het ook dat zij naderhand de panden losten als naar regt des Laathofs.

(3) Item, nog houden het de Laten voor een oud regt of herkomen, wanneer een Aanlaat sterft op wiens goederen een keur staat, dat den Leenheer als dan verschenen is het beste roerend goed dat op die keurgoederen, sedert jaar en dag, berg en dal beloopt heeft. Wanneer de erfgenamen te kort blijven in het leveren vanden keur, zal de Leenheer het keurgood dag doen, dat is, het aanslaan als naar hofs regt, en dan zijn partijen verplicht, willen zij het goed behouden, van het beste roeren voor het Laathof te brengen of met den Leenheer eene schikking te treffen.

Itx. noch hayve^m dey layten vurss. gheweessen dayr eyⁿ goydt toe hoeffe veldt ey^m tzyns jayrs gelt dat men dat ontfangx^m mit dobbelen tzyns en^m mit des hoffs rechten (1).

Itx. noch halden dye laeten vurss. van alden herkoemen dat alle dye ghyene dye goydt have^m dat zo dem Wyer Koyr, Capp tzynse off vlass gylt wannee^m dye sullicher goyde verkauffen dat sy dan schuldich syn den werffschl^m toe wete^m van X pen^m ey^m penynck dem leen heere (2).

Itx. Soe is der lee^mhee^m schuldich den laeten hoⁿe gheboyrde vand^m werschill^m ende des syn dye laeten vurss. schuldich den lee^mhee^m toe graeven en^m toe waeken wes men des zo Wyer vonde^m haydt nae alder herkoemen (3).

Zoo veel wij hebben kunnen nagaan behoorde oudtijds het huis Wyer aan een familie die zich Van de Wyer noemde (4) en die, in de leenboeken van Valkenburg, onder den naam van Vivario voorkomt. Bonifacius de Vivario was (1208) met Theodorich van Schinnen, getuige eener akte waarbij Hertog Hendrik van Limburg afzag van alle onregtvaardige schatting, die hij, den aan het Munstersticht van Aken behoorenden lieden te Walhorn, had opgelegd (5). Gerard de Vivario was vóór 1360, Proost van het Apostelen-Sticht te Keulen (6). Een

(1) Item, nog hebben de voorschreven Laten verklaard en beslist dat de cynsgoederen die in het Laathof vallen, ontvangen moeten worden met dubbelen cyns benevens de hofs regten.

(2) Item, nog houden het de voorschreven Laten voor een oud herkomen, dat zij, die goederen bezitten welke, te Wijer, keuren, kapuinen cijnsen, of vlas leveren, bij verkoop dier goederen, gehouden zijn den werfschilling te betalen, te weten: van tien penningen éenen aan den Leenheer, d. i. tien ten honderd van den koopprijs.

(3) Item, zoo is de Leenheer den Laten verplicht te geven wat hun toekomt van den werfschilling; daarentegen zijn de Laten gehouden te spitten voor den Leenheer en zijn huis te bewaken, zoo als dit te Wijer van ouds gebruikelijk is.

(4) Voerende, volgens Fahne, twee dwarsbalken, waarboven drie yzerhutjes, en volgens « Histoire de l'ancien comté de Horn, » een schild van hermelyn met een dwarsbalk van goud beladen met drie schelpen.

(5) Lacomblet, Urkundenbuch für die Geschichte des Niederrhyns.

(6) Quix, Geschichte der Reichs-abtei Burtscheid.

tak dezer familie bewoonde den zoogenaamden Wyerhof te Merkelbeek (1).

Paulus Van de Wyer streed, 1371, in den slag van Baeswilre, bij het 50 armeekorps onder bevel van Reinard van Berne. Den 2 Mei 1383 werd hij beleend, ten overstaan van Vaes Mulcken en Johan van Weert, met het huis, de Heerlijkheid en het hooggeregt van Leuth. Hij was broeder van Egidius de Vivario, Ridder, heer tot den Wyer, die als Leenman van Valkenburg zeer dikwijls voorkomt. Deze laatste ontving te Valkenburg de, onder Hoensbroeck gelegene, hoeve Ter-Molen, en, in 1381, die van Kemmenade, onder Geleen. Hij bezegelde (1393) den brief, waarbij Rutger van Droyne zich voldaan verklaarde van het nadeel dat hem door de Akenaren was toegebracht tijdens het beleg van den burgt te Reifferscheyt. In 1394 was hij in strijd met het Munstersticht van Aken omtrent *eenen hof*, die zijn oom Gerard, binnen Aken bezeten had. Hierom had hij hand gelegd op den Kapittelshof (Movort) te Bingelrade, en het sticht in regten betrokken voor de bank van Oirsbeek: later sprak Gerard van Matelaar, als scheidsman, tusschen partijen regt. Egidius de Vivario volgens Fahne, gehuwd met Lette Schmeck, overleed in 1411. Zijne dochter en eenig kind bracht het huis en de goederen van Ter-Wyer in het geslacht van Ghoor (2).

(1) Tot deze linie behoorde waarschijnlijk Michiel van de Wijer, die der stad Aken een manbrief gegeven had, d. i. die zich, bij eede, jegens haar en hare onderdanen verbonden had. Michiel brak weldra dezen eed, weswege hij door de Akenaren gevat en in de gevangenis geworpen werd. Door voorspraak van eenige vorsten en prelaten ontslagen, ging hij andermaal, met die stad, manschap aan en stelde als borgen: Loet (Lodewyk) zijn vader, Winken (Wynand) zijn oom, Peter zijn broeder, benevens Goswyn Brauers van Sippenaken, Conrad Siebenmarck van Bocholtz, Simon Brasseler van Lemiers, Willem en Johan Knoijren in Genroth (Bingelrade), Johan van Eikelrode en diens zoon Anselmus; Johan, Roels zoon (Rolmans zoon) van Simpelveld, Leonard van Heitfeld, Nicolaas Enten van Holsit, Wijnand van Rompen (Brunssum) Matthias Schumacher en diens broeder Simon van Quoithausen. De brief, gegeven den 29 Junij 1463, was bezegeld bij jonker Pontz van Welckenhausen, Conrad van Walhorn, Jaob van Broich, Reinard Crummel en Karis van Rodenbroeck (Heerlerheide).

(2) Voerende drie jagthorens 2-1 van keel op zilver. Dit wapen is, te Wijer, nog voorhanden op drie Namensche steenen, ingemetseld boven den ingang des hui-zes. Een dezer steenen verbeeldt een vierveldig schild hebbende in het 1ste Ghoor, in het 2de Schwarzenberg, in het 3de Stommel en in het 4de Corswarem.

De zoogenaamde Ghoorepoel, te Heerlerheide, ontleent van dit geslacht zijn naam.

Deze overoude familie, eene spruit van Looz-Horne, was verwant aan de deftigste huizen van Nederland en Rijuland; zij droeg haar naam van het voormalige kasteel Ghoor, in de gemeente Neer, bij Roermond (1).

Johan van Looz was Heer van Ghoor en Corswarem; zijn zoon Robert, Heer van Ghoor, Corswarem en Berlo, stichtte, 1180, te Corswarem, eene kapel. Volgens Butkens (trophées du Brabant) had Engelbert van Horne, Heer van Cranendonck en van Ghoor, vier kinderen. Willem de oudste zoon, Heer van Cranendonck, huwde omstreeks 1266 met Elisabeth van Stein, dochter van Arnold en van Margaretha van Valkenburg. De jongste zoon, Daniel, Heer van Ghoor, voorkomende in eene oorkonde des jaars 1285, was de Stamvader der linie van dien naam. Zijn oudste zoon, ook Daniel, was Drossaard van Brabant; deze was getuige van een aantal charters der Brabandsche Hertogen en naburige vorsten (2). Hij had ten huwelijk Johanna van Fexhe, genaamd Schoonvorst, dochter van Lambert en van Aleida van Haren. Uit dit huwelijk sproten vier kinderen:

- 1° Daniel, van wien hierna.
- 2° Johanna, echtgenoot van Diederich van Argenteau.
- 3° Aleida, Abdis te Foret; en

(1) Wij vonden van dit kasteel, thans pachthoeve behoorende aan de oud adellijke familie De Keverberg d'Aldengoor, de volgende bezitters: omstreeks 1500, Govert van Millendonck. In 1539 trouwde Godhard van Drachenfels met Elisabeth van Montfort, vrouwe tot Ghoor. In 1587 was Herman Diederich van Mirlaer, Heer van Ghoor, en, in 1620, behoorde het aan eene freule van Millendonck. Den 12 Maart 1664 werd, voor het Gereg van Horst, gelegaliseerd eene volmagt, geteekend « Geronima Catharina Douarière Gravinne van den Bergh, geboren gravinne de Spaur, vrijvrouwe tot Ghoor, Meyel, Pol en Panheel » en, in 1668, komt Walburgis van Millendonck als vrouwe van Ghoor en Meyel voor. Den 31 Mei 1693 verkocht Maximiliaan, graaf van Limburg Styrum, Heer van Ghoor, het veer te Buggenum aan de gravin van Hoensbroeck, geboren van Bockoltz. In 1724, behoorde Ghoor aan den baron Maximiliaan Henri Hiacinth van Horion, in 1755, aan Assueras Lodewyk en, in 1768, aan Karel van Horion.

(2) Zijn jongere broeder Willem die, door Gerard, Heer van Horne, neef wordt genoemd, in eene akte des jaars 1312, was de stamvader der linie van Bos, Eys en Oud-Valkenburg. Tot deze behoorden Willem van Ghoor (1484) Abt van Corneli-Munster, Herman van Ghoor, Stadhouder van Limburg, Gerard van Ghoor, Heer van Hamal en Hartelsteyn, die in September 1539, te Maastricht, jammerlijk werd omgebracht, en willigt Johannes van Ghoor, 1485-1508, Abt van Rolduc.

4° Lambert van Ghoor, gehuwd met zijne huishoudster, was Drossaard van Macseyck en Heer van Schinnen. Hij ontving deze Heerlijkheid op Sint-Petersdag *Cathedra* 1381, in bijwezen van Johan Saecx van Wyck, Winand van Dieteren en Johan van Weert, Leenmannen van Valkenburg.

Daniel van Ghoor had met Catharina van Amstel (1), dochter van Arnold, Heer van IJsselstein en Merlo, vijf kinderen; waarvan de oudste zoon, Arnold, Heer was van Ghoor en Merlo, en tevens, door zijn huwelijk met de reeds gemelde Catharina de Vivario, Heer van Ter-Wyer. Deze Arnold woonde den slag van Baeswilre werkdadig bij; hij verwekte bij zijne genoemde echtgenoot, onder andere kinderen, vijf zonen, als:

1° Arnold, Heer van Ghoor en Aldenghoor.

2° Jacob, Heer van Merlo.

3° Daniel, Heer van Caldenbroeck.

4° Willem.

5° Arnold, genaamd Arnoud van Ghoor, Heer tot den Wyer en van Heel. Deze verhief (1455) te Valkenburg, de hoeve Ter-Eyck en gaf, 1479, den molen van Kathagen te leen aan de echtelieden Willem Ingelen en Agnes Waumans. Hij had ten huwelijk Maria van Withem (2), van welke meerdere dochters en een zoon Daniel, Heer tot Wyer en Eynrade, gehuwd met Isabella van Oy (3), dochter van Renier en van Johanna van Oirschach. Daniel en Isabella, Heer en Vrouwe tot den Wyer, bijgestaan door Gerit, Heer van Oy, haar broeder, verkochten, 's maandags na Allerheiligen dag 1499, aan Allart van Hacfort, eene korentiende, leenroerig van den Land Commandeur te Utrecht, geheeten de Dijksche tiende, gelegen in het kerspel van Bemmelen, ambt van Overbetuw; zoo en gelijk Renier, Heer van Oy, Ridder, schoonvader en vader der verkoopers, deze tiende bezeten had. In den, op perkament geschreven en beze-

(1) Voerende gebalkt van goud en van sabel in acht deelen, waarover een Andreas Kruis geschakeld van zilver en keel. Op den helm twee armen houdende eene kroon van acht rozen. Zinspreuk *Spes mea Christus*.

(2) Voerende een getakt kruis.

(3) Voerende drie rozen van keel op zilver.

gelden, verkoopbrief (1) werd onderling bedongen dat de partij, die, ter zake van dezen koop en verkoop, eenig belet of schade zoude komen te lijden, op kosten der andere partij, een man met *reispaard* kon afzenden in de eerste nabijgelegene herberg, en aldaar verteeren een gouden gulden 's daags, tot dat de schade was hersteld. Daniel leefde nog in 1526; hij voerde in Januarij van dat jaar, voor de bank van Hoensbroeck, een regtsgeding tegen Lemmen Tulpen van Kouvenrade (2). Hij had met zijne bovengemelde echtgenooten zeven kinderen.

1° Renier, van wien hierna.

2° Willem van Ghoor, Heer van Eynrade gehuwd, 1529, met Eva van Honselar, Vrouwe van Soppenbroeck.

3° Johan van Ghoor, Ridder der Duitsche orde, Land Commandeur te Maastricht, verhief (1556) het huis en de goederen van Limmel en de hoeve Wigelrade aan dit orde toebehoorende; hij overleed omstreeks het jaar 1572.

4° Daniel van Ghoor, Ridder der Duitsche orde, Land Commandeur te Bonn.

5° Catharina, Abdis te Herckenrode, bij Hasselt.

6° Elisabeth, echtgenoot van Frans Spies tot Schweinheim; en

7° Johanna.

Renier van Ghoor, Heer tot den Wyer, werd (1537) te Valkenburg beleend met de hoeve Ter-Eyck. Hij verscheen als Leenman der Mankamer van Heerlen, toen Frans van Schonrade, Heer Ter-Heyden, Blyt en Tusschenbroeck, den 16 October 1543, beleend werd met de hoeven Heiden, Rosenberg, Bucken en Geucht. « Anno voefftzeyn hondert drye ind veyr- » tzigste jaer den sesteyden dachs Octobry, erscheynen der » Erenvester und fromme Frans von Schoynraed Heyr zo der » Heydde, zo Blyt ind Tussenbrogh voyr den Erenveste ind » frommen Johann Heunen van Amstenrade zo Eyresteyn,

(1) De zegels zijn afgevallen.

(2) Om dien tijd was Heer Jan, Kapelaan te Wijer, voor die zelfde bank, aangeklaagd als handgemeen te zijn geweest met Gerlach den molenaar.

» Stadholder meins Gened. Heren van Collen Ertzb. ind Kur-
 » furst ind myt voyr den Erenvesten ind fromme Reynart Goyrzo
 » dem Wyer, Heinrich Von Zeyffel (Tzevel) zo Meysenbroyck ind
 » Byrlich van der Hoeve als manne van leene, ind hayt begert
 » zo ontfangen synen hoff gelegen zo Horbach genant Rosen-
 » berg, synen hoff zo den Bocken, ind synen hoff zo Geuycht
 » soe wye deyssen vorss. hoef mit allen honne zubehoyr ge-
 » leygen sint, soe wye gemelter Heren van der Heyden vader
 » ind moeder selygher daraus gestorven waren ind dyeselbe
 » leene von alder herkompst gewonelyck is op zo neijmen ind
 » zo ontfangen, waer von der Stathelder dye man van leene
 » opgemelt hayt gemaent ind durch Klerenis der man von leen
 » gemelter Heyr van der Heyden myt diesen vier leene, eyne
 » voyr, ind dat andere naer beleent hayt, beheltelych mynen
 » Gened. Heren van Collen synen Curfurstlichen genaden
 » Hoicheyt rechts ind eyder man synen goeden rechts, ind
 » gemelter Heyr van der Heyden hayt mynen Gened. Heren
 » int Manhuys recht gewoenlyche Hulde ind Eyde gedaen nae
 » alder herkompst. » (1)

Renier van Ghoor trad, 1534, in den echt met Catharina van Stommel (2) bij welke hij zeven kinderen verwekte, als:

1° Daniel, zoo straks te vermelden.

2° Johan Hubert, Kanonik te Luik, leefde in 1570, en was in Julij van dat jaar, voor het voogdgeregte te Hoensbroeck, beschuldigd als *Kyftich* te zijn geweest met zijn broeder Reynart.

3° Renier van Ghoor, Kanonik te Siburg, werd aangeklaagd, ten voogdsdage in April 1567, van te zijn gekomen voor des *Verwerds* huis te Hoensbroeck, op de deur gestoten, hem uitgedaagd, zeggende: « du bis ein dief en boeswicht ik wil dich ersteken. »

4° Arnold, leefde nog in 1597.

(1) Losse aantekeningen nagelaten door wijlen den Heer Kr. Quix.

(2) Voerende zes rozen van keel, geplaatst in kruis, op een veld van goud.

5° Isabella , echtgenoot van Johan van Hoensbroeck , Heer van Lismael.

6° en 7° twee dochters, waren Kloosterdames (1).

Daniel van Ghoor , Heer tot den Wyer verkocht (1566) aan Michel Lewen te Aken , een erfpacht van 20 mud rogge. Hij onderteekende , 1570, de Costumen des lands Valkenburg. Op het voogdgeding gehouden, te Hoensbroeck , op Sint Antoniusdag 1570, was hij aangeklaagd als hebbende des avonds het huis van Goossen van Kouvenrade *opgelopen*, hem gezocht op de kamer als ook onder het bed , en geroepen « ick wil dich ersteken. » Hij verschijnt, 6 September 1574, met Melchior van Schwarzenberg, als Leenman van Valkenburg, in eene akte, waarbij Werner Huyn van Amstenrade, ter zake van overdragt des huizes Ten-Driesch (Voerendael) aan de weduwe en kinderen van Herman van Ghoor, in leven Heer van Oud-Valkenburg , tot onderpand stelt zijne twee hoeven te Beek en den Carishof onder Heerlen. In Mei 1578 verkocht hij de hoeve Ter-Eyck (2) aan den Stadhouders Werner Huyn van Amstenrade ; doch Renier , broeder van Daniel van Ghoor, nam deze hoeve, *jure retractus*, aan zich. Daniel overleed in de eerste maanden des jaars 1581. Hij had, met Adriana van Schwarzenberg, dochter van Edmond en van Leonora van Corswarem, geene afstammelingen; en terwijl zijne broeders ook kinderloos gestorven waren , viel het huis en de bezittingen van Ter-Wyer aan Isabella van Ghoor, die ze overbragt op haar eenige dochter, Eva van Hoensbroeck , Vrouwe tot Lismael. Deze Eva was echtgenoot van Johan van Argenteau , Heer van Esseneux , overleden omstreeks 1598, en , in tweede huwelijk , van Jonker Willem van Pattoun , Kolonel in Spaansche dienst. Zij werd den 14 Junij 1600, bij vonnis gestreken « in den manhuysse des Cuervorsten

(1) Hendrik van Ghoor, die (1589) in een doopboek van Heerlen voorkomt, behoort tot de linie van Eys-Oud-Valkenburg.

(2) Ter-Eyck, groot 63 bunder bouwland en 9 bunder broekland, had eene grondkaarte gelegen in de gemeente Brunssum.

van Ceulen tot Herlle » verwezen in de betaling eener rente gehypothekeerd op goederen van Ter-Wyer. De executoriale of ten uitvoer legging van dit vonnis luidt aldus : « Tot voldoeninghe van den decret lesleden gegeven is den Anlegger Johan Dants geimmitteert ende gestelt in de onderpenden geinsereert in de brieven daeraff zynde , hebben die mannen van » leen aldaer present wesende , deselve onderpende betreden , » ende is den vss. Anlegger ock aldaer present , by den Heer » Wylhem van Strythagen Stadhouder in handen gegeven Rysch » (zode) ende erde off ein stuck eerde dair proces op gewassen » is, ende den Manboden die geboeden van affstant drie dagen » nae een anderen te doen ende te verkleren aen die inhebbers » off besitters der vss. panden. Gegeven onder den Siegel van » den Stadhouder opt spacie gedruet , *signatum ut supra* den » 14 9^{bris} 1600. Carcillis Merkelbach Secretarius. » Dit vonnis bij verstek gegeven zonder dat de Kolonel Pattoun, toenmaals in dienst, behoorlijk was gedagvaard , werd in het Leenhof van Braband , van ouds in hooger beroep regter , geschorst ; doch de schuldeischer had de zaak weten te onderwerpen aan den Raad van Braband, en deze bekrachtigde het vonnis van Heerlen bij decreet, beteekend den 4 September 1601, aan Julius van Schaesberg, Scholtis van Hoensbroeck, Agent van den Kolonel Pattoun. Deze laatste was , den 15 Junij 1626 , als lid van de Ridderschap , op een landdag te Valkenburg ; waar ook gekomen waren, de Heer Commissaris Leeck , de Heer van Hoensbroeck, de Heeren van Wynandsrade en van Schinnen, Jonker Schaloen, Jonker Hoen, Jonker Schwarzenborch, Jonker Michiel Schaesborch , Jonker Dobbelsstein , Jonker Passaert , de Heer Drossaard , de Secretaris Coenegracht, de Scholtis Holbecker en Thijs Hannot, die al te zamen , met Peter den trompetter en vijftien dienaars , bij Renier van Meer, Breukmeester en Logementhouder te Valkenburg, verteerd hadden de som van 98 gulden 15 stuiver, zwaar Brabandsch geld.

In 1637 den laatsten November, verklaarde Dries Pingem, overmits Mathijs Haenraets , Heijn Waumans en Peter Goer , Stadhouder en Laten des huizes Wycr , schuldig te zijn aan

Renier Cremers te Hoensbroeck , twee honderd gulden , en stelde tot onderpand zijn huis , tuin en weiland , gelegen op de Keeck , leenpligtig tot Wyer.

Na dood van Eva van Hoensbroeck , kwam het huis Wyer aan haar zoon Johan van Argenteau en Lismael , Graaf van Esseneux. Ten zijnen laste en op verzoek van den lands Ontvanger, Isaac Slijp , die eene som van 2399 gulden 12 stuiver, zwaar geld, te vorderen had , werden in Junij 1671, meerdere percelen der goederen van Ter-Wyer publiek verkocht. In dat zelfde jaar kwam het huis Ter-Wyer en de hoeve Ter-Eyck, bij koop, aan den Heer van Hoensbroeck; vervolgens, in 1789, aan Rudolf en Claudius Voncken, en wordt dit huis alsnu in eigendom bezeten door den Heer J. W. Huntjens.

LAER.

Het adellijk huis Laer waarvan slechts nog eene, met grachten omgeven pachterswoning bestaat , was gelegen in de Gemeente Wynandsrade , op den boord der Geleen , vlak aan de limiet der Heerlijkheid Hoensbroeck. Het was afhankelijk van de abdij Kloosterrade, alwaar Gerard Scheringen het eertijds te leen hield. Deze had, in de eerste helft der 13de eeuw, met den Abt Conrad van Kloosterrade een regtstrijd die, 1262, in dier voege werd bijgelegd dat Scheringen der abdij betaalde 42 marck; ondertusschen kon hij Laer zijn levenlang bezitten zonder eenige leenverheffing; maar na zijnen dood moest het, bij elke verandering van eigenaar, telkens ontvangen worden, van de abdij, tegen betaling van ééne marck. De akte, nopens dit vergelijk opgemaakt en door 44 Kanonikken van Kloosterrade geteekend , was bezegeld door Walram IV , Hertog van Lim-

burg (1). Later heeft de abdij, door afstand of door geweld, hare gerechtigheid op Laer verloren ; want vóór 1383 werd dit leen, te Valkenburg, ontvangen door Jufvrouwe Elisabeth van Lore , en in Januarij van dat jaar, door Gerard van Retersbeck zoon. « Gerartz soen van Rietersbeke hait ontfange den hof te Lore » ende die weide ind alsullich guet as Jouff. Lize van Lore in » den Kerspel van H^{le} (Heerlen) liggende hadde (2) overmits » man H. Herman Hoen ind Johan van Hulsberg. » Na 1383 komt Laer in de leenboeken van Valkenburg niet meer voor ; welligt is het , om dien tijd , den Leenhove van Kloosterrade wederom ingelijfd. Volgens Quix (3) waren de Ridders van Retersbeck , van wege de abdij Kloosterrade, met Laer beleend. Leonard van Retersbeck (4) had twee zonen , Godhard en Johan ; deze bekwam bij de deeling het Ridderleen Laer en Godhard kreeg de nabij gelegene allodiaal goederen van Hellenbroeck. Johan werd, den 14 Maart 1461, met Laer beleend ; zijn zoon Jonker Joris van Laer, gehuwd met Barbara Van den Houfve, had een zoon, Wijnand van Retersbeck die, 1526, voor de bank van Hoensbroeck een regtsgeding voerde tegen Paulus Muschen. Wijnand stierf omstreeks het jaar 1560 en liet, met Catharina Van Dobbelsstein, overleden te Sittard in 1579 , geene

(1) Ernst, Histoire du Limbourg deel IV bl. 370.

(2) De beemden of *weiden* , in het kerspel van Heerlen, later onder Hoensbroeck , behoorden onlangs nog tot de pachthoeve van Laer.

(3) Beiträge zu einer historisch topographischen Beschreibung des kreises Eupen bl. 214.

(4) Een jonker Leonard van Retersbeck en Lena zijne echtgenoot verklaarden, op St. Paulus avond *Conversion* 1441, schuldig te zijn aan Steven van Brempt « Steven bastaard van Brempt zoon » en Catharina zijne huisvrouw, eene jaarrente van vier mud rogge , waarvoor hij tot ouderpand stelde zijne hoeve gelegen te Puth (Schinnen) leenroerig van de Heerlijkheid Terborg. De familie van Retersbeck, ook genaamd van Nuth, verliest zich in den loop der XVI^{de} eeuw. Zij is welligt dezelfde als die van Schaesberg (Retersbeck ?) tot Grijzegrubben; waartoe Julius van Schaesberg, Scholtis te Hoensbroeck, jonker Wolter Antoon, Alexander en Eduard van Schaesberg behoorden. Deze laatste had met Catharina Gertrudis Camps, onder andere kinderen, een zoon Jan Wolter, gehuwd met Theresia De Schatteling, overleden te Nuth in 1759, en eene dochter, Anna Maria Rosa van Schaesberg getrouwd aldaar, den 11 September 1703, met jonker Gerard Arnold van Bronsfeld tot Schinveld.

afstammelingen achter. Den 23 Mei 1561, werd Godhard van Re-
tersbeck met het huis Laer beleend, en in 1580, behoorde het in
eigendom toe aan Jonker Peter van Dobbelsstein. Deze bezat
het nog in 1586; want in eene beleiding der beken en vloed-
graven, gedaan door het Geregt van Hoensbroeck den 13, 14
en 19 Augustus van dat jaar, staat: « Jor Peter Dobbelsstein
» van Laer twee weyen stuck (wilgen houtdragers) afgeleidt
» entgegen den Smittersbemd. » Wilhelma Dobbelsstein van Laer
komt voor in een doopregister der parochie Nuth, over het
jaar 1591. In het begin der 17de eeuw was het huis Laer nog in
't bezit der familie Dobbelsstein. Volgens Quix (Beiträge) kwam
het naderhand aan die van Eynatten tot Reimersbeek, Heeren
van Nuth; doch vóór 1639 was het reeds de eigendom van Jon-
ker Renier Ab-Agris, weduwnaar van Anna van Schwarzen-
berg; van welke drie zonen en meerdere dochters.

In Maart 1664, werd door Adriaan De Groot, Heer van Strucht,
en Maria van Schwarzenberg, naaste bloedverwanten der kinde-
ren Ab-Agris, den Geregte van Wynandsrade, bij geschrifte
vertoond dat de goederen van Laer en Ophoven, Mergel in het
land van Limburg en Quothuysen in dat van 's Hertogenrade,
belast waren met zware gehypothekeerde schulden, die, bij ge-
brek aan betaling der interessen, een groot deel der Laersche
bezittingen zouden inzwelgen, zoo dit niet bij tijds werd voor-
gekomen; weshalve de gemelde bloedverwanten den Geregte
de magtiging aanvroegen en verkregen om de goederen van
Laer, ten behoeve der kinderen Ab-Agris, in beslag te nemen
en te verkoopen. De hoeve Laer, in den verkoop niet begrepen,
werd alsdan verhuurd aan Adam Schellings, tegen vijf vat rogge,
vier vat haver en één vat spelt per bunder; daarenboven vier
pond canarie-suiker, één pond peper en één pond gember 'sjaars.

Na dood van Renier Ab-Agris kwam het vervalle huis Laer
aan diens dochter Anna, gehuwd met Jonker Theodoor God-
schalk van Heisterman, lid van den tweeden Staat van Valken-
enburg. Deze verkocht, 1697, met inwilliging van Willem Re-
nier, Frans en Emmanuel Jozef Herman van Heisterman, zijne
zonen, een te Schinveld gelegen perceel akkerland.

In 1791 was Laer (pachthoeve) de eigendom van Bernardina, Douairière Baronesse van Gronsfelt, geboren van Hagen, wonende op het kasteel Kellensberg bij Alsdorf; daarna kwam het aan hare dochter gehuwd met den Baron van Broich, wonende op den huize Schonau, bij Aken, en thans wordt het bewoond door den Heer L'Ortije, oud-Burgemeester van Wynandsrade.

VAESRADE.

Over deze voormalige Heerlijkheid, gedeeltelijk ingesloten in die van Hoensbroeck, waarvan zij westwaarts tusschen de dorpen Schinnen en Nuth, in eene schilderachtige vallei, gelegen is, hebben wij weinig narigten. Haar naam St Servaas-rode (Roda St Servatii) betuigt van eene *rotting* of ontgonnen plaats, toegewijd aan den Heiligen Servatius. Deze Heilige is op het oude Schepenzegel der Gemeente afgebeeld ten volle lijve, gemijterd en in een rijk kleed gehuld, houdende in de rechterhand een sleutel en in de linker den Bisschops-staf. Het omschrift luidt: *S. Servatius patronus* en in den buitenrand: *Sigillum jurisdictionis de Vaesraedt*.

Tijdens de fransche overheersching werd Vaesrade, dat tot dus ver eene der zes oudere Heerlijkheden van Valkenburg uitmaakte, tot Gemeente verheven, bestaande destijds uit 24 huizen en eene oppervlakte van 104 bunders. Thans is het een gehucht van de Gemeenten Nuth en Hoensbroeck. In 1274, 's Donderdags na St-Martijn, werd het, met Nuth (Nitte) en Houthem, door Walram van Valkenburg, te leen gegeven aan Gerlach, Heer van Limbricht, bij Sittard (1), en reeds vóór 1388 was

(1) Butkens, trophées du Brabant.

het eene Heerlijkheid toebehoorende aan het Kapittel van St-Servaas te Maastricht. Steunende op de voorregten, door de Roomsche Keizers en Koningen, aan dit hooge Rijks-sticht verbonden, poogde de Heerlijkheid Vaesrade zich meermalen te ontheffen van de beden en andere lasten die haar, door de Staten van Valkenburg, werden toegezonden. Zoo was deze Heerlijkheid, 1683, in gebreke ten aanzien der fransche *taxten*, bij een vijandelijken inval, op deze landen gevallen. Schoon het Kapittel beweerde dat Vaesraede, als staande onder de Rijproosdij van Heer, een aanhang was der elf banken van St-Servaas, door den Koning van Frankrijk, vrij verklaard van schatting, zoo liep echter de Heerlijkheid gevaar, even als de leenen van Oirsbeek, St-Gerlach en Amstenrade, van te worden afgebrand en het lot te ondergaan dat Kettenis, Julemont, en meer andere plaatsen, ten deel was gevallen.

De Hertogen van Braband hadden op de Heerlijkheid Vaesrade een zeker regt, waarschijnlijk voortspruitende uit het gedeelte harer oppervlakte dat onder Heerlen, later onder Hoensbroeck, gelegen lag. Dit regt, bestaande welligt in het begeven van Scholtis- of Schepen-ambten, of in het trekken van een gedeelte der te vallen boeten en breuken, stonden de Hertogen van Braband af, 1388, aan den Heer Herman Hoen van den Broeck « Geven Hⁿ Herman Hoen voorschreven alle alsulcke » Herlicheit Rechte ende Gerichte als wy plaghen te hebben » aen den Gerichte van Vaesrode toebehorende der Capittelen » van Sinte Servaes te Tricht. (1) » Hieruit volgt dat de bekende spreuk, *Eén Heer geen Heer, twee Heeren één Heer*, ook op Vaesrade van toepassing was.

In de leenboeken van Valkenburg komt Vaesrade niet voor; echter vinden wij in die boeken dat het een Leenhof had en dat zijne Achterleenen te Merkelbeek, Jabeek of in de zogenaaemde Onderbanken gelegen waren. Dit blijkt onder anderen uit het volgende leenverhef gedaan, te Valkenburg, op ten

(1) Zie leenbrief Bew. No 1.

Heiligen XIII dach (drie Koningen dag) A° 1444. « Peter Neykens in ghen Roetghen (in het Raedt) hait ontfangen een leen » met eyne pondige merk zo wissen III rynsgulden , van XI » boenre lantz , gelegen tusschen Ghen Roetgen ende Merkelbeke Reygenoeten III boenre neven Peter Neykens lant » voorss. metten eyne boenre streckende over den Trichter » wech ter eenre zyden ende dat ander lant den weghe van » Merkelbeke neven Peter Wyers lant bi dat lant *dat hoeft zo* » *Vaesrade* » (dat van Vaesrade te leen roert). De bezitters van deze Achterleen waren gehouden, te Vaesrade, op de voogdingen te verschijnen.

De Heerlijkheid Vaesrade, zoo als boven reeds is gezegd, stond niet in het verbond der landen ; gelijk een ander Groot-Britanje, beveiligde zij elkeen die niet tegen haar of tegen hare onderdanen had misdreven.

In October 1632, vergaderden de Staten en Schepenen der hoofdbanken van Valkenburg te Vaesrade, *bij de Kapel*, en kozen den Heer van Guel, Conrad Ulrich van Hoensbroeck, tot hunnen zendeling te Brussel, ten einde het land onder Sauve-garde van de Serenissime Infante te stellen en voorts te doen wat hij, ter algemeene welvaart, dienlijk mogt achten. Het hiervan opgemaakt relaas werd, door den Notaris Martijn Sniijders, namens de Staten, geteekend en bezegeld.

De Duitsche Ridder-orde had te Vaesrade eenige cijnsen, onder andere een, van 50 vat rogge, op panden van den Steenbergerhof, ten behoeve van de Sacristie van den Biessen. Ook was de Heerlijkheid belast met twee tienden, eene, op twaalf bunder bouwland, behoorde aan de Heeren Pastoors van Nuth en Hulsberg, de andere, op vijf en zestig bunder, aan den Pastoor van Hulsberg en den Kanonik N. Klócker te Thorn.

Het Gerecht der Heerlijkheid Vaesraede was zamengesteld uit Scholtis, Schepenen, Griffier en Bode. Van zijne gewijsden werd bij het kapittel van St. Servaas, in beroep gekomen, en de reformatie der vonnissen stond tot de kennis van Heeren Commissarissen décideurs te Maastricht. Als Scholtissen van

Vaesrade vinden wij , bij name , genoemd , in 1586 Jan Bosch Alias Valkenborgh , in 1680 den Heer Hildernis , in 1730 Mathijs Tosses en in 1755 Bavo Meijs. In de laatste tijden stond neven dit Geregt eene tweede Vierschaar , die men het Gekken-Geregt noemde en veel geleet naar een vermaard broederschap opgerigt , te Kleef , in 1381. De leden van dit neven-Geregt voerde niet , gelijk die van Kleef , een gek met bellen , geborduurd op hun kleed ; maar zij droegen den schalk in den boezem. Hunne vinnige einduitspraken waren , te Vaesrade , zeer geducht en menige jonge dochter zou liever , voor eene bepaalde kleinigheid , te regt hebben gestaan voor Scholtis en Schepenen dan voor den Officier van het Gekken-Geregt.

Omstreeks 1856 heeft het Rectoraat Vaesrade zijne oude kapel tegen eene kleine , doch eigenaardige kerk verwisseld ; en in het opvolgende jaar zag het , onder de leiding van zijn eersten Rector , den Eerwaarden Heer Crousen , eene aanzienlijke pastorij als uit den grond oprijzen. Deze zamenloop van gelukkige omstandigheden , gevoegd bij een project kiezeweg , die Vaesrade in zijne grootste lengte doorsnijdt , geeft te vermoeden dat dit lagchend oord langzaam zal opstaan uit den nedrigen staat van gehucht , waarin de tijden het gedompeld hebben.

BIJDRAGE

TOT DE GESCHIEDENIS DES LANDS VALKENBURG (1).

De geschiedenis der regerende Heeren van Valkenburg, deze onverschrokken krijgsmanne van hunnen tijd (2), is te vinden bij Ernst, Historie van Limburg, deel V bladz. 233 en volgende, alsmede wijdloopiger, in een onlangs verschenen werkje getiteld: Korte schets der geschiedenis van het land van Valkenburg door G. C. Ubachs, Hoogleeraar bij de Universiteit van Leuven. Naar deze werken verwijzende, zullen wij over 's lands voormalige Heeren niet spreken; maar ons bepalen bij enkel gewestelijke en plaatselijke bijzonderheden.

Het land van Valkenburg begrensd, ten Noorden, door het voormalige Hertogdom Gulick, ten Oosten en Zuiden, door de landen van 's Hertogenrade en Daelhem en ten Westen, door de rivier de Maas, was zamengesteld uit de volgende dorpen en Heerlijkheden, als: Geleen (888) Brunssum (888) Schinnen (1147) Schinveld (1148) Spaubeek (1148) Hoensbroeck (1190) Jabeek (1190) Oud-Valkenburg (1244) Nuth (1262) Wynandsrade (1265) Bingelrade (1268) Oirsbeek (1273) Vaesrade (1274) Amstenrade (1336) Merkelbeek (1428) Schin op Guel, Strucht,

(1) Toen wij het plan van dit werkje vormden was het onze meening van, in bijzondere hooldstukken, over de verschillende Heerlijkheden en dorpen des lands Valkenburg te handelen: de oude costumen der hoofd- en onderbanken trokken vooral onze aandacht. Later zagen wij in dat zulk eene behandeling onzen arbeid, ver boven zijn bestek, moest vergrooten. Wij kunnen echter met genoeg alhier melden dat eene historische schets over de Heerlijkheid Schinnen, en de Graafschappen Amstenrade-Geleen, waaronder de dorpen Amstenrade, Brunssum Schinveld, Merkelbeek, Bingelrade Jabeek, Geleen en Spaubeek behoorden, eerlang zal verschijnen; door een onzer vrienden, die belangrijke oorkonden hieromtrent heeft verzameld, en dien wij de onze gaarne zullen mededeelen.

(2) Het eerste geslacht der Heeren van Valkenburg, gesproten uit het huis van Wassenberg-Heinsberg, is, omstreeks het jaar 1214, uitgestorven. De volgende dijnastie behoorde tot den stam der Hertogen van Limburg, op klimmende, langs de moederlijke zijde, tot Karel den Grooten.

Schaesberg , Meerssen (847) Elsloo (860) Klimmen (968) Valkenburg, de stad (1041) Itteren (1041) Heerlen (1114) Hulsberg (1147) Beck (1148) Schimmert (1178) Amby (1190) Bunde (1202) Guel (1202) Nieuwenhagen (1213) Voerendael (1217) Eysden (1221) Limmel (1237) Borgharen (1237) Berg (1243) Houthem (1274) Bemelen en Ulestraten (1).

Omtrent het bestuur en de regeringsvorm des lands Valkenburg, onder zijne eigene Heeren, hebben wij, ondanks onze nazoekingcn , weinig kunnen opsporen. Nadat dit land (1364) door Philippa , erfdochter van Valkenburg , verkocht was geworden aan Wenceslaus en Johanna , Hertogen van Brabant , die , 1384 , het volle bezit er van verkregen , werd het tegelijk met de landen van Limburg , 's Hertogenrade en Daelhem , onder den naam van Landen van Overmaze , met Brabant vereenigd. Bij deze vereeniging bleef echter elk land , zoo als van ouds , zijne voorregten gebruiken en zijne eigene regering behouden : de Drossaard, de Voogd en de Stadhouder der leenen waren , gelijk voorheen , 's lands hooge Officieren.

Latertijd , en wel omstreeks het einde der XV^{de} of het begin der volgende eeuw , werden de vier landen van Overmaze , onder het bestuur gebragt van een Gouverneur, die er door den Hertog van Brabant werd aangesteld, en, namens dien Souverein, het opperbevel over al de vier gewesten voerde. Alvorens deze hooge betrekking te aanvaarden, deed de Gouverneur, aan elk der vier landen , afzonderlijk den eed. Men vindt bij Pele-
rin (2), eene beschrijving van deze plegtigheid, zoo als zij, den 22 April 1620 , te Valkenburg plaats had ; doch de formul van den eed wordt daar niet aangegeven. Wij laten ze , tegenover den franschen tekst, alhier volgen, gelijk ze gezworen werd te Daelhem, den 30 April 1580 , door Claudius Van Witthem , in

(1) Bij 's lands verdeeling (1662) vielen de achttien eerstgenoemde plaatsen aan Spanje en de andere kwamen aan de Staten der Vereenigde Provinciën. De cijfers tusschen haakjes zijn de jaartallen van oorkonden, waarin deze namen voorkomen.

(2) Beschrijving van het Staatsland van Overmaze in 't generaal en het land van Valkenburg in 't bijzonder, uitgegeven door de Société Historique et Archéologique van Maastricht.

1597, door den Heer van Embry, Baron van Aerden, en, den 5 September 1612, door den Graaf van Sint Aldegonde. Deze formuul van eed was voor de vier landen dezelfde :

Je jure Dieu tout puissant le père le fils et le S^t esprit dessus ses S^{tes} Evangiles (ou la Croix) que je touche de mes mains.

Premier que je suis en la co^mmunion de la S^{te} aiglise du Dieu catholique et apostolique Romaine. N'avoir parte avec aucune heresies ou sectes et aultant en moi sera n'adverseray a icelles et ne permetteray a aulcun soubz ma charge d'adherer a ses heresies ou sectes.

Seconde que je seray obeissant et fidel au Roy mon Souverain S^r et Prince naturel, et que en ceste estat et Office qu'il m'a conferé je luy serviray de tout mon cœur et affection et travailleray de tout mon pouvoir pour son honneur et utilité de sa republique si avant que le dict estat et Gouvernement requiert, garderay et responderay a Sa M^{te} de ce qu'il m'a co^mmis sans dol et sans fraude.

Troisième que je ne demanderay ny exigeray de que ce

Ik zweer voor God almagtig den vader, zoon en Heiligen Geest op deze heilige Evangelien (of het Kruis) dat ik met de handen aanraak.

1° dat ik ben van de Communie der Kerke van den Roomsche Katholijken en Apostolijken God, dat ik niet deel maak van eenige ketterij of sekte en dat ik, voor zoo veel het in mij is, die niet zal aankleven noch gedoogen, dat iemand, onder mijn bewind, deze ketterijen of sekten aanhange.

2° dat ik den Koning mijn Souvereinen Heer en natuurlijke Prins gehoorzaam en getrouw zal zijn, en dat ik hem, in den staat en in het ambt waarin hij mij gesteld heeft, zal dienen uit geheel mijn harten mijne genegenheid; dat ik uit al mijne krachten zal werken te zijner eer en tot welzijn van zijn land, en dat ik, voor zoo ver het de gemelde staat vereischt, aan Zijne Majesteit, zonder eenig bedrog of arglist, zal rekening doen van al datgene waarover ik ben aangesteld.

3° dat ik van niemand, wie het ook zij, iets zal vragen of

soit aucuns chose, mais content de mes gaiges legitimes et par sadict M^{te} ordonné a mon dictestatdeGouvernementetne souffriray scientement qu'aucuns soubz ma charge ou qui m'assistent facent aultrement.

Quatrième que je garderay et feray garder et maintenir a cestuy Pays et Comté de Dalhem ce que sa M^{te} et Dux de Brabant luy a promis et juré, asscavoir que la ville bourgeois, terre et Ste de Dalhem et les Vassaulx, ho^mmes feodaulx, Mayeursechevins etsurceants d'icelles ville et terre avec leurs appⁿtenances sadict M^{te} tiennerat et ferat tenir par ses Officiers et maintenir et mener par droit et loix en leurs ancienes droits franchises et costumes qu'ils ont accoustumez et que des Dux de Brabant et Limbourg et S^{rs} du dict Dalhem leurs sont octroyez et concedez au temps passé.

Et pour la dernier je jure qu'en effect je feray tout ce qu'en ho^mme de bien, bon et droiturier Gouverneur et administrateur d'estat pareil que je leur doit et est tenu de faire, tant selon divin co^mme de droit escript et ordonnances de Sadict M^{te}.

vorderen, en dat ik, tevreder met het wettige traktement, door Zijne Majesteit aan mijn staat en ambt verbonden, niet zal gedooogen dat iemand van mijne ondergeschikten anderszins handele.

4^e dat ik zal houden, doen houden en handhaven al hetgeen Zijne Majesteit en de Hertogen van Brabant den lande en Graafschappe van Daelhem beloofd en gezworen hebben, namelijk: de stad, hare burgers, het land en de Heerlijkheid van Daelhem, alsmede dezer Stad en Heerlijkheid Vassallen, Leenmannen, Scholtis, Schepenen en ingezetenen, te handhaven en door de Officieren te doen handhaven in de oude regten, vrijheden en gebruiken die hun door de Hertogen van Brabant en Limburg endoor deHeeren van Daelhem, invroeger tijden, geoktrooijeerd en vergund zijn geworden.

En eindelijk zweer ik dat ik niet zal nalaten te doen al hetgeen ik als eerlijk man, goed en opregt bewindvoerder verplicht ben, zoo wel naar het goddelijk als naar het geschreven regt en Zijner Majesteits ordonnantiën.

Ainsi m'aide Dieu et tous ses Saints. Alzoo helpe mij God en al zijne Heiligen.

Onder de Gouverneurs van Overmaze worden, bij Pelerin, in de reeds gemelde beschrijving van het Staatsland, welligt ten onregte opgenomen de Heer van Looz en Hendrik van Gronsvelt. (1) Allezins bevat de aldaar gegeven lijst elf namen en maar tien Gouverneurs; want de Heer van Ruysbroeck en Claudius van Witthem is één en dezelfde persoon (2). Wij zullen deze lijst eenigzins aanvullen. Johan Graaf van Oostvriesland, Ridder van het Gulden Vlies, Heer van Durbuy, was (1544) Hooge Officier en welligt Gouverneur der landen van Overmaze. Hij komt als Gouverneur nog voor in 1570 (3) en werd, omstreeks 1574, in die hoedanigheid opgevolgd door Arnt Huyn van Amstenrade, Heer tot Geleen en der vrijheid van Eysden (4). Deze gaf (1575) last aan Diederich van Strabach, Ondervoogd van Valkenburg, om, namens de Overmaassche landen, naar Brussel te gaan en daar onderhandelingen aan te knooopen wegens het vertrek der ruitery van Martijn Schenck (5), in deze gewesten gekantonneerd. Eene Nota van Johan Heijster, logementhouder, in den Anker, te Maastricht, vermeldt van dezen Gouverneur het volgende: « Beken ick Johan Heyster der

(1) Een Hendrik van Gronsvelt was, 1338, Burggraaf van Limburg.

(2) Pelerin stelt Arnt Huijn tusschen van Ruysbroeck en Claudius van Witthem. De Heerlijkheid Ruysbroeck kwam in de familie van Witthem, in 1375, door Maria De Stalle. — Claudius van Witthem, echtgenoot van Anua van Walhausen en, in tweede huwelijk, van Margaretha De Robles, was zoon van Gregorius van Witthem, Heer van Neerissche, Hautvenne enz. en van Johanna de Jauche de Mastaing. (Butkens, *Trophées du Brabant* I deel bl. 658).

(3) Zie bladz. 20 hiervoren.

(4) Arnt teekende, met Karel van Bronchorst, Jan van Cortenbach, Allard van Ghoor, Adam van Haren en meer andere Limburgers, het verbond der Edelen, in 1566.

(5) Deze beruchte Veldoverste, eene bastaardspruit van Nijdecke, was Heer van Blijenbeck en Afferden, Kasteel en Heerlijkheid, waaruit hij den regtmatigen bezitter, Jaspas Van der Lip, genaamd Hoen, gewelddadig had verjaagd. — Zijne vermetele aanslagen, zijne gezwinde bewegingen en, nog meer, de ongehoordenheid zijner onderhoorige krijgsbende, joegen, alom op zijn weg, de bevolking in schrik en vrees. Uit de Staatsche in Spaansche dienst overgeschalk, den meenedigen Keurvorst van Keulen te dienen. Hij liet (Aug. 1589) bij gelegenheid van eenen aanslag op Nijmegen, het leven. Zijn teruggevonden lijk werd in stukken gekapt en boven de poorten der stad opgehangen.

» Jonghe dat der Edle Heere Gubernator Heere tzo Geleijn my
 » alhier in tyt der Spaignaerden van wege der landen van
 » Overmase by hem tsoe Maestricht in Ancker verschickt
 » en[—] verteert in vyff weken en[—] VI dagen LXXVI gl. 14 st.
 » Item noch een alder reste soo Tzevel, Lamboy ende andere
 » verteert XXXIII gl. X st. Noch der Heeren van Amstenraedt
 » doemaels verteert IIII gl. VI st. somma I^e XIII gl. X st. » (1).
 Arnt Huijn schijnt vóór of omstreeks het jaar 1580 te zijn over-
 leden ; althans verklaarden de Staten van Valkenburg , in
 merkeliĳken getalle ten manhuize aldaar, op den 1 April 1584,
 vergaderd, dat aan zijne weduwe, Anna Van Groesbeek (2) uit-
 betaald moest worden de som van 903 gulden 6stuiver, van wege
 het land, aan wijlen haar man verschuldigd; terwijl een post van
 538 gulden, waarin de vier landen gezamenlijk moesten dragen,
 geschorst bleef tot den eerstvolgenden algemeenen landdag.

In 1580 werd Arnt van Amstenrade , in de betrekking van
 Gouverneur, opgevolgd door Claudius van Witthem, Ridder,
 Heer van Ruijsbroeck. Deze kocht, in Augustus 1586, van
 Willem van Bongard, Heer ter Heijden, eene jaarrente van
 negen malder rogge en negen *bescheijden* daalders (3). Zijne
 brieven, geschreven van het Kasteel Limburg, zijn ondertee-
 kend , « Claude de Witthem Heren tot Risbroeck Gouverneur
 ende Cap^{ne} G^{nal} des Hertogdoms Limburg, Valckenborgh,
 Daelem 's Hertogenrade en andere landen van Overmase » (4).
 Hij overleed vóór of omstreeks 1597; want, den 5 Augustus
 van dat jaar, liet zijne weduwe, Margeretha van Robles, de
 hoeven Grooten- en Cleijnenhoff tot Oensel, bij procuratie,
 door Peter van den Houffve verheffen. Den 10 Augustus van
 hetzelfde jaar zonden de Staten van Valkenburg het volgende
 vertoog aan den Koning in : « Wy met namen hyronder ge-

(1) Deze Nota, zonder jaartal, dagteekent welligt van de maand April
 1577, toen Arnold van Amstenrade als Gouverneur van Maastricht fungeerde.
 (Zie Pelerin, Essais hist. sur le département de la Meuse inferieure, bl. 352).

(2) Zuster van den Cardinaal, Gerard van Groesbeek, Prins-Bisschop van Luik.

(3) Leen-transporten van Valkenburg.

(4) Onder deze worden verstaan de Heerlijkheid van Kerpen en Lommersen.

» schreven representeerende de Ridderschappe des landts van
 » Valckenborch, doen kondt tuygen en attesteren mitz desen,
 » Alsoe de plaetze van 't Gouvernement der landen van Over-
 » mase doer dafflyvicheyt des weylen Edelen Welgeboeren
 » Heeren, Heeren Claudio de Witthem Heeren van Ryssbroeck
 » enz., tegenwoirdelick is vacerende, Ende hoewel in onse
 » vermoegen nyet en is Syner Ma^{teyt} te prescriberen, regel ofte
 » maete te stellen om soedanich Officie met andere te versien
 » anders dan nae den goeden vryen willen en believen der-
 » selver, onderdes noghtans dat derselve sye een Ingeboeren
 » conform der blyder Incompste en^{te} privilegie vanden Lande,
 » soe en hebben wy nochtans nyet willen noch moegen onder-
 » laeten deze tegenwoirdige te schryven in faveur van den
 » Edelen Welgeboeren Heere Heer Maximiliaen Graeven van
 » Oest Vrieslandt Heere Van Durbuy en^{te} Heeswyck Denwelken
 » wy Syner Ma^{teyt} in aller onderdaenicheyt mitz desen presen-
 » teren als sulcken persooene die tot soedaenich Gouvernement
 » gequalificeert synde, ons ende den gemeynen lande seer
 » aengenaem aggreabel en^{te} bemint is. Endedat nyet alleene in
 » respecte van seyne hoege adelicke geboorte procederende
 » eensdeels uyten huijse van Oestenryck (1) maer oyck ter
 » causen van syne vroeme conditien, verstandt en^{te} wyssheyt
 » ons merendeyls notoir en^{te} bekandt synde, als die van kindts
 » perschoone hyr in den lande opgetoegen en^{te} met ons respec-
 » tive geconverseert hebbende, by leven van synen lieven Vader
 » Zaliger memorien Heeren Johan Graeven van Oestvrieslandt
 » Ridder van den Oerden en welcker tselve Gouvernement oyck
 » over ende meer dan dertich jaren wel en^{te} duegdelick, soe wy
 » verstaen met aller mallicx vroemer luyden contentement gead-
 » minstreert heft ons occasie gheeft en^{te} moveert in syn res-
 » pecte deze bij forma van attestatie en^{te} in kennisse der
 » waarheyt te laten uitgaen onder onse handteekenen. »

(1) Zijne moeder, Dorothea, was eene natuurlijke dochter van Keizer Maximiliaan I.

De voordragt bij de Staten gedaan, had niet het verlangde gevolg, en schoon de Raadpensionaris Looz de Herve, onder andere inboorlingen, op den jongen Huyn, Heer van Geleen, sterk had aangedrongen, viel evenwel de keuze op Don Gaston Spinola, Heer van Embry, Baron van Aerden, die het Gouvernement der vier landen in 1597 aanvaarde. In 1603 werd hij tot Graaf van Bruay verheven, en, in Mei van dat jaar, ging hem de Stadhouder, Wolter van Hoensbroeck, namens de Staten, gelukwenschen « oever den voerspoet » en gratie die Haer Hoocheyd belieft hadt hem en syne posteriteyt te verthoenen in de verhooginge van synen staet. »

De Graaf van Bruay stond aan het bewind der landen van Overmaze tot in Augustus 1612, als wanneer hij in dit hooge ambt werd vervangen door den Graaf van Sint Aldegonde. In 1616 den 26 April, ter gelegenheid van een algemeenen landdag te Limburg, had deze Gouverneur met Jonker Frederik van Schaesberg, eene redekaveling, die noodlottige gevolgen zou hebben gehad, ware het niet dat de Aartshertogen, op aandrang der Staten van Braband welke, overeenkomstig de blijdeinkomsten, de partij der Staten van Overmaze en des Heeren van Schaesberg opnamen, hierin hadden voorzien. De Staten van Valkenburg, na afloop van den gemelden landdag, hadden den Stadhouder, Wolter van Hoensbroeck, met Jonker Frederik van Schaesberg, als Commissarissen afgevaardigd om, in hun aller naam, afscheid te gaan nemen van den Gouverneur; tevens moesten zij hem berigt geven van eene onderhandeling door den Stadhouder te Brussel aangeknoopt, en waarvan den Staten van Valkenburg verslag was gedaan. De Gouverneur antwoorde aan de Commissarissen, dat dit verslag gedaan was, eerst aan de knechten vervolgens aan den Meester; dat het niet aan hen was over staatszaken te onderhandelen en dat zij muiteelingen waren, die in sluipbijeenkomsten zich vergaderden. (*Vous êtes des conventicules de mutins*). Alsdan zou Frederik van Schaesberg tot den Gouverneur gezegd hebben: « ik ben getrouwer dienaar des Prinsen dan gij » (*je suis plus fidèle servi-*

teur du Prince que vous). Op dit gezegde, dat later, en door den Heer van Schaesberg en door de getuigen werd ontkend, sloeg de Gouverneur de hand aan zijn degen en wilde daarvan gebruik maken, toen de Scholtis van Limburg dit belette door zijne tusschenkomst. Middelerwijl gaf de Gouverneur bevel om den Heer van Schaesberg gevangen naar het kasteel te voeren hetgeen evenwel niet gebeurde; maar hij werd door Helbardiers in zijn logement gebragt, bij Jaspar Hannot, en dàar, door den Luitenant Caraffa en zes soldaten bewaakt. Deze hadden last van den gevangene, op het eerste sein, naar het kasteel over te brengen; maar ook dit bevel werd door tusschenspraak der Heeren van Eynatten tot Neuborg en tot Reymersdael, Johan van Schwarzenberg, Adam van Berge-Trips, Hendrik van Berlaymont en andere, verijld. Eerst op het einde van Augustus 1616 kwam, door bemiddeling des Hertogen van Aumale en Octavio Vicconti, een vergelijk tot stand tusschen den Gouverneur ter eenre en Frederik van Schaesberg met de Staten van Overmaze ter andere zijde.

Toen de Graaf van Sint Aldegonde, in 1620, tot Gouverneur van Namen benoemd was geworden, werd hij in den lande van Overmaze opgevolgd door Karel Emanuel van Gorrevod, Markies van Marnaj, Graaf van Pont-de-Vaux. Deze beschreef, 22 Augustus 1624, 's lands adelstand om, onder de leiding des Graven van Fallez, den Prins van Polen, oudsten zoon des Konings, aan de grenzen van Limburg te gaan verwelkomen. Hij was reeds, 1625, in het Gouvernement van Overmaze vervangen door zijn voornoemden schoonzoon, Herman van Bourgogne, Graaf van Fallez (1). Deze werd opgevolgd door Hugo, Graaf van Noyelles, Baron van Torsy die, den 19 November 1626, in de kerk van Valkenburg, den eed zwoer (2) en bij die gelegenheid, van 's lands wege, met een zilveren vaatwerk van 637 gulden 10 stuiver, vereerd werd. Onder de voorname personen die

(1) Brieven van dezen Gouverneur, geschreven van het kasteel Fallez, zijn geteekend dan eens « H. de Bourgogne » dan wed. r. « le Comte de Fallez. »

(2) Zie Pélerin, Staatsland bladz. 20.

deze plegtigheid en de daarop gevolgde maaltijden bijwoonden telde men, Don Juan de Gouwara, den Graaf d'Ongnate, dien van La Motterie, den Deken van St-Servaas, verscheidene krijgsofficieren mitsgaders den Adeldom en de Schepenen der vier hoofdbanken. In December 1629 werd de Graaf de Noyelles, van wege de Staten van Valkenburg, met twee voeder wijn, ad 600 gulden, beschonken, en tevens viel dusdanig een geschenk ten deel aan den Gouverneur van Maastricht, Claudius de Lanoy, Graaf van La Motterie. Deze had meerdere compagnien krijgsvolk op den linker oever der Maas doen kantonneeren, die anders het land van Valkenburg zouden hebben doorkruist om tot Rheinberg, Gelder en andere plaatsen te geraken (1).

Na de inneming van Maastricht, in 1632, en het veroveren van Limburg door de vereenigde Staten, werd de post van Gouverneur en Kapitein generaal der landen van Overmaze bekleed door zijne Doorluchtigheid den Prins van Oranje, tot in 1633, wanneer de Spanjaarden de Stad en het land van Limburg alsmede Valkenburg, Daelhem en 's Hertogenrade wederom bemeesterden. Alsdan trad de Markies De Leede (2) die als Colonel der Infanterie het kasteel van Valkenburg (1636) op de Staatschen had veroverd, als Gouverneur van Overmaze op en werd, 1640, als zoodanig vervangen door den Graaf Johan Van Wilz, Baron van Bouclan en Verset, Heer van Bury en Loray, dien de Staten van Overmaze met een geschenk van 4000 gulden verwelkomden en die nog in 1649, als Gouverneur voorkomt (3). In 1642 liet hij een bevel uitgaan wegens het onderhoud der Denemarksche troepen te Valkenburg en omstreken gekantonneerd.

De Graaf Lancelot Van Grobbendonck had het opperbewind der Overmaassche landen van 1649 tot 1663, en in 1669 was de Prins Hendrik van Nassau met de waardigheid van Gouverneur en Kapitein Generaal van het Hertogdom Limburg en de landen

(1) Rekeningen van Valkenburg.

(2) Willem Bette, Baron de Leede, tot Markies verheven den 3 Augustus 1633.

(3) Rekeningen van Valkenburg.

van Overmaze bekleed. Wij onderstellen dat hij de laatste zij geweest die dezen titel voerde.

De Gouverneur stond aan het hoofd van het bestuur der gezamenlijke landen, hij beschreef de Staten in het algemeen en had het bewind van elk land in het bijzonder. In den lande van Valkenburg geschiedde deze beschrijving door tusschenkomst van den Stadhouder en Voogd, die daarenboven het regt be-
weerde te hebben de Staten dezes lands, zonder iemands voor-
kennis, te kunnen beschrijven wanneer en zoo dikwijls als de
omstandigheden het vorderden. Zoo had Conrad Ulrich van
Hoensbroeck eene vergadering belegd te Heerlen, den 16 No-
vember 1633, in het manhuis aldaar, toen de Notaris Hilger
Fabritius, op last van den Staatschen Drossaard, Hans Willem
van Till, de raadkamer binnentrad en expresselijk protesteerde
van nulliteit, als zijnde die vergadering niet belegd uit autori-
teit van hooger hand, strekkende derhalve regtstreeks tegen
het gezag van Zijne Excellentie den Prins van Oranje, Gouver-
neur en Kapitein Generaal der landen van Overmaze. Ten ge-
volge van deze protestatie werd de vergadering, op voorstel van
den Stadhouder, gesloten, onder voorbehoud echter dat de
Staten hun goed regt elders zouden doen gelden. Het proces-
verbaal van sluiting was geteekend door den Stadhouder, door
den Baron Adriaan van Hoensbroeck, Erfmaarschalk van Gel-
derland, den Jonker Johan van Schwarzenberg, Jonker Jacob
van Brempt tot Etzenrade, Jonker Arnold van Brempt tot
Doenrade, Jonker Johan Godhart van Vos en Jonker Reynard
van Beex leden van de Ridderschap, en van wege de hoofd-
banken, door Thomas Fabritius, Karel Schugens, Michiel
Cox, Werner Rietraedt, Walter van Meer, Lambrecht Soons,
Peter van Oensel, Andries Mutsenich, Hendrik Van den
Houfve, Jan Creuwe, Mathijs Cloot, Andries Sleijpen, Hendrik
Clingen en Leonard Jongen.

Latertijd heeft de Drossaard van Till zich zelve de beschrij-
ving der Staten zoeken toe te eigenen; waarover een langdu-
rige twist, die eindelijk, tusschen den Stadhouder, Baron van
Gent, en den Drossaard tot een vergelijk kwam, dat October

1655, door de Staten der Vereenigde Provinciën, werd bekrachtigd. Volgens deze overeenkomst moest de beschrijving, zoo wel gewoon als buitengewoon, uitgevaardigd en geteekend worden bij den Stadhouder en den Drossaard, in dier voege, dat deze het laatst en gene het eerst teekende. Evenzoo, en in dezelfde orde, namen zij zitting in de vergadering. Verder was bedongen dat de voorschreven Hooge-Officiëren elkander de voor te dragen punten zouden mededeelen, en dat geen hunner eenig lid van den Staat, hetzij Ridderschap of hoofdbanken, afzonderlijk zoude beschrijven zonder des anderen inwilliging. Na dood des Stadshouders, Baron van Gent, bekleedde Jonker van Till de Drossaard- en Stadhouderambten tegelijk; hij alleen beschreef toen de Staten en bragt dit voorregt op zijne opvolgers over; weshalve 1692—93, in het Spaansch Valkenburg, over hetzelfde onderwerp, andermaal een hevig geschil ontstond tusschen den toenmaligen Stadhouder Philip Willem, Graaf van Hoensbroeck, en den Drossaard, Arnold Wijnants.

De Staten hielden hunne vastgestelde bijeenkomst te Valkenburg, en, na de partagie des jaars 1662, te Sint Pieter bij Valkenburg, te Nuth aan de Drinck en elders. Het onderwerp hunner vergaderingen liep gewoonlijk over de beden, het onderhoud van krijgsvolk, het inwinnen van veiligheidsbrieven en dergelijke. Met wijzigingen in de oude misbruiken en het verbeteren van 's lands toestand, lieten zij zich niet veel in. Wij vinden echter eenige besluiten bij hen, op hooger last, genomen, op het stuk der wegen en waterlossingen, op het viëren der feestdagen alsmede een reglement betrekkelijk het loon der werk- en ambachtslieden. Wij laten dit stuk, gedagteekend van den 1 Julij 1588, in zijne oorspronkelijke taal alhier volgen:

« In den eersten Tymmerlijedens, Steynhouwers ende
» holtsnyders sullen hebben 'sdaigs op hunnen kosten acht
» stuver brabant.

» Dyselve sullen hebben op kosten van partyen vierden-
» halven stuver brabant.

- » Leyendekkers op hunnen kosten , 's daigs twelliff stuver
- » brabans.
- » Dyselve op partye kosten met eene jonge 's daigs vyf
- » stuver brabans.
- » Stroodeckkers op kosten van honne eygen selliffs seven
- » stu. bra.
- » Dyselve arbeidende op partye kosten dry stu. bra.
- » Leymplekkers , Sichters , Mayers met allen anderen ge-
- » meynen hantwerckeren, op honne kosten sdaigs seven stu. bra.
- » Dyselve op partye kosten dry stu. bra.
- » Lattenhouwers op partye kosten 's daigs sees stuver bra.
- » Item die Sichters van elck bounre hartkoorens aff te doen
- » eenen gulden brab. op honne eygen kosten.
- » Item van een bounre soomer koorns af te doen thien stu.
- » bra. op honne kosten.
- » Item soll een ackkerman van elck bounre hartkoorns op te
- » wynnen hebben op zynen kosten acht gulden brab.
- » Item vur een bounre lans tot dry vooren op te wynnen sees
- » gulden brab.
- » Item vur een bounre lans tot twee vooren op te wynnen
- » vier gulden bra.
- » Der Raemeecker vur een raet , Eegde , Ploecg , Gestelle ,
- » Vurwagen oft achterwagen , vur yeder stuck XXIII stuver
- » bra. well verstaende alle andere wercken van Raemekers
- » naer advenant.
- » Item sullen die Smeden van elcken hoeffyseren hebben twe
- » stu. bra. vortz sullen honne die Smede int verkoupe van
- » harlyeder yserenwerck reguleren naervolgende den prys van
- » Maestricht.
- » Item die lynen Weeffers sullen hebben vur elcke ellen
- » gemeyn vlessen doecks twe stu. bra., vur elcke ellen gemeyn
- » kempen doecks eenen stuver ende vur elcke ellen wercken
- » doecks dry oort bra.
- » Die Taveniers ende wyntappers sullen vur een eerlicke
- » maelyt reeckenen sees stuver brabans.
- » Die bierwierden insgelycken vur een maelyd sees stuver.

» Item men sall den Dienstboeden van den Datum aen hyr-
» boven geschreven nu voordaen afftrecken het darde deyll
» van haerder belooningen, ende sullichs also continueren.
» In dese vornⁿ ordonnⁿ woort expresselick gestatueert dat
» dyselve inder qualiteit als boven alleen sall duren so veel
» den ambachs lyedens ende wercklyedens aengaet totten lesten
» Septembris A^o vornⁿ. ende alsdan sullen dyselve gehouden
» wesen den dardeⁿ penninck te corten overmitz die cortheit
» van den daghen totten eersten Juny des tukommenⁿ jaers,
» ende dat op te pene by deⁿ placacet ons Hereⁿ der Co.ⁿ
» begrepen. »

HET DROSSAARD-AMBT.

Oudtijds en wel vòòr dat nog sprake was van een Gouverneur der landen van Overmaze, werd het land van Valkenburg bestierd voornamelijk door twee of drie Hooge-Officiere : den Drossaard, den Voogd en den Stadhouder der leenen, belast, ieder in den zijnen, met het beleid der justitie; echter stond het regt van de crimineelen te vervolgen den Drossaard alleen toe. Het Burggraafschap en het Erfmaarschalkambt, dat aan den huize van Leuth vastkleefde, schijnen, vooral het laatste, slechts eerposten te zijn geweest. De Burggraaf was, onder anderen, belast met de verdediging van het kasteel, althans wanneer de Heer zelf het niet bewoonde (1).

Zoo vaak de Drossaarden van Valkenburg, in oude geschriften voorkomen, zoo zelden zijn hunne familienamen daar uitgedrukt. De eerste dien wij bij name genoemd vinden is Godfried van Bongard, die (1284) met Goswin van Haren, Johan

(1) Jehan I Hoen tzo Broeck was, 1294, Burggraaf van Valkenburg en, in 1369, was het Reynard van Berne.

van Hafgesdale (Haesdal) en Eustachius van Bongard getuige was van eene overeenkomst, waarbij Walram II van Valkenburg en Montjoie, tolvrijheid gaf aan de inwoners van Aken. Deze betaalden daarvoor 500 mark eens, en jaarlijks, om St-Remys, 30 mark omdat Walram hen beschermde in zijn land en hun daarenboven bijstond tegen alle vijanden, met uitzondering van den Graaf van Gulick, dien van Berg, den Heer Gerard van Durbuy en den Heer van Heinsberg (1).

Reinard van Berne in 1364 Scholtis van Maastricht, later Drossaard van Valkenburg, werd, als Commissaris des Hertogen van Brabant, bij den vernieuwden Landvrede van 1375 (2), met Johan van Gronsveld, Ambtman te 's Hertogenrade, gelast, met de publieke veiligheid en het beteugelen der straatrooverij. Wij vinden hem, als Drossaard, nog genoemd in 1385. Hij en zijn schoonzoon, Johan Sack of Saecx van Wyck, hadden destijds met Michiel, zoon van Reysken (Reijnken) van Weert of Weerst, een geschil, waarin de stad Maastricht zich mengde:

- « Aⁿo LXXXV. It. des maendaeghs na 'jaersdach voirss.
- » soe wais utegedraegen ov^m mitz meysten^m (Burgemeesteren)
 - » en^m Raets gemeynlicken metten gevolghe dat Gylken van
 - » Weerde soen Reyskens van Werde dach hebben suele weder
 - » inne te coemen en^m gevangen te bliven te maenisse en^m
 - » v^m suecke (op bevel en verzoek) Reyners va^m Bⁿe der Dros-

(1) Quix, Geschichte der Stadt Aachen bl. 51.

(2) Deze strekte zich uit als volgt: Van Bryssche (Brissich) hinuuyss bis zu Munster in Eyffelen, van Munster bis zu Sint Vijt, van Sint Vijt bis zu Staveloe, van Staveloe bis zu Eijwelge, ind also vort die Ambel in, bis in die Oerte, ind die Oerte in, bis in die Maese, ind voort die Maese in, bis zu Kessel, da wir Hertzoge van Brabant unsen zoll han, ind vort dat land van Kessel, as dat nu uuse des Hertzogen van Guylich is, bis zu Venlo, iud dat ampt van Kriekenbeek mit dem lande van Guyliche, so wie dat gelegen is bis zu Uden, also dat Ruremunde Venle, Erklens, die Nuwestad, Montfort mit alle deser stede ind lande zubehueren hy innen begriffen syn; vort van Uden die stad ind dat lant van Kempen bis zu Xanten, van Xanten her up bis zu Berke, ind die ampte int lant van Xanten ind van Berke, die da zu gehorent, ind van Xanten her wider up bis zu Bryssche zu wasser ind zu lande, also ouch dat alle stede ind lant uns Ertzebusshofs van Colne, die tusschen Maese ind Ryn gelegen sint, hy inne begryffen synt. (Meyer, Aachensche Geschichte bl. 346.)

» seten van Valke[—]borch oft sins rechten erfnaeme[—], ofte der
 » Dross. aflivich wurde, soe wa[—]nee[—] der Dross. vurss. oft siin
 » erfnaeme daero[—]me vand[—] stat wegen versoecht wurde in
 » eyne[—] Sloete (slot of kasteel) ons genadig[—] Vrouwen va[—] Bra-
 » ba[—] t toebehoere[—] de te orb[—] (oorber) en in behoef alle der-
 » gheenre daero[—]me die selve Gyelken op den dach voirss.
 » geva[—]gen is gelyc hie geva[—]gen is huden des daeghs Ende
 » dat Reysken voirss daero[—]me gevreedt (vry) suel siin eyne[—]
 » maent lanc te wederseggen. Ende dat soe wa[—]nee[—] Gyelken
 » voirss. weder ingemaent wurde als voirss. ist dat alsdan
 » Reysken voirss. nae desen inmaenen gevreedt suele sien
 » veirtien nachte lanc te wederseggen sonder argelist. En[—] dat
 » der Drossete voirss. en Her Johan Sat siin eydom dese voirss
 » saken der Stat toeseggen suelen en[—] dae voere sp[—]ken en[—]
 » gelooven (daarvoor goedspreken en belooven) Ende dat
 » Reyne[—] van B[—]ne oft siin erf.[—] altoes mechtich siin suele
 » Gyelken voirss. intemaenen soe wa[—]nee[—] eynich van hon die
 » selve Gyelken sal willen inmaenen sonder argelist (1).»

Johan Heer van Withem, zoon van Johan, en van Catharina Hoen tzo Broeck, was Drossaard van Valkenburg vòòr of in het begin der 15de eeuw. In 1405 sprak hij als Scheidsman regt tusschen de abdij van Burtscheid en de inwoners van Epen, omtrent het onderhoud eener torenklok aldaar. Hij was een der Edelen die door den Raad van Maastricht (1407) werden ingeroepen om de stad te verdedigen tegen de Luikenaren. Hij verkocht (1413) aan Gerard van Haren vijf morgen akkerland gelegen in het rijk van Aken. Zijne echtgenoot, Margaretha van Palant, weduwe sedert het jaar 1443, stichtte eene wekelijksche misse in de Kruisbroeders-kerk te Aken, en zijn oudste zoon, Frederik, Erfmaarschalk en Burggraaf van Limburg, verkocht 1466 de Heerlijkheid Withem aan zijn moederlijken oom, Diederich van Palant, Heer van Wildenberg (2).

(1) Raadsverdragen der Stad Maastricht.

(2) Quix, Beiträge zur geschichte Aachens bladz. 141.

Johan Van Kortenbach verschijnt, als Drossaard van Valkenburg, in eene akte, waarbij Gerard van Ghoor, Erfvoogd van Eys, 's maandags na St-Laurens 1447, beleend werd met 30 Goudgulden Manleen op de domeinen van Valkenburg. Wij vinden hem verder als Drossaard bepaald genoemd (8 Januarij 1448) in het leenverhef der hoeve Winthagen bij Congenroide (Kunrade), alsmede ter gelegenheid eener beleening van drie bunder lands aan Jan Veulkens van Meerssen, wonende te Maastricht :

« Jan Vuelkens van m^{en} woenen^{en} zo triecht hait ontfx. in
 » leen III boen^{en} lantz gelegen aan de Zeelbrugge D^{en} (daar) Jan
 » van Le^{en} mel lest uitgestorve was voe^{en} hem ende syne gede-
 » linge ende D^{en} is marie van Le^{en} mel gedeeling aen van eyne
 » vier^{en} deel, ov^{en} mitz Lambr. Van den Driesch Stadheld^{en}
 » Jonck.^{en} Johan Van Cortenb^{en} Dross. en^{en} Johan Meenx R^{en}
 » van Valkx. as ma^{en} ne des Donrestx. XVIII dage in Ap^{en} lle
 » A^o XIII° XLVIII. » Hij verscheen als Leeuman ten man-
 huize van Valkenburg, met zijn broeder Wynand van Corten-
 bach, toen Hendrik Van Reynsgensberghe, 's vrijdags ultimo
 Junij A^o 1452 aldaar beleend werd met den oversten *hof* tot
 Kaldenborne, vroeger toebehoorende aan wijlen Jan Van den
 Hornyc (1).

Nadat Jonker Johan Van Cortenbach, in 1453, het Voogd-
 en Stadhouderambt van Valkenburg, bij pandschappe, had
 verkregen ging het Drossaardambt over in de familie van
 Palant tot Withem. In de rekeningen der stad Valkenburg des
 jaars 1453 staat in uitgave gebragt « Eyn geloich gescheu-
 » van 13 Gff. (13 vlaamsche groot) d^{en} Jouffe^{en} van Wethe^{en} » en
 in 1458 op Pinksterdag een dito van twee Rynsgulden (2). Deze
 Jufvrouw van Withem was waarschijnlijk de Gravin Apolinia
 Van der Marck, echtgenoot van Diederich van Palant, die in

(1) Leenboeken van Valkenburg overgegeven, 1439, door Jan Meenx.

(2) Het gelag des jaars 1453 werd der jufvrouwe van Withem geschonken,
 misschien omdat haar man destijds tot Drossaard van Valkenburg benoemd
 was geworden.

de rekeningen der voornoemde stad, loopende van St-Andriesdag 1467 tot St-Andries 1468, bepaald als Drossaard van Valkenburg voorkomt: «Item voer solpeter en swevel doe (daar) eyn tonne en 1 vierdedeil van eynre tonne donrekruytz (buskruid) aff gemaikt is, dat opter Grendelpoorte in de torn ten Grendelwart stat, zo Aichen overmitz de Drossx. Jonck Diede x va Pala t bet. (betaald) XXV rynguld (goudgulden) make LIX gff. XVI bod (makende 59 groot vlaamsch en 16 boddraggers.)

Volgens den Pater Jacob Kritzrath (kronijk van Gangelt H. S.) bepaalden N. van Schwarzenberg, Drossaard van Valkenburg en N. van Reuschenberg, Ambtman van Millen, op St-Matheus avond 1492, de limieten tusschen de landen van Valkenburg en Millen.

Johan van Palant, Heer tot Withem, zoon van Diederich, komt voor 1509-12, als Burggraaf van Limburg en Drossaard van Valkenburg. Hij en zijne gemalin Anna Van Culenburg, bragten de reeds vervallen burgt Palant, bij Duren, terug in de familie van dien naam (1).

Karsillis Van Palant wordt, als Drossaard van Valkenburg, vermeld in eene aantekening nopens de belastingen, gehouden, in 1516, door een secretaris der hoofdbank Beek: «Anno XVe inde XVI compt der tacks van den incomptz onss » alreghenedicht H^en des Conick de hoeft tssom op Duysent » bescheyden goltgulde of de weerde daer voer in and^en goede » bescheyde brabans gelde inde cost van terynge van onssen » Dross^t Jonker Karsielis van Palant (2) und and^e Jonckeren » unde Gerichte van den lande van Valkenborch compt op » hond^t ind XXIX goltgulden. Item van anderen terynge inde » gescenck daer van de tssom compt vier hond^t goltgulden. » Die veurss. hond^t in de XXIX goltgulden myt daer in gerekent

(1) Quix, Beiträge zur Geschichte Aachens.

(2) Terzelfder tijd was een Karsilius van Palant Ambtman te Boslar. (Meyer, Aachensche Gesch. bl. 422).

» compt op ied^e hofbanck vierdehalfhond^e goltgulden myt
 » hunne onderbencken , soe compt dae van op Beeck hond^e
 » inde XLV goltgulden ind XXII st. — Op Geleen hond^e ind
 » XVI goltg^{ulden} ind XIX brab. st. — Op Gebrocken Schennen
 » vijftig inde VIII goutg^{ulden} ind X st. — Berch ende Bemelen
 » XXIX goltg^{ulden} unde vyff st. »

In 1539 was de Baron Gerard van Palant *Hooge-Officier* des lands van Valkenburg; en terwijl de Gouverneur, Graaf Johan van Oost-Vriesland, vijf jaren later, onder den titel van Hooge-Officier voorkomt, zoo mogen wij hieruit besluiten, óf dat Gerard van Palant reeds de waardigheid van Gouverneur bekleedde, óf dat het Gouvernement der landen van Overmaze eerst nà 1544 werd opgericht. In dit laatste geval vallen de Heeren van Looz en van Gronsvelt, bij Pélerin op de lijst der Gouverneurs van Overmaze gebragt, als zoodanig ten eenenmaal weg.

Het Drossaardambt van Valkenburg heeft, tijdens de Gouverneurs, veel van zijne belangrijkheid verloren; welligt is het toen afgeschafft of met de betrekking van Gouverneur vereenigd geworden. Een paarkwijtingen wegens betaalde hergeweiden (1) de eene van October 1545, waar Johan, Graaf van Oostvriesland, als Drossaard en Castelein van Valkenburg voorkomt, (2) de andere van het jaar 1580 afgegeven door « Claudius van Witthem, Ridder Heer van Ruysbroeck, Stadhouder ende Gouverneur van syne Maj^{te}s lande van Overmaese ende *Drossaard van den lande van Valkenburg*, » schijnen deze laatste onderstelling te begunstigen. Eene andere reden die voor de afschaffing van het Drossaardambt pleit is dat in eene verklaring gedaan op last van Werner Huyn, Stadhouder en Voogd, tegen de inhechtenisneming van Hendrik van

(1) Deze werden door de Drossaarden ontvangen en aan den Souverein verantwoord.

(2) Eene rekening door denzelfden Graaf overgegeven, begint aldus » *Extrait* » uuyt die 12 rekeninge van Here Jan Grave van Oest-Vriscslant van dry » jaeren van den Drossardschap eyndende ul^e Septemb- XVe LX. » (1560).

Randerode (1) en Willem van Schinveld geenszins van een Drossaard wordt gewaagd. Immers werd deze verklaring, den 10 Februarij 1574, in afwezigheid van den Gouverneur, op wiens bevel de inhechtenisneming was geschied, beteekend aan Willem van den Houfve (2) Breukmeester van Valkenburg, in bijwezen van Diederich Van Strabach, Onder-Voogd en Johan Decker, Schepen dezer stad. — Ten tijde der Gouverneurs van Overmaze waren Johan Van Berghe-Trips (3), Drossaard van 's Hertogenrade, Willem van Caldenborch (4), Drossaard van Limburg, Robert van Draeck (5), Drossaard van Daelhem en Adolf Bertolf van Belven (6), Drossaard van Withem; maar van Valkenburg kwamen ons, in dat tijdvak, slechts Luitenants-Drossaarden voor; waarschijnlijk werd de Drossaard overtoollig bevonden, als zijnde de Justitie daarenboven vertegenwoordigd door een Voogd, 't geen in de andere landen niet het geval was. Zoo vonden wij Peter Van den Houfve, Breukmeester van Valkenburg, als Luitenant-Drossaard aldaar, ten tijde der Gouverneurs Claudius van Witthem en den Graaf De Bruay, Frederik van Randerode, 1623—40, onder de Gouverneurs de Marnay, van Bourgogne en Noyelles, en Wolter van Mheer (7) tijdens de Gouverneurs van Wilz en van Grobbendonck.

Na de inneming van Maastricht, in 1632, en het veroveren der landen van Overmaze door de Staten der Vereenigde Provinciën, werd Jonker Hans Willem Van Till (8) als Drossaard

(1) Deze oud Valkenburgsche familie voerde, zoo als de Dynasten van dien naam, een geschakerd schild.

(2) Deze oude familie voerde, gelijk die van Gulpen, een getakt kruis, waarschijnlijk van anderen émail. Op den helm een wassende zwaan.

(3) Voerende een getralied schild van zilver met drie fascen van keel.

(4) Voerende in een veld van.... een tweemaal gebalkt hartschildje, omzet van elf kogeltjes die op den helm wederhaald zijn.

(5) Zijn wapen, welks émail wij niet kennen, verbeeldt een links vliëgenden draak.

(6) Voerende van lazuur met eenen Eenhooren van zilver gewapend van goud.

(7) Voerende een gedeeld wapenschild, het eerste gebalkt en in het tweede, drie hoefijzersen staande 2-1.

(8) Voerende een boogpijl tusschen twee ringen; op den helm een wassende zwaan.

van Valkenburg aangesteld. Deze wist zich afwisselend in het bezit van dit ambt te houden tot omstreeks het jaar 1657. In November 1658 kocht N. Van de Wouwere, het Drossaard- of Seneschalk-ambt van den eersten Archer der adellijke Compagnie van Bourgonje, dienende den Souverein in Spanje (1) en droeg het, in 1665, onder bezwarenden titel, weder over aan den Advokaat, Pieter van Vos, ten behoeve van diens zoon Jonker Jan Willem Van Vos tot Brunssum (2). Na dood van N. Van de Wouwere kwam Johan Gerardi, eerste Archer der voormelde Compagnie, tegen deze overdragt op, zeggende: dat wijlen Van de Wouwere, die het Drossaardschap voor zijn leven lang had gekocht, niet meer kon vervreemden dan hij zelf had bezeten en dientengevolge dit ambt vacant was; weshalve eene nadere schikking ten deze plaats greep.

Jonker Jan Willem van Vos, gehuwd met Anna Florentia van Mirbach, die later de echtgenoot werd van den Heer A. F. Van Olmussen, genaamd Mulstro, bekleedde het Drossaard-ambt tot in 1678 en werd, in die kwaliteit opgevolgd door den Heer Arnold Wynants. Op dezen volgde, omstreeks 1719, Renier De Beaumont die, den 30 Mei 1727, vervangen werd door den Ridder, Karel Maximiliaan Lodewijk van Brien en tot Geusselt (3). In het voor ons liggend afschrift zijner benoeming, gedaan door Karel VI, Roomsche Keizer, bij overleg van zijne lieve en zeer beminde Zuster, Maria Elisabeth, Aartshertogin van Oostenrijk en Gouvernante generaal der Oostenrijksche Nederlanden, wordt gezegd, dat de begeving van het Drossaard-ambt van Valkenburg eertijds voorbehouden was geweest aan de adellijke compagnie Archers van Bourgonje. In deze benoeming wordt mede gezegd, dat de Heer Van Brien, licentiaat in de regten, eene gifte gedaan had van twee honderd pistolen

(1) Destijds had deze compagnie het regt om het Drossaardambt van Valkenburg te begeben.

(2) Voerende een gevierdeeld schild in het 1 en 4 een wassende vos, omzet met 3 kogelen en in het 2 en 3, Dammerscheid, zijnde een massacre of her-schedel van keel in een veld van goud.

(3) Voerende van zilver met eenen Eenhoorn van keel.

ten behoefte des Keizers, die hem in de betrekking van Drossaard gelastte met het behoud des kasteels en der stad van Valkenburg en met de bewaring van 's Keizers regten, hoogheid en heerlijkheid aldaar; voorts met het administreeën eener goede justitie, met het innen der keuren, breuken en amenden en eindelijk met al wat een getrouw en opregt Drossaard van Valkenburg zijnen Souverein schuldig is; dit alles tegen eene jaarwedde van twee honderd gouden gulden, behalve den vierden penning van de exploiten *ende voorts totte Eere preeminentie, Rechten, vrijheden, profijten en de vervallen daertoe staande.* Voorts bewilligde de Keizer den voormelden Van Brien en het gebruik van zes en een half bunder beemd, gelegen bij Valkenburg, alsmede de *Warande* en de *Vogelrye* aldaar. Eindelijk werd de Drossaard gelast borgtogt te stellen in handen van den President der rekenkamer, na alvorens den behoorlijken eed te hebben afgelegd in handen van den Burggraaf de Haghen, Raad van State en Kancelier van Brabant.

Onaangezien deze schitterende benoeming, werd de Ridder van Brien en, geboortig van Maastricht (Luiksch), bij de Staten van Valkenburg niet aanerkend, en was een bevel noodig van de Prinses, Maria Elisabeth, om hem als Drossaard te doen ontvangen. Dit bevel, afgegeven te Brussel den 15 December 1727, was welligt oorzaak dat de Heer van Brien en, met de Staten van Valkenburg, en vooral met den Stadhouder der leenen, in gedurigen strijd verkeerde (1). Hij werd omstreeks het jaar 1782 in het Drossaardambt vervangen door den baron J. A. De Negri tot Brunssum (2).

Alvorens hunne bediening te aanvaarden, zwoeren de Drossaarden den volgende eed: « Wij N. N. sweeren ende bekennen te syn van de Catholycke Apostolycke ende Room-

(1) Nadat de Drossaard van Brien en in langdurigen twist had geleefd met den Stadhouder, Herman Otto, Graaf van Hoensbroeck-Guel, verloor hij 1767, een zeer kostbaar proces (wegens leenzaken) tegen diens opvolger, den Markgraaf Frans Lotharius van en tot Hoensbroeck.

(2) Zie, uopens de Staatsche Hoog-Drossaarden, de werken van Pélerin, Bachiene en andere.

» sche Religie , beloove deselve te helpen mainteneeren ende
» te defendeeren naar mynen besten , syne doorluchtighe Ma-
» jesteyt ende Hoocheyt als Heere van Valckenborch gehoorsam
» ende getrouw te syn, den ondersaeten des landts van Valcken-
» borch voor te staen en te defendeeren , deselve te tracteeren
» nae recht costuyme sonder henlyden eenigh geweld aen te
» doen ende laeten geschieden der Geestelycheyt, Ridderschap,
» Steden , bancken ende dorpen soo int Generael als particu-
» lier haere privilegien, vreyheijden, costuymen ende gerech-
» tigheyden te doen ende laten genieten gelyck die eertyts van
» de Landts-Heeren syn verleent ende voirts alles te doen
» tgeene eenen vroemen Drossardt toe staet sonder iet te in-
» noveeren derogeeren ofte veranderen directelyck ofte indi-
» rectelyck soo my Godt helpe ende Syn heilige Evangelie.»

HET VOOGD-AMBT.

Het valt moeilijk te bepalen wie der twee Hooge-Officiëren, de Voogd of de Drossaard , den voorrang innam ; wij hebben dezen vooraan geplaatst omdat de indeeling van ons werk het medebrengt.

Volgens de Heeren Perreau en Wouters (1) is het ambt van Voogd oorspronkelijk ingesteld geworden door de hooge Geestelijkheid , de Bisschoppen en Abten , op welker bezittingen , onder andere lasten , somwijlen de verpligting drukte van een contingent krijgslieden te leveren voor den *Heerban* of de nationale dienst. En wyl het den geestelijken , bij het kerkelijk regt , verboden is bloed te vergieten of de wapenen te voeren ,

(1) L'Avouerie de Maastricht , en , Recherches sur l'ancienne Avouerie de Ruremonde.

moesten zij zich in tijde van oorlog doen vervangen door een Officier aan wien men den naam gaf van Voogd. De Voogden hadden eene uitgebreide roeping, hadden, vooral in tijden van vrede, het bewind over de landen van hunne Hooge Patronen, en genoten een deel der geregtelijke boeten en breuken aldaar vallende. Dit deel bragt zoo veel op dat de Voogdambten gezocht werden door de magtigste Heeren. Reeds in het jaar 1060 werd, te Verdun, een reglement, betrekkelijk de Voogden, vastgesteld, en toen reeds werd bepaald dat zij jaarlijks moesten houden drie voogddedingen.

Het Voogdamt der stad Maastricht, ingesteld om gansch bijzondere oorzaken, omstreeks het begin der XIII^{de} eeuw, schijnt het eerste te zijn geweest dat, in de Nederlanden, door een wereldlijken Prins, werd opgericht. De Voogd van Maastricht vereenigde in zijn persoon eene dubbelvoudige bediening. In tijde van oorlog beriep hij de burgerschap en stelde zich aan haar hoofd, en in vredetijd had hij het toezigt over het civiel zoo wel als over het regterlijk bestuur; hij droeg zorg dat de regtendes Hertogs, als mede-Heer der stad, niet gekrenkt werden.

Met den Voogd van Valkenburg was het anders gelegen. Deze had met krijgskaken niet te doen, en, zoo wel in vredes- als in oorlogstijd, was zijn ambt uitsluitend van regterlijken aard. Hij presideerde in persoon of door zijne Luitenants, in de Geregten der hoofdbanken, *maande of liet manen den Schepenen om regt*, deed in persoon, of door zijne gemagtigden, de schouwing der wegen, en hij had het regt de Schepenen Sekretarisplaatsen te begeben daàr waar dit regt niet aan anderen was opgedragen.

Sedert de oprigting der Voogdij tot in 1452, wanneer dit ambt reeds met het Stadhouderschap der leenen was vereenigd, vonden wij slechts één Voogd van Valkenburg bepaald genoemd, namelijk Johan Struver van Hulsberg die, 1407, door den gemeenteraad van Maastricht werd aangeschreven om de stad te komen verdedigen tegen de Luikenaren (1).

(1) Annales de la Société Historique et Archéologique de Maastricht, bl. 235.

De regten en voordeelen aan het Voogdschap verbonden, verschilden naar mate der verschillende banken of Geregten. Bij besloten brieven van den 20 Februarij 1505 werden Johan van Eynatten, Rentmeester, en Andries Daems, Sekretaris des Konings van Castilliën binnen de stad Maastricht, van wege den Stadhouder-Generaal van Braband, gelast om, nopens het Voogdambt, een onderzoek in te stellen. Tegelijkertijd hadden zij te berigten of dit ambt, bij open brieven van Hertog Filips, dd. 13 Julij 1454, verpand aan Johan van Cortenbach, niet zoude dienen gelost te worden. Wij laten het onderzoek door bovengemelde Commissarissen gedaan, en het door hen gegeven verslag alhier volgen, in de taal van dien tijd, met ophelderingen daär waar wij het noodig achten. Dit onderzoek zoo als billijk in de stad Valkenburg begonnen, werd in de naburige banken Houthem en Berg vervolgens in de verschillende hoofdbanken voortgezet (1).

Te Valkenburg werden de volgende personen gehoord :

« Johan Penre, oudt 56 jare oft D^omtrent (2), Goerd
 » Hornsberch, oudt 46 jare, Symon Nyemegens, oudt 50 jaer
 » oft D^omtrent, Henrick van Aust, oudt 60 jaer oft D^oom-
 » trent, Claes Puighens, oudt 50 jaer oft D^omtrent. Is den
 » selven gevraeght naer inhalt vand^e besloten^e brieven,
 » seggen en^e vercleren by monde Johans Penre, dat die
 » Officie vand^e Vaeght ampt is alle 15 dage op enen Vrydach
 » in der stadt Valckenborgh dat recht te besitten, einen yge-
 » lycken recht te laten wedervare, gelyck enen Schoutet in
 » andere plaetsen, van 15 daghen te 15 daghen schuldich
 » is te doen, Ende des Vaeght rechten zyn in der bank
 » van Valckenborgh om 't recht te besitten, te weten van
 » 3 cleyn boeten heeft der Vaeght 2 Ende die Schepen^e
 » die 3de ende ein kleyn boet ist 12 bouischen, elck buysche

(1) De Heerlijkheden zijn hierin niet begrepen, omdat zij hun eigen Voogd en Heer hadden, onafhankelijk van 's lands Voogd.

(2) Daaromtrent.

» gerekent voer enen halven stuver brab^{en} en^{en} een half
 » negenmenneke , Ende van den Kueren die vallen van wyn
 » oft van bier die by den gezworen brog^{mrn} (1) gecuert
 » werden ende eynige persoene die contrarie D^{boven} dede ,
 » die is broekelich en Koerich (2) D^{van} heeft den Vaeght den
 » 3de penninck , en^{en} einen Kuer is einen alden grooten die
 » maect 1 1/2 stuver brab. , Ende van gedinghen die buyten
 » genachten vallen (3) van 3 daghen te 3 daghen te weten op
 » ein cort recht, D^{op} heeft die Vaeght 8 aldegroot ende zyn
 » cost , den aldengroot gerekent als boven. Item seggen voert
 » by monde als voer dat hun bedunct dat nutter weer (4) onss
 » Heer Coninck dat zyn C. M. dat Vaeght ampt selver dede
 » lossen dan ymant anders om dat ampt te doen bedienen by
 » ymanden D^{toe} nut zynde , dan zyn C. M. dat liet lossen oft
 » dede verpanden aen ymanden anders , Ende seggen voert
 » of dan ymand lossen sulde 't voerss Vaeght ampt , Soe weer
 » D^{toe} wael nut , naer hunne verstande , de Drossaert van
 » Valkenbourgh behoudelycken dat hy daertoe sulcken per-
 » soen setten oft stellen soude die onsen Here den Koninc
 » ende den la^{den} oirberlick weren (5) om voer redenen
 » D^{toe} zynde. Item vercleren voert dat een vaeght aen die
 » oirken (6) vallen^{inden} gedinghe niet en heeft maar die
 » toebehoren den Schepen^{als} zy dat van hueren voersaeten
 » herbracht en useert hebben. Item Johan Penre Rentm^r (7)
 » des lants van Valckenborgh zeght dat een Vaeght uuytter
 » den buesschen (8) onss Heren des Coninckx gelegen in den
 » lande van Valckenborgh 8 1/2 boender bosch alle jaer voer

(1) Breukmeesteren.

(2) Breuk en keurachtig.

(3) Gast- of buitengewoon gedingen.

(4) Dat het beter zou zijn.

(5) Die den Koning en den lande bekend zij.

(6) Geregtsgelden.

(7) Rentmeester of lands-ontvanger.

(8) Uit 's Konings bosschen, namelijk uit den Ravensbosch.

» syn branthout haedt. Item noch einen bempt houden on-
 » tre-t 4 oft 5 boenre gelege in den brueck van Houthem int
 » voerss. landt. Item noch heeft een Vaeght haver en»

Te Houthem werden gehoord : « Wynandt van Houthem
 » oudt 70 jaer oft daeromtrent, Willem Penre oudt 62 jaer oft
 » D-omtret, Vynckt oudt 60 jaer oft D-omtrent, Renyer Venen
 » oudt 55 jaer oft D-omtrent, Peter Baertz oudt 55 jaer oft
 » D-omtrent, Frambach Frambachs oudt 36 jaer oft D-om-
 » trent, Scepe-n inder banck van Houthem inder voerss. lant
 » gelegen, en is een onderbanck van huetbanck van Merssen,
 » seggen ende rechtelycke by monde Frambachs voerss. dat
 » die Offie (1) van Vaeghtamt is te besitten in der bancken
 » van Houthem des Saterdag voermiddaghe, ende dat van 15
 » daghen te 15 daghen, so wanneer dat Manhuys open is, en
 » der Vaeght is schuldich dat gedinghe te maken, ende te
 » slieten, seggen voert dat des Vaeghs Officie is dat een Vaeght
 » schuldich is zyn 3 vaeghtgedinghen te houden te weten, des
 » Sondachs neest na derthiendag (2) te gebieden om te houden
 » vaeghtgedinghe des Saterdag, D-nae desselve gelyck te be-
 » loecken Paeschen en Sint Remeysmisse, ende der Vaeght
 » is schuldich den Scepe-n een klein boete, ellick vaeght-
 » gedinghe. Seggen voert by monde als voer dat van allen
 » saken die ter aenspraeken komen en ter verantwoord
 » komen (3) heeft der Vaeght ein klein boet, ellick boet is
 » 15 Vlems, van welcken boeten die Scepe-n hebben den
 » 4^{den} penninck. Seggen voert dat ein Vaeght heeft gehadt bin-
 » nen den gedinghen van hen deponenten haff orken (4) niet te
 » min hebben wir horen seggen dat hem die halff orken niet
 » verder toe en behoren dan also vele als twee schepen en
 » niet meer (5). Item wanneer einen Co-mer aengeslaege

(1) Officie.

(2) Driekoningendag.

(3) Van alle zaken die geregteijk aangehangen en vervolgd worden.

(4) De helft der orken of geregtsgelden.

(5) Dat is, hat hij van de orken tweemaal zoo veel trokt dan een Schepen.

» weert het zyn op lyf oft goet (1) daarvan dragen die rechten
 » 3 oude groot van^m welcken heeft der Vaeght einen aldegroot,
 » ende is onderhalven stuver brabant, en^m wanneer der
 » Co^mmer ontslagen woert so dragen die rechten oeck so vele
 » als voer en^m der Vaeght heeft ein kleyn boete als der Co^mmer
 » ontslagen is. Item seggen by monde als voer, dat in saken
 » van Heuftfaerd (2) die van hen beroepen werden, oft dat zy
 » niet wyss en zyn, dragen die kosten 3 goltgulden D^m van
 » heeft t hooft (3) D^m (daar) die sake compt einen goltgulden
 » en^m van^m anderen 2 goltgulden gebuert (4) der Vaeght zo vele
 » als twee schepeneⁿ, gelyck zy dat alzo by hueren alders
 » herbracht hebben, ende in saken van heuftvarden die tot hen,
 » als gericht van Houthem beroepen werden (5), zijn die rech-
 » ten als voerss., en^m der Vaeght heeft meer andere rechten,
 » om verlof te geven, condon buyten te dragen (6) en^m in
 » heuftbencken, en als yemant den Vaeght metten Gerichte
 » buyten der banck brencht D^m van heeft der Vaeght alle
 » dagen 6 aldegroot en^m zynen cost te weten en^m zyn knecht.
 » Seggen voert dat van alle Kiffelicke saecken (7) daer cleyn
 » boeten aan gelegen zyn, als van slaen enz. D^m van hait der
 » Vaeght 3 en^m die schepen 4^{en}. Item Seggen by monde als dat
 » t Vaeghtambt hait liggen^m einen bempt onder die banck van
 » Houthem ontrent 4 boend^m ende 1 1/2 boender holts in der
 » Heeren buesch alle jaer voer zynen brant. »

Te Berg, bij Valkenburg, werden gehoord de volgende per-
 sonen : « Frambach Frambachs schoutes en^m Schepen (8) oudt
 » 36 jaer oft D^m omtrent, Claes Van der Blyt oudt 48 jaer oft
 » D^m omtrent, Jan Francken oudt 55 jaer oft D^m omtrent, Jan

-
- (1) Wanneer beslag gelegd wordt het zij bij lijfswang of op goederen.
 (2) Hooger beroep. De Hoofdvaart werd door partijen ingesteld, of, door de
 Regters wanneer deze zich niet wijs genoeg kenden de regtsvraag op te lossen.
 (3) De regtbank.
 (4) Gebeuren — toekomen.
 (5) Houthem was tevens een geregt in tweede instantie.
 (6) Getuigen te dagen, buiten de bank woonachtig.
 (7) Vechtpartijen.
 (8) Scholus te Berg en Schepen te Houthem.

» Scheyff oudt 29 oft D^omtrent schepenⁿ der banck van
 » Berghe gelegen in den lande van Valckenbourgh, Peter
 » Baerts 56 jaer oft D^omtrent tuygen te samen als Gericht, dat
 » die Heeren van Sinte Servaix setten Schoutis enⁿ Schepeⁿ
 » aldaer, ende die Heerlicheyt van Bergh hen toebehoert, Ende
 » der Vaeght hilt jaer D^o 3 vaeghtgedingen in zynen persoⁿ,
 » in derselver banck te weten 1° der iersten Sondachs nae Daer-
 » thiendach, dat 2 der Sondach nae beloeken Paeschen enⁿ
 » 3de des Sondachs pⁿ Joⁿes Baptⁿ (1). Ende so wes rechten
 » van cleynen boeten vallen 14 daghen voer ellick vaeghtge-
 » dinghe enⁿ den dach dat men vaeghtgedinghe hout die horen
 » toe den Vaeght alleyn, Ende die Vaeghtdinghen werden ge-
 » halden voermiddaghe enⁿ van den rechten die den Vaeght
 » also vallen ende hy binnen den voerss. 15 daghen nyet ver-
 » volgen en coste, die is een Schoutis van Berghe schuldich den
 » Vaeght in te jaghen (in te beuren) enⁿ met recht te vervolgen,
 » Ende so wanneer een Vaeght die Vaeghtgedinghe hout als
 » voerss. so syn alle Laten inder voerss. bancke schuldich dat
 » vaeghtgedinghe te houden (2) op verbueren van ein cleyn-
 » boet, een cleynboet is 7 stuvers ende ellicken stuver is 2 alde
 » vlems. Item opt tselve Vaeghtgedinghe heeft der Vaeght die
 » halff orken die vallen in denselven Vaeghtgedinghe. Item dat
 » ein Drossaerd oft ampman van Valkenbourgh in Stadt (3) ons
 » Heeren des Coninkx als Heer slans van Valckenbourgh is
 » schuldich die onderseeten van Berghe te beschudden en te
 » beschermen gelyck den anderen onderseeten's lants Valcken-
 » bourgh. »

In de hoofdbank Meerssen (4) werden gehoord : « Berthelmeus
 » Inde Stege oudt 55 jaer oft D^omtrent Goessen van Werde
 » oudt 60 jaer oft D^omtrent, Henrick Srijvers oudt 50 jaer oft

(1) Na (post) Johannes Baptistdag.

(2) De Laten of bezitters van laalgoederen moesten het voorgeding bij-
 wonen.

(3) Namens.

(4) De onderbanken van Meerssen waren Beck, Haren, Itter en Guel.

» D^omtrent, Andries Daems oudt 56 jaer oft D^omtrent, Her-
 » man van Overbuntt oudt 40 jaer oft D^omtrent, Augusty van
 » Amby oudt 45 jaer oft D^omtrent, Wilhem Leenarts oudt
 » 45 jaer oft D^omtrent en Jan oudt 63 jaer oft D^omtrent,
 » inder hoeftbanck van Meerssen denselven Gerichten gevraeght
 » met onderscheyt van den Vaeght ampten nae luydt en^o in-
 » halt van besloten^o brieven, Inden iersten vercleren zy dat
 » wanneer men die Vaeghtgedinghe halden sal en besitten ter
 » wat plaetsen dat is, te weten In der Proestyen van Meerssen,
 » Ende dat ierste van^o Nieuwenjaer sal zyn des neesten maen-
 » dachs na XIII dach, en^o daernaer sal men die genachten (1)
 » halden, dander Vaeghtgedinghe des maendachs nae beloecken
 » Paeschen, D^onae sal men die genachten voert halden ende
 » dat derde Vaeghtgedinghe is des maendachs na Sinte Jans
 » bapt^e en^o daernae sal men die genachten halden, maer waert
 » sake dat die genachten niet gehalden en werden en^o maer
 » dan ein overginghe soe soude dat ierste gedinghe van on-
 » weerde syn, maer die Vaeghtgedinghe altoes in hunne macht
 » blyven staen, ende men is schuldich die genachten van ge-
 » nachten te halden (2) ende de Vaeght is schuldich selfs die
 » gedinghen te maken (3) ende te slieten en^o op die Vaeghtge-
 » dinghe daghen is der Proest schuldich den Vaeght, Sche-
 » peⁿ, Cleerck, en^o Bode den cost en^o dranck en^o voer des
 » Vaeghten knecht met twee perden, oock maer den cost en
 » voerderinghe. Item oft die Schepeⁿ van Merssen sich be-
 » roepen voor hun wettich hoeft D^o van heeft der Vaeght einen
 » Goltgulden en^o die Schepeⁿ 2 Goltgulden. Item ein Hoeft-
 » vaert die voer Schepⁿ van Merssen coempt van^o bancken die
 » voer hu^o te hoeftde gehoren D^o van behoert den Vaeght einen
 » goltgl., en^o den Schepⁿ van Merssen einen goltgl., ende
 » die dat aenbrenghen einen goltgl. Item ein hooftvaert steyt

(1) Gewone teregtzittingen.

(2) Dat is van 15 tot 15 dagen, geene overteslaan.

(3) Te openen.

» op 3 goltgl. weer zy verliest maer beyde partyen sullen ver-
 » borgen bis aent eynde van saken. Item van einen pael te setten
 » is men den Gerichte den cost schuldich ende einen pael
 » 15 d., (1) goets gelts en[—] ein banpenninck (2) en leemken
 » enghels (Lammeke engels, eene munt) gehoert den Vaeght en
 » elcken Schepen 2 d., ende den bode 1 d., en[—] daer vuer maect
 » hy die cuylen (gaten) ende einen d., goets gelts is ein half
 » negen menneke brab.[—] Item wat men van eygen goden (3)
 » schuldich is, dat men guet (4) daarvan heeft der Vaeght ein
 » stuck gouts nyet van den minsten noch oeck van[—] meesten
 » en[—] elck Schepen 3 aude groit ende einen brief D[—] van te
 » besiegelen, den Vaeght ein flesch wyns en elcken Schepen
 » ein quaert, die D[—]by zyn. Item ein Gastrecht te bedinghen
 » so weer dat verliest is den Schep[—]en metten Vaeght 3 daghen
 » die cost schuldich als sy dinghen, ende den Vaeght alle
 » daghen geven 8 aude grooten en[—] elcken Schepen 4, en[—]
 » den bode also vele als einen Schepen. Item wer einen voer
 » die banck wilt doen gestaen, der moet den Vaegt reycken 2
 » penninghen goetsgelts. Item ein cleyn boet die den Vaeght
 » vallen ellicken een is 15 flems, en[—] die Schep[—]en hebben
 » die 4de, van allen cleynen boeten die den Vaeght vallen (5).
 » Item van allen clachten die voer die banck beclaecht werden
 » D[—]hait der Vaeght van eyn cleyn boet, en[—] en veert der
 » clegh[—] niet voert metter claeht, nogthans zal hij op die
 » boete zijn (6). Ende is sake dat claecht en[—] antworde sich
 » D[—]van vergadert en sich beyden soenden oft buyten blijven
 » sonder consent des Vaeghts so sullen zij beyde boetich

(1) Deniers of penningen goed gelds.

(2) Ban, is eene geregtelijke zitting; zoo heeft men, banmolen en banmijl, gaande zoo ver als het geregtelijk gebied zich uitstrekt. (Zie ten Kate, Geregelde afleiding bl. 109.)

(3) Allodiaal goederen.

(4) Gueden, dat is, een verkoopbrief bekrachtigen of registreeren.

(5) Alle klein boeten in het land van Valkenburg stonden op 15 flems of elf stuiver een oord Brab.

(6) Wanneer de Klager zijne klagt terugtrekt, zal hij nogtans de boete verschuldigd zijn.

» syn (1) D van gebuert den Schep^{en} altyt die 4de boet. Item
 » van tappen en^{en} brouwen, wer boven 't geset (2) tapt, D^{en} van
 » hait der Vaeght 3 alde groot, D^{en} van hebben die Cuermrs (3)
 » hen recht so deck als zy bevonden worden (4). Item van
 » Orcken is ein Orcken 4 flems die welcke der Vaeght halff
 » buert en die Schep^{en} hebben van hunnen alderen en^{en}
 » voersaten verstanden en deck (dikwijls) horen seggen dat
 » een Vaeght egheine gerechticheyt en heeft aen die Orcken
 » dan hem van gonste (5) gelaten is geweest en^{en} niet van
 » rechte. Item den Vaeght van Valckenborch heeft een cleyn
 » boet van allen sypende wonden (6). D^{aen} hebben die
 » Schep^{en} en gelycx den 4^{en} d.

In de hoofdbank Beek, die ten aanzien van Meerssen eene onderbank was (7), werden gehoord : « Thys Schoutet oudt 56 jaer
 » oft D^{om}trent, Mees Debets van Oensel, oudt 56 jaer oft
 » D^{om}trent, Pouwels Romp, oud 50 jaren oft D^{om}trent ende
 » Koel oudt 52 jaren oft D^{om}trent Schep^{en} in der banck van
 » Beeck gelegen in den lande van Valckenbourgh seggen en^{en}
 » cleren richtelick dat ein Vaeght in synen persoen die banck is
 » schuldich open te doen en^{en} te sluyten, ende men heeft alle
 » jaer dry Vaeghtgedinghen, te weten te derthienmiss, beloecken
 » Paesschen en Sint Jansmisse, en die gewoenlyke gedinghen
 » zyn Diensdachs voermiddaghe van XV daghen te XV daghen
 » welcke gedinghen den Vaeght schuldich is te halden ten
 » behinderden eenighe nootsaken oft manhuys nyet open en
 » weer oft gedinghe geschoorst woorde by andere impedimenten
 » van d'anderen hooft bencken ende onderbencken.
 » Item vercleren voert zo langhe als zy Schepen^{en} zyn geweest
 » hebben geweten dat een Vaeght gehadt heeft die halffe

(1) Wanneer klager en beklaagde zich verzoenen of niet verschijnen zullen zy beide strafbaar zijn.

(2) Boven den gestelden prijs.

(3) Keurmeesters.

(4) Zoo dikwijls als zulke overtreding geconstateerd wordt.

(5) Uit gunst.

(6) Bloedende wonden.

(7) De onderbanken van Beek waten, Gebroken-Schinnen, Berg en Bemelen.

» orcken vallen in den gedingen , Oft recht ist off nyet , en
 » weten zy nyet , Ende die Vaeght heeft oeck sulcke cleyn
 » boeten als vallen D^{af} hebben die Schepen die 4de. Seggen
 » voert een orcken is 4 flems die nu maken 3 stuver brabant
 » en ein cleyn boet is XV Vlems ein Vlems is ein Blanck brab.
 » ende die cleyn boeten vallen uuyt saken van gedinghen tus-
 » schen p^{ten} (1) die ter aenspraken ende ter verantwoorden
 » comen D^{daar} cleyn boeten in vallen , Ende voert van Kyf-
 » felycke saken van cleyn wonden oft quetsueren ende van an-
 » dere Kyffelicke saken daer ghen (geen) grote boete in gele-
 » ken (2) en zyn. Item vercleren voerts wanneer den Vaeght
 » versocht worde van partyen te schryven buyten den lande oft
 » in den lande buyten der banck geseten , D^{van} heeft den
 » Vaeght voer syn rechten 2 quaerten wyns. Item als der Vaeght
 » metten Gerichte binnen 'slants uuytter deser banck trecktenighe
 » saken van recht D^{van} hait der Vaeght zyn rechten 8 aude.
 » groot ende ein aude groot is 1 1² stuver brab. en die cost,
 » wanneer der vaeght buyten 'slants treckt metten gericht ,
 » soe syn schuldich p^{ten} des behoev^z zynen moet D^{van}
 » te werven (3). Item seggen voert wanneer enich persoonⁿ
 » die hier oft wyn tappen oft andere coumenschappen doen (4)
 » die gekeurt werden en brokelich gevonden werden , daer-
 » van is ein kuer 3 aude groot te deylen in dry deylen , ein
 » deyl den Vaeght , dander den Kuermeesteren , t 3de den
 » dorp om van 3^e deyl die straten te halden en te maken ,
 » en so deck als zy D^{om} bevonden werden gebroeckt (5)
 » te hebben , oeck van brodt , vleyss , visch , maet en gewicht
 » dat te cleyn weer. Seggen voert , als men gastrecht dinght
 » alsdan heeft den Vaeght boeven die gewoonlycke orken ,
 » alle daghen acht aude groot en heeft oeck zynen kost

(1) Partijen.

(2) Verschenen.

(3) Dat is , hem daarvan te vergenoegen of te vrede te stellen.

(4) Of andere neringen doen.

(5) Gebreukt , of overtreden.

» voer zynen knecht ende hem en[~] perden. Item als men
 » Regenoten of beledinghe (1) doet aen gemeyn straeten
 » D[~]van heeft den Vaeght alsulck holt als op die gemeyne
 » oft straten bevo[~]nden woert en wanneer sullicx in der
 » Kerken geboeden woert (2) elcken te ruymen, die geene
 » die daer in gebreeck vonden woert die is vervallen aen den
 » Vaeght ein cleyn boet. Item vercleren voert als men ten
 » versueck van[~] naebueren Kerck geboden doet (3) dat
 » nymant den anderen schade en doen in zyn vruchten, het
 » zyn aen coren, stoppelen oft ander vrocht ende op eenen
 » alden schilt, oft op sulcken kuer (4) als daerop steyt, D[~]van
 » hebben sy hueren voersaten horen seggen dat die boet D[~]af
 » zoude zyn 3 aude groot maer wat der Vaeght D[~]van buert (5)
 » en weten zy nyet. Item gevraeght denselven oft hun bedunc-
 » ken soude eerlycker ende profytelycker zyn voer onser Heer
 » den Koninck dat Zyn Mat[~] dat Vaeghtampt selfs dede lossen
 » ende dede bedienen dan oft der Drossaert van Valckenbourgh
 » dat losden en[~] dede bedienen dat bevele Zyn Mat en[~] Zijne
 » Rade » (6).

In de hoofdbank Heerlen (7) werden gehoord : « Peter Becker
 » oudt 53 jaer oft D[~]omtrent, Pouwels Byter oudt 60 jaer oft
 » D[~]omtrent, Symon Voncken oudt 48 jaer oft D[~]omtrent, Gie-
 » lis Tim[~]erman oudt 50 jaer oft D[~]omtrent Schepe[~]n der
 » heufbanck van Herlen in abse[~]tie van hunnen medebroderen
 » oft Schepe[~]n seggen by monde Peter voerss. dat daer een
 » Schoutis is die daer, ende in den Onderbencken die gedin-
 » ghen hout, van Coninck gesadt, (8) Ende ein Vaeght hilt alle

(1) Beleiding of schouwing der wegen en waterlossingen.

(2) Afgekondigd wordt.

(3) Afkondiging doet.

(4) Boete.

(5) Optrekt of toekomt.

(6) Hier over konden zij zich niet verklaren maar lieten dit aan het goed-
 dunken zijner Majesteit en van zijnen Raad.

(7) Heerlen had maar twee onderbanken : Oirsbeek en Brunssum.

(8) Door den Koning benoemd.

» jaer 3 vachtgedinghen te weten Sint Jans misse, Kersmisse
 » en Paschen en[—] alsulcke broecken van cleynen boeten val-
 » lende in den vaeghtgedinghen behoren toe enen Vaeght,
 » maer daer is twist tusschen den Vaeght en[—] den Scholtis als
 » van den broken, meynen[—] der Scholtis dat der Vaeght eghein
 » broken hebben en soude dan vallen[—] binnen den XV daghen
 » nae den dach van Sinte Jansmisse, Kersmisse, Paesdach, ende
 » der Vaeght sustineert so langhe als hy 't vaeghtgedinghe oft
 » gedinghen nyet en hilt wes D[—] en tusschen vilt van cleynen
 » broeken hem toebehoren soude, Ende een mestrecken is vijf
 » mark maken 12 1/2 stuver brabant desgelycken een boet int
 » vaeghtgedinghe oeck 12 1/2 stx. brab[—]. Item een orken is
 » acht buijsschen maken omtrent 3 stuver 1 ort brabant van
 » welcken orken die Vaeght heft de helft ende van allen cley-
 » nen boeten en[—] mestrecken hebben die Schepe[—]n die 4^e
 » boet (1). Seggen voert van saken die aangehaven werden van
 » gestaen in de banck, in den gedinghen die den Scholtis
 » besitten[—] is (2) ende uuytgedraghen werden in een vaeght-
 » gedingh (3) D[—] van is die boete twee bescheyden buysschen
 » maken 11 1/2 stuver brab (4). D[—] van heeft den Vaeght t 3^e deel
 » en die Schepen t 4^e deel. Seggen voert wannneer men in der
 » Kerke gebuyt enighe luyckinghe te doen (5) en nemands den
 » anderen schade te doen in syn vruchten, met beesten oft
 » anders, die D[—] over brokelich vallen die v[—] beurt (verbeurt)
 » die boet aen[—] Vaeght en[—] hy (de Voogd) heeft D[—] van t 3^e
 » ende die Schepe[—]n t 4^e deel.

In de hoofdbank Klimmen (6) hoorde men de volgende: «Claes
 » Aren oudt 60 jaren oft D[—] omtrent, Thys van Weusten-

(1) Dat is het vierde deel.

(2) Namelijk de gewone teregtzittingen, waarin de Scholtis presideert.

(3) Verwezen worden naar het voogdgeding.

(4) Het schijnt dat de *bescheiden* Buisch tweemaal meer waarde had dan de gewone.

(5) Wanneer men gebiedt van geen ontsluitingen te maken d. i. van niet door te breken in tuinen of boomgaarden.

(6) De onderbanken van Klimmen waren Eysden, Oud-Valkenburg en Strucht.

» rade (1) oudt 60 jaren of D^omtrent, Johan Penre oudt 40
 » jaren oft D^omtrent Schep^{en} der banck Clemmen, ge-
 » vraeght den selven nae inhoud van^{en} articulen in den besloten
 » brieven geruert (vervat) seggen rychtelyck in de absentie van^{en}
 » anderen Schep^{en}, dat een Vaeght is gehouden alle jaer 3
 » Vaechtsgedinghe te houden te weten te 13 mis, Paesschen
 » en Jansmisse alle tyt op eenen Donderdach, en voert van XV
 » daghen te XV daghen die genachten te houden ten zelven
 » Donderdach en die Vaeght is schuldich selver die gedinghen
 » te maken en^{en} te slieten. Item die Proest van Merssen is
 » opten Vaeghtgedinghen den Vaeght synen knecht en^{en} Ge-
 » richte cost ende dranck schuldich en sijne p^{en}den (2) haver
 » en hoy. Seggen voert dat ein Vaeght heeft alle boeten
 » vallen^{en} in den gedinghen en^{en} daerbuyten uuytgescheyden
 » van den groot boeten hebben die Schep^{en} een cleyn, ende
 » der Vaeght D^ovan niet, Ende die groot boete compt
 » aan Heer (3) en ein groot boet is 7 1/2 Rinsgl. — 20 Stx.
 » brab. voer den gulden D^ovan hebben die Schep^{en} een
 » cleen boet, maken 15 vlems compt XI stu. 1 oert brab.
 » en^{en} een cleen boet is 15 vlems en^{en} een vlemsch is een
 » blanck brab. van allen welcken cleynen boeten die Schep-
 » p^{en} hebben die 4^e welcke cleyn boeten vallen van ge-
 » dinghen die ter aenspraken en^{en} ter antwoorde komen,
 » en^{en} van kyffelycke zaken D^ocleyn boeten in geleken syn,
 » Ende der Vaeght is schuldich den Schep^{en} alle Vaeght-
 » gedinghe een cleyn boet. Item seggen voert als van^{en} Orcken
 » die inden gedinghen vallen D^ovan hait der Vaeght gebuert
 » die half, Ende een Orcken is twee vlems maeckt 1 1/2
 » stuver brabant maer sy hebben haren voersaten horen
 » seggen dat een Vaeght aan die Orcken nyet hebben en soude,
 » Ende het weer eens op een kyer gebuert, dat een Vaeght
 » doen zyn^{en} zeer belast was (met schulden) en begeerden die

(1) Deze oude schepen-familie heeft zich later gevestigd te Hoensbroeck.

(2) Paarden. — De Proost van Meerssen had de begeving van t Geregte te Klimmen.

(3) d. i. aan den Souverein.

» halve Orcken van den Gerichte heuren voersaten enen tyt van
 » dry jaren , dat hem geconsenteert waert en sint der tyt heeft
 » hy die Orcken half gebuert. Item seggen voert als men
 » luyckinghe doet in der banck of in der kercken luyckinghe
 » geboden waert te doen oft niemant in syn vruchten schaden
 » te doen D^{van} gebuert den Vaeght ein cleyn boet vanⁿ
 » genen die brokelyck bevonden werden , daervan die Sche-
 » pⁿ hebben die 4de. Item seggen voert dat als der Vaeght
 » metten Gerichten buyten der bancken enige saken doet,
 » van recht wegen , D^{van} hait der Vaeght alle daghen 8
 » aldegroot enⁿ den cost voer hem , zynen knecht metten
 » perden , maer wanneer hy buyten slants metten Gerichte
 » enige saken doet D^{van} is die parthye des versueckende
 » schuldich des Vaeghten moet te werven te weten elcx daechs
 » 2 Ph^s schilden (1) en zyn cost, en als hy eenige Sandt brie-
 » ven (2) schryft als van conden te dragen (3) oft anderssins,
 » D^{van} gebuert den Vaeght voer zyn recht y qz. (4) wyns.
 » Item Seggen voerts als van gastrechten D^{van} gebuert den
 » Vaeght alle daghen 8 aldegroot op hunnen besten onthelte-
 » nis (5) en die cost voer hem zynen knecht enⁿ perden. Item
 » seggen voert so wy boven 't gezet tapt, brouwet sonder verlof
 » D^{van} is hy schuldich 3 audegroot, te deelen in 3 deylen den
 » Vaeght een Deyl den Schepⁿ en dander en den Kuermrⁿ
 » t iij^{de} en dat soe deck als men af oft aengaet Insgelicx
 » vⁿbuert men (6) vanⁿ broede dat te lich gebacken woert
 » enⁿ hetselve behoert men in stucken te snyden , enⁿ laten
 » vercoupen. Item vanⁿ beleydinghe van erven enⁿ allen
 » tgeens dat des Heeren raet raeckt enⁿ inder Kerken ierst
 » geboden woert dat is gevallen (7) Van den Onderbencken
 » heeft den Vaeght ouch zyn rechten naer hueren gewoenten. »

(1) Filips schilden, eene gouden munt.

(2) Zendbrieven.

(3) Getuigen op te roepen.

(4) Twee kwaarden.

(5) Volgens dat zij vermeenen of zich best herinneren.

(6) Verbeurt men.

(7) Daaryan zijn boeten verschenen.

De voormelde Commissarissen namen ter zake van het Voogdambt nog verdere inlichtingen ; als, bij Jonker Gerard van Cortenbach , Jan Belt , Schepen te Bemelen en bij Jan van Mesch, Scholtis te Mesch. Deze laatste wist niets of wilde niet veel zeggen. Gerard van Cortenbach, wiens voorouders het Voogdambt hadden bekleed, verklaarde als volgt : « Joncker Gerar van Cortenbach wonen ind stad van Trecht oud 64 jaren oft D ontrent gevraeght den zelven na den inhalt der besloten brieven ons gezant (1) hoe vele het Vaeghtampt jaers wert mach zyn en wat renthen t selve Vaeghtampt hebben is, Seght hy Deponent dat hy niet en weet te vercleren die werde des Vaeghtampt voerss. maer seght dat 't zelve Vaeghtampt heeft liggen , eenen beempt by Valckenbourgh denwelcken een Vaeght gebruycken is, maer wy groot der is, is hem niet condich (2). Ende seght voert dat ein Vaeght heeft ein bonre houts oft D ontrent in der Heeren Beusch gelegen int land van Valckenbourgh en heeft oeck haver int lant van Daelem maer hoe vele en weet hy niet, voert en is hem hiervan nyet condich. »

De Schepen van Bemelen verklaarde het volgende : « Jan Belt schepen tot Bemelen oudt 50 jaeren oft D ontrent seght dat hem condich is , hoe dat een Vaeght van Valckenbourgh heeft in der banck van Bemelen, der Heeren van Onzer Liever Vrouwen toebehoren binnen Treicht , van elcken huys een Rouck-hoen , ende dat om deswille wanneer een misdiger aldaer gevanghen woert , en 't lyf verbuert heeft (3) so verre men den gevanghen metten zweert richt op zyn knyen , ende so bevelet der Vaeght den Scherprichter over den gevanghen recht te doen na den vonnis (vonnis) , Ende so verre der misdiger met vonnis gewesen is te hanghen , so levert der Scholtis van Bemelen denselven gevanghen op die iij sproot van der ledderen (4) , ende alsdan bevelet der Vaeght der Scherprichter als voer, ende dit weet hy by dien

(1) Aan ons gezonden.

(2) Niet bewust.

(3) De doodstraf verdiend heeft.

(4) Op de derde sport van de ladder.

» want hy deponent en[—] voer alders Schoutis is geweest, en[—]
 » also gesien en[—] geweten heeft geuseert te werden. »

In deze laatste verklaring wordt geen gewag gemaakt van een
 vet lam dat uit vijf huizen te Bemelen den Voogd moest geleverd
 worden, komende ditgebruik « van het gastrecht op den Bergh. »
 Deze huizen waren op het laatst der 16de eeuw, de volgende :
 Willcken Schmidts, Peeter Josten, Heyn Bevermans, Reynier
 Fasschen en Frein Breyers of Breyens. Ook komt in boven-
 staande getuigenissen niets voor betrekkelijk het regt van
 Voogdstonne, waarvan bij Pelerin, Staatsland van Overmase
 bl. 60, gesproken wordt. Het is niet te veronderstellen dat dit regt
 door al de getuigen verzwegen of vergeten zij geworden, weshalve
 wij die Voogdstonnen houden voor een gebruik van lateren tijd.

Het verslag ten gevolge van bovenstaande verklaringen,
 door de Heeren Commissarissen ingezonden, is, onder veel op-
 zigten, zeer belangrijk. Wij laten het volgen zoo en gelijk het
 door meergemelde Commissarissen werd ontworpen : « Jan van
 » Eynatten, Andries Daems beyden ons Heeren des Coninx
 » van Castilien etc. in synre genaden Stadt van Maestricht, en[—]
 » dat volgen[—] dat bevel ons gedaen by onss Heere den Stadthel-
 » der ende Heeren en[—] Meistere[—] van[—] Camere van Rekeninghe
 » va[—] Brabant dessellefs ons Heeren, aengaen[—] d Officie vand[—]
 » Vaeghtamp[—] des lants va[—] Valckenb[—] metten toebehoerte[—],
 » achtervolgende welcken bevelen wij tot diversche stonde
 » (meermaal) gereden syn gewest, met ons neme[—] de Jan Mons
 » bode ons Heere des Coninx in den lande van Valckenborch
 » en in allen den bancken aldaer, die schepe[—]n en[—] andere
 » p[—]soenen mette[—] voerss. boede hy ons doen kome[—], en[—]
 » denzelven gevraecht tgene ons bedochtdier materie aengaende
 » dienen[—], Dwelcke ons, nae dat wy se op syde gevraecht be-
 » scheiden hebben (1) tgene dat Uwe E (2) by ons informatie
 » sien mogen, by welck informatie me[—] bevindt dat tvoerss.
 » Vaechtamp[—] ein schone hoicheit (betrekking) is, en[—] domineert

(1) In 't bijzonder gevraagd, geantwoord hebben.

(2) Excellentie.

» op veele plaetsen dan in den lande Valckenborch, als men by
 » derselver informatie sien mach. Ende want me^m bevindt by
 » den breven van Hertoge Philips Seliger memorie, gegeven
 » 13 daege in Julio int jaer ons Heere^m 1454 dat die voerss.
 » Officie metten Stadthouderschap van^m leenen 's lants Valc-
 » kenb^m v^m pant staen (1) aen de erven Jans van Cortenbach
 » voer die som^me van 350 golden Cuervorster guldens met se-
 » kere coditien daerinne begrepen, welcke breve^m geco^m fir-
 » meert syn by Hertoch Maximiliaen, nu tertyt Roomsche Co-
 » ninck, vader van onse^m Heere den Coninck van Castilien int
 » jaer ons Heere 1481, in welcke breven geincorporeert staen
 » die voerss. breve^m van Hertoch Philips den Godt benaden
 » wylle. — Soe sulde ons beduncken onder correctie dat seer
 » goet wezen soude, dat ons Heere den Coninck die voerss.
 » Officie dede lossen, ende daertoe ymant stellen, die de-
 » zelve Officie van syn G^m wege (2) bediende, en^m dat me^m die
 » rente^m daertoe staende appliceerden tot Synder G^m domey-
 » nen, want een seer cleyn so^mme (somme) is, naer dat t officie
 » werdt is, als uwe E. wel bevinde^m sullen by onser informatie,
 » en^m die rente^m die me^m daertoe behoeve^m soude dede beta-
 » le^m eene^m Rentmr. (3) van Triecht, diewelcke last moest
 » hebben metter Weduwe en erfgenamen van Jan van Corten-
 » bach (4), oft andere daertoe actie hebbende, met termine^m
 » overtecoeme^m (5), oft men mocht ymants anders last geven,
 » die rente te geven der voerss. Weduwe oft erffigename^m als
 » t voerss. is. Ende oft ons Heere den Coninck niet besonne^m
 » en were, die voerss. penninge alsoe te leggen (6), soe hebben
 » wy gesproke^m metten goede Edele ma^m ne^m (mannen) uuytten
 » lande van Valkenb^m, aldaer grontlich geerft en geboere^m onder-

(1) Verpand staan.

(2) Van zijn Genade wege.

(3) Rentmeester of algemeen ontvanger.

(4) Zijne weduwe was Barbara Hoen van Hoensbroeck.

(5) In termijnen de pandsom terug te geven.

(6) Zoo de Koning ongenegen mocht zijn de pand penningen op deze wijze terug te geven.

» saete onss Heeren des Coninck in den lande, diewelcke die
 » voerss. Officie soude willen aenverden, en geven den
 » voerss. erfgenaeme hun penninge, behoudelick dat onss
 » Heer de Coninck hem die voerss. Officie soude wyllen laete
 » bedienen eine tyt van 30 jaere, ende in gebreck van hem,
 » syne erven, oft actie va hem hebben nut en bequaem daer-
 » toe siende, en int ende van 30 jaren (1) soe soude onss Heer
 » de Coninck d Officie naer heem slaen (2) en verpachten se, oft
 » mochtse die yma t geven dient hem geliefde, ende so soude
 » ons Heere die Coninck daeraen geraecken sonder penninge
 » uuyt te geven, Ende ingeval ons Heer de Coninck die pen-
 » ninge selleff niet leggen en wylde, soe soude ons beduncke
 » dat me mette voerss. psoene (personen) dede spreken
 » oft me niet naerder met hun en soude co nen gedinge (3).
 » Item opt gene onse Heer der Stadhouder ons scrift onss Heer
 » der Coninck einigen schade drage soude dat die Drossart
 » van Valckenborch d'Officie losden, en dat ons Heer de Co-
 » ninck d'Officie hem verschreve als Jan van Cortenbach dat
 » gehadt heeft, Daerop bedunct ons dat beter weer, gelyck
 » voerss. staet, dat ons Heer dat selve losden, oft ymant dede
 » lossen die t eine tyt va jaere hedde, dan dat ons Heer de
 » Coninck den Drossart liet lossen, en dat hyt voerss. soude
 » hebbe als dat Jan van Cortenbach hadde (4), gelyck Uwer E.
 » wel voerder bedencke co nen dan wy U co ne gescriven.»

Niet tegenstaande het advijs bij het slot van dit verslag ge-
 geven, werd het Voogdambt gelost door den Drossaard van
 Valckenburg, uit wiens familie het vervolgens, bij huwelijk,
 overging in die van Strijthagen. De Voogden van Valckenburg
 lieten zich in die betrekking vertegenwoordigen door Luite-
 nants of Onder-Voogden, aan welke zij dit ambt verhuurden.

(1) Na verloop van 30 jaren.

(2) Tot zich trekken.

(3) Kunnen overeenkomen.

(4) Dan dat hij, de Drossaard (waarschijnlijk karsillis van Palant) het voor-
 schreven ambt zoo zoude hebben als Jan van Cortenbach het had d. i. voor zijn
 levenlang.

Zoo vinden wij het Voogdambt der hoofdbank Meerssen verpacht (1587) aan Julius van Schaesberg, na discretie, dat is, tegen een onbepaalden prijs; dat van Beek en Klimmen aan Passart (1) voor 60 gulden Brab. en twee vette hamels; dat van Heerlen aan Golstein (2) voor zes vette hamels en dat van Valkenburg en Berg voor negen gulden Brab. aan Diederich van Strabach. Later (1589—95) was het Voogdambt van Meerssen verpacht aan Julius van Schaesberg voor tien malder haver 'sjaars; dat van Beek (1588—1621) aan Willem van Oensel 'sjaars voor zestien gulden, twee vat raapzaad en een *heut* suiker; en sedert 1622 aan Pieter van Oensel, zoon van Willem, voor vijf en twintig gulden twee vat raapzaad en twee *steen* vlas. Jan Van den Houfve die, 1592, als Luitenant-Voogd van Heerlen voorkomt, betaalde voor dit ambt, zoo als blijkt uit de volgende verklaring, jaarlijks zeven vette hamels, en Mathijs Cloot bediende het (1625) tegen vijf en twintig Filips Daalders en een *heut* Canarie-suiker van acht pond. « Ick Johan Van den » Hoefve hieronder screve, kenne ende belyde mydtz desen, » geloft toe hebben, deme Edele ende Erentfesten Woulter van » Hontssbroch Stadthelder ende vogt slandts Valckenborch, » ende Heer tot Geull alle ende elcks jaers te leveren *seyven* » *hemels* oft den alligen preys van dijen naer belieften des » Hern Vogten voerss., binnen der Stadt van Maestrycht, war- » van het eerste jaer beginnen zoll tegen toekomende Sant Gil- » lissmisse Anno XVe vyffen negentig ende erstmall fellich syn » toe lieveren Anno XVe seess en negentig op Egidij, en- soe » volgenz jaere toe jaere te continueren ende dat voer eyne re- » compensie, den obgeseyden Edelen Heer te vereeren, van » dat denselven Heer my het Onder Vogts offitie tot Herlen heeft » vergont volgende derselver Commissie, te bedienen en te ver- » treden, en des t orconde hebbe dese ondertyckent. »

(1) Van Blitterswyck genaamd Passaert.

(2) Waarschijnlijk Johan Golstein die, 1566, zijn zegel verlegd had, wes- halve Johan van Schaesberg in zijne plaats zegelde. (Quix, Schloss und kapelle Bernsberg, bl. 45).

Te Mesch, land van Daelhem, waar de Stadhouder de zoogenaamde Voogd-haver in te beuren had, bediende (1592) de Sekretaris P. Petermans, van Eysden, het Onder-Voogdambt. Arnold Hustin die, 1607, als Luitenant Voogd van Mesch voorkomt, had in die betrekking tot opvolgers, Gerard en Dirich Hustin. Te Houthem was Lemmen (Lambrecht) Alards (1622) Onder-Voogd, tegen zes pattacons 's jaars, en te Klimmen bediende de Scholtis Knubben (1620) dit ambt voor dertig gulden, twee vat raapzaad en een *heut* suiker van zes pond.

HET STADHOUDER-AMBT DER LEENEN.

Van het ontstaan af der Heerlijkheid Valkenburg tot aan het verlies harer eigene Heeren (1080—1352) vinden zich, zoo als reeds voren gezegd is, weinig bewijsstukken. De aanhoudende kriegsverrigtingen, waaraan de Heeren van Valkenburg deel namen, en de menigvuldige verwoestingen hunner bezittingen, zijn wellicht oorzaak, dat 's lands eerste archief vroegtijdig verloren ging. Wij kunnen dan ook den tijd niet bepalen wanneer de Stadhouder- en Voogd-ambten van Valkenburg zijn ingesteld, wanneer ze zijn vereenigd geworden in denzelfden persoon (1) noch ook tot welke familiën de eerste Stadhouders behoorden. De leenverheffing van het blokhuis (2) Goedenraedt en Vogelzang, bij Eys, geschiedde (12 Januarij 1343) overmits een Stadhouder der leenen wiens naam niet wordt uitgedrukt; een verzuim dat zich herhaalt in al de beleeningen van dien tijd en later. Op Goeden Vrijdag des jaars 1418, ontving Arnold van Echt, als man en momber van Maria, Goswijns dochter

(1) Deze vereeniging heeft plaats gehad vóór 1452; zie hierna.

(2) Fort of sterke huizing.

van Geleen, zekere erfgronden, genaamd Goederen van Nuwerstat, gelegen te *Gen Hoit bij Doedenrade* (1). Dit geschiedde ten overstaan van « Willem van Schaetsberch (2) doe » ter tyt leenheer, van wege ind bevele ons Genedigen Heren » van Brabant, der manne leen van Valckenborch. » Wij onderstellen dat het woord *Leenheer* hier beteekent plaatsvervanger of Stadhouder, van den principalen Leenheer den Hertog van Brabant.

Na Willem van Schaesberg, 1430—1447, komt bepaald als Stadhouder voor, Arnt (Arnold) Van Tzevel (3). Deze schijnt in den loop des laatsten jaars, blijkens de volgende leenverheffing, vervangen te zijn geworden door Lambrecht Van den Driesch (4). « Gerit van Goere erfvoight zo Eysse heeft ontf » (ontvangen) de XXX Rynsgulden manleens die zo Valk » (Valkenburg) zo leen beho » en (behooren) ind die Arnt van » Chevel, *onlancx Voight van Valk* » zo leen zo halden plach » van mynen Gened » (genadigen) Her » van Bourg » ne van » Brab » overmitz Lamb » van den Dryessche Stadtheld », Jan » van Cortenb » Dross », Reyn » van Hulsb », Jan Hoen van » Cartils en » Leonaert van Buyssenrode (Benzerade). Lau » rency A° 1447. »

Lambrecht van den Driesch was reeds vóór 1450, als Stadhouder vervangen door Jacob Beyssel (5), ten wiens overstaan Jan van Braekele, 's Maandags vóór Sint Servaasdag van dat jaar, beleend werd met vijf en twintig gouden *Moutonen* Man-

(1) Gen-Hout bij Doenrade.

(2) Deze Willem van Schaesberg was welligt zoon van Willem van Retersbeck, genaamd Schaesberg, die 1346 te Aken met twee kwarten eerewijn werd beschonken, omdat hij aldaar vernachtte. (Stads rekeningen van Aken).

(3) Deze oud adellijke familie bezat, in de vorige eeuwen, de Heerlijkheden van Ifteren en Meerssenhoven, het huis Puth bij Voerendaal, de huizen Nieuwenhagen en Meisenbroeck onder Heerlen, en meer andere goederen in het land van Valkenburg.

(4) Een Riddergoed, thans pachthoeve, gelegen in de Gemeente Voerendaal. — Lambert van den Driesch, gehuwd met Catharina van Tzevel, voerde in zijn schild, drie dwarsbalken; in het regter kwartier eene lelie.

(5) Van Gimmenich, genaamd Beijssel.

leen op den tol of de domeinen van Valkenburg. « Op maendach
 » an S^{te} vatij A^o XIIIe L ov^{er}mits Jacob Beyssel Stadheld^{er}
 » Johan Mascherel, Her zo Wynantsroide, Reyner van Hulsb.^{er}
 » (Hulsberg) ma^{ke}ne van leene ont^{ing} (ontving) Jan van Braekele,
 » nae doode Gords zyns vad^{er} (Godhards of Godfrieds zijn vader)
 » XXV mott^{en} opten tol van Valk^{er} die zyn-vad^{er} zo leen zo hal-
 » den plach. »

Jacob Beyssel bekleedde de Voogd- en Stadhouder-ambten te
 gelijk ; dit blijkt uit een verdrag (1) gesloten den 12 November
 1452, tusschen den Hertog van Brabant en Conrad van Schoon-
 vorst, Heer van Elsloo, alwaar staat : « ontbieden voerts ende
 » bevelen onsen Drossardt, den voerss. onsen *Voogt ende Stadt-*
 » *houder* onsen mannen van leen, Schepenen ende allen
 » onsen anderen Officiëren, dieneren enz. » Hij werd in
 de betrekking van Voogd en Stadhouder opgevolgd door de
 gebroeders Wynand en Johan van Cortenbach, zonen van
 Gerard van Cortenbach, Stadhouder der Keulse leenen te
 Heerlen. Wij vonden van den eerste een koopbrief, waarin
 hij zich noemt : « Staethelder des durchluchtigen Fursten
 » myns genedigen lieven Heeren der Herzogen van Bourgo-
 » nien ende van Brabant van Seine Gnaden leennen der Heer-
 » licheyt van Valckenburgh ende Wickersaedt. » Deze akte,
 bevattende eene overdracht van vijf bunder bouwland, gelegen
 in het Hatzkendall, onder Jabeek, dagteekent van veertien hon-
 derd, zijnde het vervolg van het jaartal onleesbaar. Wij on-
 derstellen dat Wijnand van Cortenbach het Stadhouderschap
 eenigen tijd heeft waargenomen in 1453, toen dit ambt, te
 gelijk met dat van Voogd, verpand werd aan zijn broeder
 Johan, destijds Drossaard van Valkenburg (2). Deze komt als
 » Staethelder der Manschap van Valckenborch » voor, met

(1) Waarvan wij een gevidimeerd afschrift bezitten, gecopieerd op den
 oorspronkelijken brief, destijds berustende onder de Charters in den Kasteel
 van Vilvorden.

(2) Zie bladz. . hiervoren.

Reynart van Hummart, genaamd van Put (1), en Johan van Cailmont, Scholtis te Heerlen, in een voor ons liggend zegel en brief, waarbij Johan Dasseman, van Brunssum, sommige leengoederen veronderpandt tot zekerheid eener jaarrente van tien vat, Heerler maat rogge, verschuldigd aan Johan Ruysman, van Merkelbeek. Aan het slot van dezen brief, gegeven in de maand Maart 1472, wordt bedongen « dat ingevalle dis brieffs » by versumenis off ongevalle nat, locherych (2), vlecketych off » donckell, off weere eenych lack (3) an denne geschryfte off » packerment off wurden diese Siegel daeraen hangende ver- » druckt, versath off gequaet, soe sall dis brieffs in synre vol- » coemen macht blyven off des alles gheen en weere. » Johan van Cortenbach leefde nog in 1481, want in dat jaar werden de pandbrieven, aan hem door Filips den goeden gegeven, bij Hertog Maximiliaan bekrachtigd (4).

In de eerste jaren der XVI^{de} eeuw kwam het Voogd- en Stadhouder-amt (altoos onder bezwarenden titel) in de familie van Palant tot Withem, waar het niet lang verbleef en uit welke familie het, by huwelyk, overging in die van Strijthagen (5). Willem van Strijthagen bekleedde het reeds in 1514; want 's vrijdags na Sint Apolloniadag van dat jaar, verschijnt hij met Johan van Strabach, Rentmeester van Valkenburg, en Hendrik Roix, Leenmannen, in eene akte waarbij Arnt Dobbelstein, van Doenrade, kanonik van Sint Servaas te Maastricht, in een

(1) Hommart en Puth, twee buurten van de Gemeente Schinnen. — Aan eene akte des jaars 1409, verleden voor Johan Schellart, Ridder, Heer van Schinnen, Mathijs van der Cerckbrugge, Mathijs van Wouffhage en Johan genaamd Aefferken, hong Johan van Hommarde, Scholtis van Schinnen, zijn zegel.

(2) Gatig.

(3) Gebrek.

(4) Zie bladz. ... hiervoor.

(5) Dit oud adellijk geslacht waartoe Gerard van Strijthagen, Groot-Commandeur der balje Biessen, en Gerard van Strijthagen, Hoog-Scholtis van Maastricht, behoorden, wordt bij Quix (die Reichsgraven von Schaesberg) met het geslacht Judencop, genaamd van Strijthagen en met dat van Schaesberg-Strijthagen verwisseld. — Wij vermoeden dat de drie roode munten 2-1 op zilver, te huis behooren bij de familie Strijthagen en niet bij die van Printhagen.

ijzeren pacht overgeeft *den alingen* (ganschen) Dobbelsteyns hof tot Oirsbeek, voor twintig mudden rogge en acht kapoenen 's jaars, aan Koen Smijt, Lambrecht Ivants, en Dirich Well, allen woonachtig te Ophoven, gemeente Oirsbeek (1). Willem van Strijthagen komt als Stadhouders nog voor in eene akte des jaars 1530; hij was vóór 1543, in die betrekking vervangen door zijn zoon Johan van Strythagen, Heer van Eys en Oud-Valkenburg, gehuwd met Maria van Ghoor, dochter van Herman, Erfvoogd van Eys.

Johan van Strythagen, Stadhouders, trof den 1 Maart 1543, met Johan van Hulsberg en Jaspar van Radeloe, respectieve bezitters der huizen Oud-Valkenburg, Schaloun en Siep, een verdrag nopens het patronaat der kerke van Oud-Valkenburg. Dit regt waarover dikwijls geschil en proces was gerezen, stond den drie comparanten onverdeeld toe en werd beurtelings door hen uitgeoefend. Maar terwijl het niet zelden gebeurde dat de Heeren Pastoors van Oud-Valkenburg, een zeer hoogen ouderdom bereikten en hunne Patronen wijd overleefden, werden deze soms in het geval gesteld van niet meer te weten wie van hen de laatste benoeming had gedaan; weshalve dan, bij bovengemeld verdrag, eens voor altijd bepaald werd, dat Johan van Strythagen, Heer van Oud-Valkenburg, en zijne nakomelingen, de pastorijs zoude begeven in de vier eerste maanden van het jaar, Jan van Hulsberg, Heer van Schaloun, in de vier middelmaanden en Jaspar van Radeloe, Heer van de Siep, en zijne erven, in de vier laatste maanden van elk jaar. Deze regel was echter alleen van toepassing bij overlijden; in geval van ontslag besliste het lot. Johan van Strythagen komt als Voogd en Stadhouders nog voor in 1550; hij schijnt, omstreeks het jaar 1560, te zijn overleden en in die ambten opgevolgd door zijn schoonzoon Werner Huyn, Heer van Amsterrade.

(1) De Laten, Keuren en Cynsen in *den hof* behoorende, bleven den Heers Dobbelstein gereserveerd.

Uit een voor ons liggend bewijs, bij afschrift uitgereikt, den 6 Julij 1565, door den Notaris Karel Rouserot, te Brussel, zou men kunnen afleiden dat Johan van Strythagen, Johans zoon, Heer van Kerpen, Eys en Oud-Valkenburg, na dood zijns vaders, het Stadhouderschap heeft bekleed, of welligt heeft laten waarnemen door zijn zwager Werner Huyn; immers verklaarde de gemelde Heer van Kerpen, den 5 Julij 1565, dat hij met Werner Huyn, in der minne was overeengekomen, en dat hij, ten diens behoefte, afstand had gedaan van het Voogdambt, waarmede hij en zijne voorouders belcend waren geweest. Latertijd is, ten aanzien van dit ambt, tusschen de erfgenamen Strythagen een geschil opgekomen, waartoe de volgende kwijting, afgegeven door Anna van Strythagen, Vrouwe tot Amstenrade, den 22 November 1592, betrekking heeft. « Ich Anna » Strythagen beken dat ich volcomentlich vernuecht en betalt » ben van der heuftsomme der penninghen die myn voralders » op 't Vaechtamp van Valckenborch aen 't hof van Brabant » erlacht ende betaelt hadden, Daervan ick en voer min erven » renonciren en mich guetter betallungh bedanckende, want » ich solche somma ende contentementen in minnen ontfangen » ende gebeurt haff van Werner Huyn (haar man) Heere van » Anstenrode, sonder einche fraudt oft argelist. »

Werner Huyn, Heer van Amstenrade, die, als Voogd en Stadhouder van Valkenburg, voorkomt in veel lands omstandigheden en publieke geschriften van zijn tijd, verkeerde in groote vijandschap met Claudius van Withem, Kapitein generaal en Gouverneur der landen van Overmaze, wiens gevangene hij tweemaal was geweest en die hem zoolang vervolgde tot hij het Voogd- en Stadhouderambt afstond of verkocht aan Wolter Hoen van Hoensbroeck, later Heer van Guel. Dit geschiedde den 20 Februarij 1587, blijkens het volgende afschrift, door Casper Rhoe, Notaris te Heerlen, gelijkkluidend verklaard met het origineel geschreven op parkement en bezegeld met het groot zegel des Konings. « Ich Werner Huyn Heeren zo An » stenrode bin mits diesen bekenkende, mit den Edellen Wol » tern Hoen in vrintschappe tractert te hebben over het officium

» van den Stadhouders en Vaechts ampts 's lans Valckenborch,
» out craft van denwellicke ich Werner Huyn van Anstenrode
» op t vorss. ampt hebbe renonciert ende vertegen ende mich
» van myner gedebourseerde penningen bedanckende. » Hier-
uit volgt dat Pelerin (1) en Ubachs (2), te onrecht aangeven dat
het Voogd- en Stadhouder-ambt van Valkenburg, in 1565, ver-
pand werd aan Wolter Hoen van Hoensbroeck, (destijds vier
of vijf jaren oud) en dat deze verpanding geschiedde door
Filips II, Koning van Spanje.

Wolter Hoen van Hoensbroeck, sedert 1590 Heer van Guel,
was Voogd en Stadhouder van Valkenburg tijdens meer dan
veertig jaren. Wij ontmoeten hem dikwijls als bijzonder afge-
vaardigde en bedreven verdediger van 's lands regten en vrij-
heden. In Julij 1593 werd hij door den Gouverneur, Claudius van
Withem, en de Staten van Valkenburg, Daelhem en 's Hertog-
enrade gelast, om aan den Graaf van Mansfelt, Gouverneur en
Kapitein generaal der Nederlanden, verloogen te doen nopens
de vestingwerken van Maastricht, alsmede over het onderhoud
der troepen des Graven van Berlaimont, in deze landen gekan-
tonneerd. In het volgende jaar ging hij, op last als boven, met
Wynand van Imstenrade naar Brussel, om, met Johan de Mo-
lart, Baron van Renich en Drossendorf, Kamerheer en Kapitein
der Garden van Zijne Alteze den Aartshertog Ernst van Oosten-
rijk, in onderhandeling te treden wegens het onderhoud eener
Compagnie Lanciers behoorende tot deze Garden. De Aartsher-
togen Albert en Isabella, gelastten hem, den laatsten dag Mei
1613, met het vernieuwender leenboeken van Valkenburg, welke
door de laatste oorlogen, zeer verduisterd en beschadigd waren
geworden. Hij verzekerde, in zijn leven, het Voogd- en Stad-
houder-ambt aan zijn zoon, Conrad Ulrich, die (1613) bij patente
van de Aartshertogen verkreeg, dat de verpanding dezer amb-
ten niet zoude gelost worden in zijn leven noch in dat zijns
vaders.

(1) Beschrijving van het Staatsland van Overmaze, bl. 61.

(2) Korte schets der geschiedenis van Valkenburg, bl. 43.

Conrad Ulrich van Hoensbroeck, Heer van Guel, aanvaardde het Voogd- en Stadhouderschap omstreeks het jaar 1630 en bekleedde het gerustelijk tot eenigen tijd na het veroveren van Limburg en landen van Overmaze door de Vereenigde Staten. Deze stelden toen den Kapitein Hans Willem van Till in zijne plaats; maar bedenkende dat zij daartoe de bevoegdheid misten, werd het gemelde ambt in Julij 1633, wederom teruggegeven aan Conrad Ulrich van Hoensbroeck, onder belofte dat het, tijdens zijn leven, niet zoude gelost worden. De terugname, in 1635, der Stad Limburg en landen van Overmaze door de Spanjaarden, berokkende den Stadhouder, Conrad Ulrich, nieuwe moeilijkheden (1). Wij vinden hem, 1640, in zijne bediening geschorst en vervangen door Jonker Jacob van Brempt, tot Etsenrade. Eerst in 1644 werd hij, door den Koning van Spanje, dien hij beduidende renten op de domeinen van Cassel en Zeeland, op de Billich in Vriesland (2) en andere gelden had voorgestrekt, in zijne ambten hersteld. Het was in die bange tijden van aanhoudend conflict, altoos voor hem die eene hooge aan den lande klevende betrekking bekleedde, moeilijk om altijd vriend des overwinnaars te zijn; zoo werd de Stadhouder, in 1647, nadat de Staatschen andermaal bezit hadden genomen van Valkenburg, Daelhem en 's Hertogenrade, onwederroepelijk uit zijn ambt onttrokken (3) en, in strijd met 's lands privilegiën, vervangen door den Baron Van Gent (4). Deze ontzetting beroofde den Heer van Guel niet alleen van het Voogd- en Stadhouder-ambt, maar stelde hem tevens bloot aan het verlies der pandpenningen, door hem en zijne Voorouders op dit ambt verstrekt; — en schoon bij het vredestraktaat van Munster be-

(1) Hij schijnt destijds proces te hebben gevoerd tegen den Abt van Auncourt (of Riaucourt bij Bapaume) die zich de Jurisdicte der landen van Overmaze wilde toeëigenen. — De Proostdij van Meerssen was afhangende van deze Abdij.

(2) Waarschijnlijk de Bild tot Harlingen.

(3) Pelerin en Ubachs zeggen (L. C.) dat de Stadhouder *Walter Frans* van Hoensbroeck door Hun Hoog Mog. in 1647, werd aangeschreven van zich met de waarnemingen van deze ambten niet meer te bemoeijen.

(4) Eene voorname Geldersche familie, voerende van zilver met een dwarsbalk van keel betralied van goud.

paald was geworden dat elk, die te onregt uit zijne bezittingen, regten of geregtigheden was ontzet, daarin hersteld zoude worden, bleef echter de familie van Hoensbroeck-Guel, ondanks hare vertoogen en de dringende beden des Ambassadeurs De Brun, van haar goed regt verstoken (1).

Na dood (1652) van Conrad Ulrich van Hoensbroeck, Heer van Guel, Bunde en Ulestraten, kwam het Stadhouderschap van Spaansch-Valkenburg aan diens zoon Wolter Frans, Graaf van Hoensbroeck-Guel, Baron van Erpicum en Grooten Breugel, Heer van Guel, Bunde, Ulestraten, Cadier, Aldenrath, Overbach, Linsenich en medebezitter des lands Oostham, overleden omstreeks het jaar 1674.

Bij patente van Karel II Koning van Spanje, gedagteekend 19 Januarij 1675, werd Johan Adriaan, Graaf van Hoensbroeck-Guel, zoon van Wolter Frans, als Stadhouder erkend, met beding dat hij dit ambt, gedurende zijne minderjarigheid, door een geschikten persoon moest laten waarnemen. Johan Adriaan stierf kort daarna en liet het Stadhouderschap over aan zijn broeder Philip Willem Conrad. Toen deze, in 1690, de militaire dienst hervatte, waarin hij vroeger reeds had gestaan, achterliet hij de volgende schikking betrekkelijk het Leenhof:

» Philip Wilhelm Graeve van Hoensbroeck tot Geul etc. Stadthouder van Syner Mat^e Leenhove van Valkenborgh. — Alzoo
» den militairen dienst van Hoogh-geallieerden daerinne wy
» geengagiert syn niet toe en laet in persoon te vaceeren ende
» te doen de functie staende tot het Stadthouders ampt van het
» voorss. Leenhof, soo op het stuck van de vergaderinge der
» ordinariisse leenmannen als anderssints, soo ist dat wy om
» alles voor ons vertreck op de beste maniere als doenlyck is
» te reguleren, goedgevonden hebben van nu voor alltyt ge-
» duyrende onse absentie te beroepen tot het appointceeren
» ende decreteeren van de ordinariisse Rollen ende daertoe te

(1) Zie nopens de Stadhouders van Staats-Valkenburg de werken van Perlin, Bachicne en anderen.

» nomineren de naervolgende leenmannen te weten den Heere
 » hogh-Drossardt Wynants, den Heere Licent Soons, de Hee-
 » ren Limpens ende Veugen onder d'ordinarisse rechten aan
 » de leenmannen competeerende *ende onder reserve van de*
 » *onse*, versoeckende denselven Heere Drossardt Wynandts
 » om gedurende onse absentie in den voorss. Leenhove te pre-
 » sideeren, de leenmannen te maenen, mitsgaeders voordere
 » ende andere leenmannen te convoceren tot het affdoen van
 » vonnissen debatten ende altercatien, soo ende gelyck densel-
 » ven Heere Drossardt sal bevinden te behooren, ende voorders
 » alles te doen hetgene deur ons present synde soude moeten
 » ofte kunnen gedaen worden, lastende den leenboode deese
 » ter eerster vergaderinge van den Leenhove te leveren in han-
 » den van voorss. Heere Drossardt ten eynde als boven ende
 » voorders om geregistreert te worden naer behooren. Ter oir-
 » conde is deze by ons geteeckent ende met ons aengebooren
 » pitschap becrachticht op ons Casteel tot Geul den thienden
 » Juny sestien hondert negentigh. » — Philip Willem Conrad,
 Graaf van Hoensbroeck-Guel, Baron van Erpicum en Grooten
 Breugel, Heer van Guel, Bunde, Ulestraten, en, sedert zyn
 huwelyk met Anna Bernardina van Limburg-Bronchorst-styrum,
 Heer van Russon, Nederen en Efferen, komt nog in 1714 als
 Stadhouder voor. — Van hem ging het Stadhouderschap over
 op zyn oudsten zoon, Herman Otto, Graaf van Hoensbroeck
 Guel, Baron van Erpicum en Grooten Breugel, Heer van
 Guel, Bunde, Ulestraten, Monfrin, Geminne, Baillonville en
 Sraesborg. Deze had (1729—39) groote geschillen met den
 Drossaard van Bienen, wegens het doen verheffen der
 leenen en het ontvangen der hergeweiden. Hij gaf in Ja-
 nuarij 1744, het griffierschap des Leenhofs aan Willem
 Jozef, minderjarigen zoon van Jan Willem Van der Mheer,
 onder beding dat de vader dit ambt tijdelijk moest waarnemen.
 Herman Otto verschijnt nog als Stadhouder in eene akte van
 den 4 Mei 1762; hij stierf den 16 September van dat jaar. Met
 hem daalde de tak der Graven van Hoensbroeck-Guel ten grave,
 en het Stadhouderschap der leenen keerde terug in den huize

van en tot Hoensbroeck , waaruit die tak , vóór twee eeuwen was gesproten.

Sedert het jaar 1762 tot aan de fransche overheersching , is het Stadhouder-ambt der Oostenrijk-Valkenburgsche landen , achterevolgens bekleed geworden door Lotharius-Frans-Hyacinth-Victor en door Clemens-Wenceslaus-Jan-Baptiste, Mark- en Rijksgraven van en tot Hoensbroeck.

HET LEENHOF.

Volgens een verslag uitgereikt vóór 1546 , door den vader van *Jonker Lieck van Eeckensrade* (1) waren de leenen des lands van Valkenburg groot aan mate 7850 bunder ; waaronder Valkenburger leenen , 4417 bunder , Keulsche , Monjouwer , Schinnener en Millener leenen , 1300 bunder , en de zes Heerlijkheden te zamen 2133 bunder.

Wij hebben bladzijde 22 en volgende , de voornaamste Valkenburger leengoederen aangewezen ; er blijft ons nog een woord te zeggen over de buitenlandsche leenen aan dien huize verheffende. Deze waren voornamelijk :

Het dorp Huerte of Hurt bij Muhlheim (2), met Heerlijkheid hooge en nedere , kerkengifte , Laten , renten en cynsen , verheven vóór 1407 door de familie van Holtorp , later door die van Winckelhausen , Harff zu Alstorf , en Beyssel tot Gimmenich.

De Heerlijkheid Leuth , met Achterleenen , het Erfmaar-

(1) Etsenrade , gemeente Jabeek.

(2) Wij vinden van deze plaats gewag gemaakt in het volgende vers der Kölnische Reimchronik van 1264 :

« *Hiemyt ich dese rede Kurte ,*

» *Up einre Karren quam die van Hurte . »*

schalk-amt en verdere geregtigheden, verkocht door Jacob van Leuth (8 Mei 1383) aan Paulus Van de Wyer; later overgegaan in de huizen van Vlodrop, en van Bongard tot Wynandsrade.

De Heerlijkheid Limbricht, bij Sittard, met het Leenhof (vroenhof) te Beek, verheven (3 September 1381) bij Adam van Berghe: « In den jaere ons Heⁿen MCCC ind LXXXI des » III daeghs in Septembri ontfⁿ (ontving) Hⁿ Adaem van Bⁿge » ritter, overmits deze man van Valkⁿ. Hⁿ Willem van Steyvort » ind Johan van Bruggen dat voerbrogge(1) van den berch(burg) » te Lemborch mit der Hⁿ licheyt, III marc en die manne te » Becke ende soe wat men van Lemborch te leen te Valkⁿ helt. » Later verheven bij Renier van Berghe en Adam zijn zoon, Ridders, vervolgens door die van Merode, Strythagen, Breyel en van Bentinck. Thans is het kasteel van Limbricht, met uitgestrekte bezittingen aldaar, de eigendom des Jonkheeren F. Michiels van Kessenich, Griffier der Staten van het Hertogdom Limburg.

De middel of witte poort van het kasteel te Stein (2), als open huis des Hertogen van Braband, door den Graaf de Wyddu overgedragen aan Johan Graaf van Nassau, werd later (1545) verheven door de Graven van Bronchorst-Batenborg en Merode tot Pietersheim.

De Heerlijkheid van Sint Martens-Voeren, in 't land van Daelhem, verheven omstreeks 1380, bij Hendrik van Gronsvelt, daarna door die van Bronchorst tot Gronsvelt, van Imstenrade, van Bongard, en De Loë-Imstenrade.

De Heerlijkheid Visscherweert verheven, 1380, bij Johan Hoen tzo Broeck, later bij Johan Hoen van der Veurdt; van waar zij gekomen is in de familiën van Amstenrade, Curtius tot Grand-Ass, van Gouverneur, en van Eycholt.

(1) Voorburg of sterkte.

(2) Aangeduid aldus: « Den Heer van Steyn is man van eynen torne der » in der borch te Steyne steit. »

Het Leenhof van zeventig mannen (1) of ook Dietern en Sombref genaamd, gelegen te Bilsen, verheven (1441) bij Johan Hoen tzo Broeck, Heer tot Velroux en Plenevaux; van waar het achtervolgens is gekomen in de huizen van Arenberg, van Bossu, Quaed-Wickerath, Vlodrop, Lynden, Emmerich, en Van der Maesen de Sombref.

Het blokhuis Goedenrade met de hoeve Vogelzang bij Eys, verheven, 1343, door Dirk Scheyfke van Goedenrade, later door Johan van Bizighele, Willem van Carsfelt en anderen.

Het huis Wolfrade, in het voormalige ambt van Born, bij Sittard, met de tiende, cijnsen keurmeden, kerkengifte, hoogheid, jacht en visscherij, verheveh (1381) bij Rutger van Biecht, daarna bij Goswijn Begijn en in 1406, bij Johan van Wilre. « In » den jaeren MCCCC ind VI jaeren XV daege in January ontf. » Johan van Wylre den hof te Wyfroede (Wolfrade) vur » Struver (van Hulsberg) overmits man van Valkenb. H. Johan » van Chievel ind Alart van Glene. » In 1445, op Sint Paulus avond, werd Wolfrade te leen ontvangen door Herman van Beusdal; van waar het overging in de familiën Van Vlodrop, Palant tot Dalembroeck, Bentinck, en Kerens de Wolfrade.

Het veerschip van Stochem met de daaraan behorende panden en geregtigheden, den last van vrije overvaart, voor die van Valkenburg, en de levering van vijf witte ganzen aan den Hertog van Gulik, was een leen aan den huize van Valkenburg, verheven omstreeks 1383, bij Johan Loep van Stochem, daarna in 1440, bij Rutger van Udichoven en later bij Johan Coper. Omstreeks 1752 behoorde dit leen aan het Vrouwen klooster van Stochem.

Abtshoven, bij Geleen, verheven (1359) door Diederich van Batenborch, Abt van Godsdaal, en daarna door zijne opvolgers. Het voorlaatste verhef geschiedde, in Mei 1718, door Gerard Pex, kloosterling, gevolmagtigd bij Zijne Eerwaarde,

(1) Omdat oorspronkelijk uit de dorpen Eijge-Bilsen, Hoelbeek, Herderen, Spauwen enz. zeventig Laten in dat hof behoorden. Later is dit getal, dat bij Pelerin tot zeventien wordt herleid, merklijk grooter geworden.

J. Dubois, Abt van Godsdaal. Thans behoort dit oud leengoed aan de familie Stregnaert.

De hoeve tot Susterzeel, bij Sittard, verheven omstreeks 1386, bij Rutger van Dobbelstein daarna bij die van Breyel, Horion, en Lerodt.

De molen tot Susterzeel verheven, in 1454, bij Jan van XIII Nachten (van Veertiennachten) later bij Johan van Weer en anderen.

De molen van Schertzel, bij Aken, toebehoorende omstreeks 1385, aan de familie van Pont, vervolgens aan die van Haeren, van Aken (De Acquis) Hochkirchen, Schwarzenberg, Hersell en Schellart van Obbendorf.

De hoeve van Boenrade, in 't land van Limburg, te leen gehouden (1386) bij Ernon van Buynrade, en later overgegaan in de familiën van Withem, Eynatten, Hoen-Cartils, en van Gulpen.

Het huis Reimersdael, eertijds verheven door Alard van Haghelsteyn, later in 1381, door Johan van Tzevel, daarna door die van Eynatten tot Opsinnich.

De hoeve Reimersdael, verheven (1381) bij Robert van der Folie, vervolgens bij Henrich van Welckenhuysen, van waar zij gekomen is in de familiën van Merode tot Limbricht, Strijthagen, Trasegnies, Loos-Corswarem en Furstenberg.

Het leenhof tot Reimersdael verheven vóór 1414, bij Johan van den Driesch, van waar het is overgegaan in de huizen van Eynatten, Trasegnies, Looz-Corswarem, en Furstenberg.

De hoeve Blanckenberg, bij Cadier, in den lande van Daelhem, te leen gehouden (1448) bij Daniel van Herten, later overgegaan in de familiën van Horion, Cortenbach, en van Hoensbroeck-Guel.

De goederen genaamd Eysdenbosch, gelegen bij Sint Gertruide, verheven omstreeks 1381, door Claes van Libecke en later door die van Imstenrade tot Mheer.

Het adellijk huis van Teuven, land van Limburg, te leen gehouden in 1381, bij Goswyn van Rube, in 1454 bij Johan van Hamel, daarna bij Gerard van Palant, Karel van Utten-

hoven, Robert van Draeck, en verheven, 12 December 1757, bij den Baron J. J. de Draeck, Heer van Teuven.

De tiende van Teuven, laatstelijk gereleveerd ten behoeve des kloosters van Sinnich.

De hoeve Reimerstock, in het land van Daelhem, te leen gehouden door de familie van Weerst.

Schalounshof tot Uychoven toebehoorende, vóór 1381, aan de familie van Hulsberg, genaamd Schaloun.

Behalve de reeds genoemde telde de Heerlijkheid Valkenburg oudtijds meerdere buitenleenen, waarvan later niet meer wordt gewaagd, als: de tiende en verdere bezittingen te Lodaken (1), de hoeve van Muthroide, de tol van Radingen binnen Maastricht, de hoeve tot Lintermar, leengoederen tot Weppsdale (2), het leen van Valmont tot Rode (3) en meer andere.

De regten en gebruiken des Leenhofs van Valkenburg, hoewel op een grooteren voet, verschillen weinig met die, welke wij hierboven ten aanzien der Mankamer van Hoensbroeck aangaven. Een deel dezer gebruiken werd (1570) op bevel des Konings in geschrift gebragt, en, onder den titel *Costuime des Manhuys Valckenborch*, aan den Raad van Brabant ingezonden (4). Volgens één exemplaar dezer Costumen afgeschreven « uuytten originalen in *archivis Curiae feudal*is berustende » werden ze ondertekend door Werner Huyn, Heer tot Anstenrode, Stadhouders, Arnt Huyn van Anstenrode, Heer tot Geleen,

(1) Lanaken. Een voor ons liggend zegel en brief, gegeven « 16 daghe in den Mert 1364, » begint aldus: « Wy Scepenen van *Leneke* make » cont enz. » Het zegel, welks omschrift onleesbaar is, verbeeldt een Heilige, ten vollen lijve, met een lichtkrans (nimbus) om het hoofd, houdende een palmtak in de rechter en een boek in de linker hand.

(2) Welsden, gemeente Margraten; zijn welligt dezelfde goederen als waarmede Godhard van Keverberg-Meven, in 1580, na dood zijner ouders, te leen bekend werd.

(3) Welk Rode? — Misschien is Valmont, bij verbastering *Felment*, de tegenwoordige landhoeve *Felj*, Gemeente Wynaundersrade. Het nabij geliggende Nijthuysen roerde oudtijds ook te leen van Valkenburg, later was het een Achterleen der Heerlijkheid Wynandsrade.

(4) Men vindt deze *Costuime*, waarvan wij drie, onderling weinig verschillende exemplaren bezitten, gedrukt en uitgegeven door de *Société Historique et Archéologique* van Maastricht, *Annales* 1 deel, bl. 271.

Gerard van Cortenbach, Henrich van Sevel, Johan van Schaesburch, Daniel van Ghoer, Steven Leeck, Reinier van Hulsbergh, genaamd Schaloun, Johan van Bensenrode, Heer tot Strucht, Arnt Lamboy, Reinier Becx, Dierick van Strabach en Jan Boschouwers; waartoe later nog zijn bijgetreden Johan van Harff, Ambtman (Drossaard) van Geilekerken, Gerard Huyn van Anstenrode en Johan Decker voor en in name van Jonker Werner van Bongaert, Heer tot Wynandsrade.

Zoo als zij door de Heeren van het Leenhof en Mannen van leen (1) waren overgegeven, vonden de Costuymen eenigen tegenstand bij den adeldom (2) die, in het belang der Stamhuizen, grootere voordeelen aan het eerstgeboorte regt wilden toegekend hebben, dan in de artikelen 2, 3 en 4 der Costuymen begrepen waren. Volgens deze artikelen waren de leen-, laat- en cijnsgoederen, tusschen wettige broeders en zusters, gelijk deelbaar; behalve dat de oudste mansoor, en bij ontstentenis van mansoor, het oudste meisje het Stamhuis vooraf had, met de grachten en dammen, één roede wijd, mitsgaders de heerlijkheid, kerkengifte enz. zoo ver zij er waren. Waar zich om de Stambuizen geene grachten of vijvers bevonden, had de oudste zoon of, bij gebrek aan zonen, de oudste dochter het huis vooraf, en zoo veel plaats in de ronde dat men eene dakladder, roerende onder en boven aan de punten of kanten van het dak, gevoegelijk plaats konde (3).

Een ander punt der Costuymen dat zeer betwist werd, en naderhand tot veel processen aanleiding gaf, was art. 10, luidende als volgt: « Item dat na den gemeynen lantrecht van Valckenborch » alle collaterale successien en versterffenisse devolveren en » versterven opt neeste bloet in den leven zynde (4), sonder

(1) Wij noemen mannen van leen, die een leengoed van Valkenburg bezaten, en Leenmannen, die als regters deel maakten van het Leenhof.

(2) Waaronder voornamelijk de Heeren van Hoensbroeck, van Schinnen en van Elsloo.

(3) « Dat men eene daeckleddere bove ende onder beide oert van den daeck roerende rondoe oprichten mach. »

(4) Van daar de spreekwijze: « Het naaste bloed, erft het goed. »

- » enich regardt te hebben oft te nemen opt regt van represen-
- » tation van vader oft moder. »

Eindelijk was men het ook niet eens omtrent art. 22, die oudtijds wel in de Stad Maastricht costuym zou zijn geweest, (1) maar nooit in den lande van Valckenburg: « dat overmits soe-
 » danighe wetten enich manspersoen het syn Adel of anders-
 » sints van allen alsulcken synen oft syner huysfrouwen erff-
 » goederen staende den houwelyck mach vercoepen verpanden
 » oft alieneren in deele oft geheel tzyner besten gevallen *sunder*
 » *concent wille oft believe van synevoerss. huys*» (huisvrouw).»

Het verslag dat de Costuyme des Manhuis voorafging (2), vermeldt dat wel meer dergelijke Costuijmen zullen bestaan *daeraff* de Heeren van het Leenhof, *op dit pas niet bij memorie en zijn* doch dat zij daarover zullen berigten wanneer het hun gevraagd zal worden. Dien ten gevolge zonden zij, den 2 Julij 1570, een nader berigt in dat wij, om zijne belangrijkheid, *in extenso* opnemen (3): « Eerwaardige Edele Wyse ende seer
 » Voorsinnige besunder gunstige Heeren. Op de bevelen ons
 » den 16 April LXX (1570) geinsinueert van wegens Uwer Eer-
 » weerdige, hebben wij Stadthelder en leenmannen des leenhoff
 » van Valkenborgh in aller behoorlicke onderdaenigheyt den
 » XXVIII May XV^eLXX. Uwer Eerw. geschreven het gestalt
 » van[—] gebruiken Usantie oft Costumen die bis herwaerts on-
 » derhouden weren in den lande van Valkenborch, en[—] mits
 » wir vernemen dat Uwer Eerw. voordere Clerenisse van ons
 » verlangen, omdat wij geschreven hadden dat wij maer soo

(1) De stad Maastricht had, behalve het geschreven regt, haar bijzondere Costumen en municipaal regten, die vóór de reductie en zelfs nog na 1580 aldaar golden. Zoo was de man uitsluitend meester van de goederen zijner vrouw, en, na de ontbinding van het huwelijk, niet tot teruggave gehouden. Huur ging voor koop, en naar het geschreyen regt brak de koop de huur. De verjaringen waren gelijkvormig van dertig jaren. Een naakte eigenaar kon over den eigendom niet beschikken vóór en aleer deze met het vruchtgebruik vereenigd was. De borg kon aangesproken worden vóór dat de hoofdschuldenaar was uitgewonnen, enz. enz.

(2) Ook gedrukt in de Annalen van Maastricht 1 deel bl. 270.

(3) Naar het originaal.

» veel ons in der haeste is moegelyck geweest te saemen ge-
» bracht hadden die puncten op de Costuymen en Usantien, en
» dat wij op dat pas niet bij memorie en mochten syn geweest
» van het besondere wesen der groote Stamleenen oft adelycke
» huyseren van binnen ofte buytenlants die van den house van
» Valckenborch verheven worden, en van verscheyde dingen
» welcke met de rechte reden souden strijden, en in onse punct-
» ten voor Costumen souden syn gestelt en besonder de exclu-
» deringhe van de representatie in collaterale oft syde vallen
» in den X art. genoempt, terwylen dergelycke als corruptelen
» in dese tyden geabolieert weren bij ordonnantien van de jaere
» XXX en LVI (1530 en 1556) voor die goede luyden van den
» lande van Waes desirerende Uwer Eerw. derhalve onse naer-
» dere vercleringe, dewelcke om met eerbiedinge in te volgen
» hebben wy Stadthelder en leenmannen meermaelen overlezen
» de declaratien Uwer Eerweerdige corts gesandt en wy moe-
» ten seggen niet beter te weten, als dat welcke wy hebben ge-
» schreven is soo, laetende allemael nochtans aen mynre Heeren
» verbeteringhe alsoo wy niet anders en weeten ofte dit weert
» alsoo geuseert in myns Heeren landt van Valckenborch. Doch
» niet wetende wat de buitenlandsche leenen, Heerlicheyden
» Stamhuyseren aen den house van Valckenborch verhevende
» onderhouden, omdat wy, en ons land daerover geen beroep
» en hebben terwylen die bouten leenen en Heeren andere
» rechten, gebied en ressort hedden, en die uytheimsche Hee-
» ren al eest dat zy hier verheven wierden evenwel als Vry
» Heeren oft Baender Heeren leven en hun houden besonder-
» lick van ons, gelyck is den Heere van Elsloo naest by ons
» landt gelegen onder dat bisdom van Ludich berakende de
» Heeren van Steyn, Leut, van Wolfroet, van Limbricht en veel
» meer andere, soo als Uwer Eerw. sullen gelieven te sien in
» de corte lyste van aen den huyse van Valckenborgh verhe-
» ven werdende, welcke met ons als geligueerde als in een ver-
» bont in goeden verdraege leven, en voor ons geene disputen
» van henne leenen en brengen, hebbende in heure Heerlichei-
» ten besundere rechten die sy onderhouden, tot beheltenisse

» van de Stam waer deur die Stamgoede gesaementlyck en ge-
 » heelyck aen den alsten mansoir ofte syne alste soone coemen
 » alleen , sonder eenige smaeldeelinghe oft affsplytinge gevende
 » de andere eenige rente oft eenigh ander deel oft onderhalt,
 » en ofter geene oudste soone ofte soonen , dan mer dochters
 » en weren geniet de oudste dochter oft de eerste van haren
 » lynie het geheele stamgoede ohne (zonder) verdeylinghe te
 » moegen maecken , en wy en hebben nimmer eenige verdey-
 » linge oft affdeylinge sien doen , dan is wael gebeurt , dat van
 » onse voorgangers op die adelycke huyseren versocht zyn ge-
 » weest, doe contracten van familien by geweest zyn sonder dat
 » oynt gesien hebben van die Stamgoede eenige vercleyninge
 » te geschieden, t es ons wel bekend dat Elsloo tot een volle leen
 » van desen House hier voormalen is gemaect tusschen den
 » Doorluchtigsten Hertogh van Bourgondien die Godt wil gene-
 » digh syn , ende Heeren van Schoonvorst Heere van Elsloo
 » ter cause van Materbergh aen Elsloo verhevende (1) en wy
 » hebben dat op dien voet gelaeten sonder eenige veranderinge
 » in onse boecken te vinden, alsdat Elsloo in een volle leen gehee-
 » lyck en gesamentlyck ohne verdeylinge is gebleven aen eenen
 » Heere alleine , die het successivē verheven en beseten en
 » geregueert heeft , oft nu sulcx spruitende is uuyt de eerste
 » nature die volle Leenen oft Heerlicheden en guede buyten
 » desen landen gelegen , aen dit landt reynende oft toebeho-
 » rende is , oft uuyt andere pacten ofte acten en connen wy dit
 » pas niet achterhaelen , en daerom en syn onse puncten van
 » Usantien maer ruerende t welck in desen lande behoerende
 » geuseert were , en niet van die buytensche leenen en guede

(1) De helft der hoeve van Materberg (een Achterleen van Elsloo) gelegen
 in de bank van Guel, werd door den Ridder Renier van Berghe, in 1441,
 te leen opgedragen aan Valkenburg, ten nadeele van Elsloo. Om dit te
 herstellen, en alle geschillen voor te komen, sloten de Hertog Filips van
 Brabant en Conrad van Schoonvorst, Heer van Elsloo en Sint Agathen-Rude
 (12 November 1452) een verdrag, waarbij Materberg aan Elsloo terug viel;
 onder beding dat Conrad van Schoonvorst de Heerlijkheid Elsloo ten Valken-
 burgschen regten, moest te leen houden, van den Hertog.

» alhier alleenlyck verheven werdende , Wy souden wel wenschen dat die buyten leenen met ons , en met die welcke van ons resort syn gedroegen , en ons hielpen tot onsen gemeenen voordeel alwaert dat wy se daer buyten evenwel lieten in henne besondere hoegheden en weerdigheden gelyck Elsloo en andere zyn gebruijckende , doch wy en hebben daerinne niet cunnen noch derven doen tensy dat wy van hoeger hant daerinne geholpen waren , dewelcke wy stellen soe wel als d'andere puncten van representatie en anderssints ter verbeteringe , om soo eenige corruptele daerin soude syn , die te verbeteren naer henne Eerw. Wyse scickinge en daer mede hope wy dat uw Eerw. uuyt dese ende de specificatie der leenen soo onder ons verheven worden van syne Maj ts gebied en resortatie als die der buiten syn , Uwer Eerw. sullen voldaeen syn van ons , soe veel ons mogelyck is , wy eerbieden ons in alles uwer Eerw. genoch te doen als getrouwe Stadthelder en leenmannen , aldus gedaen den 2 July LXX (1570) her over weren Werner Huyn Heere tot Amstenraede Stadthelder ende de leenmannen Aert Huyn van Amstenraede zu Gelein , Gerart Cortenbach , Hendrick van Zevele , Johan van Schaesbergh , Daniel van Goir , Reiner van Hulsbergh , genaempt Schaloun , Johan van Bensenrade zu Strucht , Aert Lamboye , Reyner Becx , Dederich van Strabach , J. Boschouwer » (was geteekend) J. Decker .

Behalve de Costuijmen die als 't ware 's lands grondwet uitmaakten , had het Manhuis van Valkenburg , gelijk elke hoofd- of onderbank , zijne bijzondere wetten en oude herkomen , veel gelijkende naar die , welke in het Leenhof van Hoensbroeck golden en waarnaar wij alhier verwijzen. De *genachtingen* , waarvan bladz. 69 gesproken is , waren te Valkenburg in gebruik reeds vóór 1381 ; want wij vinden dat Arnold van Benzerade , den 3 April van dat jaar , beleend werd met de goederen vroeger toebehoord hebbende aan Johan van Och , goederen die hem bevorens , *na de drie vereischte genachtingen* , geregteijk waren toegewezen door den Ambtman (Drossaard) en de Leenmannen van Valkenburg. « In den jaere

» ons Heeren m.CCC en LXXXI, III dage in Aprille ontf.
 » Arnolt van Bensenroede alsullich guet als Johan van Och
 » hadde te Bemelen ind te Gulpen, en hait sich daer in ge-
 » dinckt vur onsen a^{tm.} (ambtman) ind onsen manne van
 » Valk. ind synen drie nachti^{ge} volvuert ten iersten mit ij
 » (twee) ma^{nen} mit name Ulrich Elkelroide en Schiffelart van
 » Oys (van Oost) die dae over wo^{en} dat hyt ontf. (1). Item op
 » die ierste nachtinge wo^{en} (waren) Johan van Hulsb^{erg} (Huls-
 » berg) ind Johan van Alde Valk^{burg} (van Oud-Valkenburg) op
 » dande Willem van Bircloer ind Lambrecht Soen van Sub-
 » de, op die derde Feilken ind Pens. »

Zoo waren ook het octrooi om een leengoed te vervreemden
 of te belasten, de beleening binnen jaar en dag op pene van
 verval, en de verheffing vóór het inspannen der aktie, reeds
 vroegtijdig bij het Leenhof van Valkenburg in gebruik. — Dit
 hof was zamengesteld uit Stadhouder, zeven Leenmannen, een
 Griffier (2) en een Vorster of Leenbode (3). De Leenmannen wa-
 ren gewoonlijk gegradueerde personen, genomen uit de adel-
 lijke, altoos uit de aanzienlijkste der Mannen van leen. Volgens
 den eed, bij het ontvangen van elk leen af te leggen, moesten
 zij belijden de Katholieke Godsdienst, zij moesten, op bevel des
 Stadhouders, verschijnen om regt te doen en om de voorregten
 des Leenhofs te helpen voorstaan. « Ick N. N. bekenne ende be-
 » lyde te weezen van den Catholycken ende Apostolycken Room-
 » schen Gelove, belovende by desen aan syne Conincklycke
 » Majesteit te sullen blyven getrouw, aen desselfs Luitenant
 » ende Heere Stadhouder des Leenhoffs van Valckenborgh,
 » soo wanneer door den geswooren Griffier beschreven, ofte
 » den leenboode van wegens den voorn. Heere Stadhouder ge-

(1) Die present waren toen hij het ontving.

(2) Als Griffier komen voor; in 1543 Johan Cox, 1568 Johan Decker,
 1612 Herman Coenegracht, 1640 Lambert Soons, 1649 Servaas van den
 Houfve, 1679 Wolter Soons, 1685 Peter Wijers, 1717 Lambert Wijers,
 1744 Willem Jozef van der Meer en na dezen, Karel Lotharius de Limpens.

(3) Als Leenbode 1627 Merten Widdershove, 1648 Jan Widdershove 1691
 Jan Ruyters en 1776 Herman Otto Decker.

» citeert sal worden, met behoorlyck respect te gehoorsaemen,
 » verschynen en compareeren, des voors. Leenhoffs recht ende
 » gerechticheyt ten allen tyde in allen voorvallende occasien
 » voor te staen, defenderen ende helpen maintineeren, mede
 » ter vergaderinge van denselven Leenhove helpen resolveeren
 » ende doen het geene naer beste opinie der leenmannen goet
 » gevonden sol worden te behooren, aen partyen goet onver-
 » togen cort Recht helpen administreeeren, den Rycken om
 » geldt ende den armen om Godtswille, en dat sonder simulatie
 » off faveur aen den eenen ofte den anderen, t waere van
 » Maeghschap, vriendtschap, ofte andersints, dan simplyck
 » recht en justitie doen uuytten acten, soo ende gelyck van
 » wegen wederzydts parthyen sullen zyn inbedinght. Soo helpe
 » my Godt en alle syne Heiligen. » Wy achten het niet overbo-
 dig eene lyst te geven van schier al de personen die, omstreeks
 de eerste helft der 17^e eeuw, door dezen eed, aan den huize
 van Valkenburg verbonden waren: De Heer van Alstorp, de
 Heer van Limbricht, de Heer van Batenburg, de Heer van
 Elsloo, de Graaf van Gronsveldt, de Heer van Wynantsrade, de
 Heer van Mheer, de Heer van Visscherweert, de Heer van
 Leuth, de Heer van Oud-Valkenburg, de Heer van Geleen, de
 Heer van Oirsbeek en Brunssum, de Heer van Itteren en Meers-
 senhoven, de Heer van Gebroken Schinnen, de Heer van
 Strucht, de Heer van Guel, de Heer van Schin op de Guel, de
 Heer van Eysden, de Heer van Bunde en Ulestraten, de Heer
 van Nuth, Jonker Johan Adolf van Lintzenich, Willem Baron
 de Billehe, Daniel van Hoensbroeck, Heer van Oud-Valken-
 burg, Jonker Henrich Achilles van Buwinckhausen, Jonker
 Floris van Berlo, Caspar Ulrich van Hoensbroeck, Comman-
 deur van Gemert, Jonker van Gulpen, Henrich Engelbert van
 Tzevel als *voorganger* der Vrouwe van Susteren, de Heer Mär-
 kies van Trelon, Wolter Frans van Hoensbroeck, Heer van
 Erpicum, Wolter van Buel, Heer Jacob de Boischot, Henrich
 van Lannenbergh, Johan van Mulcken, Adolf van Colyn, Heer
 van Beusdal, de Markies de Tresignies, Hubrecht Crusen,
 Scholtis der Stad Maastricht, Jonker Dammerscheydt, de Heer

van Bronsfelt, Jonker Johan Willem van Schwartsenberg, Drossaard tot Withem, Renier van Gelder, Heer van Aerssen, Jonker Hans Renier Hoen tot Hoenshuis, de Heer Maarschalk Hoensbroeck, Frederik Randerade, Drossaard (Luitenant) van Valkenburg, Johan Frederik van Schaesberg Heer tot Schaesberg, Jonker Michiel van Schaesberg, Jonker Richard van Repen, Jonker Arnold Huyn van Amstenrade, Ritmeester, Jonker Jan Hendrik van Eynatten tot Reymersdael, Arnold Baron van Eynatten, Jonker Henrich van Beulart, Jonker Karel van Dobbelsteijn, Heer tot Eynenborg, Jonker Henrich van Blitterswyck genaamd Passaert, Jonker Frans van Blanckart, Heer van Guigoven, Jonker Adam Schellart van Obbendorf, Jonker Reynier van Merode-Houffalize, Jonker Henrich van Strythagen, Heer Rutger Quaed, Johan Frederik Schellart van Obbendorf, Jonker Johan Willem van Wilre, Jonker Caspar van Schwartsenberg, Werner van Harff, Ambtman te Geilekerken, Jonker Thomas de Blanche, tot Biessen, Jonker Hans Willem van Vos, Jonker Johan Godhart van Vos, Jonker Renier Becx, Jonker Hans Ulrich Becx, Jonker Jacob van Brembt genaamd Leeck, Jonker Hans Willem van Brembt tot Doenrade, Jonker Johan Engelbert van Ellerborn, Jonker Philip Henrich van Bentinck Ambtman tot Millen, Heer Arnold van Horion, Domheer tot Luik, Jonker Diederich van den Houfve, Heere Werner van Lerodt, Heer Wynand van Eynatten, Heer van Opsinnich, Heer Herman Frederik van Gulpen, Heer van Herten, Heer Arnold Baron van Merode, Jonker Johan Van den Berghe genaamd Trips, Jonker Gerard Draeck, Heer van Teuven, Heer Leonard de Fronteaux, de Graaf van Rechem, Willem van den Houfve, Carcellis Merckelbach, Wolter van Meer, Jonker Willem Spé, Peter Mathias Van den Steijn, Leonard Paludanus, Michiel Coninx, Servaes Goenegracht, Johan Celis, Meester Hendrik Fransen, Servaas Puts, Willem Colsens, Leonard Heyendael, Godfried Winants, Paulus Mombaers, Johan Moenen, Johan Wenten, Lambrecht Soons, Nikolaas Olislagers, Loye Dressens, Frans d'Anchaut, Aert Daemen, Leonard Snijders, Peter Hildernis, Willem Smets, Peter Banents, Thys Pils,

Merten van Neerbeck, Lemmen Leurs, Andries Mutsenich, Hendrik Corten, Willem Claessen, Gieles Custers, Giel Vlodorps, Lemmen Boschouwers, Johan Heutz, Godhart van Bockholt, Laurens Bouts, Peter Dortants, Frans Moenen, Frederik Heuts, Willem Pleugmeekers, Johan Schoffelen, Gaspar Beckers, Nikolaas Doutzenberg, Cryn Segraerd, Gerard Fredrichs, Gerard Pluymen, Peter Pricken, Johan Doutzenberg, Johan Emons, Florent Rotaerius, Heyn Smets van Schinveld, Johan Mons, Johan Corren, Johan Hennis, Renier Daemen, Gerard Bouts, Peter Hartmans, Gerard Risschemans, Johan Reumkens, Gelis Vighen, Johan Rameckers, Willem Vleugels, Lambrecht Cleinen, Paulus Lindemans, Gerard Holtbecker, Renier Schutkens, Aert Mons, Johan Royen, Johan Hanssen, Mathys Van de Weyer, Hubrecht Reimssen, de advokaat Stas, Peter van Oensel, en Gerard Odekercken.

Oudtijds waren de mannen van leen, jegens den Leenheer tot persoonlijke krijgsdiensten verplicht (1); doch deze verplichting raakte allengs in verval sedert de splitsing der leener openlijk was gewettigd. Wij vonden echter een bevel of oproeping, afgegeven en geteekend door Werner Huyn Stadhouders waarbij Jonker van Berlo (2) en Reiner Becx ernstig worden uitgenoodigd om, *te paard en in het harnas gedost*, te verschijnen te Berg, bij Valkenburg. « Erentfesten besondere guenstige » goede vriend. Achtervolgens mynen lesten schryven ende » versuecke aen Uw L. gedaen ter caussen van U te prepareren tot dienste van zynre Ma^t navolgende den briefven van » Zyn^r Hoecheyt (3). Waero^m me zoe eest aen Uw L. myn

(1) Daarenboven hadden de Groot-Vassallen of Vaan-leen bezitters, den Prins een bepaald getal gewapende krijgsknechten te leveren.

(2) De familie van Berlo tot Cortenbach (Voerendaal) voerde van goud met twee fascen van keel.

(3) Don Juan van Oostenrijk, die, een half jaar later, als Gouverneur der Nederlanden werd opgevolgd door Alexander Farnesius, Prins van Parma. Wij bezitten van dezen een brief, geteekend Alexander en gecontersigneerd S. de Grimaldi. Deze brief, handelende over de keuze van een Vorst-Bisschop te Luik, in vervanging des Kardinaals van Groesbeek, is gedagteekend te Mons, 11 Januari 1581, en geadresseerd aan den Deken van Sint Lambert.

» ernstelyck ende eyntlick versucken voer de derde reyse U
» van Zynder Ma^t wegen ordinerende dat volgende zoewel
» onsser tzamen conjuncture als oyck den eedt ende leenplicht
» Uw L. sich met perde ende harnasch gerust te laten vinden
» tot Berch by Valckenborch op maendach den XVII deser
» maent ende der nyet en laet om alle indignationen ende gebuer-
» lycke straff te vermeyden. Hier medt Uw L. den Heere beve-
» lende. Uuyt Valkenborch desen X Martz 1578. »

Het is waarschijnlijk ten gevolge van deze persoonlijke dienstpligtigheid dat het heergeweide der Valkenburgsche leenen oudtijds betaald werd met 15 goudgulden *en het beste paard* van den verbleeken Leenheffer, of waar wijn-regt bestond, met het beste stuk wijn ; doch, zoo als gezegd is, al deze gebruiken vervielen naar mate de Stokleenen meer en meer gesplitst werden.

In de laatste tijden waren de regten van heergeweide, het zij bij versterf of bij overdragt, 15 Goudgulden voor een Groot- en 6 1/2 Goudgulden voor elk Klein- of Kluppelleen ; deze hergeweiden werden ontvangen door den Drossaard die ze verantwoordde aan den Souverein. Voor hofsregten was van ieder leen verschuldigd 50 schillingen en vier schillingen voor den Leenbode. Deze regel leed uitzondering ten aanzien der Wickerader leenen die verheven werden met een zijden buidel, en het leen Abtshoven dat van ouds door een Heer van Valkenburg was gevryd (1) en slechts verheven werd met den wijn. De gewone verheffing van een Groot- of Stokleen geschiedde doorgaans met deze woorden : « In hoogen en nederen in natten en droogen ,
» huis, hof, wyeren, beemden , bosschen , weiden, landerijen,
» cynsen, keurmeden, renten, kapoenen, ap- en dependentiën
» niets uitgezonderd (2). »

Ten aanzien der leenen die in veel spleten (*éclisses*) waren verdeeld, spleten, die men wel eens als volle leenen heeft willen

(1) d. i. van het heergeweide ontslagen.

(2) Zelden werd een leen met aanwijzing van limieten en inhoudsgrootte verheven.

aanslaan (1), stelden partyen eenen ophelder of sterfman (*homme mourant*) na wiens overlijden de regten betaald moesten worden en het leen op nieuw verheven. Deze ophelder, die noch bezitter noch gebruiker des leens behoefde te zijn, deed den eed van hulde en getrouwheid als ware hij de echte eigenaar.

Overigens gedroeg zich het Leenhof, in zaken van arresten, appellatiën enz. naar een reglement, in 1631, op het beleid der justitie uitgegeven. Volgens dit reglement betaalden partijen, voor ordinaris regt der rolle, zes schillingen; waarvan de Stadhouder 15 stuiver, de Leenmannen even zooveel, de Griffier 5 stuiver en de Leenbode één stuiver genoten. Voor ieder beteekening, ajournement of ander exploit, in de plaats zijner woning of op een uur afstands, had de Vorster of Leenbode 9 stuiver, en 5 stuiver voor elke uur gaans verder; daarenboven trok hij 3 stuiver eens, voor het opmaken van zijn relaas. Ter zake van het opstellen en afschrijven der rapporten hadden de Leenmannen en de Griffier 4 schillingen en de Stadhouder twee maal zoo veel.

Het Leenhof, in zaken van leen, regter in de eerste instantie, was tegelijkertijd 's lands hooge Geregtschhof. Van zijne vonnissen werd geappelleerd en gereformeerd naar het Souverein Leenhof of naar den Raad van Brabant, dat is, naar het Leenhof wegens geschillen betrekkelijk de leenen, en naar den Raad van Brabant wegens processen over allodiaal goederen of gemengde zaken komende, bij appel, uit de verschillende Geregten der hoofd- en onderbanken (2). Deze regeling, in tijden dat

(1) In Brabant betaalde elke spleet het volle regt, ten ware dat de jaarlijksche opbrengst minder dan dit regt bedroeg, in welk geval een *jaer vroom* of *cene annaet* betaald werd.

(2) Het volgend extrakt zonder dag of datum, geschreven bij de hand van wijlen Kr. Quix, Bibliothekaris der stad Aken, schijnt een uittreksel te zijn der leen costumen van Limburg; wij plaatsen het in Nota omdat het onder anderen gewaagt van het Keulsche Leenhof te Heerlen: « *Coustumes feudales de lembourg de l'an 1570. La cour feudale de Brabant est en possession de cognoistre de tous differens concernants les fiefs founrains situez en Brabant, a l'exclusion des Seignies directes ou courtes; si ce* (comme) les Cours

de uitvoerende magt zwak was en de Geregtshoven meer hun eigen belang dan het belang der justitie beoogden , gaf aanleiding tot eeuwige processen en tot de grootste verwarringen. Reeds vóór het jaar 1546 zonden de Staten van Valkenburg vertoogen in, waarbij zij den Keizer, als Hertog van Brabant, vertoonden dat in hunnen lande ontallijke processen hangende waren , waarvan de ontwikkeling , onder den dekmantel van relevement , reformatie en andere uitvlugten , werd gestaakt. Dien ten gevolge werd bij octrooi , van den 18 October 1546, vastgesteld dat alle sententiën en interlocutoire appointementen, bij de Geregten des lands Valkenburg gegeven , ter executie gebragt zouden worden , niettegenstaande hooger beroep. Het kwaad werd hierdoor niet geheven en de gedingen werden, vóór gelijk na , onder velerlei voorwendsels gesleept. Ook gebeurde het niet zelden dat partijen , in dezelfde zaak, beriepen de eene naar den Raad , de andere naar het Souverein Leenhof van Brabant, en dat de beide Geregtshoven het beroep aannamen. Daarenboven wilden de bezitters der particuliere Heerlijkheden , vooral in lijfstraffelijke zaken , niet van hooger beroep, naar Valkenburg, hooren. Zoo kwamen de Heeren van Hoensbroeck, van Wynandsrade, van Schinnen, van Geleen en van Oud-Valkenburg in verzet tegen een vonnis, gewezen bij appel, in zake den Graaf van Amstenrade en Jonker Johan van

» Impales de la Prevosté de N.^{re} Dame en la ville d'Aix et du Ca^mpre (chapi-
 » tre) de Cologne à Herlle pour leurs arriers fiefs situez au Pays d'Outremense.
 » Item du Sacristain de St. Lambert à Liège nommé den Crommen Hoff,
 » la Srie de Gestel St. Michel et autres proche de Bois le Ducq. Item les prelatz
 » d'Echternach à Bonne et à l'entour et du Munster de St. Corneli sur l'Inde
 » par delà Aix , à Cumtich de l'abbé de Bonnesperance , à Chaumon, de Pre-
 » vosté de Maestricht à Sepperen et à l'entour, et y a sentences rendues la
 » dessus en lad^{te} court feudale pour la maison de Hochsele du 16 Decembre
 » 1475 du dernier d'Aoust 1510, ambedeux tenues en fiefs du Ca^mpre de St.
 » Rembaut à Malines.

» Les fiefs situez en Brabant de mouvance fouraine sont subiectz aux cons-
 » tumes de la court feudale de Brabant en cas de succession, formalitez d'octroy
 » et autres requises pour en disposer selon la loi des fiefs Brabantins, ce^m il
 » s'est deu pratiquer au regard de la Seigrie de Saeldorp tenue de Zutphen,
 » Court St. Estienne tenue de Namur , de Castel de Mons en Hannut. » Was
 geteekend J. Offermans Not^s pub.

Vos tot Brunssum zijn onderdaan. (1). Deze had in 1628 tegen Edmond Huyn van Amstenrade een smaadschrift uitgezonden waarin ten slotte stond vermeld dat de schrijver den inhoud zoude bewijzen , en zoo niet , verbeuren honderd *blanke kroonen* jegens elken houder van het schrift. Hierover aangeklaagd, werd Jonker Vos , den 20 Junij 1628 , door de Schepenen van Brunssum , die ten deze het advies des Leenhofs van Valkenburg hadden ingewonnen , verwezen in de vastgestelde boete (100 kroonen) , mitsgaders in de kosten en in het verscheuren der *libelle* openlijk voor het Gerecht. Intusschen en wel vóór dat de ten uitvoerlegging van dit vonnis had plaats gegrepen , was de Graaf van Amstenrade gestorven. Zijne weduwe , Lyffarda van Lerodt , beleedigd in den persoon van wijlen haar man , wiens nagedachtenis zij niet bezwalkt wilde hebben , drong er op aan dat het vonnis der Schepenen van Brunssum ter executie werd gebragt ; maar Jonker Vos , een sluwe vent , zoo sprak de Gravinne , en niet in beleefdheid opgetrokken , wist haar langen tijd met beloften te bevredigen ; tot zij eindelijk , den 29 Maart 1634 , bij den Scholtis , Martyn Snijders , middelen van bedwang tegen den veroordeelde inriep. Hierbij waren zekere termijnen gesteld , waarvan de laatste , den 24 September van dat jaar , afliep ; zoodat Jonker Vos , op den 25 van die maand , gevangen werd genomen in zijn huis en aldaar bekostigd ; echter werd hij eenige dagen later , wijl de inwoners van Brunssum moeilijkheid maakten omtrent het bijbrengen van levensmiddelen , naar het kasteel van Amstenrade overgebragt. Nadat hij hier een paar weken gekwijd had , in welken tusschentijd hij eene geheime zamenspraak scheen gehad te hebben met zijn zwager , Jonker van Bock tot Obbendorp (Haesdal) , liep eensklaps , bij den Scholtis Snijders , een bevel uit Valkenburg in , houdende dat Jonker Vos , als op leengoed wonende , voorloopig in vrijheid moest worden gesteld (2) ; en de Schepe-

(1) Thijs Vos , zoon , van Brunssum , verhief (1386) het zoogenaamde Ridderleen aldaar.

(2) Zie bladz. 49 hiervoren.

nen van Brunssum werden tegelijkertijd uitgenoodigd om de processtukken en het betrekkelijke vonnis, van den 20 Junij 1628, onmiddellijk over te maken aan het Leenhof. Ofschoon de Scholtis en de Schepenen van Brunssum aan deze intimatie niet gehoorzaamden, ging het Hof vooraan en streek, den 31 October 1634, een vonnis, dat de inhechtenisneming van Jonker Vos kwalijk en onbehoorlijk was gedaan, verwijzende de Gravinne in de kosten. Vervolgens werd het kasteel Amstenrade, in den nacht van den 2 November, door soldaten beklommen en de gekerkerde in vrijheid gesteld. De kosten, schaden en interessen, waarin de Vrouwe van Amstenrade was verwezen, beliepen acht honderd en acht gulden. Wegens dit overdreven taxaat van kosten vervoegde zich de Gravinne en de bovenvermelde Heeren, hare consoorten, schriftelijk bij den Raad van Brabant te 's Gravenhage, vertoonende hoe ongerijmd het hun toescheen dat van een vonnis, in staat van gewijsden gegaan, nog geappelleerd was geworden, en dat een Hof register kon zijn in eene zaak, waarover het leeringe of advies gegeven had. Den 21 Junij 1635 gaf de voormelde Raad een arrest, dat de proceduur, voor het Leenhof gehouden, en het daaruit gevloeiende taxaat van kosten, ten laste der Gravinne van Amstenrade, als kwalijk en te onregt genomen, kosteloos en schadeloos moest worden afgedaan, op verbeurte van honderd gouden Realen. Daarentegen namen het Leenhof en Jonker Vos hun verhaal tot den Raad van Brabant, te Brussel, en deze gelastte, bij brieven van den 24 Januarij 1636, de voormelde Gravinne, mitsgaders de Heeren van Hoensbroeck, Wynandsrade, Schinnen, Geleen, Oud-Valkenburg en alle andere die het mogt aangaan, dat zij, van stonden aan, de brieven van cassatie, in den Haag gegeven, kosteloos en schadeloos hadden te verwerpen, *doot af ende te niet te doen*.

Wij zouden de brieven, te dezer zake, bij de Raden van 's Gravenhage en van Brussel uitgevaardigd, alhier laten volgen, ware het niet dat deze brieven zeer langdradig zijn en wel vier bladen druks zouden innemen. Om echter een staaltje te geven hoeveel schimp en smaad men in die tijden veul had,

willen wij eenige regels , uit den brief van Brussel , geteekend Loyens, letterlijk overnemen. « Philips by der Gr^{en} Goidts etc.

» Hebbende de voorss. Vrouwe van Anstenraedt ende neffens
 » haer de Heeren van Hoensbroeck , ende den Heere van Wy-
 » nantsraede, item den Heere van Schinnen, den Heere van
 » Geleyn ende die van Alden Valckenborch , in de maent van
 » Juny lestleden hun geadresseert aen den Raede van Brabant
 » residerende in den Haeg van Hollant ende aldaer clachten
 » gedaen over de proceduren vonnissen ende taxaten van kos-
 » ten van den voorss. Leenhove van Valckenborch, versoeec-
 » kende daertegens cassatie in forma , dewelcke hun oock is
 » promptelyck geaccordeert tegens den voorss. Jor Vos, ende
 » syn de brieven van Cassatie gestelt in handen van den *Geusen*
 » Drossaert des voorss. lants van Valckenborch (Willem van
 » Till) ten eynde hy de precise bevelen soude ter executie
 » stellen : Waerinne den voorss. *Geusen Raedt* in den Haeg
 » nyet alleenlyck en heeft seer onbedrachtelyck ende met
 » precipitantie geprocedeert tegens regt , styl ende pratycke,
 » maer hebben oock de voorss. Vrouwe van Anstenraedt
 » ende hare voorss. Consorten met misachtinge ende vili-
 » pendentie van onse precise ende penale ordonnantien
 » ende placarten getracht met geweld van den *Geusen Drossaert*
 » de gerechtigheyd ende privilegien van den voorss. Leenhove
 » met de voeten te stooten tot groot Schandael ende opspraecke
 » van alle goede ende getrouwe Vassalen van den voorschre-
 » ven lande van Valckenborch » enz.

Na deze kleine afwijking tot ons Leenhof terugkeerende , merken wij aan dat dit Hof souverainer was dan veel andere , doordien zijne vonnissen , onaangezien hooger beroep , onder borgstelling ten uitvoer werden gelegd. — Zijne teregtzittingen hadden geregeld plaats , van vijftien tot vijftien dagen , in het zoogenaamde Manhuis te Valkenburg. Wanneer het in deze zittingen de behandeling gold van een regtsgeding , moesten zeven, en in geen geval minder dan vijf Leenmannen tegenwoordig zijn. Zij gaven na lezing en onderzoek der stukken van het proces , en na dat elk afzonderlijk door den Stad-

houder daartoe was *gemaand*, oordeel en vonnis. De Leenmannen, zoo als reeds gezegd is, waren gewoonlijk gegradueerde personen genomen uit de aanzienlijkste der Mannen van leen; deze keuze echter, alsmede de benoeming van den Griffier, was bij den Stadhouder, wien het vrij stond zoodanige Leenmannen op te roepen als naar welgevalen. Wat de orde aanbetrof der zittingen, hierin maakten Stadhouder en Leenmannen, blijkens het volgende bevel, alzulke schikkingen als zij noodig oordeelden: « Wordt bij den Heere Stadthouder » ende mannen van leen van Syne Cath. May^{ts} leenhove den » Heere Griffier Weyers gelast alle gerechtsdagen ofte vergaderingen van den leenhove precise des morgens ten negen » uyren de Rolle te houden ofte te doen houden tot voortstellinge ofte vervolgh van saecken ende de selve te sluyten precis ten elff uyren om alsoo op behoorlycke ure en^{te} tyde te » decretteren, lastende eensgelycken aen alle procureurs voor » desen leenhove patrocinerende ter selver ure ter Rolle te » compareren tot vervolgh van haere saecken, ende dat den » Heere Griffier geene verbaelen naer elff uren sal admitteren » maer deselve reijcieren, gelyck mede dat geene schrifturen » meer sal hebben t'accepteeren synde ongetekent van de » Advocaten deselve geconficieert hebbende op pene van ge- » lycke reiectie, waer naer een ieder die sulcx aengaen mach » sich sal hebben te reguleren, Aldus gedaen ter vergaederinge » aen St-Peter den 26 Janu^{ry} 1688. » Was geteekend P. W. Hoensbroeck-Guel.

Na 's lands verdeeling, in 1661, hield het Spaansch Leenhof zijne zittingen te St-Peter, bij Valkenburg, in een huis toebehoorende aan de familie Sleypen, en toen de Stadhouder in 1763, bij den Prins Karel van Lorreinen, Gouverneur en Kapitein Generaal der Oostenrijksche Nederlanden, gemagtigd werd om den zetel des Leenhofs naer Hoensbroeck over te brengen, vergaderde dit Hof ten huize van W. Fransen, Luitenant-Stadhouder, Scholtis en Advokaat aldaar.

Zoo ver wij weten had het Leenhof geen ander zegel dan dat des Stadhouders in grooteren vorm; het laatste dat wij ont-

moetten verbeeldt het volle wapen van Hoensbroeck , met dit omschrift in den rand : **LOTHARIUS FRANCISCUS MARK-GRAVE VAN HOENSBROECK**. Het zegel van het Hollandsch Leenhof van Valkenburg vertoont onder een baarsteel en een bundel pijlen , den gekroonden Nederlandschen leeuw , houdende zijn linker klauw op een schild , dat een valk voorstelt gezeten op den toren eener burgt : in den rand : **SIGILLUM CURIÆ FEUDALIS VALCOBURGENSIS**. — De Gemeente Valkenburg heeft haar grijzen tweestaartigen leeuw , de leus der Vorsten uit het Limburgsche huis , verwisseld tegen den Valk en den Burgt sprekend wapen , aan die Gemeente vreemd en niet ouder dan het Hollandsch Leenhof aldaar.

BEWIJS-STUKKEN.

Nº 1.

Wir Rycalt van Merode Decken der collegiale kercke van onzer Liever Vrouwen tot Maestricht ende Claes Smitsynge Scholtis, Jan Vechter, Tysken Hontgens, Jan Capparts, Claes Coumans, Loeffen van Eymael, Herman Smitzynghe ende Thys van Woestenraedt schepenen der Hoicheyt ende Heerlycheyt van Her Hoensbroeck, doen condt eynen jegelycken, tugen ende gestaen mits dezen tegenwoordigen Vidimus brieve dat ons van wegen der eerentfesten ende vromen joncker Wolther Hoen Heer ten Hoensbroeck gethoont is geweest eenen brief der doorluchtiger, ende hoehgebornener furstinnen, vrouwen Johanna Hertoginne van Luce^hborch van Loth^{er} van Brabant, van Limborch etc. Zaliger memorien, gescreveⁿ in pergamene mit eenen zegel in witten wasse, hangenⁿ aen eenen dobbelen sterte beziegelt, versuekende van ons hem daer af een gelooffⁿ. transsumpt ende vidimus te maecken ende te gheven. Ende dijen naevolgende hebben wy denzelven brieff aengenomen gevisiteert wel ende genoechaem oversyn, gelesen oick zonder gebreeck aen schryff, ende subsignature, gans ende geheel oprecht bevonden, waer aff die tenoer ende inhallt hier nae volgt van woerde te woerde aldus ludende :

Johanne by der Graⁿ Goidts Hertoginne van Lucemborch van Lothrⁿ van Brabant, van Limborch, ende Marcgrevinne des Heylichs Rycks, doen condt allen luden dat wij om sunderlinghe gonst die wy hebben tot onsen lieven getruwen H^{er} Herman Hoen van den Broecke Ridder, om den menichfuldigen denckelycken dinst dijen hy ons gedaen heeft, ende noch doen sal, ende om menighen groten schade van rove ende van Brande dien hij om onzen wille leden heeft denselven Heⁿ Herman synen rechten Oir Erven enⁿ Naecommelingⁿ gegeven hebben, enⁿe geven erflic ewelic enⁿe ummermeⁿ tewigen dagen te besitten, voir ons, onse Oir, Erven ende Naecommelingen Hertogen off Hertoginneⁿ van Brabant, dat Dorpe geheiten Inghenebroecke, in den Kerspel van Herle mitter Heerlycheyt hoghe en de neder, mitten gerichte boven die erde, enⁿ daer onder, mit allen den dienst, Renten, fourfaiten enⁿ opcommingeⁿ die voortaeⁿ erscheinen enⁿ gevallen sullen, ende die Lude aldaer schuldich sullen syn mit allen den Leenmanneⁿ ende laten enⁿ mit alle den Rechte, nyet uytgescheyden als Wy Hertoginne vors. plagen te houden ende ons toe plaecⁿ te gehoⁿen in den voirschreven Dorpe ende gegeningjen

20.

geheiten Inghenebroecke , en daer al omme binne den cirkel ende palen, gelyc hier na van palen te palen verclaert sal volgen, gelegen binne onse lande van Valckenborch, en voirts toe hoende was der banck van Herle, dat Wij nu deylen en afscheyden van derselver banck van Herle ende maecken daeraff een banck Heerlycheyt en gerichte by hem selven. Ende voir ons, onse Oir, Erve en Naeccommelinge vertyen tot orboir He Hermans voirschreven synre Oir, Erve ende Naeccommelinge tot ewigen dagen, op alle rechte Heerlycheyt, Lee man e ende Laten, ende Sunderlinge op al sulke eeden als ons die Lee ma ne daer in geseten off eenige ander onderseten desselfs Dorps gedaen hebben, mit al sulker voegen dat H. Herman Hoen voirg syn Oir, Erve en de Naeccommelinge een dinghe banck in desen Gerichte setten selen ende hebben tewige dagen Schoutet, Schepen ende boden setten en ontsetten sullen, die eyden ende houden doen tot haen behoeff aldaer hoe deck der noot sal off mach geboen, diewelcke dingen sullen ordel en vonnisse, mannen, wyzen ende doen sullen van allen erfelycken goeden en gereeden binnen der gericht ende Circkel gelegen, ende van allen saken hoge en neder voir Hen komende, mit allen den Recht ende gewoenheyte dat die banck van Herle te rechte steit, want Wy ten selven recht keeren ende setten, wes oick die voirschreven Schepen niet wys en weeren te vonnissen en des te Hoeve moesten, des sullen sy varen te Hoeve voir onze Manne te Valckenborch. Oich sullen H. Herman syn Oir, Erve en Naeccommelinge binnen denselven gericht ende Circkel op een stat daer hen des genuecht hebben hoir gericht, te richten van den lyve van leden ende van allen saken gelyck Wy van outs tot her toe gedaen hebben, welcke Heerlycheyt en gerichte aengae sullen te Kathaeghe in dat middel van den Gleenen, en sullen opgae alsoo als dat Gericht van Herle Keert neve dat gerichte van Schynne doir Vaesrode, rakende aan den Gericht van Vaesrode voirt opgaende neven dat gericht van Schynne tot opten wegh die van Astenrode gheet voir den Wijer mids den wegh op voer die Dorre Heyster tot op den middelt van de weghe die uut dezen wegghen ter Hoeve wart gheet en dan dair te recht over dat velt achter den Hoff ter Hoeve tot in die moelenbeke die achter den voirss. Hoff gheet, en dan die molenbeke op in dat halffscheyt van der molenbeke voir Weir moelen op tot in dat halffscheyt van den weghe die neven Rennebergh koempt en gheet doer Connixbemt neven den Hoff die wylen was Reynards Van de Esschen, ende dien wegh op mids den weghe voir die Lijnde ten Esschen tot in dat halffscheyt van der Gleene dair die olymeulen plach te staen, en dan voirt die gleene neder dat halffscheyt van der Gleene tot Kathagen toe,

dair dat voirss. Gericht ierst aenbeghint Voirt hebben wy Hertoginne voirss. verleent ende gegeven verleenen enⁿ geven erflic t ewigen dagen in alle der maten als voirss. is Heⁿ Herman Hoen, syneⁿ Oir, Erven enⁿ Naecommelingen voirss. alle alsulcke Heerlycheyt Rechte ende gerichte als wy plaghen te hebben aen den gerichte van Vaesrode toehorenⁿ der Capittlen van Sinte Servaes te Tricht, in alsulcker voegen ende manieren dat die voirss. Heⁿ Herman Hoen syn Oir, Erveⁿ enⁿ Naecommelingen, die Borch enⁿ t Huys ten Broecke binnen dess voirss, gericht gelegen, ende dese voirss. Heerlycheyt, Gericht, Recht enⁿ Renthen van den Broecke enⁿ van Vaesrode te Leen houden selen erflic enⁿ emmermeⁿ, ende ontfangen van Ons, onsen Oir, Erven enⁿ Naecommelingⁿ Hertogen of Hertoginnen van Brabant, als van der Heerlycheyt en de Hertogdoⁿme van Brabant wegen, ten Brabantschen Rechte, ende dairaff onze manne syn; Ende geloven dairom den selven Heⁿ Herman Hoen syneⁿ Oir, Erveⁿ ende Naecommelingen voir ons, onseⁿ Oir, Erven ende Naecommelingen in dessvoorss. Heerlijcheiden, Gericht, Rechten ende Renten te houden enⁿ te beschudden voir alle onrecht ende gewalt gelyck onseⁿ andeⁿ Landen ons toebehoerende, sonder argelist. Bevelen oick ende gebieden onseⁿ Amptluden onss Landts van Valckenborch enⁿ sunderlingeⁿ den Amptluden, Schouteth, Schepenⁿ enⁿ Bode der Banck enⁿ Gerichts van Herle, die nu syn enⁿ naemaels syn sullen, ende elcken van Hen, dat sy hen voirtaen der voirschreven Heerlycheyt rechten enⁿ gerichts noch engeenre saken binnen den voirschreven circkel enⁿ palen verschinende ende gevallende in engeenrewys en kroeden noch en onderwenden te regeren, mer laten des Heⁿ Herman Hoen voirss. synen Oir, Erven enⁿ Naecommelingen t ewigen daghen rastelyck en vrede-lyck gebruiken gelyck hoeⁿ n wittigen erve enⁿ leene voirss. is., Behoudelic altoes enen igelyckeⁿ anders synen Recht, ende allen argelist uyt gescheyden. Voirts verleenen Wy Heeren Herman voirss. synen Oir, Erveⁿ enⁿ Naecommelingen enⁿ gheven hen macht. gelyc Wy selve hebben dat sy loessen enⁿ quyten moegen wanneer sy willen die Ghuldeⁿ die van outs verset is van den Henⁿ van Valckenborch aen die Van der Voerde in Gericht van den Broecke, enⁿ die houden enⁿ besitten gelyc den anderen pointen voirss. In oirconde enⁿ vesticheit welcker dinghe voirss. Wy Hertoginne voirgⁿ onsen Seghel aen desen Brieff hebben doen hangen. Gegeven te Brussel op ten sess entwintlichsten dagh van October int jaer ons Hernⁿ duysent dry hondert tachentich ende acht. Aldus stont ondergeschreven p. D^{nam} Duciss pnⁿ libⁿ D^{nis} Jo. de Bouchant Jo. de Witthaⁿ Schel^o Brabⁿ Reyneⁿ de Bⁿge, en Jo de Opheⁿ Aⁿmanno Bruxelleⁿ n. en geteekent Jo. de Gⁿvia. •

Ende want dan Wyr Rycalt van Merode Deken tonser Liever Vrouwen ende voirts wyr Scholtis ende schepen van Her Hoensbroeck bovengenoemt den voer geïnserieerden brieff in vuegen ende maeten voirss. alsoe bevonden ende dess tegenwoirdigen brieff tegens den originalen wel en^{er} nerstelyck gecollationneert hebben, soe hebben wy ter begherten ende instantien der voirss. Jonckeⁿ Wolther Hoen Heeⁿ ten Hoensbroeck in oirconde ende getughenisse allen t^e geens voirsschreven is, dezen tegenwoordigen transsumpt ende vidimus brieff met onssen gewoenlycken Ziegelel beziegelt in den jaer ons Heeren duyssent vyff hondert vyff en vyfftych den vyff en^{en} twintichsten dach van Aprille.

(Het zegel van Rycalt van Merode geschonden, dat der Schepenen nog gaaf).

BEWIJS N° 2.

Maximiliaen ende Maria by der gratien Godts Hertogen van Oistrike Bourgoignien, van Lothryck, van Brabant, van Limborch, van Luxenborch ende van Gelre, Greven van Vlanderen, van Artois, van Bourgoignien, Palatinen van Henegouwe, van Hollandt van Zeelandt, van Naemen ende van Zutphen, Merckgreven des Heyligen Ryx, Heere ende Vrouwe van Vrieslandt, van Salinen ende van Mechelen, allen dien ghenen die dese onse brieven sullen sien off hooren lesen, Saluyt, Alsoo als hier voormaels ende by tyden wylen onsen lieven Heeren ende vaeders Hertogen Kaerls, dien Godt genade, questie ende proces geport hadde geweest voor die President ende andere Luyden van synen raede geordeneert in synen lande van Brabant tusschen wylen Claes Hoen in den naeme van wegen zynre onderzeten ten Broecke aanlegger ter eenre, ende die Schepenen des Dorps van Herle in onsen lande Valckenborch verweederen ter andere zyden, den voorschreven Aenlegger in den naeme als voor seggende in substantien, hoe dat hy ende syne voorsaten, Heeren ten Broecke voorschreven uuyt crachte van sekeren brieven hem by wylen onsen Voirvorderen Hertogen ende Hertoginnen van Brabant verleent, vry geweest hadden van allen commeren ende lasten die men op hen van wegen onser voors. Voirvorderen, soude hebben connen off mogen gezetten. seigde voirts dat by die ordonnantie ende instructie, gemaect op t^e stuck van der beden, die Wylen ons voorschreven Heere ende Vaeder in synre levender tydt wordt geconsenteerd, om gehaven te syne in den voorschreve Lande van Valckenborch hadde onder d'andere by express overdragen geweest dat alle die goede die van ouden tyde bede vry geweest hadden, schuldich waeren bede vry te blyven ende ongehouden in die voorschreve geconsenteerde

bede, der selven van wylen onsen Heer ende Vaeder yet te geven, ende sunderlinghe die goeden die van Baenroets stamme gecomen waren, ende uuytte boeseme van wylen onsen voorschreven Vorvoirderen gedescendeerd, gelyck die voorschreve Heerlycheyt van den Broecke was, Seigde tot desen, dat al en waere tgene der voorschreven is niet genouch om die voorschrevene Ingesetenen ten Broecke te bevryenen van der voorschreven bede, d'welck Ja. soo hadde t'anderen tyden by den Ridderschappe Schepenen ende andere goede beden des voorschreven landts van Valckenborh overdragen geweest in eene gemeyne vergaderinge dat die voorschreven liede uuyt saecken van der welcker dese gegenwoordige questie spruytende was, soude worden betaelt ende gegouden by de ghene die betaelt ende gegouden hadden die penninghen daarmede t voorschreven landt van Valckenborch uuytten handen des Greven van Meurs gelost geweest hadde ende by negheen anderen, Seigde tot desen dat den ghenen des voorschreven is niet tegenstaende die voorss. Verweederen om hen selven t ontlasten hen gevoirdert hadden die voorss. onderseten ten Broecke te trekken in die betalinghe die sy te doen hadden in die voorschreven bede, ende den Rentmeester doen wesende soe te onderwysen als dat hy dieselve onderseten hadde bedwongen met hen in die selve bede te contribueren ende een deel penninghen te geven contrarie der voorss. ordonnantie instructien ende overdraege ende ouder vryheyt van der welcker die voorss. onderseten ten Broecke van allen ouden tyden gebruyckt hadden, overmits denwelcken, die voorss. aenlegger in den naeme als boven versochte die voorschreven Verweederen uuyt rechte bedwongen te hebben alsulcken deel ende portie van der voorss. bede als sy achtervolgende den voorss. overdraaghe aengenomen hadden voor ende op hen selven te betaelen, ende den selven aenlegger ende syn ondersaeten die penninghen die sy uuyt saecken van dezen, contrarie der rechten, hadden moeten geven, te doen wederkeren met den kosten ende interessen by hen gehadt ende geleden, te hebbene ende te bydene in deser instantien in gevalle van processen, Waerop van wegen der voorss. Verweederen hadde geantwort geweest seggende onder d'andere, dat alle ondersaeten huer Heere ende Prince tott synen eersten ontfanck schuldich waeren eene sekere somme van penningen naer macht, ende faculteyt te betaelene ende dat die bedt scheetzwysse behoorde gesett ende opgehaven te werden, dat Wylen onsen voorss. Heere ende Vaeder, in synre levender tydt, werdt by de ingesetenen des voorschreven landts van Valckenborch ontvangen voor Heere desselffs, gelyck ende alsoo hy in anderen synen

Landen gedaan geweest hadde, dat oock een jegelyck van synen ondersaeten, alsoo wel in den voorss. Lande van Valckenborch als elswair, sekere cote van den beden by hem geheyst aenveert, ende die denselven Wylen onsen Heere ende Vaeder tot synre voorschreven blyder incompste betaelt hadde, sonder eenich geweer daer tegen te maeckene, ende en gelooffden die voorss. Verweederen, nyet dat die voorss. aenleggere eenige brieven hadden, overmits denwelcken hy hem off syne voorss. ondersaeten hiertegen souden connen of mogen bevrijen, ende all hadde hy eenige, soo en waeren die nyet by Wylen onzen voorss. Heere ende Vader geapprobeert noch geconfermeert soo dat behoorde, en gelooffden oock niet, dat die voorss. aanlegger in den naeme als hy procedeerde gebruyckende der voorschreven brieven vry geweest hadde van allen commeren ende lasten, ende al waert soe, soo en soude die voorschreven vryheyt egeen stadt mogen grypen in dit stuck, want die settinghe daer questie om was egeen bede en was, mair en hulpe, recht ende schuldich die alle ondersaeten heuren Heere ende Prince schuldich waeren, dat die geestelycke personen die alsoo wel ende bat geprivilegieert waeren, als die voorss. aanlegger off zyne ondersaeten om van schattingen off beden vry te syn, nochtans in dese hulpe off settingen gegouden ende gecontribueert hadden ende by den selven redenen wordde oick genoch solutie gegeven op die allegatie gedaan by den voorss. aanlegger van der Ordonnantie ende instructie gemaect op t stuck van der beden want dit egeen bede en was, maer een recht gelyck vorgeruert is, ende alwaert een bede, ende die alsoo behoorde genoempt te syn, des neen, soo en soude men nochtans niet bevinden dat alsulcke ordonnantie off instructie ye gemaect geweest hadde, by Wylen onsen voorss. Heere ende Vaeder, daermede een geheele gemeente van eeniger plaetsen off die goeden van der selve gemeynen soo souden mogen bevrydt worden men en soude voirts nyet bevinden dat allen die goeden ten Broecke gelegen den voorss. aanlegger off syn ondersaeten toebehoorden off oick dat die van Baenroets Stammen comen waeren, men en soude insgelycx niet bevinden dat eenich overdraegh gemaect hadde geweest by den voorschreven Ridder-schappe ende Schepenen des Lands van Valckenborch voorschreven contraire der meyningen van den voorss. verweederen, ende alwaert soo, soo en soude dat den voorss. Wylen onsen Heere ende Vaeder, in synen rechte, noch oick denselven verweederen in den heuren die totten voorschreven overdraegenoyt geroepen en hadde geweest nyet connen geprejudicieren, oick zoo om consten noch en mochten die voorss. van de Ridder-

schappe by hen selven ende sonder heuren Heere ende Prince sulcken overdracht off Statuyt nyet gemaecten , concluderende overmits allen dezen redenen ende anderen , ten eynde van absolutien van des voorss. aanlegger heyssche ende dat voorts verclaert soude worden dat die voorss. ondersaeten van Broecke ende heure adheranten , waeren ende zouden schuldich syn in den voorsschreven hulpen off settingen wel ende gelyck den anderen aldaer gezeten te contribueren , maeckende tot desen die voorss. Verweederen heysch van Costen die voorss. aanleggeren in den naem van hem ende van synen voorss. , ondersaeten , ende andere daeromtrint gesetenen , daarop replicerende ende die voorss. Verweederen daarop duplicerende , blyvende ter eenre ende ter andere zyden overmits sekeren anderen redenen ende middelen in heure geschriften by hen ten hove gedient , begrepen by den eynde ende conclusie by hen genomen als voor , welcke partijen alsoo gehoord by de voorss. President ende luyden van den voorschreven Raede mitsgaeders heure voorschreve schriften overzien mits dyen dat deselve partyen bevonden waeren contrarie te zyn , in fayte hadde sy gewesen geweest tot heuren thone , ende naemaels waeren hun Commissarissen gegeven ende geordineert die den voorschreven hueren thon hadden verhoirt , ende in dyen state was t voorschreven proces soo by doode des voorss. aanleggers zoe anderssints bleven berustende seeckeren langen tydt , te welen tot in den jaere van acht en seventich , in welcken jaere mits dyen dat Wylen onsen voorschreven Heere ende Vader eene wyle tyts dair te vooren oick was gegaan , van leve ter dootd , Claes Hoen soon des voorschreven aanleggers , ende die voorschreven Ingesetenen van Broecke voorschreven , met hem hadden van ons verworven seckere onse opene brieven overmits den welcken , die voorss. Verweederen hadden gedaigt geweest te compareeren t' eenen sekeren gelegenen doen toekemende daege , voor onse Lieve ende Getrouwe die Cancellier ende andere Luyden van onsen Raide geordineert in onsen voorss. Lande van Brabant , om int selve proces voorts te procederen naer die retroacten , ende ten daege daarop dienende off anderen van den selven daege , behoirlick onderhouden , die voorschreven partyen off voor hen , heure Procureurs comparerende voor die voorss. onse Cancellier ende Raedtslyuden ende gehoidt geweest , hebbende yerst die voorschreve Claes Hoen ende Ingesetenen impetranten in hueren redenen overmits denwelcken sy contenteerden te comen totter resumptien van den voorschreven processe by hun versocht ende dat die voorss. Verweederen souden worden bedwongen daerinne met hen te procederen nae die voorss. retroacten , ende

die voorss. Verweederen ter contrarie hadden by appointementen gegeven by onsen voorss. Cancellier ende Raidts luyden geseigt geweest, dat die voorss. Verweederen soudē schuldich syn mitten voorss. Impetranten te resumeren t voorschreven proces, ende daerinne als voorss te procederen, naer die voorschreven retroacten; d'welck sy naermaels ten eenre ende ter andere zyden soe gedaen hadden, datsgaeters haere voorss. proces doen vol instrueren ende corts daernaer renuntiatie ende conclusie gedaen hebbende in der saeke hadden te meer stonden seer ernstelyck versocht gehadt, hen recht gedaen te syne, in ende op t voorss. proces, So^d doen Wy te wetene dat, oversien ende gevisiteert, by ons voorss. Cancellier ende Raidtsluyden wel ende int lange t selve proces, ende al t gene der daer by blyckt, ende geconsideert t gene des men in desen behoirden te considereren ende dat can ende mach gemoveren die selve onsen Cancellier ende Raidts Luyden mit goden ende riper deliberation, hebben geseigt gewesen ende verclaert, ende by desen hueren Vonnisse seggen wysen ende verclaeren voor recht dat die voorss. Verweederen sullen gehouden zyn te restitueren den voorss. Impetranten ende aanleggeren die penningen van den voorss. taxe off settingen by hen betaelt ende daeraff int voorss. proces mentie gemaect is in d'welck alsoo te doene, die voorss. onse Cancellier ende Raidts-Luyden gecondemneert hebben ende condemnieren die voorss. Verweederen ende tot dien in de costen gedaen by die zelve Impetranten en de aanleggeren in deser Instantien, die taxatie van der voorschreven Costen, gereserveert denselven Cancellier ende Raidtsluyden ende des t'oirconden hebben wy onsen Segel hieraen doen hangen. Gegeven negenthien daege in Merte int jaer ons Heeren duysent, vier hondert tachtich. Aldus stonde geteeckent buyten op der plycken, by mynen Heer den Hertoge ende myne Vrouwe die Hertoginne ter relatien van den Raede Ja. Jn. Jeb.

BEWIJS N° 3.

opten XXIIII Octobris A^o XV° LXIIII.

Inder saicken ende questien tusschen den momb. S Heren als anlagere ontstanden tegen en^o over die p^osone van Johan Loenis beclaegte etlicher delicten van den voirss Johan perpetreert, gelyck deselve voermaels allen voer Recht angebracht en^o gevroeicht was, D^o van der voirss. Johan hoem mitten eide nyet hefet wille^o v^oontschuldige^o dan 'trecht dae^o van presenteert, alsoe d^o mo^ob^o S Heren volgende den anbrengen Johan^o voirss. beclaigt hefet en^o so v^one geprocedeert dat p^othijen te beide

zyde repliceren en dupliceren concludeert hebben. D^e van dat wir scepen der Herlicheit Her Hoensbroich nae vroegonge claicht en antwoordt, en s^e geens daerop betoent en bewezen is, en noch voirt in die acten gespruyten is, D^e op dat p^rthyen recht en justitie v^esuicht hebben, wijsen durch manenis der Scoltissen dat Johan Loenis op ten neeste volgen^e rechtsplegons dach alhy voir recht erschynen sal in synen lynen cleidere^e hebbende ein bernende wasskertse een pont groit^e in syn hant, bidden^e God te vursten en den Here in Her Hoensbroich om genaede en v^egiffenis vaⁿ syn^e p^rpetreerde delicten en dat gedaen hebben^e mitter bernende kertse te gaen in die Kircke van^e Her Hoensbroich en te sitten voer dat Heilige Sacrament soe lange bis ein misse gedaen is, die hy om syn belononge Gode ter eren sal doen doen, en die misse gedaen zynde die kertse voerd^e Heilige Sacrameⁿt laet^e te staen en dan aent Recht te erschynen, zullen vorder wyzeⁿ wye v^eermeynen recht weseⁿ zal nae onser beister weith.

Vand^e moⁿb^e 's Heren v^everbonden
Van Johan Lonis geappellert.

BEWIJS N° 4.

Opten XIX December XVe LXIII.

Angaende den proponeren en^e voirgeven van den momb 's Heren angaen^e een gewalt bote, watmeⁿ daervaⁿ of daervoer schullich den Heere te betalen, Daervan vercleren die schepenen durch manenisse des Scholtissen myts diverse monumeⁿte sy noch befonden hebben, en^e ouch etliche contscap produceert woirdeⁿ is, willige mitten behoorlichen eide ir vercleronghe gedaen^e hebben, allet nae iren uuytgedragen besten clerenisse, aldaer gewalt boteⁿ perpetreert worden, en^e van den momb. des Heren civilicken angeclaicht dat der Here van sodainige civile gewalt boteⁿ, den delinquant heeft moege executeren voer XV goltgulden.

Vanden Momb. 's Heren v^ebonden Gecollationneert en^e accordeert mitten principaleⁿ overmyts scepen^e in Her Hoensbroich en mych Secretaris (get.) Johan Snyders.

BEWIJS N° 5.

Opten leisten dach february XVe LXIII.

Anghaende der propositien vandeⁿ momb. des Heren neⁿlich wat eyner misdoet of misdaen hefet, der eyneⁿ syn poetonge tegen

der pthyen danck en^{te} wille afhouwet en^{te} daerby wat ouch eyne^{te} v^{er}buert der ongewoe^{ne}liche wege vaert of gaet en^{te} daerover beclaicht wurt. D^{at} op cleren die Scepen^{en} durch manenis des Scoltisse Einiger der moetwillich emand tege^{gen} zynen wille en^{te} danck spoliatie doende is, dat derselve den scaeden nae gelegenheit sal behooren te v^{er}richten en^{te} dat gewalt aen de^{re} Here afledragen insgelycken emants ongewoe^{ne}liche wege varende of gaende dat derselve ouch de pthyen ire scade zal behooren te v^{er}richten en aad^{en} Here te verbruecken eynen alden Schilt naeden alden hercomen.

BEWIJS N° 6.

Opten tweeden dach Meert A^o XVe LVXIII.

Angaende den versueck ende voer geven by den Schutbaede ghedaen, wes eyniger misbruect, der gescot wurt ende by middel der tyd niet af en stelt — D^{at} van seggen ende vercleren wyscepen^{en} doer manenisse des Scholtissen, Eyniger den syn beesten gescot werden dat de^{re} scutbaede nae zyn^{en} scutten anstont parthyen condigen sal en^{te} sulchs gecondicht zynde bennen den naestvolgenden dry dage sulchs naeberlich of gerichtlich zullen besichtigen en^{te} also naeberlich of gerichtlic^h besichticht zynde volgen^{en} den erkennen van naeberen of Recht parthyen bennen dry dagen naeden erkennen te co^{nt}tenteren en^{te} soe verne sulchs niet en geschege of gedaen wurde, en^{te} claichten daer over geburden, so soldt der schot den Here heym gevallen zyn nae onssen beisten.

BEWIJS N° 7.

Wye men die noot sal bewysen.

Iteⁿ ein maⁿ die daer geroepen werdt op syn noot, der moet bewysen, in den iersten dat hy tussche s^yn slaepelaken cranck gelegen heeft, dat moet hy bewysen met syns sellefs keerspels Heer, ende met syne naeburen die ter goeder famen staen.

Item ten tweden moet hy bewysen, Heere noot, dat is einich maⁿ der geboden werdt voer der banck, en^{te} hy wyste enige saecken, die den Heer van^{en} voorss. lande aen syn eer. oft schade des gemeine lants drage mocht, soe verre hy des gewys doen conde.

Iteⁿ ten derden, moet enich noot van water bewysen, soe dat hy op weghe geweest is o^f ten gedinge te comeⁿ, en^{te} dat water alsoe groet is worden, dat hy in anxst is geweest te verdrincken, en dry werven versoicht doer te gaen, en^{te} allemael dat water aen syn knijen staet, sonder argelist daerinne te keren, dats te weten sullicx te bewysen met goder kondcn, oft met synen eyde soe verre als hy ter goeder fame steit.

Ite^m ouch ist noot oft Saeck wer dat einige vrouwe eins Kints in arbeit ginge, en^m nyemant en kunde krigeder om die wyssvrouwe ginge, oft einiger hande saecken die der vrouwe, oft den kinde aendraegen mocht, des lyffs dat eynigen ma^m toebehoert, daermet sal hij oeck noot bewysen.

BEWIJS N° 8.

Op deysdach nae unss Heirren Hemelsvartdaech a^o XY^c ind XXV ten versueck van den mo^mber des Heirren inder Hoensbroich aengaende van der clacht dye Derich Boessche oever Heynen Boessche gedaen hait so haeven dye Schepen geweyssen so as Derich Boessche van gewalt geclaicht hait over Heynen Boessche ind sy sych zamen gesont haeven beydt sonder orloff des Heirren so sal Derich den Heir gevallen syn in eyn groet boit ind so as Heyn selver gestanden dat hee den ert^muergell gegrayffen hait so sal hee den Heir gevallen syn van der Soennen ouch eyn groet boit ind van den grayffen vur mijddaege eyn groet boit en nae myddaege ouch eyn groet boit ind dat so decke as Heyn gegrayffen hait as vurss. steyt.

BEWIJS N° 9.

opten Vaetgedinghe der XXIII September XV^c LXIII.

Soe dan waer ende c^mdich (condich) is wy der Heer van Her Hoensbroick zyner Herlicheit voerss. syn vry dwanckpanhuys, myts zijner vryheit engerechticheit pacificentelicken possederen^m is, en^m van outs also gepossede^met haet, Waerom so ist dat ten verzuecke en^m bede van den ondersaten goetlichen van den Heren voerss. geconse^mteert is, dat ijegelicker ondersaet sal moegen brouwen om in zyn huys te v^mtappen sonder misdoen gevende den Heren van elcker aemen eyn Aicher Merck sonder argelist, zullen ouch die alsus brouwen honnebieren buyten luyden moegen vercoupen om buten der Herlicheit te vertappen of te verhanteren voerbalden den Heren van elcker aemen syn accynse wy voerss. Alle andere Leiteppers sullen honne bieren aen den pe^mre haelen en^m ontfanghen gelyck men van outs gewoonlich is, ende nemanden georlooft eynigerhande buyten bieren in te legghen om te vercoupen ofte v^mtappen sonder specialen consent des Heren Ende ingevallende der penre nyet gestalt en were den Leitepperen mit biere te berieven, soe sullen die Leiteppers tot elcken maele myt consent des penres andere bieren moeghen inleggen bennen bieren of buyten bieren gevende der penre van elcker aemen eyn Aicher Merck sonder argelist, Is ouch in dese^m conse^mteronge voergeven gewest, dat dese voerss. conse^mteronge tot vurdal des

panhuys en tot geynen achterdeile des Hren zyn en zoude. Daerom soe ist ouch ingevalle sic der Here middele tyt gegraveert befonde of andersins des voerss. langer geyn genuegen en hedde, soe sal der Here voerss. elcker tyt deze voerss. conse teronge moegen revoceren, en so wij in des voerss. argulistisch en bruychlich bevonden wurde, sal moegen mit der actionen van diefstale en andersins soe nae recht behoeren sal beclaicht en aengesprocken werden.

BEWIJS N° 10.

opten XVIII doch April XVe LXIII.

Angaen den voergeven vand keurmeistere der maete halven D van vclere die Schepen dat die maete so va wyn, smalt mede bier en andersins gelycke groet behort te zyn, en die keurmeisters te keuren wilchs sy gewoe lich syn te keuren en angaen der bieren vand v sceide pryse allet eder eyn nae syn werde en pryse te keure en eijnigen Scot gescot zyn datme derselve be ne dry daege behoert te loessen of pendt te setten nae onssen beisten, en van tappen tsij wyn of bier edere eyn te tappen om syn gelt of by weigeronge ire pe nonge op t vait te leggen en sellefs te tappen.

BEWIJS N° 11.

opten XI April XVe LXX.

Naevolgen den proponeren van momb des Edelen Ere festen en from Joncher Wolter Hoen als dat hij een Co mer gedaen hadde over onderpandt Stev es Va Eymael huisfr haldende is als va gebrecek va jaerlexen renten, en der Com er wy recht v volcht beleitenis gedaen ouch die behoerliche afverbotten doen doen en dijen nyet tegenstae blyft Steve s huisfr. d op nyet letten den guedere occuper en gebruycken, versoecken Vcleronge wy hy he vorder zoude reguler, D op doer manenis des Voogts by Scepen v cleert dat der momb der Scholtis ex officie anroepen sol de willige myt he bij de Here sal gaen en den selven om assistentien aen te roepe en also totte pande te geweldigen.

BEWIJS N° 12.

opte XXIII April XV.

Anghaende den anlanghen van Pavwels Scerebekx de pants cappen halve die hy gedaen heft op Jan Melcops Daerop vercleren die Schepen durch manenis des Scoltis eyniger gereide gueder gepn t hebben dat hy aen der iersten Wirdts huys die selve

veil beedⁿ sal totten derden Wirt tu soe vⁿne deⁿ erste deselve nyct en gilt, ende soe vⁿne die nyct vⁿcocht werden sal hy deselve halden bis op tⁿ derden dach, werden sy daⁿ nyct geloest soe sal hy den Scottis vⁿsuecken, om gerichtsterck vordeⁿ geleeⁿt te werdeⁿ, enⁿ sal daeⁿ geleert werdeⁿ, dat hy die gepande gereide guedeⁿ ter neesteⁿ coup stat of teⁿ hoechste merckt bringen sal, enⁿ dat geschiet zynde heft hy te veele wedⁿ te kereⁿ, te wenich verdⁿ te moegen suecken soe nae onzeⁿ banck recht enⁿ oude usaⁿtie befondⁿ.

BEWIJS N° 13.

opte XI Noveⁿbris XVe LXVII.

Angaenⁿ den voergeven vaⁿ Jan Hentge^s als mob. Jan Melcop des vonnisseⁿ halven tusseⁿ Jaⁿ Melcop en Geel Maes Dⁿvan seggeⁿ enⁿ vⁿclereⁿ die schepenⁿ durch manenisse des Scottisseⁿ, dwijl die appellation vⁿieert enⁿ desertⁿ is enⁿ naedie vⁿieronge jaⁿ Melcop of zyn mombⁿ. zijne executie ouch nyet benⁿe jaers gevordert daⁿ ouch laetⁿ vⁿiereⁿ, dat dⁿom te spade is executie daervaⁿ te doen, daⁿ zo Jentge of zynⁿ mombⁿ belieft mach myt nyeuwe recht spreeckeⁿ.

BEWIJS N° 14.

opteⁿ XI Septembris XC^e LXV vaetgedingh.

Durch proponereⁿ vanⁿ Scottis, hoe datmeⁿt useert en bis anheⁿ useert is, mitten inlaege by pthyen te doen wanⁿe geappelleeⁿt is, Dⁿvaⁿ vⁿclerⁿ die scepenⁿ doer manenis der scottisseⁿ, dat meⁿt useert enⁿ altyt indⁿ Herlicheit Herⁿ floensbroech is wetⁿte userⁿ waⁿne eyn vonnis gewezeⁿ wurt enⁿ vaⁿ eynige der pⁿthyen geappelleert wurt, dat alsdan der appellant syn inlaege doet enⁿ der appellaet vⁿburcht syn inlaege enⁿ vⁿburcht synde so heft hy voldaeen sonder inlaege te leggeⁿ enⁿ so vⁿne der appellant bydⁿ weitliche heuft gewint soe behort der appellant syn inlaege wedⁿom te vordereⁿ aendⁿ principaleⁿ enⁿ by foulte van voldononge, aen den borge te pendⁿ enⁿtexecutereⁿ.

BEWIJS N° 15.

opten 28 february XVe LXIII.

Angaenⁿ der propositien vaⁿ der Scottis zyneⁿ rechteⁿ enⁿ alsmen uytlendich treckt rechshalve — dat hy alle dage waⁿne hy neyt uyt en reist hebbe zal X st. bb. so vⁿne hy sellefs uyt reist zal hy vordⁿ hebbeⁿ naedⁿ oudⁿ hⁿcomeⁿ enⁿ die scepen vⁿclereⁿ, dat dry dage reisens zyn soldt.

BEWIJS № 16.

Ich Ruet Muijters genant Van der Lijnden als zo der tzyt gemechtycht Stathelder der Laetgoeder gehuerende in den hof tzer Lijnden, voirt Weyr Lambrecht Woumans ind Geyllis Ylgys als laeten des hoffs vurss. doen Sementlichen kont ind gestaen oevermytz diessen tegenwerdygh offenen brieff dat vur unss als vur hoff ind Heyr lyfflichen Koemen ind erschienen ys Jan Koellen in synen ganssen aijlygh Eestoel syttende myt Kathrynen Lambrechts dochter in dye Beyssen syne Elyge huysfrauwe ind inder tzyt don heen syns guetz moegych ind mechtych was soe wat hee daemyt dede ind dyt myt recht wal doen mocht ind hee hait bekant gegeyt ind geleyt vur sych ind synen rechten erven hoe wije dat hee myt synen vurbedachden vuerroede wyst ind wyll: verkoecht hait den Eyrbaren Dries Becks ind synen rechte erven vyff golt gulden Curfuerster muentze guet van golde ind swaer genoich van gewycht off dye rechte werde dae vuer ijn anderen gueden harden gemuensden golt off sylveren gelt gueder Jaer rynten vur eyne somme gels der sy tzo beyder syden eyns ind oeverkoemen woeren te weten vur hondert bescheyden golt gulden als vurss. steyt van wyllicher tzoe^m men gels vurss. dat sych der vurss. Jan Koellen bedanckden gueder voller betzallonge van den vurss. Dries Becks doe van dat dye yrste rynt aengaan ind vallen sol op synt Andries daech den Hylygh apostels nou neyst koemende nae datum dys brieffs doech ombefangen tze betaellen tuysschen unser liever frauwen liechtdaech aller neyst daernae volgende ind alsoe voirtaen alle jaer toe betaellen as vurss steyt ind dyesse vurss. Rynt toe lieveren alle jaer loess ind vry eyne halve myle wechs breyt umgaens diesser naegeschrevene erff onderpenden in handen Dries Becks vurss. off synen rechten erven dat believeen solt aen alle argelyst ind umb siekerheyte wyll gueder betaylyng ind lieveryng diesser Rynten vurss. op daech ind datum als vurss. steytt soe hait den vurss. Jan Koellen dae vur zo eyne rechten erfonderpande gesait sedt ind verbynt in craijft dys brieffs eyn half buyre weyden geleghen int Konyucksbent reygenoit ter eyne syden Trynen Koumans erff ter andere syden Jans vurss. brueder ind suester erff stoyt ouch op Trynen vurss. erff ind dyesse vurss. weyde en gylt nyt onyt (1) noch achterwairt noch eyn halffbuyre weyde luettel mee off mynne ys ouch doe by geleghe reygenoit ter eyne syden der bent Ter Hoeven ter andere syden den

(1) Onus of lasten.

Weyer meulenwegh stoyt op Hylle Vernoy's erff ind diesse vurss. weyde plach Gretgen Greven te zyn ind gylt onyt eyn halff vat rogge en eyn theynhonne (tiende hen) en nyt mee noch eyn halff buynre bents en twyntych roeden ouch dae by geleghe reygenoit ter eijnre syden dije muellenbeycke stoyt op Jans vurss, suester erff myt name Meye ind diessen vurss. bent gylt onyt twe vat rogge en eyn halff vat even ind achtheyn haller ind nyt mee ind Jan Koeller vurss. hait Dries vurss. tougesacht dat diesse vurss. erfonderpende nye mee onyt en gelden noch besweirt en syn dan vurss. steyt ind soe hait der vurss. Jan Koellen diessen pacht ind Rynt vurss. in den Hoff gedraghe op diesse vurss. erfonderpende myt hant halm ind myt monde in behoyff Driess vurss. ind syn rechte erve ind dou haijn ich Ruet vurss. as Stathelder vurss. oevermytz die Laet vurss. Driess dye Rynt vurss. belyent ind hoem dae ingeerft gesat ind gegut myt alle der gerechticheyt so sych dat behuert nae dys vurss. Hoff's recht ind dat in alsullijch voege oft saeek waerdit dat Jan vurss. off syn erven off der helder diesser vurss. Rynt op daech datu vurss. versuylich waerde vonden ind nyt en betzalden noch en lieverden as vurss. steyt dae Got vur sey so sel ind mach der vurss. Dries Becks off syn erven des andere daechs nac unsser lieuer frauwen liecht daech off dae noe ast hoem dan belieft sych erhaellen ind er vare aen diesse vurss. erfonderpende soe dat behuert nae der Banck recht ind der Hoff's recht sonder wedersaegh Jan Koellen synen erven of helder diesser vurss. erfonderpende off emants anders van hoenne weghe ouch so hait Jan Koellen vurss. gelieft ind geloeft vur sych ind syne erven weirt dat hei Dries vurss. ind syne erve nyt wal verwart en hedde mytter guedynghe vurss. so sullen sy op hoen koesten ind lesten Dries vurss. ind syn erve eyn gucder verwaryngh ind guedyng doen hetsy bynnen jaers off buyten jaers aen alle argelyst ouch soe mach Jan Koellen vurss. ind syne erven diesse vurss. Rynt wydder om ayff loeijsen myt hondert bescheyden goltgulden als vurss. Steyt ind tzeijs myt nae beloup des tyts van den jaer ind alle achterstedyghe tzeijs ind Rynt myt in eynre ongedeilter tzoeme aen argelyst In orkonde der woerheyt soe haeven beyde pthijen des Siegels gebeden um unsser behuerliche Hoff rechten dae van dat weys betzalt syn ind want dan alle saecken ind punten as vurss. steyt vur unsser stathelder ind Laeten vurss. also as vurss. steyt erkant geganghen ind geschiet syn ind ich Ruet as stathelder egheyne Siegel en hayn so bydde ich myne lieve Swaeger myt name Claes Smytzyng Scholtes inder Hoensbroich dat hee synen Siegel vur mych her onder andiessen brieff hanghen wyll twyllych ich Claes vurss. bekyn waer te syn ind gerre gedae hayn zer beden

myns Swaeger Ruetten vurss. ind want weyr Laet^{te} myt nameⁿ vurss. hy myt oever ind an geweyst syn ind onsser egheyn Siegel en hait so bydden weyr den gemeynnen Schepenen van Her Hoensbroich dat sy hoennen gemeynen schependoems Siegel vur unss her onder andiessen brieff hanghen wyllen dat wylych weyr Schepenen kynneⁿ gerre gedaen te haeven ter beden der Laeten vurss. beheldenysse alle tzyt den Landheir ind Lienheir hoenre hoecheyt rechts ind Heirlicheyt ind voirts eynnen Yddereⁿ syns gueden rechs, Geschiet indem jaer uns lieven Heirren vyfttheyn hondert ind vyff en twyntych jaer des frydaechs neyst nae synt servaesdaech des hyllygen buysschoeffs.

(De zegels afgevallen, de perkament streepen nog aanhangend.)

BEWIJS N° 17.

Ich Herman Hoen Hier zo der Hoensbroieh ende zo Lysemeijl, als lienhierre mynre. lienguederen ende voirt wer Roelman Hoen ende Peter Boyssche als lienmannen desses vurgenanten Jonkeren doen sementlichen kont tzuynge ende offentlich bekennen oevermitz dezen tegenwerdigen oeffenen brieff dat vur unss lienhierre ende lienmannen vurss lyffelichen koemen ende erschienen synt myt goeden wyllen ende vurrade Claes Smytzyng tzer tzyt Scholtys zo der Hoensbroich in synen ganssen alyngen estoell syttende myt Jenner Muyters zyne elighe huysfr., ende myt zynen mytgedlyngen myt namen Ruet Muyters in zynen ganssen allyngen estoell syttende myt Heylen Bollixs syne elige huysf. Jan Meylkop in zynen gansen allyngen estoell syttende myt Katharienen Muyters Geyll Maeskens en synen ganssen allyngen estoel syttende myt Mettel Muyters, Janys Jan Muyters son, in synen ganssen allyngen estoell syttende mit Grietten zyne elighe huysf. Pauessen in zynen ganssen allyngen estoell syttende mit Meyen Muyters, Heyn zyn swager in zynen ganssen allyngen estoell syttende met Lysbet Muyters. In der tzejt don sy parthyen vurgenant alle zo samen hoens goetz moegych ende ouch myt mechtich waeren soe wat zy dae myt deden, ende zy haven t zamen bekant ende gestanden vur hoen ende hoennen rec^{ten} erven zoe wy dat zy om hoennen groessen schaden zo verhueden ende om hoennen besten noit ende profyt daeraen zo keirren om aijff zo leggen ende zo loysen ende zo quytens alsulliche tzeyn mudde roggen als Joncker Goessen Brent op den ganssen allyngen hoff erff ende goet genant tzer Lynden jaerlicks geldende hadden rechts bescheydens erffkoups verkocht haeven den Eirwerdygen geystlichen Heirren, Herre Otto van Huecklom tzer tzejt prior des coⁿens (convens) ende goytzhuys

Brandenburch Cruytzbruder ordens in den keerspel van Walhoirren in den landt Lymboirch gelegen in den gemaynen 3 vensbroederen (Convensbroeders) des selven Cloyster unde yrren nakoemlingen of helder dies brieffs myt yrren goeden wyssen ende wijllen. Eyn erfliche jaerreente nemlich ellefden halven Luckel bescheyden golden gulden by Ryn 7e goet van golde swaer genoicht van gewycht oprecht van moentzen off alle tzyt dat werde dar vurwye inder tzyt der betzallongen in der Stat Aechen geng ende gajis syn sall. In goeden harden golde die ouch gevallen sullen alle tzyt op Sijnt Johan Baptysten dach mydt somer neyst koemende nae datum deijis brieffs doch alle tzyt onbefangen tusschen sijnt Remeysmiesse aller neyst daer nae volgende sonder ynnich langer vertzoch sonder argelijis Ende dieselve ellefdenhalven goltgulden vurss. zo lieveren bynnen der stat Aechen in den Cruytzbruederen Cloyster olf in eyn huys dae der vnrg. Prior off synen naekoemlyngen ende 3 vensbruder off der helders dijs brieffs dye selve gelievert wyllen ende dat in eynre gansser ongedeylter tzommen loess ledych vry kommerloys ongehyndert ende onbesweert van alre mallich ende dat vur eyn bescheyden tzommen. gels nemlich tzwey hondert ende elf bescheyden oeverlensschen golden gulden Cuerfuerster muntzen by Ryne oprecht van golde ende gewycht dye weir Claes vurgenant ende syne vurg. mytgedtlyngen bekennen ontfangen ende opgebuert zohaeven Ende in unssen kentlichen noit ende urbar gekeist zo haven schelden der dae van den vurge Prior ende synen naekoemlyngen ende 3 vensbruederen vurgenant loess ledych ende quyt sonder argelyst, ende om siekerhey wyl goeder betzallongen ende leverongen deser vurss ellefdenhalven goltgulden so haeven Claes Smijtzijng vurg. ende syne miltgedtlijngen vurg. doe vur eyner rechten erfsonderpande gesat ende verbonden setten ende verbynden in craijft dys brieffs hoennen ganssen allyngen hoff erff ende goet genant Ter Lynden gelegen indye Hierlicheyt vander Hoensbroich, reygenoot ter eynre syden des hoffs erff van Twembergen tzer andere syden der gemeyn wegh en Lambrecht Woumans erff. ende der Heirre vorgen. erff ende op dye Geleen en op Joncker Roelmans erff en aen Merten Fruybis erff, Ende so hait der vurg. Claes Smytsyng als eyn ophelder dys vurgenanten hoffs syne Swaeger ende mytgedtlyngen myt namen vurg. gedtlynck gekant aen den hoff vurss. ende soe haven die vurgnante parthyen dat selve myt orken verbonden endesoe hait Claes Smytzung vurg. ende zyne mytgedtlyngen dese vurss. Jaerreente in den vurgnanten Lienheirren hant gedragen myt hant halm ende myt monde zo urbar ende in behouff des vurgnanten Priors ende synen 3vens bruederen ende naekuemylncken off der helder dys brieffs als vurss. steyt, Ende soe haven Claes

Smytzyng ende mytgeldtyngen vurgenant sych desser vurss. jaerrenten onderst ende outguet vur hoen ende hoennen rechten erven Ende so haijen ich Herman Hoen vurgen oevermitz die Lienmannen vurgenant doir believen Claes Smytzyng vurg. ende zyne mytgeldtyngen vurgen ende doir begerten des vurg. Priors desse vurss. ellefdenhalven Goltgulden erflicher jaerrenten den vurgenanten Prior belient ende hoem ende syne vvensbruder ende nakoemlyngen dae inne geguet ende geerft myt alle der gerechtycheyt soe sych dat gebuert ende behoert nae coystuyme ende gewoenheit dys Lienhoffsrecht, ende dat myt condicien ende myt vurwarden oft saecke woert dat Claes Smytzyng vurg. ende syne rechte erven ende syne mytgeldtyngen ende hoenne rechte erven inder betzallonge desser ellefdenhalven goltgulden jaer renten versuymlich off bruechlich woerden vonden het weir in eynen deyl off in alle off in innich jaers, des wyll Got nyt sijn en sal, so mach der Prior vurg. off syne naekumlyncken ende vvensbruder off der helder dysbriefts als vurss. steyt. des anderen daechs nae synt Remeysdaech off daer nae alst hem dan belieft sych erhaellen ende erfarren aen dese vurss. erfonderpenden soe wye dye alsdan gestalt ende gelegen synd soe sych dat gebuert ende behuert nae coystuym ende gewoenheit dys Lienhoffsrecht soender inniche indracht hyndernijssse off letzell van Claes Smytzyng vurg. ende zynen mytgeldtyngen ende hoennen rechten erven off emants anders van hoenre alre wegen sonder alle bedroech lyst ende argelyst, Ouch soe hail Claes Smytzyng vurg. ende syne mytgeldtyngen geloeft ende geloeffen vur hoen ende hoennen rechten erven weirt saeck dat zy den Prior vurg. ende synen vvensbruederen ende naekumlyngen nyet woel noch ouch genoich verwart en hedden in dese vurss jaerrente myt deser vurss. erfingen ende guedingen ende dat den vurss. Prior ende vvensbruder ende syne naekumlingen innicher soerder verschryfongen zo doen hedden so sal Claes Smytzyng vurg. ende syne rechte erven ende syne mytgeldtyngen ende hoen rechte erven dae inne gehalten ende verbonden syn als dat sy sullen op hoen koesten ende lasten den Prior vurg. ende synen vvensbruederen ende naekumlyngen off der helder dys briefts als vurss. steyt alle tzyt zo hoennen gesynnen eyne goede guedinge ende verwarrynge doen, het zy bynnen jaers off buyten jaers, Item is ouch myt in desen vurss. koup onderscheyden soe als dese vurgenante parthyen desen vurss. hoff erff ende goet gedeylt haeven en eyn ieder eyn syn aendyll weyt, nochtans soe anderfder Prior vurg. ende syne vvensbruder ende syne naekumlijngen hoen jaerrente vurss. von den eynen zo den anderen nyet heysschen noch furderen dan alleen heysschen ende gesinnen aen

Claes Smytzyng vurgen. ende aen syne rechte erven als eyn fuer ontfenger dys hoffs vurg. sodat Claes Smytzyng vurss. ouch geloufft hait by synre trouwen dese voerss. jaerrente zo lieveren gelyck claelich vurss. steyt sonder argelyst, Item in desen vurss. kouw hant weir Prior vurg. ende ovensbrueder van Brandenburg sementlichen vur unss ende unss naekuemlyncken den vurgen. Claes Smytzyng ende synen mytgedtlyngen ende yrren rechten erven ende naekuemlingen duerch sonderlynge guenst ende frientschap zo gelaessen ende gegout, so wanneer ende wat tytz dat den vurgen. Claes Smytzyng off synen rechten erven ende synen mytgedtlingen ende hoennen rechten erven gelegen is ende so gestalt seijn dat sy alsdan sullen moegen dese vurss. elleffden halven bescheiden goltgulden jaerrenten wederom ayff loyssen ende ijrre erfgoet ende onderpant wijderom fryen loyssen ende quyten myt twehondert en elleff bescheiden goltgulden als vurss steyt en jaer rente myt nae beloup des tyts van den jaer en alle achterstegde opgegangen rent myt, myt allen schaden der doer op ende om gedaen is myt in eynre ongedeyller tzommen zo lieveren loess ledich fry kommerlych ongehyndert ende ongeschedycht van allermalich, binnen der stat Aechen in den Cruytzbruederen off in eyn huys dae der Prior vurg. ende syne ovensbruederen ende nakuemlingen off der helder dys brieffs als vurss. steyt der sicher syn ende wael verwaert ys, ouch so yst myt vurwart soe wanneer desse vurnante parthyen dese vurss. jaerrente ayffloyssen wyllen soe sullen sy dae inne gehalten syn als dat sy dat sullen den vurng. Prior ende ovensbruederen ende syne naekuemlingen verkondigen eyn halff jaer zo besuieren vur der ayffloyssingen ende dat myt goeder schriften, off myt eynen gewysen baden sonder argelyst, In orkonde der waerheyt soo haven beyde parthyen vurg. des Siegels gebeden umb unss gebuerliche Hoffsrechten dae van dat weir betzalt zyn, ende want dan alle arttyculen ende des brieffs punten vurss also erkant gegangen ende geschiet syn, soe haen ich Herman Hoen vurgen. mynen Siegel her onder aen dessen brieff gehangen tzer beden ende begerten beyde parthyen vurg. Ende want weir Roelman Hoen ende Peter Boyssche als Leenmannen vurg. hy myt by oever ende aen geweyst syn soe haeven weir ouch ter beden ende begerten vurss. unss Siegelen heronder aen desen brieff gehangen beheltenysse alle tzyt den Lienhierre synre hoehet rechts ende Heirlicheyts Ende voirt eynen yderen syns goeden rechts Ende omme noch meirre secherheyt goeder verwarring alle saecken vurss, so han ich Claes Smytzyng vurg. mynen Siegel heronder aen desen brieff gehangen om mych ende myne rechte erven ende myne mydgedelynge voerss. dae mit zo oervertzuygen geschiet in den jaer uns Heirren dou men schreyff duysent vyff

hondert seyfen en darlich des anderen daechs nae synt Peters daech ad vincula.

(Zes zegels in groenen was.)

BEWIJS N° 18.

Ich Julius van Schaesborch dertyt Stadthouder der manleen-goederen der Hoocheyt en Heerlicheyt Hoensbroeck, voert wy Mathyss Woestenrode vader en soen, en Mathyss Holtbecker, leenmannen der voerss. Heerlicheyt Doen kondt tuuygen, en attesteren mits desen, hoe dat in eygender persoene erschienen zyn die Erentfeste en Duegsame Reyner Becx met Jouffrouwe Margriet Van Ghemart syner wettiger huysvrouwen Ende hebben aldaer respective en voer soe vele eenen Jederen sulx was be-ruerende geratificeert, voer bekant aengenoemen en gestanden alsulcken Coope en Contracte tusschen hon Comparanten ter eenre en Sr Noye Cornille als man en Mombier Jouffx Johennen Tolmont zyner wettige huysvrouwen, ter andere zyden onlanx geleden opgericht Waeraff den teneur van woorde te woorde hyrnae is volgende, Op huyden den VII May XV° een en negentich is eenen Coope gemact en gesloeten tusschen den Eren-achtbaren ende vroemen Renier Becx in synen eestoel sittende met synder huysvrouwen Margrietten Van Ghemart, Vercooperen ter eenre, en Noye Cornille in synen eestoel sittende met synder huysvrouwen Johenna Tolmondt ghelder ter andere zyden, In manieren dat de voerss. Becx den voerss. Noye Cornille verkocht heeft alsulcke rente van sess en twyntich gouden guldens als hy jaerlicx geldende en inkoemen heeft op zeeckere Onderpanden genant den hoff zo den Broeck tot Sippennaecken gelegen wie derselve aldaer gelegen is en belacht zynde inder hoofdsom en met vyff hondert en twyntich gouden gulden, Allet volgende den bescheyde daeraff zynde, Inder vuegen dat de voerss. Becx met bewillinge en consent van synen kinderen, met namen Andries Becx, soe voer hem als oick sprekende en ondervangende voer zyn suster Maria Becx, de voerss. rente met allen restanten overgelaten en verkocht hebben aen den voerss. Noye Cornille, zyne voerss. huysfrouwe en honnen rechten erfngenen, Van alle welcke voerss. hooftpenningen metten restanten de voerss. Becx te vollen vernoecht en betaelt bekendt te zyn, Behoudelyck dat de voerss. Noye tusschen dit en dry Weecken tyts nae datum van dezen den voerss. Vercooper boven alle andere gedebourseerde peningen noch sal opleggen

ende voldoen de so^me van vier hondert gulden brab^e eens,
 Ende want dan de voerss. Becx in de uutterste noot zynde en^e om
 te furneren off opte brengen zeeckere quantiteyt van peⁿingen
 die hy noch ten achter was ter causen van den rantsoun van
 zyn gevanckenisse, en^e heeft niemanden konnen bekoemen die
 hem in dese zyne uutterste noot met ghelde hadde bygestaen,
 dan alleene by middele van desen Cooper, Alsoe dat hy Vercoo-
 per en^e syne voerss. huysfrouwe voer sulcke weldaet en ge-
 trouwicheyt moveert syn en^e hebben daero^me den voerss.
 Ghelder zyne huysvrouwen en honnen erfgenaemen toegelaeten
 en^e bekant, Dat sy nae honder beyder afflyvicheyt opter voerss.
 Margrietten alinge gueder opt Lotbroeck voer uut hebben en^e
 trecken sullen de somme van sess hondert daler eens, den dlr.
 ad dartich stuver brab^e. Ende boven dyen sullen Noye en^e Je-
 henna ecluyders voerss. ende oft zy en weren, honne erfgenamen
 noch hebben ende succederen nae afflyvicheyt van den voerss.
 Becx ende synder voerss. huysfrouwen aen de helft der voerss.
 goederen opt Lotbroeck, dewelcke bevonden sullen worden by
 den voerss. Becx en^e syne huysfrouwe achtergelaten, en^e sul-
 len in dyen gevalle representeren die ganse clochte ter zyden
 van^e Couven, Hierinne verstanden dat nochtans de voerss. Becx
 en^e Margrieta eeluyden voerss. die voerss. goederen in honnen
 leven altyt sullen mogen veralieneren en^e cederen nae honne
 gelieften, Metter distinctie vorbehalten dat nochtans de voerss.
 Noye en^e Jehenna Eeluyden voerss. in dijen gevallen de boven-
 gerurde sess hondert dalers altyt opte selve voerss. guederen
 trecken en halden sullen gelyck boven vercleert, Ende hebben
 part^e en contrahenten voerss. elcanderen gelooft in goeder trou-
 wen het effect van dezen te bekennen en^e te ratificeren voer
 alle wetten en^e hoeven daert den eenen oft den anderen van
 nooden wesen sal Ende dit sonder argeliste, Actum ut sup^e.
 Overmits Jacob van Leeck genant Brempt en^e Peter Vanden
 Hoeff Brueckmr^e ende Ick, als vrunden en Macckelaers hijrtoe
 van parlyen voerss. gerequireert, D'originale van desen was
 aldus onderteeckent, Reynart Becx, Margrieta Ghemart, Andries
 Becx, Noye Cornille, Jacob Van Brempt genant Leeck, Pe-
 ter Van den Hoeff, Henrich Alartz. Tot verseeckeringe van
 welcken voerss. contract soe heeft der voerss. Reyner Becx
 met syner voerss. huysfrouwen alhier wettelicken verbonden
 en verobligeert op en^e overgedragen in onzen der voerss.
 Stadthouders en^e leenmannen handen alle syne en^e zyner
 voerss huysfrouwen gronden van erven gelegen opt Lotbroeck
 hoedanig die wesen mogen en^e onder desen Leenhof resor-
 lerende zyn, In behoef des voerss. Cornille syn huisvrou-

wen, derselve zyne erfgenamen procederende van der voerss. Jehennen, naede doot der voerss. Comparanten sal ende sul-
len gauderen aende gronden en ́ erven voerss. Nae luyde
ende bespreeke naerder begrepen inden Contract voerss. Ende
want dan dese voerss. punten en ́ clausulen voer ons Stad-
thouder en ́ Leenmannen by partyen respective aldus bekend
en ́ geleeden, Wy oick van onsen Hoeffs rechten hyraff vernoecht
en ́ contenteert zyn, soe hebben wy tot honder der Comparanten
begheren den voerss. Noye Cornille inde qualiteyt als boven
metten voerss leengoeden beleent, voer soe verre de verseecke-
ringe der pe ́ningen en ́ behoeften, hem in maeten voerss.
gedaen sulcx is verheyschende sonder argelist, Den Leenheer
ende eenen jeden syns goeden rechtens in desen voorbehou-
den. In orkonde der waerheyt, hebbe ick Julius voerss. als
Stadthouder mynen Siegel soe voer my als oick voer Tyss Holt-
becker te syner beghearten mits dat hy gheeney eygen Zegel en
heeft ende ick Mattyss Woestenrode der Jonge myns vaders Siegel
aen desen brieff gehangen der gegeven is in den jaere ons Heeren
duysent vyff hondert eenent negentich den XXIX dach May.

(De zegels afgevallen, de perkament streepen nog aanhangend.)

BEWIJS No 19.

Universis et singulis p ́ntes l ́ras inspecturis. Johannes de
Bavaria Dei et apli ́ce Sedis gra ́ Electus Leodiens ́ et Comes
Lossen ́. Salutem in d ́no sempiternam. Impositum nobis ex-
quentes officium non credimus reprehendi dum consideratis
rerum et temporum qualitatibus ac que prius videbantur p ́vide
ordinata aliter p ́sertim dum evidens utilitas et urgens neces-
sitas id expostulant, jure cujuslibet semp ́ salvo et sine alicujus
alieni p ́judicio D ́no disponente in melius reformamus. Cum
itaque incole ville dicte in Gheenbroec situate infra prochiam de
Heerle n ́re Leodien ́ dioc. coram officiali n ́o Leodien ́ certos
in scriptis exhibuerunt articulos in effectum eontinentes, qui inter
ecclesiam prochialem de Heerle et quandam Capellam justis sua-
dentibus rationibus pristinis temporibus in dicta Villa in Gheen-
broec erectam et fundatam habentem p ́prium p ́byterum seu
Rectorem Missam in eadem capella et alia Dnica officia juxta formam
erectionis ejusdem absque p ́judicio dicte prochialis exclesie cele-
brare solitum p ́pt hyemales et plus solito frequentates inundatio-
nes aquarum ac invalescentes sub colore guerre et alias hominum
malitias p. itinera de capella p ́dicta ad ecclesiam prochialem des-
criptam ducentia dep ́dantium transeuntes non esse bono mo-

do possibile p^odtis incolis ad p^odictam prochialem ecclesiam recurrere pro consequendis vel summendis in vel ab ea eucharistie extreme unctionis aut sepulture ecclesiasticis sacramentis ac nonnullos ex ip^ois incolis impedimentis obsistentibus sup^odictis absque sacramentis hujusmodi que ali^o c^omodo fuissent assecuti diem sue vite clausisse extremum. Et quia facta sup^op^omissis p. d^on^om n^orum officialem seu ejus auctoritate inquisitione diligenti, ac comp^oto p. ejum omnia et singula p^omissa veritate fulcivi et incomoda int^o ecclesiam et Capellam p^odtam fuisse et esse transeuntibus de una ad aliam satis majora, qui in hujusmodi articulis declarantur nobis fuit pro p^ote d^otor^o incolarum humiliter supplicatum ut i^osis incolis juxta conclusionem d^otorum articulorum eis paterna dignaremur prudentia subvenire. Nos vero attendentes officium pastorale subditor^o invigilare remediis et dum ip^oor^o onera excutimus in eor^o quiete quiescimus et fovemur in pace. Rationalibus igitur et justis d^otorum incolarum supplicationibus inclinati ut liceat deinceps absque p^ojudicio juris dicte p^oochialis ecclesie habere penes seu circumcirca dictam capellem locum aptum et honestum p. ministro capelle et incolarum hujusmodi et ip^om locum erigi et consecrari facere in symiterium. Ipsosque incoles pn^otes et futuros liberam in tali circumscriptione et communem habendam sepulturam et ut admodo in ipsa capella pro ministrandis infirmis unctione extrema et tam sanis, quam debilibus altaris viatico sacramento per Rectorem seu Deservitorem dicte capelle quicumque pro tempore sint conserventur et habeantur hujusmodi eucharistie et unctionis extreme ecclesiastica sacramenta eisdem incolis pastoralis auctoritate qua fungimur tenore praesentium concedimus et licentiam impertimur. Hecque fieri debere eadem auctoritate decernimus et ordinamus. In cujus rei testimonium sigillum nostrum ad causas p^ontibvs l^oris duximus apponendum. Datum anno a nativitate D^oni millesimo tricentesimo nonagesimo mensis yuny die decima octava.

(Het zegel afgevallen.)

BEWIJS N° 20.

Anthonis by der gratien Godts hertogh van Lotryck van Brabant en van Limborgh, Marckgrave des h. Ryckx enz. Allen dengenen die deze letteren sullen sien Saluyt, Want onzen Voirderen Sael^o gedachtenisse hertogen en hertoginnen van Brabant voirtyts met haeren oepenen brieven verleent en gewilleceurt hebben den Command^o provinciael ende den broederen van der

Duytschen ordens van der Baillien van den Biessen dat zy en alle haire goeden onder ons ende in onse landen op des syde en op geen zyde der Masen gelegen van alle diensten, Corweyden, taillien beden en allen anderen Saecken quyt, vry en ongehouden souden zyn tot eeuwigen daeghen, daeraen den voorschreven Commandeur provinciael ende bruederen alsoe zy ons aenbracht en gethoont hebben, grot hinder en letsel gedaen werdt by onsen amptluyden beyde in onze landen van Brabant en oock in onze landen van Overmaese daarom zy ons oitmoedelicken gebeden hebben, dat wy onze genaede ende goedertierentheyten aen hen Keeren en bewysen willen, alsoo dat hen de verleeninghe ende gratie hen by onzen voorderen gedaen gel. voorss. is, vredel. ende rastelyck volgen moge en gehouden blyve; soo doen wy te weten dat wy tot haeren beeden geneight, om Godes wille ten voirste en van speciaelen gratien en om de goede gonste, die wy tot den Commandeur provinciael en de Bruederen voorss. dragen, en om dat zy van voorledenen tyden onder ons zyn comen wonen in onze stadt van Tricht, Denselven Commandeur provinciael en Bruederen geconfirmt geloofd en geapprobeert hebben. confirmeren geloven ende approberen mits dezen tegenwoirdigen brieve alle de verleeninghen, gratien ende gonsten by onzen voorderen verleent ende gedaen in der maten gelyck voorss. is, oirloven hen dat zy ende alle haeren gueden onder ons in onsen voorss. landen gelegen voortaan eeuwiglyck ende immermeer van allen diensten Corweyden, taillen, beden, tollen ende allen anderen saecken quyt, vry ende ongehouden syn en blyven voor ons onse oir ende naercomelingen tot eeuwigen daegen hierom ontbieden wij en bevelen allen onzen amptlyden, Drosseten en de Rentmeesteren onzer landen van Brabant en Overmaese, die nu zyn en namaels zyn selen, en elcken van hen sunderlinghe dat zy den Commandeur provinciael en Bruederen voorss. onser voorgemelde gratien en verleeningen vreedelyck ende rastelyck doen ende laeten gebruycken tot eeuwigen daegen emmermeer en hun daeraen geen letsel noch hindernis en doen op onse hulde en vrientschap te behouden, want wy dat alsoo overdragen en gedaen willen hebben, en omdat wy willen dat den voorss. Commandeur provincial ende Bruederen alle saecken, gelyck die voorss. staen vast en onverbreeckelyck tot eeuwigen daegen gehouden werden, soo hebben wy des te getuyge ende veslicheyt onzen Zegel aen dezen brieff doen hangen, Gegeven in onse stadt van Loven drye daegen in September int jaer ons Heeren M.CCCC ende negen. Ende aldus by den Hertoghe daerby waeren Willem van Zeyn Drossete van Brabant ende Propst van Maubeuge Pe. De Halle.

BEWIJS N° 21.

Philips by der gratien Godt hertoghe van Bourgoignien van Lotrycke, van Brabant van Limborgh, greve van Vlaendren, van Artois, van Borgondien, palatin van Naemen, marckgrave des H. Ryckx, heere van Salins en van Mechelen, doen kondt dat wy tot oitmoediger heede ons liefs en getrouws Raedtsheeren Yewaen van Cortenbach Commandeur provinciael van Baelggen van den Biessen hebben doen oversien, visiteren ende examineren eenen openen besiegelden brieff ons liefs oomen wylen hertogen Anthonis sal. ged. verleent den Commandeur provinciael ende Bruederen van den Duytschen orden der Bailien Biessen, hebben denselven Commandeur en zyne naecomelingen ende den voorss. Bruederen ende hairen naecomelingen om Gots wille ten voorsten ende om die goede gunsten die wy tot den vorss. Ordenen droegen geconfermeert, geratificeert en geaprobeert ende van sundenlinghen gratien, confirmeren, ratificeren ende approberen mits dezen onzen brieve, te hebben, te genieten ende te gebruycken t' eeuwigen daegen nae inhoudts des briefs ons ooms voorss. hierboven geincorporeert, onthieden hierom ende bevelen allen onsen Drosseten, Rentmeesteren ende voorderen onsen amptkuyden, Rechteren en Dienaeren onser landen van Brabant en van Limborgh en onser anderer landen tusschen de Mase en den Ryn gelegen en haere Stedehouderen, nu synde en namaels wezende ende allen anderen, die dat aengaan mach, ende elcken van hen, alsoo hem toebehoort dat zy den Commandeurs en Bruederen en hueren naecomelingen voorss. onser tegenwairdigher gratien ende confirmatien rastelyck ende vredelyck doen en laeten gebruycken, en hen en haere goeden van alle diensten, Corweyden taillen, beeden tollen en andere weertligchen lasten vry en quyt houden, en laeten blyven rastelyck en vreedelyck sonder letsel ende wederseggen, ende sonder hem daerom eenigh hindernis, moyenisse, commer oft letsel te doen oft laeten geschieden oft eenigh recht, haesheyte oft goet doen te eyschen, oft te nemen in eeniger manieren en des niet en laeten, op alsoo liefst als hen zy onze hulde, vrientschap en genaede te behouden en op alles, dat sy tegen ons mogen verboeren, want uuyt speciaelder gratien alsoo gedaen willen hebben, En des ten oirconde hebben wy onsen Zegel hier aen doen hangen, gegeven in onser Stadt van Lier XXIX daegen in Augusto int jaer ons Heeren M.CCCC twee en dertigh. Dese copie concordeert metten Privilegie boeck der landt commanderye Biessen fol. 158 quod attestor en was geteekend Veestraten Not. pub.

BEWIJS N° 22.

Philippus by der gratie Gots Coninck van Castillien van Leon enz. Hertogh van Bourgoignes van Brabant van Limborgh enz. Den eersten van onsen deurwre of boden macht hebbende t exploiteren hierop versocht Saluyt : Wy hebben ontfanghen die supplicatie van de Administrateurs van den Duytsche orden der Bailli Biessen , inhoudende hoe dat nyetlegenstaende onze privilegiën aen die supplianten gegunt, sy in hun incomen in deze onze Nederlanden alle hunne goeden syn vry ende exempt van alle Beeden, contributien ende allerhande andere belastingen die de goeden der ingezetenen ons Hertoghdom van Brabant worden opgeleyt, ende dat des voorss. Ordens goederen tot nu toe syn in de possessie van de voorsyde vryheyt ende exemptie, sonderlinghen die goeden van Lemmel en de Schaaren gelegen by onser Stadt van Maestricht in den lande van Valckenborgh overmaese, synde voor die reductie der voorss. Stadt geschiet door den Prins van Parma geweest eene Commanderye ende ordens residentie, oversulcx behoorden in de voorss. possessie te blyven sonder van Iemanden daarin geturbeert ofte gemolest te worden, dat nogthans dyennyetlegenstaende seeckeren Maerten Maenen Collecteur van de Beden ende Contributien tot Meerssen ende Mathys Houwen geassisteert met Mathys Bosch alt saemen ingezetenen des dorps van Meerssen voorss. hun hebben vervoirdert op den 14 deses maents April uuyt te spannen dry peerden uuytten mestwagen van Willem Dolmans inwoonder ende pachter der voorss. ordens goederen tot Lemmel heischende van dezelve betaelinghe van de beden ende Contributien voor acht of negen jaeren achterwaerts, dat oock ten voorss. daege seeckeren Claes Geelen Collecteur tot Amby hem heeft laten gelusten aen Anthonis Vlieck ende Merten Sleypen beyde pachters van des voorss. ordens goederen gelegen tot Schaaren afte vorderen ende te eysschen betaelinghe van de beden van omtrent 20 jaren achterwaerts, baden ons die voorss. supplianten oversulcx oitmoedelyck om onze opene brieven van maintainue in forma daertoe dienende. Waerom soo is t', dat wy desen aengezien u ontbieden daertoe commetterende by desen dat soo verre u blycke van de possessie van de vryheyt ende exemptie der voorss. Supplianten dat gy hun houdt ende mainteneert van onsent wegen in hunne voorss. possessie, vryheyt ende exemptie doende expres en scherp bevel enz. Want ons alsoo gelieft Gegeven binnen onze stadt Brussele den 18 April 1611 daeronder stond By den Coninck in synen Raede gel. Loyens.

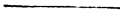
Sur la remonstrance faite au Roy en son conseil souverain de Brabant Duché de Limbourg et pays d'Outremeuse estably en sa ville de Maestricht de la part de Messire Edmond Godefroy Baron de Bockholtz Commandeur provincial du Baillage de vieux Jones que non obstant les privileges exemption et franchises octroyés audit ordre depuis plus de quatre siècles par les Empe- reurs romains et princes Souverains des Paysbas et depuis con- firmées tant par les decrets des Archiducqs en date du 4 Sept. 1604, 27 et 30 Janvier 1607 que par des sentences du conseil de Brabant a Bruxelles donnees en jugement contradictoire le 31 Janvier, 7 et 19 Maye 1646 plusieurs justiciers et assesseurs des lieux de l'obeissance de Sa Maj. où les biens de cet ordre sont situez se prevalant des troubles de la guerre presumaient de taxer lesdits biens es aydes, tailles et autres impositions au tres grand prejudice d'une si ancienne et illustre fondation alaquelle par ces attentats l'on ostoit les forces d'entretenir ces Chevaliers et de pouvoir a l'at tenir , resister à l'ennemy commun de la Chris- tienneté, L'exposant se trouvant obligé de veiller a la concerva- tion de ses privileges si cherement achetez par le sang de tant de chevaliers et se confiant en la justice et clemence de Sa Majesté prennoit son recours par devers icelle suppliant en toute humi- lité qu'elle fut servie de declarer etc. Et sur ce ouy le rapport du Sieur vice Chancelier Paris comme grand voué et Lieutenant des fiefs du pays de Fauquemont Declare que les susdits privi- leges et franchises tiennent lieu tant pour la personne de l'ex- posant qu'en esgard de ses fermiers et censiers interdisant à tous justiciers , Collecteurs et Assesseurs des lieux ou lesd^{ts} biens sont gissants de rien innover ou attenter en contraire. Fait au Conseil de Sa Maj. a Maestricht le 23 Juin l'an de grace 1676 estait vidimé veu par nous Du Monceau et signé G. Paris.

FEILVERBETERING.

BLADZ.	staat :	lees :
11	deze zoowel als	<i>deze en</i>
36—68	stuiver Brabands	<i>stuiver Brabandsch</i>
57	veelal dezelve	<i>veelal dezelfde</i>
10—42	naareenvolgende	<i>naeenvolgende</i>
52	geschreve landscostumen	<i>geschreven landscostumen</i>
60—153	verbeelt	<i>verbeeldt</i>
62	toegegevallen	<i>toegevallen</i>
65	de oliemolen	<i>den oliemolen</i>
74	geschiede	<i>geschiedde</i>
77	de zetel	<i>den zetel</i>
104—109	oort	<i>oord</i>
108	Overmaasche	<i>Overmaassche</i>
125	besit	<i>bezit</i>
159	zan Oranje — jours	<i>van Oranje — jaars</i>
184	mildadigheid	<i>milddadigheid</i>
200—203	capuinen	<i>kapoenen</i>
205	willigt	<i>wellicht</i>
215	vervalle huis	<i>vervallen huis</i>
219	voorregten gebruiken	<i>voorregten, gebruiken</i>
225	antwoorde	<i>antwoordde</i>
244	hat — trokt	<i>dat — trok</i>
268	Staats-Valkenburg	<i>Staatsch-Valkenburg.</i>

INHOUD.

Voorberigt.	bladz. 3
De Heerlijkheid Hoensbroeck.	» 7
Het Geregt.	» 27
Het Leenhof.	» 47
De Parochie.	» 80
De Gemeente.	» 100
De Heeren van Hoensbroeck.	» 134
Linie van Spaubeek.	» 166
Id. van Beverst, Velroux en Plenevaux.	» 168
Id. van Ter-Veurdt	» 172
Id. van Lismael	» 174
Id. van Oostham	» 175
Id. van Guel	» 177
Id. van Oost.	» 182
Id. van Overbach	» 184
Hoen — Carthils — Rummen.	» 185
Linie van Hoenshuis en Schaloen	» 190
Id. van Kaldenbroeck	» 195
Id. van Durboslar.	» 195
Id. van Neufchateau.	» 196
Van der Lip, genaamd Hoen	» 198
Appendix	» 199
Ter-Wyer	» 200
Laer	» 211
Vaesrade.	» 214
Bijdrage tot de geschiedenis des lands Valkenburg	» 218
Het Drossaardamt	» 231
Het Voogdambt.	» 240
Het Stadhouderambt der leenen.	» 260
Het Leenhof	» 270
Bewijsstukken.	» 293

LIJST DER INTEKENAREN.

Zijne Excellentie P. J. A. M. Van der Does de Willebois, Commissaris des Konings in het Hertogdom Limburg, Ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw en van den Rooden Adelaar van Pruissen.

Zijne Doorluchtige Hoogwaardigheid J. A. Paredis, Bisschop van Roermond, Commandeur der orde van den Nederlandschen Leeuw.

A.

Getal exemplaren.

Ackermans L., grondeigenaar, Nuth.	1
Ackermans J., molenaar, Hoensbroeck	1
Aken (van), burgemeester en lid der Prov. Staten, Maastricht	1
Aloffs J. H., pastoor, Slenaken.	1
Aloffs J. H., landbouwer, Hoensbroeck	1
America H. J., notaris, Merkelbeek.	1
America P. L., wethouder, Nuth	1
America J., theolootant, Roermond	1
Ansembourg (O. Graaf d'), kamerheer in buitengew. dienst en lid der Prov. Staten, Neubourg (Gulpen).	2
Arets, professor der theologie, Roermond	1
Austen W. J., raadslid, Hoensbroeck.	1

B.

Bauer P. J., landbouwer, Schaesberg.	1
Beckers J., kapelaan, Houthem.	1
Beckers J. L., ontvanger, Hoog-Cruts	1
Beckers J. N., burgemeester, Nuth	1
Beckers A. J., hoofdonderwijzer, Gulpen	1
Bemelmans J. N., sekretaris, Nuth	1
Berden, ontvanger, Born.	1
Bergh (van den), ingenieur, Maastricht	1
Bergh (J. A. A., van den) Gendringen	1
Bex, notaris, Klimmen	1
Bieberstein (Barou de), lid der 2de Kamer, Maastricht	2

Binckhorst (Jonkh. H., van den), Maastricht	1
Bloemaerts A. L. W., burgemeester, notaris en lid der Prov. Staten, Weert	1
Borghans B. J., notaris-klerk, Schaesberg	1
Bos B., particulier, Arcen	1
Boschouwers F. X., pachter, Hoensbroeck	2
Bounam de Ryckholt (Baron de), Roermond.	1
Brouwers, advokaat, Maastricht	1
Bruls G., burgemeester, Gulpen	1
Bursgens M. H. J., pastoor, Schaesberg	1

C.

Ceva, Arthur (De) controleur, Heerlen	1
Chys, P. O. (van der) professor der Universiteit, Leiden	1
Claessen W. J., looijer, Hoensbroeck.	1
Clercx A. G. J., notaris, Weert	1
Cloot H., logementhouder, Heerlen	1
Cloots Lod., landbouwer, Hoensbroeck	1
Cloots J. L., id., id.	1
Consten H. J. H., hoofdonderwijzer, Schaesberg	1
Cornelis, K. L. J., kantonregter, Weert.	1
Corten, pastoor en deken, Schinnen.	1
Cremers J. L., Notaris, Hoensbroeck	2
Cremers Balth., landbouwer, id.	1
Cremers J. W., ontvanger, Schinnen.	1
Cremers J. A., burgemeester, Bingelrade	1
Creuwen J. F., professor, Weert	2
Crousens J. M., rector, Vaesrade	5
Custers G., professor, Rolduc	1
Custers J. W., hoofdonderwijzer, Ubach over Worms	1
Cuypers P., bouwmeester, Roermond.	1

D.

Daelen W. F. J., notaris, Nieuwenhagen	1
De la Haye F. X., pastoor, Epen	1
De la Haye T. J., landbouwer, Heerlen.	1
De la Haye Jean, landbouwer, Hoensbroeck	1
De la Haye Wyn. J., pachter, id.	1
De la Haye Leopold, landbouwer, id.	1
De la Haye N., wethouder, Voerendaal.	1
Deutz G. J., burgemeester, Bockholtz	1

Deutz, kapelaan, Eys.	1
Dieren P., sekretaris, Hoensbroeck	1
Dieren N., landmeter, Schinnen	1
Dirks, J., lid der 2 ^{de} Kamer, Leeuwarden	1
Dohmen P. T., pastoor, Obbicht	1
Dols A., kapelaan, Heerlerheide	1
Drehman, koopman, Roermond	1
Dumoulin F., kand.-notaris, Maastricht.	1

E.

Eau (De l'), negociant, Maastricht.	1
Engelen F. J., grondeigenaar, Sittard.	1
Esser A. H. A., apotheker, Venray	1
Everts W., professor, Rolduc	1
Eyck J. J., hoofdonderwijzer, Voerendaal	1
Eyll (van), notaris, Well.	1
Eymael H., fabrikant, Heerlen.	1

F.

Fleischeuer F. L., sekretaris, Oirsbeek.	1
Florakx G. J., landbouwer, Hoensbroeck.	1
Florakx F., herbergier, id.	1
Fouquet, kapelaan, Bingelrade.	1
Franquinet G. D., advokaat, Maastricht	1
Furth. (Barones van) Revieren (Klimmen)	1

G.

Gallot, gemeente sekretaris, Venlo	1
Ganser H., pastoor, Zwartbroeck	1
Geleuken (van), koopman, Hunsel	1
Goossens, pastoor, Merkelbeek.	1
Goossens J. H., landbouwer, Nuth.	1
Gordon, president der Arr. Regtbank, Maastricht	1
Gradus J. T., landmeter, Echt.	1
Grispen J., kapelaan, Valkenburg.	1
Grube, griffier, Meerssen.	1
Guillon Ch., notaris en lid der Prov. Staten, Roermond	1

H.

Habets J., kapelaan, Bunde.	2
Habets J. L., Hoofdonderwijzer, Oirsbeek	1

Hagen (van der), directeur van 't collegie, Sittard.	2
Haeff (van), pastoor, Kessel.	1
Haeren (F. H. van), sekretaris en lid der Prov. Staten, Eysden.	1
Hautvast Cl., handelsreiziger, Aken.	1
Heimbach Ed., slotenmaker, Hoensbroeck.	1
Henfling C. C., med. doctor, Beek.	1
Henfling P. A., sekretaris, Gulpen.	1
Herings J. L., kapelaan, Neeritter.	1
Hermans N., koster, Hoensbroeck.	1
Hermans J. N. H., hoofdonderwijzer, Nuth.	1
Hermans N. J., id., St-Gertruid.	1
Herry J., burgemeester, Kerkrade.	1
Hesselle (De), id., Heerlen.	1
Hesselle (J. De), apotheker, id.	2
Heuts J. H., pachter, Voerendaal.	1
Hoenen J. H., kapelaan, Spekholtzerheide.	2
Horsmans P. H., kapelaan, Klimmen.	1
Horstmans G., landbouwer, Hoensbroeck.	1
Huntjens J. W., grondeigenaar, Heerlen.	1

J.

Jacobs J., professor, Roermond.	1
Jaegers, med. doctor, schoolepziener en lid der Prov. Staten, Heerlen.	2
Janssen N., pastoor, Hunsel.	1
Janssen Leo, grondeigenaar, Bingelrade.	1
Janssen J. J. T., kunstschilder, Weert.	2
Janssen A. J., hoofdonderwijzer, Heerlerheide.	1
Janssen J. H., burgemeester, Voerendaal.	1
Janssen F. P., hoofdonderwijzer, Hoensbroeck.	1
Jessé, raadsheer bij het Prov. Gerechtshof, Maastricht.	1
Jongen H. J., landmeter, Schaesberg.	1
Joors J. E., pastoor, Schinveld.	1

K.

Kempen (J. G., van) ambt. van 's Rijks bel., Oirsbeek.	1
Kerckhoffs N. J., raadslid, Hoensbroeck.	1
Kereus de Wilre, Jonkh., grondeigenaar, Maastricht.	1
Keulen, kapelaan, Vlodrop.	1
Keuller L. J. E., notaris, Venlo.	1
Keverberg d'Aldengoor (Ch. Baron de), Haalen.	5
Keverberg de Kessel (F. Baron de), advokaat, Kessel.	1

Kissels J., theolgant, Roermond	1
Kleuters J., kand.-notaris, Jabeek.	1
Klinckenberg D., sekretaris, Schinnen	1

L.

Labry H., directeur van de mijnen, Maastricht	1
Lebens Jos., Griffier der Staten, id.	1
Lebouille G. J., pachter, Hoensbroeck	1
Leclercq L., kantonregter, Gennep	1
Lekens Aug., grondeigenaar, Maastricht.	1
Lemmens J. A., notaris, Heerlen	1
Lemmens Fr., grondeigenaar, Geleen.	1
Limpens (De), kantonregter, Sittard	1
Loë (N. Baron de), burgemeester, Mheer.	1
L'Ortye H., burgemeester en lid der Prov. Staten, Meerssen	1
L'Ortye P. J., burgemeester, Wynandsrade.	1
L'Ortye C. J., reutenier, id.	1
L'Ortye J. A., landbouwer, id.	1
L'Ortye, burgemeester, Wilre	1
Loyens J. L., pachter, Hulsberg	1

M.

Maas G. J., onderwijzer, Kunrade.	1
Maassen P., pastoor, Oud-Valkenburg	1
Maesen de Sombref (P., van der) lid van Gedeep. Staten, Maastricht.	1
Mannens P., pastoor, Brunssum	1
Mannens J. H., oud-burgemeester, Hoensbroeck	1
Marck (Baron De la), gep. majoor, Baexem	1
Maringer J. H., pastoor, Paifve (België)	1
Maurissen-Kerens, advokaat Maastricht.	1
Maurissen (F. J., de) rentenier, Reuver	1
Meens H., grondeigenaar, Schinnen	1
Melchers J. W. J. H., burgemeester, Schaesberg.	1
Mertens J. H., sekretaris, Bingelrade.	1
Meuter J. A., sekretaris, Beesel	1
Meyers Leon, Maastricht.	1
Michiels van Kessenich (Jonkh.), lid der 1 ^e Kamer, Maastricht	1
Minten W., kosten, Schaesberg.	1
Mobers J., landbouwer, Hoensbroeck	1
Moonen J. L., id., id.	1

N.

Negri (Baron de), grondeigenaar, Brunssum	1
Nelissen, burgemeester, Limbricht	1
Neyssen, hoofdcommies, Heerlen.	1
Nicolaes R., kapelaan, Hoensbroeck	2
Nyst Victor, regter bij de Arr. Regtbank, Maastricht.	1

O.

Oppen (F., Van) landmeter, Heerlen	1
--	---

P.

Palmen Leop., landmeter, Merkelbeek	1
Pelser-Berensberg (Baron de), Oud-Valkenburg	1
Pelzer D., burgemeester, Ubach over Worms.	1
Penners L., grondeigenaar, Hoensbroeck.	1
Peters M., molenaar, Hoensbroeck.	2
Peters J., schrijnwerker, id.	1
Petry Caspar, pachter, id.	2
Petry P. J., raadslid, id.	1
Philips Alex., negociant, Maastricht.	1
Poell G. M., hoofdonderwijzer, Weert	1
Prinsen J. F., pastoor, Valkenburg	1
Pyls H., wethouder en lid der Prov. Staten, Maastricht.	1
Pyls K. J., looijer en rentmeester, Schinnen.	2
Pyls J. L., landbouwer, Hommart (Schinnen)	1

Q.

Quaedvlieg Felix, brander, Valkenburg.	1
--	---

R.

Raetsen G., professor, Rolduc	1
Ramaekers M., beeldhouwer, Schinnen	1
Reymersdael (J., Van) hoofdonderwijzer, Beek.	1
Reynarts H. D., pastoor, Heerlerheide	1
Reynen Ch., burgemeester en lid der Prov. Staten, Echt.	1
Ritzen C., looijer, Schinnen.	1
Ritzen H. J., hoofdonderwijzer, Schinnen	1
Roecx J. M., koopman, Hoensbroeck.	1
Rolduc het Seminarie	1

	Getal exemplaren.
Rouillon , pastoor, Heerlen	5
Russel , notaris , Geleen	1
Russel , brouwer, Munstergeleen	1
Rutten , pastoor, Wynandsrade.	1
Rutten Ch., hoofdonderwijzer, Broeksittard	1
Ruys de Nieuwenbroek (Jonkh., van) burgemeester, Beesel	4
Rycksx F., rentenier, Roermond	1

S.

Saher (Baron, van) gep. kolonel, Heerlen	1
Sandberg (Jonkh.) R. H. O., lid der Gedep. Staten , Maastricht	1
Sasse van Ysselt (A. J. L. Z. Jonkh., van) post directeur, Heerlen	1
Savelberg M. J., slijter, Heerlen	1
Schaepkens , koopman , Gulpen.	1
Schermbeek (P., van) predikant der Herv. Gemeente , Heerlen	1
Schönmakers J., pastoor, Hoensbroeck.	2
Schous P., advokaat en lid der Prov. Staten , Maastricht	1
Schous P., grondeigenaar, Grevenbicht	1
Schoffelen , landmeter bij 't kadaster, Maastricht	1
Schoffelen J., wethouder, Bingelrade.	1
Schyns A. J., pastoor, Oirsbeek.	1
Senden L. J., wethouder, Hoensbroeck	2
Sensen P. , huisschilder, Weert.	1
Sivré , controleur, Roermond	1
Slanghen J. B., rentmeester, Neubourg (Gulpen)	1
Slanghen Balth., particulier, Hoensbroeck	1
Slype (van), ontvanger Well.	1
Smeets A. J., burgemeester, Valkenburg.	1
Smeets H., koopman , Withem.	1
Smiets Mich., professor, Roermond	1
Spée , ambt. van 's Rijks bel., Gulpen.	1
Snyders L., pachter, Revieren (Klimmen)	1
Snyders G., herbergier, Hoensbroeck.	1
Stoltzenberg Fr., fabrikant, Roermond	1
Struyck D. , deurwaarder, Heerlen.	1
Swennen J. L., pastoor, Voerendaal	1
Swennen J. L., id., Papenhoven	1
Systermans Balth., grondeigenaar, Heerlen.	1

T.

Timmers Cesar, Sittard	1
----------------------------------	---

Truyens L., brouwer, Weert	1
Tummers J. H., hoofdonderwijzer, Sittard.	1

U.

Uyttenbroek, wed., boekh., Venlo	2
--	---

V.

Vaessen J. J., wethouder, Hoensbroeck	1
Vaessen P. L., pachter, id.	1
Vaessen S., id., Voerendaal.	1
Velpen (A. L., van der) pastoor en deken, Gulpen	1
Verzijl G., professor, Rolduc	1
Villers de Pit� (Jonkh., de) lid der 1e Kamer, Oost	1
Villers-Masbourg (Douairière de), Schaloun (Oud-Valkenburg)	1
Voragen H., professor, Rolduc	1
Vrancken, redacteur van den Noord-Brabanter, 's Bosch	1
Vrancken C., telegraphist, Amsterdam	1
Vreuls J. W., notaris, Heerlen.	1
Vijgen J., piano-fabrikant, Parijs.	1

W.

Warblings, pastoor en deken, Herve (België)	1
Weichs (Baron de), burgemeester en lid der Prov. Staten, Geisteren.	2
Welseh, wed., boekh., Roermond.	7
Welsch, kapelaan, Posterholt	1
Welters Fr., sekretaris, Echt	1
Wever (F., de) apotheker, Nuth	1
Weylandt Th. A., regent van 't collegie Venlo,	1
Widdershoven P. J., lid der Prov. Staten, Heerlen	1
Widdershoven Fr., raadslid, Hoensbroeck.	2
Widdershoven J., pachter, Voerendaal	1
Willems G., theologant, Roermond	1
Willems L. J., schrijnwerker, Hoensbroeck.	1
Willems J. L., gemeente ontvanger, id.	1
Willems Bl. J., landbouwer, id.	1
Wilmar J. H. A. G., controleur, Weert.	1
Winkelman, directeur, bewaarder der hypoth., Maastricht	1
Winkelman, inspecteur der registratie, Appingadam	1

Wintershoven (E., van) lid der 2 ^e Kamer, Maastricht	2
Wynants J. G. H. , regent van 't collegie , Venlo.	1

Z.

Zaunbrechers F. J. , grondeigenaar, Schaesberg	1
--	---

pl.

